

МИНИСТЕРСТВО НА КУЛТУРАТА
ОБЩИНА БУРГАС
РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – БУРГАС

НАЦИОНАЛНА СРЕЩА

„ДОБРИ ПРАКТИКИ:

СЪВРЕМЕННИ ФОРМИ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И
ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО.

ПРЕДИМСТВА И НЕДОСТАТЪЦИ
НА МУЗЕЙНИТЕ ЕКСПОЗИЦИИ”

2 – 4 октомври 2019 г.,
гр. Бургас

МИНИСТЕРСТВО НА КУЛТУРАТА
ОБЩИНА БУРГАС
РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – БУРГАС

НАЦИОНАЛНА СРЕЩА

„ДОБРИ ПРАКТИКИ:

Съвременни форми за представяне и
популяризиране на културното наследство.

Предимства и недостатъци
на музейните експозиции”

2 – 4 октомври 2019 г., гр. Бургас

*Сборникът се издава с финансовата подкрепа на
Министерство на културата на Република България*

издава:

Регионален исторически музей – Бургас

съставител:

д-р Аксиния БУТЕВА, Министерство на културата

д-р Милен НИКОЛОВ, РИМ – Бургас

редактор:

Яна СЛАВЯНСКА

Росица ТОПАЛОВА, РИМ – Бургас

корица и дизайн:

Цветана ИЛЕВА, РИМ – Бургас

Нели НИКИФОРОВА-ХРИСТОВА, РИМ – Бургас

СЪДЪРЖАНИЕ

Секция

„Художествено-пространствено оформяне на музейните експозиции. Предимства, трудности и решения“

Постоянни и временни експозиции на ИМ – Правец. Опит, иновации, трудности, решения

Татяна БОРИСОВА 11

Представяне съкровищата на Земята като природно и културно наследство

Живка ЯНАКИЕВА 18

Подходи в представянето и художествено-пространствено оформяне на музейната експозиция в обект „Къкринско ханче“

Юлия ЙОВЕВА, Янислав ЦАНКОВ 23

Та кой се люля, девойко?

Росица ТОПАЛОВА 28

Тематичните експозиции в Художествена галерия – Добрич. Методи на представяне

Недко НЕДКОВ 34

Женското облекло през периода на социализма като част от музейните експозиции

Мария КРЪСТАНОВА 41

Славейковото училище в Търговище – музейно пространство на многообразие и очакване

Магдалена ЖЕЧЕВА 49

55 години Художествена галерия Ловеч Галя ГЕРГАНОВА	57
--	----

Античен град Хераклея Синтика – успешен пример за адаптация на недвижимо археологическо наследство в Югозападна България <i>A posse ad esse (От възможност към действителност)</i> Сотир ИВАНОВ	64
--	----

Секция

„Постоянната експозиция. Иновативни подходи в представянето и привличането на публики“

Представяне на културното наследство чрез виртуална реалност в постоянна експозиция „Дечкова къща“ на РИМ-Габрово Радослава БАЛЕВСКА	77
--	----

Интерактивности за деца в етнографската експозиция на НИМ Димитър ВАСИЛЕВ, Ели ГУЦЕВА	91
--	----

Обновени експозиционни зали „История на българските земи XV – XIX в.“ в Регионален исторически музей – Шумен Даниел РУМЕНОВ	99
---	----

Оживяване на музейни експозиции: Когато Ерна среща Маму Силвия ТРИФОНОВА-КОСТАДИНОВА	106
---	-----

Учене и забавление в музейната експозиция

Представяне на проекта „Музеят – място за учудване, въображение и любопитство (изработване помагала за детска публика)“ Дора ПОНДАЛОВА, Миглена МАРИНОВА, Теодора НЕДЯЛКОВА	125
---	-----

Добри практики: Съвременни форми за представяне и популяризиране на културното наследство. Предимства и недостатъци в музейните екс- позиции Петър КАЛЧЕВ, Пламена БАКАЛОВА	133
--	-----

Музеят – видимото и невидимото в него. Интерактивна разходка из фонда като част от екскурзоводното обслужване

Пенка ДИМИТРОВА 141

Hisarya Tour Walk – Мобилно приложение с добавена реалност с фотограметрични артефакти, представени в реална археологическа среда

Митко МАДЖАРОВ, Димитринка ТАНЧЕВА, Мирослав МАДЖАРОВ
..... 144

Съвременни форми за представяне и популяризиране на културното наследство. Предимства и недостатъци на музейните експозиции

Станислав МЪЖГЪЛОВ 150

От „аварийно състояние“ до постоянната експозиция

Христина ГРОЗДАНОВА, Панайот ПАНОВ 154

Музеят – пространство на традиции, иновации и предизвикателства към бъдещето

Петър СТЕФАНОВ, Магдалена МАРИНОВА, Михаил ВАКЛИНОВ 162

Създаване на атрактивни и разнородни модули в експозицията, които да привличат различни аудитории посетители

Огнян ТОДОРОВ 169

Експозиция „Велко Кънев“ – една нова експозиция на Етнографско-археологически музей – Елхово

Добрина КОСТОВА, Христо ХРИСТОВ 173

Секция

„Временните експозиции като цялостен продукт.

Изследвания, концепции и екип“

Временната експозиция „Песента на дървото“ и една неразказана история

Биляна ПОПОВА, Лора ХРИСТОЗОВА 181

Образователните програми като средство за популяризиране на културното наследство. Иновативни начини за представяне на временните експозиции

Неда ЖИВКОВА 193

За една нова временна експозиция на РИМ – Видин

Сашка БИЗЕРАНОВА, Валя ДИМИТРОВА, Десислава БОЖИДАРОВА 198

Временните експозиции и тяхното представяне пред детска и младежка аудитория

Снежана ВЕЛИНОВА 203

„Общуване“ с наследство. Споделени практики на Регионален исторически музей – Велико Търново

Миглена ПЕТКОВА, Михаил СТОЙЧЕВ 207

Изложбите на Регионален исторически музей – Шумен като завършени музейни и туристически продукти

Северина ВАСКОВА 213

Петя Йорданова – устрем от жарта на Лудогорието

Веселина БЕЛЕВА 218

Най-новото време в експозиционната дейност на РИМ – Търговище (2004 – 2019 г.)

Светлана АВРАМОВА 230

Временните изложби на РИМ – Монтана: теоретични концепции, практически реализации, фактически проблеми (2014 – 2019)

Ваня ИВАНОВА, Петя АСПАРУХОВА 239

Временните изложби в ЕМО „Етър“ през 2019 г. – между традицията и провокацията

Ваня ДОНЕВА 254

„Българските бежанци в нашата памет“ – истории, разказани в музея

Пламена КИРОВА, Иванка ДЕЛЕВА, Радовеста СТЮЪРТ 262

Знания за устойчива валоризация на културното наследство в селските и периферните общности – Проект VAL.oR

Мария МОНОВА-ЖЕЛЕВА 268

Проект „SCOPE – Умения за корпоративно предприемачество“

Янислав ЖЕЛЕВ 274

С Е К Ц И Я

**„ХУДОЖЕСТВЕННО-ПРОСТРАНСТВЕНО
ОФОРМЯНЕ НА МУЗЕЙНИТЕ
ЕКСПОЗИЦИИ.
ПРЕДИМСТВА, ТРУДНОСТИ И РЕШЕНИЯ“**

ПОСТОЯННИ И ВРЕМЕННИ ЕКСПОЗИЦИИ НА ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ПРАВЕЦ. ОПИТ, ИНОВАЦИИ, ТРУДНОСТИ, РЕШЕНИЯ

Татяна БОРИСОВА

Исторически музей-Правец

Подготовката и реализацията на една експозиция/изложба е високоотговорна, тежка, продължителна и тясно специализирана дейност, невидима за широката общественост. Видимата страна показва готовия продукт – експозицията.

Предметът и музейните колекции са идентифицирани, регистрирани, реставрирани и проучени и предстои да се социализират като се покажат пред публики. Социалната информация, която носят експонатите, трябва да бъде преведена от езика на специалиста на езика на обикновения посетител, така че той да може да я осмисли и разбере (Кьосева 2015, с. 80-81).

Социализирането на музейните колекции се осъществява по различни начини: експозиции/изложби; специализирани събития с презентация на предмети от колекциите; осигуряване на специален достъп на учени; публикация на резултатите от проучването в музейни издания – каталози, дипляни и др., в научни публикации, документални филми и пр.; чрез участие на музейни предмети в музейни образователни програми и други различни форми на работа с публиките.

Исторически музей – Правец работи къде по-успешно, къде по-малко успешно по всички посочени направления. Основно средство за социализация на музейните колекции са музейните експозиции (изложби).

На 18 април 1981 г. в Правец е открита сградата на Културния комплекс с Исторически музей. При първата музейна експозиция е използван интердисциплинарен подход на сътрудничество между музейни специалисти, архитекти, художници, дизайнери, режисьори, инженери, технически специалисти и др. Още тогава, през 1981 г. е изградена интерактивна компютърна аудовизуална система.

1. Постоянната музейна експозиция на ИМ – Правец е една „жива”, мобилна експозиция в процес на постоянно обновление и осъвременяване с новопридобити движими културни ценности и интерпретация на музейния показ чрез: ново художествено-пространствено оформление, цветово

решение и LED осветление с достатъчно акценти, нов реквизит, водещи текстове и анотации на български и английски език към всеки експонат, т.е. четивна експозиция, реализиране на оригинални възстановки в хода на музейната експозиция (обр. 1), мултимедийно представяне офлайн и онлайн чрез информационен киоск – филм в DVD формат – четири туристически маршрута за културно историческото наследство на община Правец, филм „Аз, българинът, построих“ (строителство на църкви и манастири и иконопис), видеоклипчета по теми, за отделни паметници и движими културни ценности. Трябва да посоча, че при всички видове експозиции ние отстояваме правилото на незаменимия оригинал. Всички предмети, включени в експозициите, са консервирани и реставрирани. По принцип във фонда на ИМ – Правец не се съхраняват необработени предмети.

2. Към Исторически музей – Правец функционира Музеен комплекс с родната къща на Тодор Живков – оригинална архитектурна и етнографска възстановка на типична за района възрожденска къща от XIX в. В експозиционната сграда е представена една „краткосрочна“ временна изложба, станала „средносрочна“, после и „дълговременна“ по интерпретацията на Майкъл Белчер (Belcher 1991, с. 92), но превръщаща се в постоянна – става въпрос за уникалната колекция подаръци на държавния глава и българската държава от делегации и гости от цял свят (обр. 2).

- Реализирано е ново художествено пространствено оформление по проект по Програмата за развитие на селските райони през 2014 г.

- Представени са експонати уникати, повечето с качества на произведения на изкуството, подредени в големи витрини по континенти и държави.

- Има и мобилна временна тематична изложба, с която гостуваме в много музеи и общини в страната.

- Колекцията предоставя възможност за организиране и експониране на множество временни тематични по-малки изложби, които експонираме в музея по различни поводи, както и за пътуваща мобилна изложба.

С мобилната временна изложба гостуваме в музеи и общини в страната, участваме в изложения (в Етрополе и Ботевград, в Созопол 2009 г., изложението за културен туризъм във Велико Търново през 2012 и 2018 г., Шумен, Добрич и Генерал Тошево 2013 г., Хисаря 2013 и 2018 г. в Стрелча 2014 г., в РИМ – София 2016 г., в Салона на музеите в НДК – София през 2018 г. Във Велико Търново на IX Международно туристическо изложение „Културен туризъм“ 2012 г. Исторически музей – Правец получи награда за най-добра музейна експозиция.

3. Исторически музей – Правец представя още две постоянни експози-

ции в с. Видраре, реализирани по проект в оригинална архитектурна среда на възрожденски сгради, изцяло реставрирани и консервирани – Старо класно училище от 1848 г. (обр. 3) и Туняковски хан от 1820 г. (обр. 4) със скривалище на Васил Левски и с реализирани оригинални възстановки на учебна стая и хан от XIX в. с ново художествено-пространствено оформление, нов реквизит, текстове на български и английски език с оригинални предмети. По този проект на Музея по Програмата за трансгранично сътрудничество България – Сърбия 2014-2020 г. е извършена консервация и реставрация на сградите, реализирано е художествено пространствено оформление, ново осветление и реквизит, преаранжиране и обогатяване на експозициите. Предимствата на обектите са:

- Спазено е правилото на акцентирание върху незаменимия оригинал
- Оригинална възрожденска архитектура
- Богата история на населеното място, в което се намират
- Интересни музейни експозиции
- Изключително рядко срещани възстановки
- Добре развита пътна инфраструктура
- В близост с други атрактивни туристически обекти
- Част от туристически маршрут „Музеите – храмове на познанието за древност, корени и памет” – разработен по проект на Музея по Програмата за трансгранично сътрудничество България-Сърбия през 2013 г.

4. Най-новата изложба на ИМ – Правец с дълговременен характер и тенденция да се превърне в постоянна е „Компютри марка „Правец”. Една интересна, атрактивна и провокираща изложба. Изработени са нови витрини и реквизит, реализирано е добро цветово решение, акцентно осветление и офлайн и онлайн представяне.

5. Приоритетите в дейността на ИМ – Правец са:

- Периодично обновяване на музейната експозиция
- Разгръщане на широка експозиционна дейност
- Организиране на гостуващи изложби от други музеи
- Експониране на изложби с предмети от фонда на музея
- Своевременно експониране и популяризиране на новооткритите археологически културни ценности след всеки сезон

Целта е да се повиши интересът към музея и да се привлече повече публика.

Основен принцип в нашата дейност е да отстояваме мястото на музея в живота на нашата община, да правим достойние на обществеността и гостите на Правец движимите културни ценности, които той съхранява,

да организираме атрактивни гостуващи изложби, за да отговорим на динамиката на времето, за да сме по-мобилни, актуални, атрактивни и интерактивни. Чрез участието си в честванията и празници на града и в общината, чрез временните изложби, които организираме, чрез различните срещи, вечери и разговори и образователни програми, които провеждаме в музея, успяваме да се докажем и легитимираме като институция. Трябва да отбележим, че интересът на публиката към музея, се увеличава именно по време на временните експозиции и провежданата през този период съпътстваща програма (Джумалиева 2018, 178). По такъв начин се увеличават и приходите.

В този аспект и ред ще спомена изложбите „Траките отблизо” с материали от НАИМ-БАН, „Археологически проучвания на НИМ – София през годините 1990-1995”, „Тракийски култов център Старосел”, „Изкуство и археология”, „Старопечатната книга”, „Българската икона”, „Удоволствие от откривателството”, „Японската култура през вековете”, „Римска Тракия” от НИМ, гостуването на Музеят на восъчните фигури в Санкт Петербург, „Аполония – вечното пристанище” от АМ Созопол, „Минералите – неувяхващите цветя на природата” от Националния музей „Земята и хората”, „Родопска сватба” и други на РИМ – Пазарджик, поредицата художествени изложби, изложбите, с които гостуват японското, корейското и австрийското посолства у нас, кулинарните коледни и великденски изложби, станали традиция, базарите на традиционна керамика.

От 1993 до 2019 г. с изложби ни гостуват: Национален археологически институт с музей при БАН – София, Музеят за восъчни фигури в Санкт Петербург, Национален исторически музей София – „Уникални костюми, реквизит и оръжие от любими български филми”, „Съкровището на българските ханове от Нансент Миклош”, и „История на костюма и модата”, Посолствата на Япония, КНДР, Австрия, Национален музей „Земята и хората” – София, Археологически музей – Созопол, Регионален исторически музей – Пазарджик, РИМ – Ямбол, РИМ – Търговище, РИМ – София, ИЕ-ФЕМ при БАН, историческите музеи от Ботевград, Етрополе, Панагюрище, Троян, Самоков, Горна Оряховица, Трявна, Дирекция на музеите – Копривщица, както и редица художници със свои творби.

По договор на музея със Сдружение „България на длан” във фойето на читалището е експонирана една изключително атрактивна и любопитна едноименна изложба „България на длан”, с макети в голям мащаб на най-известните архитектурни, културно-исторически паметници на България.

ТРУДНОСТИ:

1. Недостатъчно финансиране (Джумалиева 2018, 178), за да включим целия цикъл с отделните етапи при подготовката и реализиранета на една нова експозиция и привлечем външни специалисти.

2. Липса на достатъчно музейни специалисти в ИМ – Правец. Колективът е малък, уредниците се занимават с всичко, отговарят едновременно за два и повече фонда, те са и куратори, и екскурзоводи, и връзки с обществеността и медиите, и дизайнери в повечето случаи и пр.

3. Липса на достатъчно експозиционна площ.

4. Не винаги навременно планиране на изложбите достатъчно рано.

5. Все по-труден е въпросът с договаряне на гостуващи изложби от по-големи музеи, достатъчно атрактивни и касови.

6. Не се издава каталог на по-големите изложби.

7. Липса на маркетингови проучвания.

РЕШЕНИЯ:

1. Кандидатстване по европейски проекти – както с цел осигуряване на средства, така и с оглед на закупуване на оборудване, планиране и реализиране на определени експозиционни дейности.

2. Привличане на външни специалисти – художници-пространственици, технически лица, реставратори, музейни специалисти

Разгледаните примери на добри практики на Исторически музей – Правец са посочени основно с цел да се илюстрират основните параметри, в които музейната практика акумулира нови или обогатява стари опитности, разширявайки социалната си ангажираност в глобализиращия се свят (Бонева 2007, 68).

Използвана литература:

Бонева 2007: Л. Бонева. Музейните изложби. Пространство-Колекции-Публика. София, 2007 г.

Джумалиева 2018: Ек. Джумалиева. Временните експозиции – настояще и бъдеще, 178-184, В: Музейни стандарти: Поглед напред. София, 2018 г.

Кьосева 2015: Цв. Кьосева. Социализация на музейните колекции чрез изложби, с. 80-98, В: Управление на музея. София, 2015 г.

Belcher 1991: M. Belcher, Exhibition in Museums. Smithsonian, 1991

обр.1. Постоянна експозиция ИМ-Правец

обр.2. Колекция Подаръци МК-Правец

обр.3. Старо класно училище, 1848 г.

обр.4. Възстановка на хан, Туняковски хан, XIX в.

ПРЕДСТАВЯНЕ СЪКРОВИЩАТА НА ЗЕМЯТА КАТО ПРИРОДНО И КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Живка ЯНАКИЕВА

Национален музей „Земята и хората“ – София

Природата около нас е само част от богатствата, които Земята притежава, а нейните дълбини крият едни от най-важните ресурси, помогнали за нашето развитие. През отделните периоди на човешката цивилизация в израза „Съкровища на Земята“ има вложен различен смисъл и съдържание. Огромна и разнообразна е ролята на естествения камък. Първите съкровища за човека са кремъчните суровини, солта, самородната мед и златото, дали възможност за оцеляване, препитаване и развитие на ранните култури. Минералните суровини имат важна роля в човешката история това е намерило отражение в наименованието на отделните епохи – каменна, медна, бронзова, желязна.

Обектите на световното наследство попадат в три категории – културни, природни и смесени. В Конвенцията за опазването на световното културно и природно наследство, приета в Париж през 1972 г., многократно е използвано словосъчетанието „културно и природно наследство“, което очевидно произтича от факта, че това са две категории с еднаква значимост и в тясната взаимовръзка.

От своя страна, по тематичен обхват музеите биват общи и специализирани, което намира отражение в експозиции, които са ограничени в рамките на „включени в основния му фонд културни ценности“. Строгото придържане към тематичния обхват на музея води до еднообразни в голямата си част еднотипни експозиции. Същевременно за достъпно и цялостно представяне на отделни теми възниква необходимост от интердисциплинарен подход при структуриране на постоянни и временни експозиции в музеите.

Тук е представен опитът на НМ „Земята и хората“ при организиране на интердисциплинарни експозиции и в частност взаимовръзката минерали – артефакти.

Първият опит за съвместно експониране на минерали с артефакти стана през 2015 г. в Културен център „Морско казино“ Бургас. В организираната от Националния музей „Земята и хората“ гостуваща изложба „Съкро-

вищата на Земята – кристали и скъпоценни камъни“ във витрината със самородни злато и сребро, с любезното съдействие на директора на РИМ–Бургас д-р Милен Николов бяха включени културни ценности – сребърна тетрадрахма, отсечена в Месембрия, и златен накит от некропола на Месембрия, V-III в. пр. Хр.

Вторият опит за включване на артефакти в изложба на Националния музей „Земята и хората“ беше при организиране на гостуващата ни експозиция КЦ Двореца – Балчик, където сред минерали и скъпоценни камъни включихме един артефакт – нефритена катарамата от археологически обект Калиакра. Този изящен предмет, предоставен с любезното съдействие на откривателя доц. Бони Петрунова и директора на Исторически музей – Каварна Пенко Георгиев, стана основен акцент на събитието.

Отзивите на десетките хиляди посетители и публикациите в медиите за упоменатите изложби ни подтикнаха към нов прочит на темата „Съкровищата на Земята“. Този проект се осъществи през 2019 г. съвместно с Националния исторически музей.

За да се подчертае неразривната връзка между културно и природно наследство, приложихме интердисциплинарен подход. Защото земите ни са своеобразен кръстопът между науките за Земята, археологията и историята. Кръстопът, на който са заровени много важни истини, полезни и в трите направления. При структуриране на тематико-експозиционния план водещо беше опознаване и използване на минерали и суровини в хронологичен план.

В 9 витрини, разположени в Кръгла зала на НИМ, бяха показани древни сечива и изделия заедно с природни кристали на скъпоценни камъни и минерални суровини, използвани от човека от най-дълбока древност. Част от показаните 130 минерални експоната за първи път напуснаха фондохранилища и експозиции на Националния музей „Земята и хората“. От съкровищата, съхранени в Националния исторически музей, бяха подбрани движими културни ценности, изработени от минерали и суровини или такива с вградени в тях скъпоценни камъни. С любезното съдействие на Исторически музей – Каварна в изложбата намери своето място нефритена катарамата, открита на археологически обект Калиакра. Между витрините заеха място 5 гигантски кварцови кристала от Бразилия, а информация за изложбата бе представена на осемнадесет постера.

Събирателен образ на изложбата „Съкровищата на Земята“ – минерали и артефакти, и неин основен акцент, беше разположената централно в залата Архиепископска митра (корона) на охридския архиепископ Йоасаф

II (1719-1745). Изящният предмет е изработен от масивно злато, украсен с филигран и цветен емайл, инкрустиран със стотици скъпоценни камъни. Вградените в злато шлифовани камъни рубин, изумруд (смарагд) и лейко-сапфир демонстрират изключително високо майсторство на ювелирното изкуство. Във витрината бяха показани природни кристали на скъпоценни камъни – рубин, изумруд (смарагд) и речни перли, подобни на инкрустираните при нейното изработване.

Минералните суровини – съкровищата на Земята, са изключително важни за възникването и развитието на цивилизацията, доказателство за което са находките на кремъчни артефакти от палеолита и неолита. В две от витрините на изложбата е вплетена историята на откриване свойствата и първото приложение на минералните суровини за изработване на оръдия на труда и защита. Наред с кремъчните конкреции от района на с. Равно, Разградско, предоставящи най-качествената суровина от територията на България, бяха експонирани оръдия на труда (пластини) от археологически обект Дуранкулак, Добричко.

Връзката между самородните елементи с първите метални предмети от халколита демонстрират експонираните съвместно самородна мед и артефакти от България (медна и бронзова брадви от СЗ България). След като усвоява металургията на медта, населението, обитавало нашите земи, е започнало добив и обработка на разсипно злато. Доказателство за богатството на българските земи демонстрират най-голямото съхранено късче злато от България и разсипно злато от река Огоста. Металургичната обработката на сребросъдържаща руда е позволило добив на високо ценено в древността сребро. Освен за отсичане на монети, този метал е използван за изработване на украшения, църковна утвар и др. Пример в това отношение е включената в експозицията мощехранителница от църквата „Св. Богородица Перивлепта“, шедьовър на християнското изкуство, изработен от позлатен сребърен филигран с вградени цветни стъкла.

Още през неолита човекът започва систематично да добива камък за своите нужди. Тогава опознава полезните свойства и на нефрита, ценен от китайците като императорски камък. В отделна витрина беше показано цветовото разнообразие на нефрит от различни находища с акцент уникалната плочка за колан, открита през 2017 г. от доц. Бони Петрунова при разкопки на нос Калиакра. Изящният предмет от бял нефрит с тремолитов състав е изработен в Китайската империя по времена управлението на монголската династия Юан (1206-1368).

Декоративните камъни също така съпътстват хората от древността. Те са

полупрозрачни или непрозрачни минерали и скали, впечатляващи с пъстра, запомняща се окраска. Притежават характерен цвят, често причудливи и изящен рисунък, който става изразителен и още по-ярък при полиране. Акцент във витрината с декоративни камъни бе изработената от серпофит икона „Дванадесетте господски празници“ от Охрид. Нашите изследвания на материала еднозначно го определиха като минерал лизардит от групата на серпентина. До иконата беше експониран необработен къс от благороден серпофит, подобен на материала, използван за нейното изработване.

Сред минералното царство има представители, заемащи по-особено място, и това са скъпоценните камъни, наричани „аристократи“. Те се отличават с привлекателен цвят, прозрачност, силен блясък, игра на цветовете, високата твърдост и химическата устойчивост. Посетителите на изложбата видяха в отделни витрини както традиционни, така и екзотични скъпоценни камъни. Топазът е един от скъпоценните камъни, познати от дълбока древност. Разновидностите на минерала берил са едни от най-високоценните скъпоценни камъни. Изумрудът (смарагд) е яркозелена разновидност на берила, известен още в Древен Египет и Вавилон

За разкош на изложбата показахме и екзотичните скъпоценни камъни, отличаващи се от традиционните със своята недостъпност, ограничено разпространение, редки и необичайни качества. Това са минерали с неповторима индивидуалност и специално за тях бе отделена една витрина.

И накрая, да завършим цветната приказка с диамантите. Запленените от тяхната красота казват, че има два вида скъпоценни камъни – диаманти и всички останали. Това твърдение, макар и да звучи пресилено, има своите основания. Именно това привлича погледите в тази витрина – пръстен и обеци с вградени 6-каратови блестящи брилянта. Заедно с тях беше показан кимберлит със суров (необработен) диамант, за да видят посетителите колко обикновен е този минерал, преди да бъде обработен като брилянт.

Кристалите са най-съвършеното творение в минералното царство. Тяхната красота и симетрия, гладки блестящи стени и прави ръбове са незабравимо визуално преживяване, провокиращо нашето любопитство и въображение. Особен акцент в изложбата, неизменна част от „Съкровищата на Земята“ бяха петте уникални гигантски кварцови кристали.

Гостуваща изложба в Националния исторически музей „Съкровищата на Земята“ беше открита на 25 март 2019 г. На събитието присъстваха Амелия Гешева, зам.-министър на културата, Екатерина Джумалиева – директор на дирекция „Културно наследство, музеи и изобразително изкуство“ в МК, доц. д-р Бони Петрунова, директор на Националния исторически

музей, Чавдар Начев – директор на Националния музей „Земята и хората“.

Автор на тематичният план на изложба „Съкровища на Земята“ беше разработен от Живка Янакиева – главен уредник в НМЗХ. Подборът на движими културни ценности от двата музея се извърши в рамките на два месеца, а поддръждането на изложбата се осъществи на 20-22 март 2019 г. Гостуването на изложбата продължи от 25 март до 25 май 2019 г. Куратори от страна на двата музея бяха Живка Янакиева и Пепа Неделчева.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Практиката в Националния музей „Земята и хората“ показва, че е възможно и необходимо излизането от стереотипното представяне на минерали, кристали и скали. Включване на артефакти в изложби на НМ „Земята и хората“ затвърди по неоспорим начин ползата от съвместно представяне на природни и културни ценности. В този случай публиката е приятно изненадана от възможността да открие и усети взаимовръзката между природно и културно наследство. Това неминуемо води до разширяване категориите посетители в музея, възниква необходимост от удължаване времетраенето на временни изложби и същите поемат пътя на гостуващи експозиции из страната.

ПОДХОДИ В ПРЕДСТАВЯНЕТО И ХУДОЖЕСТВЕНО-ПРОСТРАНСТВЕНО ОФОРМЯНЕ НА МУЗЕЙНАТА ЕКСПОЗИЦИЯ В ОБЕКТ „КЪКРИНСКО ХАНЧЕ“

Юлия ЙОВЕВА и Янислав ЦАНКОВ

Регионален исторически музей – Ловеч

Експозиционният обект към РИМ – Ловеч „Къкринското ханче“ е първият музей на Васил Левски в България.

През 1924 г. е създаден комитет с цел набиране на средства за възобновяване на сградата. На 11 април 1926 г. е положен основният камък. На 10 май 1931 г. отваря врати като музей. Той съхранява предмети, които разказват историята на обекта, свързана с исторически личности, събития и спомени.

Използвайки паметта на тези личности, съграждаме знания и послания, акцентирани към бъдещите поколения чрез образователната функция на музея. Информацията, заложена в музейните експонати, се предоставя на достъпен език за обикновения посетител, за да може той да я осмисли и разбере.

Най-важното предимство на обекта е историческото минало на музея. Посетителят се докосва до него чрез събитие, свързано с богатата българска история, като съпреживява българския бит и култура с личности, оставили следа в нашата история.

Експозицията, представена от екскурзОВОДА, включва не само обекта като цяло, но и неговото значение за българската история.

Посетителят се потапя в историческия дух, поставил началото на музейното дело, свързано с паметта на Апостола.

Част от популяризирането на обекта е издаването на дипляна, предоставяща кратка информация и снимков материал за музея.

Отпечатана е книгата „Съградено от народната памет“, проследяваща историята на Къкринското ханче от 80-те години на XIX век до възстановяването му като първи музей на Васил Левски и неговото развитие до наши дни.

Изложбата „Къкринското ханче през годините“, създадена по повод 85 години от откриването на първия музей за Левски, представя в хронологичен ред историята на обекта.

Въстановката през февруари 2018 г. на залавянето на Левски с участието на клубове „Традиция“ предизвика огромен интерес сред посетителите. Началото на тази традиция е поставено през 1963 г. по повод 90-годишнината от кончината на Апостола.

Представянето на музейната експозиция от екскурзовода чрез телевизионни и радиопредавания и обновяването ѝ с нови експонати допринася за повишения през последното десетилетие интерес към обекта. Той е награден с Грамота за принос в развитието на националното движение „Опознай България“ и е носител на званието „Музей на годината“.

В първата одая (кръчмата) са поставени нови осветителни тела и аудиовизуални ефекти в оджака, създаващи усещането за автентичност. Изложени са съдове за приготвяне на храна – гърне, лъжичник, бакърено котле и джезве за греене на ракия.

На стените са поставени лавици, върху които са наредени медни и глинени съдове – тави, тигани, паници и чинии. Върху тезгяха са подредени стъкленици, кани и ючета за вино и ракия. Ямурлукът до врата показва част от традиционното българско облекло.

Втората одая представя българския бит и култура чрез спомагателни материали и визуални средства. Тя е обзаведена с две легла, наречени одър, печката джамал, с която са се отоплявали двете одаи, дървени трикраки столчета, дървената масичка и характерните за българската трапеза питка, сланина и сирене. Поставени са и портрети на участниците в историческото събитие: Васил Левски, Никола Цвятков и Христо Цонев – Латинеца, както и факсимилета от документи.

Експозицията в зимника е обогатена с етнографски културни ценности и макети на традиционните български продукти и приспособления за съхраняване. Посетителят може да види картофи, царевица, боб, чушки, сушени сливи, ябълки и круши. Изложени са глинени и дървени съдове, използвани от българите – буре, каца, чутура, буталка за масло, оцетник, газеник, нощви, делви и стомни.

Вяхъра са изложени още културни ценности, показващи нужните приспособления за обслужване на впрегатните животни и поправката на каруци. Показана е яслата със сено, където са връзвани конете, стремена и хамут за впрягане. В нея има също и колела за волска кола, бичкия, ренде и кобилица с менци за носене на вода. Там е изложена и иззиданата пещ на казана за ракия, както и дървеният съд, използван за охладител.

С нова визия е стената, част от оградата, допълваща вътрешната експозиция с картини и фотографии, илюстриращи дейност, път, залавянето на

Левски и „Къкринското ханче“ през предишните десетилетия. Там е поставен първият барелеф на Апостола, изработен за музея.

Предвидени са осветителни ефекти на външната част на сградата, барелефа и вековния бряст, на който предстои повторно консервиране.

„Къкринското ханче“ е мястото, дало подслон за последните свободни часове на Апостола, от където започва пътят към неговата голгота.

Историята му все още не е завършена – тя се пише от хилядите хора, които ежегодно посещават тази българска светиня, защото народната памет е истинският пантеон на Апостола.

ТА КОЙ СЕ ЛЮЛЯ, ДЕВОЙКО

Росица ГОПАЛОВА

Регионален исторически музей – Бургас

Настоящите бележки са посветени на доброто в екстериора на етнографската експозиция при РИМ – Бургас от две гледни точки – на добрите музейни практики и на етнологията.

Музеите, както и хората, имат своята индивидуалност. Добре е да я имат. В днешния унисвят, когато еднаквостта и безцветното са на път да ни обезличат напълно, е изключителна радост да видиш нещо със собствена физиономия и характер, със свой дух.

Доброто свързваме с прояви на духа. Моят пример е само на пръв поглед материален – двора на етнографския музей. Кое го прави разпознаваем? Много има да се ремонтира в него, експонирането е спонтанно, без експозиционен план, но той носи онази атмосфера, която е нужна, за да се почувстваш другаде, на място, различно от ежедневието. Зеленина, хинап и смокини, трендафил и мушкато, дебела сянка под липата, а под асмата – люлка. Усещане за къща. Като в народна песен, като на празник. „Люлка се люля, девойко!” В миналото вярвали, че ако се люлеееш, няма да те грабне змей, че колкото по-силно се люлеееш, толкова по-буйно ще растат житата... И попадаш в друго време и на онова, другото място. Мислиш фолклорно. И най-сериозният се подсмивва. Всеки има необходимост, макар и за миг, да повярва. „И току-виж, че чудноватото почва да ти се чини истина, потънеш в него и отидеш. Затова има приказки, затова са ги хората измислили. И песните са затова...да те измъкнат от истината, за да разбереш, че си човек” (Елин Пелин 2000, 149).

Люлката е част от традиционната култура и има своя символика – носи магическия смисъл на брака със слънцето и на плодородието. Тя помага на посевите да се издигнат, да пораснат високо и реколтата да е добра. Люлеят се и момите – за забава и ритуално. С люлеенето се демонстрира готовността на момата за брак и това, че ѝ е време за промяна, да приеме нов социален статус – този на невеста. Пяят се песни и припявки, в които се назовават бъдещите двойки: кой се люля, че кой я люля?...

„Люлки вейки, полюлейки, калинчо льо,
чи кой седи във люлките, калинчо льо?

Добра седи във люлките, калинчо льо.
Чи кой люлки полюлява, калинчо льо?
Иван люлки полюлява, калинчо льо
и на Добра проговаря, калинчо льо:
Дръж са, Добро, да не паднеш, калинчо льо,
ни са люлки като люлки, калинчо льо,
ни са люлки синджирьови, калинчо льо,
най са люлки чимширови, калинчо льо.”¹

В песен от село Прилеп Станьо моли майка си да му вземе Иринка, която видял на Великден в черквата, а на Гергьовден на люлките. Сам Господ се чудел как да вземе Грозданка.

„...че спусна Господ две люлки,
две люлки, две полюлейки,
на дена, на ден Гергьовден
за здраве да се люлеят.
Всичките моми ходили,
момите и ергените,
ходили и залютели.”²

Слънчовата стара майчица посъветвала сина си да спусне „дур две ми люлки между Великден и Гергьовден” и така да грабне и отнесе Драганка³.

Люлеенето на люлка предизвиква ред асоциации. Любопитно е твърдението, че е свързано с „пролетното очистване на въздуха”⁴. Съществува и мнение, че човек, люлеейки се, с движението на люлката имитира поривите на вятъра, полезен за съзряването на житата, и така го предизвиква. „Вей, ветре” е популярен песенен мотив, но има и вариант „Не вей, ветре”:

„Не вей, вѐтру, Лазаре, не лѐляй ме,
оти сум си, Лазаре, обрѐдила
на две ветки, три яболка!”⁵

В традиционните вярвания който се люлее ще бъде здрав през цялата година – люлката е закачена за разлистено, младо, здраво и силно дърво, чиято сила се предава и на човека. Някъде, люлеейки се, се надяват да се отърват от конкретни оплаквания – епилепсия, шарка, болки в гърба, сънливост, както и да се предпазят от възможни неприятности като ухапване от змия.

¹ „Люлки вейки, полюлейки”, песен от с. Черково, Карнобатско, 228

² „Хубава била Грозданка”, песен от с. Мъдрино, Карнобатско, 281

³ „Прочу се мома Драганка”, песен от Карнобат, 283

⁴ Според руския изследовател Зеленин, Д.К., цитиран от Татяна Агапкина, 1997, с.85

⁵ Лазарска песен от Охрид, която се пее на „трудна” жена (Шапкарев, 82)

Описвайки приготвленията на Велика събота в Странджа, Стоян Райчевски отбелязва и следното: „По махали се чува шумът от забиването на колове за направата на великденските люлки” (Райчевски 2016,133). На тях младите се люлеят и на Гергьовден от ранна утрин до залез слънце, а след това ги развалят. Момите и ергените имат свои люлки на площада или по махали – „полюлейки”, вързани на специална дървена конструкция. „На въжето има възглавничка за седане. На тях ергенинът залюлява годеницата си или двамата се люлеят заедно, седнали един до друг”. Някоя млада жена „ги напява” с песни като „Кой седи на люлка люлееха” (Райчевски 2016,135).

„В Каракоч, Лозенградско, Евренозово, Малкотърновско и в други села на няколко места в селището се правят великденски люлки, на които се люлеят всички деца и младежи за здраве. На тези люлки се люлеят по двойки и годениците и се пее популярната в Странджа великденска песен „Залюляла сей Еринка”:

„Залюляла се Еринка на море на два каика.

Косата хи се развяла като на паун перото.

Гемиджийче иде отдолу, той на Еринка думаше:

– По-кратко карай люлката, люлката и полюлейката,
че ще да паднеш в морето, ще паднеш да се удавиш.

Кя ми Еринка думаше: – Кирю ле, гемиджию ле,

Ку ти е мила Еринка, по-бързо карай каикят,
по-скоро Стамбул да стигнем,

да купя бяла основа, вътък – сирма и златом,

да изткам тенки дарове родата ти да даря” (Райчевски 2016,136).

За децата люлките са други – с въжета или синджири, окачени или вързани на ореха в двора.

Във „фолклорни материали из задгранична Тракия и от малоазийските българи” също се споменава за изработването на люлки. На Лазаровден момите, облечени в празнична премяна, „ходят по къщите и пеят всекиму съответна песен”, като носят куклата Лазар. „Събраното продават, та с парите купуват вълна. Тази вълна те изпридат и изтъкават от прелото люлки, та всякой от селото да се полюлее на тях на Великден, Гергьовден и Атанасовден (летен)”. Въжета за люлката купува избрано от тях момче, на което дават пари. След Атанасовден въжетата остават за него (Вакарелски 1935, 435).

Люлките като конструкция са няколко вида: 1. Въже или въжена примка, завързана за клон на дърво 2. Дъска, поставена напречно върху дървен

труп 3. Дъска, към чиито краища се завързват въжетата, с които я закачват на дърво или напречна греда, която от своя страна се крепи на два успоредни стълба. Изработват ги ергени и мъже преди празник (Агапкина 1997, 82).

Нашата люлка я направи Иван Арабаджиев – реставратор, който прави всичко. Дъска, изрисувана от него, две въжета и две халки, за да се закачи за металната греда на асмата, ленти от платове в ярки цветове и зелени клонки... Какво да направя, за да не ме грабне змей и точно това ли искам?... Тя, музейната люлка, радва всички, дори и мустакатите отегчени големи ученици. Децата казват „По-друга е”.

Все повтаряме, че посещението в музея трябва да е преживяване. Но не на всяка цена интерактивно или излишно приповдигнато, а неусетно посетителят – добър гост, да започне да мисли и чувства като в старо време, като надмогне високомерието и иронията на съвременността. Средствата за въздействие в една археологическа, историческа, природонаучна, етнографска експозиции са различни. Строгите жени в костюми по музеите създават определен респект, но в етнографските къщи точно той не е необходим, ако всеки детайл в тях допринася за нагласата, настройването на вълна „народни представи”.

Градинката с билки, безспорно, е част от атмосферата на къщата с двор и сякаш винаги е била там. Тя е пред фасадата, близо до входа. Оформени са лехи с различни билки и подправки – чубрица, магданоз, девесил, риган, мента, мащерка и, разбира се, босилек. В двора растат още здравец, лавандула, градински чай, невен. Всяка година на 24 юни от тях сплитаме Еньовския венец, за който, знайно е, са нужни 77 билки и половина.

Няма човек, който да не се е впечатлил и снимал до огромните керамични кукери и лазарката в нашия двор – част от декоративно-монументалната композиция „Български фолклор” от 1980 г., включвала общо девет творби, сред които народни музиканти и Хитър Петър на магаре. Те са и повод да кажем на посетителите нещо повече от клишетото, че „кукерите гонят злите сили”, както и да разкажем за първата в България школа по керамика и пластика, създадена в Бургас през 1971 г. от Кольо Арабаджиев. Занаятът се предава от баща на син – три от фигурите са реставрирани от Иван Арабаджиев. Далеч съм от мисълта за похвално слово, но ще обобща: добър, интересен и разпознаваем музей става с добри, интересни и ярки хора.

Използвана литература:

Агапкина 1997: Татяна Агапкина. Митология и символика на народните развлечения: люлките в традиционната култура на славяните, В:Българска

етнология, 1997, кн.1-2, 81-95

Вакарелски 1935: Христо Вакарелски. Бит, В:Бит и език на тракийските и малоазийските българи, Тракийски сборник, кн.5, София, 435

Елин Пелин 2000: Елин Пелин. Косачи.Мечтатели, София, 149

Райчевски 2016: Стоян Райчевски. Календар и обредност в Странджа и Източна Тракия, София, 133-137

Тодоров 1994: Делчо Тодоров. Народни песни от Карнобатския край В: Сборник за народни умотворения и народопис, кн. LIX,София, Изд. на БАН, 111,123,124

Шапкарев 1968: Кузман Шапкарев. Сборник от български народни умотворения, т.1, Български писател, София, 206

Музейната люлка

В двора на Етнографския музей

*„Лазарка“ – керамична фигура,
изработена от школата на
Кольо Арабаджиев*

ТЕМАТИЧНИТЕ ЕКСПОЗИЦИИ В ХУДОЖЕСТВЕНА ГАЛЕРИЯ – ДОБРИЧ. МЕТОДИ НА ПРЕДСТАВЯНЕ

Недко НЕДКОВ

Художествена галерия - Добрич

Сградата на Художествена галерия – Добрич е строена през 30-те и е адаптирана за галерия през 80-те години на ХХ век. Тя е една от големите извънстолични галерии, архитектурен паметник на културата и един от стотите национални туристически обекти.

Художественият фонд наброява над 3500 творби на българското изобразително изкуство. Постоянната експозиция е разположена на два етажа в 12 зали. Представени са над 400 творби на Иван Мърквичка, Златю Бояджиев, Владимир Димитров – Майстора, Дечко Узунов, Бенчо Обрешков, Николай Райнов, Стоян Венев, Ненко Балкански, Найден Петков, Генко Генков и съвременно българско изкуство.

Като музей за изобразителни изкуства, ХГ – Добрич търси нови форми за общуване с публиката и прилага иновативни и интерактивни творчески практики, които да приобщат широк кръг участници в тях. Приоритет в дейността ни е привличането на ученици и младежка аудитория. Повече от 20 години работим и надграждаме в тази посока.

Убедени сме, че иницирираните от художествената галерия проекти, акции и реализираните образователни и творчески програми за деца и ученици създават добра основа за личностното им развитие и трайна потребност от общуване с изкуството.

Като форма за популяризиране и привличане на нови публики в залите се организират концерти, чествания, годишнини, провеждат се конференции, семинари, форуми, представят се книги.

Тематични маршрути

В постоянната експозиция на галерията са представени творби на известни български класици и съвременно изкуство, обособени в няколко тематични маршрута:

- „Живопис“
- „Графика“

- „Скулптура“
- „Художници от Добрич“
- „Хартия“
- „Златото на Добруджа“

Колекцията „Живопис“ представя стиловото многообразие и търсения в българското изобразително изкуство, което я прави интересна и значима както от познавателна, така и от професионална и изследователска гледна точка.

Постоянната експозиция „Графика“ представя произведения на графичното изкуство – рисунки, акварел, щампи от XIX век, печатна графика, графични и авторски техники. Колекцията проследява развитието на българското графично изкуство от края на XIX век до наши дни. Чрез разнообразието на стилове и техники експозицията илюстрира тенденциите на развитие на съвременната българска графика.

Зала „Скулптура“ – в бронз, дърво и камък в залата са подредени творби на едни от най-емблематичните скулптори за 80-те и 90-те години на XX век – Альоша Кафеджийски, Ангел Станев, Иван Русев, Емил Попов, Михаил Шапкарев и др.

„Художници от Добрич“

Залата обхваща творчеството на автори от 20-те години на миналия век до съвремието. Творчеството на Никола Тахтунов, Атанас Попов, Георги Урумов, Христо Каварналиев, Янко Атанасов, Филип Филипов. Колекцията проследява както посоките и развитието в творческите търсения на художниците от Добрич, така и промяната в архитектурния и светския облик на града.

„Хартията“

Галерията притежава уникална сбирка от творби от рециклирана хартия. Единствената в страната колекция е селектирана в продължение на 10 години (1995 – 2005), през които галерията е организатор на международни изложби и пленери и представя творческите търсения на автори от България, Гърция, Корея, Хърватия, Словения, Франция, Испания, Македония, Босна и Херцеговина, Молдова, Беларус, Румъния, Швейцария, Финландия, Унгария, Турция и др. Творбите в постоянната експозиция се отличават с артистичност, въображение и експеримент, показващи превъплъщението на хартията в пластики, инсталации, колажи и ръчна хартия.

„Златото на Добруджа“

Залата „Златото на Добруджа“ е наречена по картината на Кеазим Ис-

инов. Творбите – живопис и скулптура, пресъздават труда на полето, плодовете на есента и фолклорните празници. Експозицията е богата с многообразието на тенденции в българското изкуство, от етнографски точното предаване през приказно-поетичните картини до монументалните платна и знаково въздействащите композиции. Вдъхновена от българските традиции и фолклор, темата се развива и в скулптурите, представящи бита и празниците. Включени са творби на известните български художници от 20 век Иван Мърквичка, Владимир Димитров – Майстора, Найдено Петков, Светлин Русев и др.

Печатни материали

Екипът на ХГ – Добрич развива и издателска дейност. Наред с каталози, сборници, монографии и материали за изложби, са отпечатани и дипляни за различните тематични маршрути. Всеки посетител получава визуална и печатна информация за залите, които разглежда. За нас е важно гостите ни да отнесат малък спомен от галерията, който да е споделен с приятели и близки.

Образователни програми – иновативен подход в представянето на постоянната експозиция

Галерията има за цел да е посредник между знанието за изкуство и децата, място за оползотворяване на свободното време на учениците, творчески експерименти и изказ. Среда, в която процесът на научаване за по-малките е игра и забавление, а сетивният досег с оригинали шедеври остава като трайна потребност у по-големите в днешния свят на виртуално общуване.

Цикълът от образователни и творчески занимания в рамките на програмата „Галерията и децата” постави началото на осмислянето на потенциала на връзката галерия – училище. Успехът на тази програма е стимул за галерията работата с деца и ученици да е приоритет и да се изведе като устойчива основа, надграждайки методика и тематика на извънучилищни форми. В планирането, разработването и провеждането на адаптирани дейности и програми галерията прилага съвременни, интерактивни, интердисциплинарни дидактични средства, които целят да провокират траен интерес към изкуството и да го направят „достъпно” и „разбираемо” за младата публика.

Основна форма за развиване на наблюдателност и творчество е игровият подход. Дейностите, представени като игра, обогатяват емоционално децата и предизвикват интерес към изкуството.

За целта е разработен цикъл от динамични игрови модули по постоянната експозиция.

Търсачи на съкровища

Една от игрите в постоянната експозиция е „Търсачи на съкровища“.

Децата получават занимателна карта с план на галерията и малки репродукции на творбите, които трябва да открият и опишат. На картата са отбелязани характерни упътващи детайли от залите, но и объркващи уловки, изискващи съобразителност и бърза мисъл.

Проект „Големите майстори и малките художници“

По проект, финансиран от Министерство на културата, изготвихме материали за две игри, представящи по иновативен начин експозицията „Златото на Добруджа“.

В играта „Жетварката“ децата откриват картината на Владимир Димитров – Майстора по отпечатаната в картата репродукция, научават интересни факти за живота на художника и дорисуват картината по зададения силует.

В играта „Златото на Добруджа“ задачата е да се намерят 10 произведения по детайли, отпечатани в картата, и да се запишат техните автори и заглавия. Избраните детайли представляват предмети от бита на българина в миналото.

Пряк контакт на децата с експозицията

Любима за малките ни посетители е и играта „Влез в картината“. В специално създадена визуална среда с фонове от известни картини на Владимир Димитров – Майстора от постоянната експозиция, децата, облечени в автентични носии и битови предмети, буквално „влизат“ като персонажи в картината.

Общувайки с произведенията и рисувайки в залите, децата получават знания за авторите, сюжета на картините, стила и др. характеристики, придобиват впечатления за основните жанрове в изобразителното изкуство.

Виртуален тур

За привличане на нови публики чрез използване на съвременните технологии, създадохме виртуална разходка в залата „Златото на Добруджа“.

Чрез сканиране на QR код със смарт телефон или таблет посетителят има възможност да разгледа залата. Достъпът до различни зони в експозицията се осъществява с помощта на активни точки – места в залата, позволяващи на зрителя да определя маршрута на виртуалния тур.

Усещането за реална разходка е обогатено с информация, съобразена с различни публики. В отделни слайдове са достъпни или само кратка справка с имената на картината и художника, или биографични данни за автора и описание на наблюдаваната творба от експозицията.

За по-голяма популярност и достъпност QR кодът е отпечатан на входния билет на галерията и дигиталните, които всеки посетител получава.

Така Виртуалният тур може да бъде разгледан и в домашни условия с близки и приятели.

Предстои направата на подобни визуализации и на други тематични маршрути, като добра тенденция в представянето на постоянната ни експозиция. Съвременните технологии дават големи възможности за по-широко популяризиране и привличане на нови публики и екипът на ХГ – Добрич продължава работа в тази посока.

Играта „Жетварката“ - децата откриват картината на Владимир Димитров - Майстора по отпечатаната в картата репродукция, научават интересни факти от живота на художника и дорисуват картината по зададения силует.

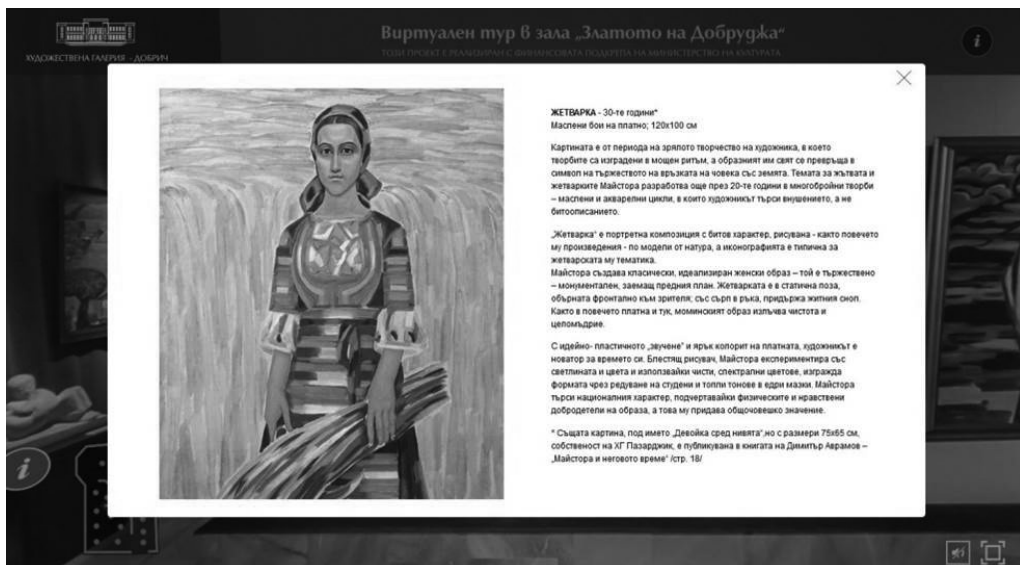
Играта „Златото на Добруджа“ - задачата е да се намерят 10 произведения по детайли, отпечатани в картата, и да се запишат техните автори и заглавия.

Пряк контакт на децата с експозицията – рисуване в залите на галерията.

Виртуален тур. Чрез сканиране на QR код със смарт телефон или таблет, посетителят има възможност да разгледа залата и да получи информация за авторите и творбите от експозицията.

Виртуален тур. Чрез сканиране на QR код със смарт телефон или таблет, посетителят има възможност да разгледа залата и да получи информация за авторите и творбите от експозицията.

ЖЕНСКОТО ОБЛЕКЛО ПРЕЗ ПЕРИОДА НА СОЦИАЛИЗМА КАТО ЧАСТ ОТ МУЗЕЙНИТЕ ЕКСПОЗИЦИИ

Мария КРЪСТАНОВА

докторант към Катедра „Етнология”, ПУ „Паисий Хилендарски”

Периодът на социализма в страната ни обособява специална ниша за изследване на дамското облекло. Това е времеви интервал, илюстриращ развитието на облеклото по специфичен начин. През последните години вещите, употребявани през социализма, представляват интерес за все повече изследователи и музеи. Основната цел на настоящото изследване е да се регистрира употребата на женското облекло през периода на социализма в постоянните експозиции, временните изложби и музейните фондове на няколко музея в страната ни.

Проблемът за женското облекло през периода на социализма не е изследван цялостно в българската етнология. Още по-малко е засегната темата за естетическите аспекти на женското облекло през периода на социализма в България, обхващаша годините от 1944 до 1989 г. Една от основните задачи на етнологията е да отрази случващата се действителност като маркира предхождащите събития и анализира настоящето. Поради тази причина и задълбочения интерес през последните години се налага изследването на облеклата през този период. Всеки исторически период представя различни по тип облекла, които са носител и доказателство за обществените нагласи, вярвания, течения, норми и ценности. Налага се събирането и съхраняването на облекла от периода на социализма да се случва в настоящето, тъй като все още могат да бъдат събрани вещи от периода, а и хората, които са живели през това време, също могат да имат принос, тъй като са пряк свидетел на епохата.

Облеклото от периода на социализма намира разностранно приложение в музейните експозиции. В настоящия доклад ще разгледам няколко примера от три музея, в които се реализират различни приложения на социалистическото дамско облекло. Това Регионален етнографски музей – Пловдив, Исторически музей – Димитровград и Исторически музей – Асеновград.

През последните години вещите, употребявани през социализма, нами-

рат своето място в музейните фондове, за да може да се регистрира и запази историческото им значение. През 2017 г. на Регионален етнографски музей – Пловдив бе дарена колекция сватбени рокли от периода на социализма. Тя се състои от шест на брой сватбени рокли, които станаха част от фонд „Тъкани и облекло“. Фонд „Тъкани и облекло“ на РЕМ – Пловдив е един от най-обемните фондове в музея. В колекциите му се съхраняват дамски облекла от различни исторически периоди. Приемането на колекцията от сватбени рокли от периода на социализма увеличава колекциите на музея, като продължава историческото отразяване на различните типове облекла, за да може да се оформи цялостна етнографска картина на употребяваните дрехи в различните периоди. Колекцията отразява един от най-съществените етапи на преход в обществото, а именно сватбата. Наред с различните типове народни сватбени носии, градски сватбени рокли, сватбените рокли от периода на социализма обогатяват и разширяват сведенията и знанията за различните типове сватбени облекла, употребявани от жените в обществото.

Вещите, които са станали свидетелство за периода на социализма, първа ще стават част от музейните фондохранилища. Макар и времеви интервал да не е достатъчен за да бъдат сведени до законовата норма на културна ценност, то в случая дарените рокли се разглеждат като колекция и поради тази причина придобиват сходен статут. Колекцията е свидетелство за употребяваните сватбени рокли през периода на социализма. Основна задача на музейните специалисти е да изследват обществото и неговите специфики през различните исторически периоди. Съхранявайки подобни колекции се дава шанс те да бъдат включени в изследвания, които биха могли да прерастнат в тематични изложби, ревюта и други популяризиращи и информиращи дейности.

Приемането, съхраняването и популяризирането на предмети от даден исторически период са основни задачи на всеки един музей в страната ни. Поради тази причина, облеклото от периода на социализма ще придобива все по-голямо значение и интерес сред музейните специалисти. А съхраняването им във фондохранилищата запазва една част от историята на използването от българите облекла.

Дамското облекло от периода на социализма е своеобразен отразител на периода в страната ни. То се явява външния маркер, чрез който могат да се обособят различни значения, характерни за социализма.

Димитровград може да се определи като „дете“ на социализма. Създаден през 1947 г., той е уникален със своята история и архитектура. Истори-

чески музей – Димитровград е един от музеите, които отразяват периода на социализма в страната ни. Нещо повече, през 2017г. отвори врати „Ретро апартаментът” – част от постоянната експозиция на ИМ – Димитровград. Той презентира дома на димитровградчаните през 50-те и 60-те години на ХХ век. Експозицията е изцяло в духа на периода, като всеки детайл е проучен и внимателно подбран, за да пресъздаде изцяло обстановката през социализма. Всички вещи са дарени от жителите на града. В експозицията откриваме и дамско облекло (Обр. 1), неразривно свързано с бита на българката. Облеклото от периода е представено на няколко места, като чрез него се допълва картината за дома. Наред с мебелите, тъканите, изкуството и аксесоарите, облеклото заема трайно място сред важните вещи за периода. То е един от факторите, чрез които може да се представи социализма в своята цялост. Те придават завършеност при отразяване на бита и ежедневието през периода. Ето защо, дамското облекло е част от постоянната експозиция на ИМ – Димитровград.

Временните изложби са една от възможностите за презентирание на експонати от фондовете на музеите, които не могат да бъдат включени в постоянните експозиции. Широк интерес през последните години представляват теми като абитуриентския бал и сватбата през периода на социализма. Тези теми намират отзвук и във различни временни изложби.

Една от тях е изложбата на Исторически музей – Асеновград – „Тази вечер аз съм хубава”, открита през 2019 г. За да се създаде тази изложба, се сформира призив от страна на служителите на ИМ – Асеновград към живущите в града да дарят свои вещи от периода. Кампанията е доста активна и музеят успява да събере различни предмети, които да онагледят във временната изложба. Основна тема в нея са абитуриентските балове, сватбата, честването на 8-ми март и ежедневието на жената през 70-те и 80-те години на ХХ век. Основна част от експозицията заемат женските тоалети от периода. (Обр. 2, Обр. 3, Обр. 4). Нещо повече, дамските тоалети представляват по-голямата част от изложбата, като с това се илюстрира важната роля на дрехата по време на тези ритуали. Акцентирането на облеклата придава колоритност и създава интерес сред различни типове публики. Чрез тях става възможна пълна реализация и автентичност на атмосферата в изложбата.

Исторически музей – Димитровград е организатор на две изложби, в които дамските облекла от социализма заемат основно място, а именно „Каква невеста си била, ти, мамо” и „Животът през 50-те и 60-те. Щрихи от битието на новия гражданин“. Освен двете временни изложби, по време на

Европейска нощ на музеите през 2017 г., ИМ – Димитровград организира ревю-спектакъл „Визии от онези години”, съвместно с клуб „Старопрес-толни етнологии” към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, на което са презентирани тоалети от 50-те до 80-те години на ХХ век. Ревюто се радва на широка популярност и предизвиква интереса на медии, различни публики и специалисти. Това е показател за масовото любопитство към дрехата от този период.

Изложбата „Каква невеста си била, ти, мамо” прави плавен преход в развитието и промените в дамските сватбени облекла през целия ХХ век. Тя е открита през 2014 г., а вещите, които участват в нея, са дарени от жителите на града. Експозицията илюстрира различни типове сватбени облекла – от традиционната носия до рокли, които се носят в края на ХХ век. Изложбата е сред най-посещаваните и интересът към нея е голям както от страна на посетителите, така и от други музеи от страната. Богатата колекция сватбени тоалети от века проследява историята на дрехите и как те се променят през годините, какви тенденции навлизат и как те намират отражение в сватбения тоалет. Това привлича огромна публика от посетители. Да се разгледа едно важно събитие като сватбата чрез облеклото е един интересен начин за презентиране на историята. Малко са изложбите, които са посветени изцяло на облекла, и то на специфичен тип облекла, като тази. Ето защо тя би била популярна и след доста голям интервал от време.

Другата тематична изложба за социализма представлява „Животът през 50-те и 60-те. Щрихи от битието на новия гражданин“, отново изготвена от ИМ – Димитровград. В нея се представя битът на жителите на града през 50-те и 60-те години на ХХ век. Съществена част от експозицията са дамските облекла от периода. В нея са показани ежедневно облекло, празнично, ученически униформи и специални тоалети.

Включването на облекла в експозициите придава колоритност и засилва интереса на различни типове публики към изложеното. Дрехата е онзи свързващ елемент между хората, който присъства във всички исторически периоди. Интересът към обличането и типовете облекло не стихва и до ден днешен. Поради тази причина, дрехата сама по себе си презентира дадена тема и привлича интереса към тази тема.

Облеклото от периода на социализма следва строго зададени рамки. То е показател за епохата и случващото се в нея. Отразява множество скрити кодове и значения, чиято символика може да се открие в текстовете към изложбата или индивидуално да се съпреживее от публиката. Дрехата от социалистическия период е носител на определен смисъл, който всеки по-

сетител би могъл да ѝ придаде. Друга важна особеност на дрехата като част от експозицията е, че тя е носител на историята на притежателя ѝ. Тя е била притежавана от някого и нейната история представлява нейната същност. По този начин тя се явява сбор от лична история и исторически смисъл.

Общото нещо, което може да се проследи при създаването на музейни експозиции, които включват дамско облекло от периода на социализма, е включването на местната общност в реализирането на експозицията. Това насочва от своя страна към идеята за музей на участието и би могло да се зачисли като частичен пример.

„В превърналата се вече в класика в музеоложките среди книга „Музей на участието“ авторката Нина Саймън твърди, че музеите могат да си върнат публиката обратно, като поканят хората да участват активно в работата на институцията, а не просто да бъдат пасивни консуматори. Идеята е чрез включване на членовете на местната общност и посетителите в работата на музея той да се превърне в по-динамично, релевантно и важно място в живота на хората...

Нина Саймън дефинира музея на участието като място, където посетителите могат да създават, споделят и да общуват един с друг във връзка с предложеното им културно съдържание.” (Станчева 2016, 19-20) Включването на общността предполага по-свободен диалог с експозицията и предметите в нея, а участието на хората в изложбите допринася за социалната ангажираност на гражданите. Така се оформя изживяване на изложбата чрез участие в нея. Публиката става съорганизатор и участник в експозицията и поради тази причина изложбите придобиват по-голяма популярност.

Дрехите са неизчерпаем източник на информация. Те са показател за епохата и случващото се в нея. От друга страна, всяка дреха е била нечия вещ, и като такава тя е носител на лична история, което я прави интересна за посетителите. При включването на публиката чрез дарение на различно облекло, то тези лични истории се преразказват в експозицията. А същевременно с това, личната история бива съпреживявана от различни типове публики. Включването на облекла от важни моменти в живота като сватба и абитуриентски бал пресъздава емоционална връзка с част от публиката, която е живяла през този период. По този начин се засилва емоционалната съсредоточеност на облеклата.

Облеклото може да бъде също така своеобразен текст със собствено значение. Това е проследимо в статията на Л. Копринаров – „Обличането – тяло и текст”. Според него дрехите могат да се възприемат като текст,

оформен от дадена култура, с вградени знаци, които да улеснят структурирането на обществото. Дрехата може да служи като код, който да улесни общуването и като средство за поддържане на социалните класификации и стратификации. Чрез облеклото човек може да промени тялото и да покаже своето виждане и представи за света и себе си.

Авторът разглежда функциите на облеклото да изразяват и скриват човека, както и да регистрират знаци. А начинът на обличане принадлежи към техниките за човешкото социализиране. Чрез тази теория може да се проследи използването на облеклото като част от музейните експозиции. Разглеждайки всяка дреха като експонат със закодиран текст, то тя автоматично придобива различна роля в изложбата. Закодираната информация може да бъде заявена чрез табла или интерактивен подход в изложбата. Но всяка дреха е носител на собствен текст и информация, която създава дълбокия смисъл на вещта.

Връзката между дрехите и скритите символи откриваме и в един от основните трудове на Ролан Барт – „Въображението на знака”. Според автора образите са съвкупност от нива на възприятие, в което са закодирани знаци от този, който ги създава. Материалната представа за тези знаци е тоалетът, чрез който могат да се анализират различните информационни канали. Тези информационни канали, от една страна, са създадени от хората, които изработват изложбата и залагат значението на всяка една вещ. От друга страна, публиката също създава свои информационни канали и вижда и анализира вещта по различен начин. Поради тази причина, дрехата, като част от дадена изложба, задава тематични рамки и смисли, а това, от своя страна, кара публиката да търси и открива тези смисли.

Съхраняването на вещи от периода на социализма, както й популяризирането им в тематични изложби и ревюта, е една от стъпките да се запази и опише близкото минало. Социализмът е период, който обхваща времеви интервал, който е близък до настоящето, което го прави достъпен за изследване. Фактът, че все още има хора, които са живели през този период, създава предпоставка за улеснение за отразяването му. Включването на облекла от периода на социализма в музейните експозиции пресъздава близкото минало по особен начин. От една страна, облеклото е носител на различни значения, които могат да се анализират и да създадат интерес в публиката, а от друга страна, е носител на емоция, която бива пресъздавана от всеки посетител по различен начин. Отразяването на използваното облекло е важен фактор в съхраняването на културното наследство и паметта за периода на социализма в страна ни.

Използвана литература:

Барт, Р. 1991. Въображението на знака. С;

Копринаров, Л. 2011. Обличането – тяло и текст. (към антропологи на облеклото). *Nota Vene*. Брой № 10;

Папукчиев, Н. 2019. Музеят. Възможен и невъзможен. Предизвикателства на масовата култура, стратегии на пазара и носталгично помнене на миналото. С;

Станчева, С. 2016. Социалните функции на музея през ХХІ век. – В: Социалните функции на музея през ХХІ век. Доклади от научната конференция посветена на 30 години от създаването на националния музей „Земята и хората” – София. С;

обр. 1

обр. 2

обр. 3

обр. 4

СЛАВЕЙКОВОТО УЧИЛИЩЕ В ТЪРГОВИЩЕ – МУЗЕЙНО ПРОСТРАНСТВО НА МНОГООБРАЗИЕ И ОЧАКВАНЕ

Магдалена ЖЕЧЕВА

Регионален исторически музей – Търговище

През 1860 г. в Ески Джумая (дн. Търговище), важно търговско средище с традиционния си пролетен панаир, единствен с международно значение за североизточните български земи, е заченато прозорливо начинание. По инициатива на местните учители Спиридон Грамадов и Янко Деветаков, подкрепена с щедрост и дарителство от родолюбивите и напредничави търговищенци, се пристъпва към издигането на ново училище с името на светите Седмочисленици (*Халаджов 1968, 31-33, 38-39*). Строители са тревненските майстори Димитър Сергюв и Уста Генчо Кънев. Във вътрешното архитектурно оформление взема лично участие известният възрожденски просветител Петко Р. Славейков, който учителства за кратко в града (*Петкова 2003*). Този негов принос получава признанието на търговищенци, за които училището става популярно и като „Славейковото”. На 27 юли 1863 г., в деня на светите Седмочисленици, сградата е осветена с голямо тържество. П.Р.Славейков произнася поучително слово, а в своя вестник „Тайда” (*Г.І, № 2, 30 юни 1863*) подчертава, че такава „здание каквото сега – за сега в сичката България второ няма”. Завършената училищна сграда е един от най-забележителните паметници на общественото строителство от епохата на Българското Възраждане.

В старо и ново време търговищенци признателно пазят и в съгласие отстояват „ползите и успехите” от добре нареденото си училище. През XIX и XX век тук се пресичат пътищата и надеждите на учители и родители с порива към знание и напредък на безчет поколения ученици. Училището е изумителен носител на историческа памет за Търговище. Десетилетия това е истинското духовно средище на града. Тук през XIX в. се помещава читалището. Тук е основан тайният революционен комитет, къс от голямото революционно съзаклятие за свободата на българите. Тук стават големите градски тържества и обществени събития и през XX век. Сградата е училище до 1959 г.

На 19 февруари 1962 г. с решение на Окръжния комитет на БКП и Ок-

ръжния народен съвет – Търговище, Славейковото училище е предадено на музея за изграждане на постоянна експозиция. Старата училищна сграда поема нова обществена мисия. Само за година и половина са извършени ремонтни дейности, събирателска и експозиционна дейност. На 8 декември 1963 г. в нея тържествено е открита първата общоисторическа експозиция на Окръжен исторически музей – Търговище (*Овчаров 1967, с 4-5*). Тя представя периодите на търговищкото възраждане, национално освободителните борби и работническото революционно движение. Има и художествен раздел. През 1965 г., на национално съвещание във Видин търговищката експозиция е отличена като една от най-добрите в страната.

От 1971 г. училище „Св. Седмочисленици” е недвижима културна ценност с национално значение (*Държавен вестник, бр. 20, 1971 г.*). Сградата става център за оформящия се музеен комплекс в началото на старинния възрожденски Варош. Междувременно са открити още две и се подготвя още една постоянна експозиция, но Славейковото училище е музеят за търговищнци. Неговият графичен образ става и лого/емблема на музея.

Естественият ход на времето дава отражение върху състоянието на училището. Остарява експозицията, сградата дава знаци за нуждата от сериозен ремонт. Течове от покрива застрашават ценностите. През 1989 г. експозицията е свалена с намерение да се актуализира, като се подготви ново художествено пространствено оформление. Поради задълбочаващи се проблеми със състоянието и експлоатацията на сграда – покрив, устойчивост, видима нужда от реставрация, в НИПК е разработен проект за реставрация от арх. А. Николова. Стартирана е процедура по изготвяне на концепция, структура и тематико-експозиционен план за нова постоянна експозиция. Ангажиран е художник за художествено пространствения проект. Промените от 1990 г. прекъсват всичко това.

В сградата продължава да функционира хранилището, а фойето на първи етаж се използва като изложбена зала. Търси се поетапно решаване на проблемите „на парче”. Правят се частични и козметични ремонти. През 1991 – 1994 г. е извършен цялостен ремонт на покрива. През 2001 г. е изготвен геоложки доклад, защото сградата показва денивелация. Тя е деформирана, с прогнила дограма, изпочупени прозорци и зле изглеждаща фасада.

През 2004 г. чрез Проект „Създаване и промоция на културно-туристически продукт в Община Търговище” по програма ФАР Славейковото училище е ремонтирано, реставрирано и укрепено. Парите не включват създаването на експозиция, но постигнатото несъмнено е от голямо значе-

ние за бъдещата музейна работа.

Идеите на музейния екип се насочиха към оживяването на красивата и вече ремонтирана сграда. Предвиждахме на първи етаж да има заседателна зала, зала за временни изложби, библиотека, щанд за рекламни материали и сувенири. На втория етаж замисляхме създаването на постоянна експозиция – музеен разказ за историята на Търговищкия край от XV до XX в., но вече в съответствие с актуалните тенденции и акценти в историческото познание и музеологията.

Общината не бе благосклонна да отдели пари от бюджета и възложи надежди на възможностите от предстоящи европейски проекти. През септември 2007 г. се кандидатства с проект по Оперативна програма „Регионално развитие“ (2007-2013), Приоритетна ос 1. Устойчиво и интегрирано градско развитие. Отдавна обмисляните идеи за идейна концепция, тематична структура и тематико-експозиционен план за бъдеща експозиция в Славейковото училище се изписаха и подготвиха за кандидатстване като част от голям проект обхващаш почти всички музейни сгради на РИМ – Търговище. Екип от специалисти в отделите „История на България XV-XIX в.“, „Етнография“, „Нова и най-нова история“ изработи в ход работни варианти. Екип от София изработи вариант на идейно-художествен проект за експозиция в Славейковото училище. Впоследствие се оказа, че този компонент в програмата не позволява дейности по създаване на експозиция. Интерпретирахме проекта така, че да получим подходящ резултат за нас, но кандидатстването завърши с неуспех. Художествения проект обаче бе в основата на доктората на Ралица Кацова, понастоящем художник в Националния исторически музей – София.

Ние бяхме длъжни да продължим, като не допуснем великолепната историческа сграда да стои празна. Стана ясно, че в близкото обзримо бъдеще трудно ще реализираме постоянна експозиция. Предприехме действия, които днес дават забележителни резултати.

Още през 2005 г. започнахме превръщането на Славейковото училище с близо 500 м² експозиционна площ в привлекателен музеен изложбен център за различните категории посетители и място за интересни, познавателни и занимателни срещи. Стъпихме на собствените фондове, но и на актуалната и полезна тенденция за мобилност на колекциите. Показваме собствени изложби, които представят теми от разработената идейна концепция и са свързани с историята и културното наследство на Търговищкия край в периода XV-XX век. Така не допускаме да се почувства липсата на постоянната експозиция, но и правим музейния разказ много по-богат,

разнообразен и динамичен.

Поредицата от изложби стана ключова практика за привличане на публиката в търговищкия музей, където туристическият поток липсва в мащабите на музеите в курортните центрове и национални обекти. И резултатите са налице. В нашите посетители се създаде навика да се очаква ново, различно, интересно в Славейковото училище. А сградата отново стана нарицателна за музей, изпълнен със съдържание и живот.

В началото представяхме изложби само във фойето на първи етаж – голямо и удобно за посещения пространство. Постепенно усвоихме и втория етаж. Започнахме с фойето и отворихме вратите на още три зали. За да се случи всичко това, предварително поръчахме изработването на мобилни експозиционни витрини, система за окачване, монтиране на подходящо осветление. Снабдихме се и с необходими аксесоари за музееен показ. Аранжирането на изложбите и интерпретацията на темите бе съобразена със спецификата на конкретните експозиционни пространства. Създадохме максимално условия посетителите да се потопят както в атмосферата на старата училищна сграда, но да видят и десетки интересни и разнообразни временни експозиции, разкриващи непознати страници от регионалното и национално минало. Оръжейни колекции, съкровища от археологически обекти, исторически свидетелства, свързани с бита, поминъка, облеклото, уменията на разнообразни етнографски групи от цяла България; ценности, представящи развитието на българската просвета и култура, както и летописа на българската православна църква и Търговищка духовна околия и още много други са тематичните временни експозиции, които нашите посетители видяха до днес, но и тепърва ще виждат в музейните пространства на старото възрожденско школо.

Обзаведохме мултимедийна зала на втория етаж. Тук показваме филми във връзка с експонираните изложби, провеждат се срещи и занимания с различни възрастови групи, представяне на книги. Тази зала от 2014 г. е място за занимания на деца, ученици и възрастни в музейните образователни програми. Така цялата сграда се изпълни със съдържание и живот. Дори коридорите, където намериха място камерни изложби или витрина с един експонат.

Вече повече от 14 години в Славейковото училище ежегодно се представят между 9 и 15 изложби.

От 2011 г. Славейковото училище заслужено представя Търговище и Търговищка област в Националното движение «Опознай България – 100 национални туристически обекта» под № 81. Това даде отражение върху

повишаването на туристически поток и интереса към този удивителен национален паметник от българското Възраждане. Този факт, от своя страна, ни мотивира да продължим с политиката на времените изложби, но да помислим и за експозиции с постоянен характер. Стъпихме върху идеи от концепцията за постоянна експозиция.

През 2012 г. отбелязахме 100-годишнината от Балканската война с изложбата «Велик е нашият войник». Експозицията представя участието на населението от Търговищкия край във войните за национално освобождение и обединение от 1885 до 1918 г. Вече 7 години изложбата се радва на голям интерес от различните възрасти посетители, от най-малките до най-големите, с възможността да се приближиш максимално до експоната и дори да го пипнеш и да се фотографираш. В обстановката на изложбата се правят възстановки, а нашите партньори от Патриотичен клуб «Възраждане» стават част от музейната анимация.

По повод 150-годишнината от построяването на Славейковото училище, през 2013 г. осъществихме идеята за възстановка на възрожденска класна стая, която се превърна в хит сред нашите посетители. Тя се вписва като неразделен елемент от общата атмосфера на училищната сграда с изключителен познавателен и забавен ефект. В предверието в специална витрина показваме ценностите от нашия фонд, свързани с възрожденското учебно дело, учителите, учебниците и помагалата. Самата класна стая стана и място за провеждане на открити уроци, връчване на свидетелства, дипломи и награди от конкурси, възстановки.

През същата година отвори врати и нашето ретрофотоателие, което се превърна в поредното музейно кътче за емоционално потопяване в атмосферата на стария градски дух и обстановка. Тук бавно върви обогатяването на гардероба, но и това решаваме постепенно с годините.

Славейковото училище е ключово място в Нощта на музеите в Търговище. Гражданството вече знае, че тук е интересно. Тук намират място възстановки по повод големи национални празници. Отбелязват се традиционните празници (Гергьовден, Еньовден). Протичат ретроревюта.

В настоящето Регионален исторически музей-Търговище разполага с 4 постоянни експозиции (Археологическа, Етнографска – в Хаджи-Ангеловата къща, „Икони и църковна утвар” – в Свещаровата къща и къща музей „Никола Симов-Куруто”.

Ние не сме се отказали да реализираме постоянна експозиция в старото възрожденско училище, но докато настъпи този момент, то ще продължи да бъде това, в което го превърнахме – музейно пространство на многоо-

бразие и очакване. Защото за търговищенци Славейковото училище е Музеят – една внушителна реалност и въведение в атмосферата на увлекателната и впечатляваща историческа съдба на града.

Използвана литература:

Овчаров 1967: Д.Овчаров, М.Овчарова, Ив.Якимов. Търговище. Окръжен народен музей. Пътеводител. С., 1967

Петкова 2003: Й.Петкова. Славейков и Търговище. – В: Петко Славейков. Нови изследвания. Велико Търново, 2003

Халаджов 1968: Ив.Халаджов. По дирята на вековете. Търговище, 1968

Обр. 1. Славейковото училище вече музейна сграда. 2009 г

Обр. 2. Изложбата „Тибетско традиционно изкуство” във фойето на първи етаж в Славейковото училище. 2009 г.

Обр. 3. Изложба „50 години от първия полет на човека в Космоса” (фойе втори етаж). 2011 г.

Обр. 4. Възстановка на възрожденска класна стая. Втори етаж. 2013 г.

Обр. 5 На Еньовден пред Славейковото училище. 2016 г. (Сн. Дилиана Стойчева).

55 ГОДИНИ ХУДОЖЕСТВЕНА ГАЛЕРИЯ ЛОВЕЧ

Галя ГЕРГАНОВА

Художествена галерия – Ловеч

Художествена галерия – Ловеч е един от най-значимите културни обекти на града, който има съществен принос в националната ни култура, опазвайки и съхранявайки ценни произведения на изкуството от български и чуждестранни автори.

Ако днес имаме познания за народите, живели преди нас, за тяхното величие и упадък, бит и обществено икономически отношения, това до известна степен се дължи не само на писмените извори, достигнали до наши дни, но и на културните паметници на изкуството. Тяхното съхраняване и опазване за поколенията е приоритет за всеки културен институт.

Художествена галерия – Ловеч започва своето начало на 22 май 1964 г. като художествен отдел към Историческия музей. Първите постъпления на творби са предимно дарения от читалището и ловчанлии.

Откритата тогава галерия има за цел да запознае предимно ловешките зрители и гости на града с развитието на изобразителното изкуство, да представи отделни майстори или техни творби. Представените тогава в ловешката галерия произведения на изкуството са все пак един малък откряхнат прозорец към този богат свят на изкуството и, макар и със скромните си експонати, служи за естетическото възпитание на аудиторията.

Галерията притежава над 2800 творби – живопис, графика, скулптура и приложни изкуства от близо 600 български и чуждестранни автори, както и богат спомагателен фонд. Сред тях са изявени творци като: Николай Павлович, Владимир Димитров Майстора, Стоян Венев, Елисавета Консулова Вазова, Атанас Михов, Златю Бояджиев, Васил Стоилов, Атанас Яранов, Теофан Сокеров, Димитър Казаков-Нерон, Цвятко Дочев, Петър Чуклев, Иван Димов, Валентин Старчев, Вежди Рашидов и др.

Трябва да се отдаде заслужено внимание на някои автори във фонда на Художествена галерия – Ловеч, които се считат за доайени и новатори за времето си. Притежанието на техни творби е чест за всяка галерия.

Николай Павлович (1835-1894 г.) е един от първите художници с академично образование у нас. През 1868 г. със средства получени от д-р Берон, завършва Мюнхенската художествена академия. Той е художник реалист,

който твърдо и последователно защитава възгледа, че изкуството трябва да служи на хората. С цялото си творчество той доказва този възглед и се бори със старите иконописни виждания на тогавашните живописци. Две години след неговата кончина Константин Величков като министър на просвещението осъществява неговата мечта и открива рисувално училище.

Творбата му „Освобождението на България” от 1880 г., която е притежание на Художествена галерия – Ловеч, е ярък представител на българското изобразително изкуство в периода на Възраждането. В тази своя творба Николай Павлович чрез силата на алегорията и хуманизма създава образа на руския богатыр освободител и освободена България. Внушителната сила на женската фигура с меч е олицетворение на руската сила и обичта на Русия към поробения народ. Клекналата женска фигура с кръст в ръцете е олицетворение на свободното ни Отечество. Творбата носи цялото обаяние на художническия и свободолюбив дух на нашето Възраждане. Една творба, която завладява зрителя със своята хуманност, очарование и майсторство.

Като ярък представител на развитието на изобразителното изкуство след Освобождението на България в Ловеч са малкото запазени творби на Михаил х. Неделчев (1873-1947 г.). Той е един от първите пионери на живописата и музейното дело в града. Неговата творба „Старият Покрит мост” (1925 г.) е с повече изразени етнографски и исторически качества. Друг представител на по-старата школа ловешки творци е Марчо Киров. В неговите три запазени пейзажа с голямо умение са пресъздадени старите варошлийски къщи, останали от периода на Възраждането.

Творчеството на Атанас Михов е голямо и значимо, що се отнася до пейзажната живопис. Неговите пейзажи съдържат цялото богатство на родната природа, нейната неповторима красота и съвършенство. Те носят характерното за българската природа. В пейзажа „Витоша зиме” Михов с голямо майсторство е пресъздал зимна Витоша с нейната романтика и красота привечер. Характерното за творчеството на художника е стремежът към по-голяма задълбоченост, по-голяма грижа за композиционното решение, по-голяма изисканост към майсторството на рисунъка при изграждане на формата и търсенето на колорита. В продължение на повече от половин век той работи неуморно дори и в най-тежките години на своя живот. Творчеството на Атанас Михов е ценен принос в съкровищницата на нашата нова живопис.

Стоян Венев (1904-1989 г.) е един от най-обичаните български художници. Изкуството му е органично свързано с живота и борбите на българския

народ. То е пропито с много идейна страст и целенасоченост, със своя ярка индивидуалност и здраво чувство за битов, типично български хумор. Неговият път на художник карикатурист започва още в студентските години. Освен карикатури, той създава много творби, част от които се намират във фонда на Художествена галерия – Ловеч. Творбите на Стоян Венев съдържат не само специфичен колорит и оригинално композиционно решение, те отразяват и теми от народния бит и култура, нравите на българското село.

Всяка галерия би се гордяла с творбите на Владимир Димитров – Майстора (1882-1960 г.). Като творец Майсторът е различен със своя ярко изразен личен стил. Ученик е на Мърквичка. Неговото творчество е пропито с дълбоко социално чувство, с преклонение пред красотата на българката, към щедрата българска природа, към народния фолклор. Неговите образи излъчват безпределна човечност и мъдрост. Това са силни телом и духом образи, изпълнени със жизненост и красота. Творбата „Портрет на момиче” (1930 г.) е пропита със същата тази безпределна доброта. Ярките и слънчеви багри, както и едрата мазка на четката са характерни за неговото творчество, от което лъха неподправена самобитност, пъстър колорит и жизненост на неговите образи.

Златю Бояджиев (1903-1976 г.) присъства ярко във фонда с две свои произведения. Творбата му „Портрет на баща ми” (1939 г.) представя бащата на художника с типичния профил на трудовия брезовски селянин. Портретът е изключително реалистичен, с лека багрена хармония от охра и тревисто зелено. От образа лъха задълбоченост, загриженост и доброта.

Ловеч е един от градовете с романтична природа, която винаги е привличала много творци на четката и палитрата, които са пресъздавали прекрасните пейзажи наоколо. Тук са творили Павел Вълков (1908-1956 г.), Иван Христов (1900-1987 г.), Йордан Гешев и др.

Художникът Иван Христов (1900-1987 г.) ни е оставил три великолепни пейзажа от стария Варош на Ловеч.

Във фонда на галерията своето достойно място заемат и творбите на изявиени художници от ловешкия край. Това са: Бочо Донеv, Григор Първев, Иван Пееvски, Йордан Денев, Иван Филчев, Петър Дочев, Цвятко Дочев, Теофан Сокеров и др.

Темата за дарителството многократно е дискутирана и интерпретирана по различен начин. Защото всяко дарение носи дух на добронамереност и щедрост, на желание за общуване.

В Художествена галерия – Ловеч през годините са постъпвали различни

по съдържание и обем дарения, които не само са допълвали фонда ѝ, но са внасяли нов, различен мироглед за заобикалящия ни свят, внасяли са идеите и стремежите на различни творци.

Дарението на Любомир Левчев се състои от 16 творби живопис от български автори, което нееднократно е показвано и се радва на заслужен интерес.

Големият български художник Димитър Казаков-Нерон (1933-1992 г.) при една от визитите си в Ловеч се впечатлява от една стара възрожденска къща в квартал „Вароша”, която се оказва общинска собственост. Тогава той взима спонтанното решение да направи дарение на свои творби, които да бъдат експонирани в нея.

Благодарение на разбирането на тогавашното ръководство на града, тази идея се осъществява и Ловеч, в частност неговата Художествена галерия, става притежател на уникално дарение. Експозицията отваря врати на 13 април 1989 г. в така наречената „Къща на дарителите”. Дарението се състои от 185 графики, рисунки и технологични експерименти от периода на 60-те и 70-те години на XX век и 95 уникални керамични пана.

Казаков е художник с оригинално творчество в областта на графиката, дървопластиката, керамиката и най-вече живописта. Въпреки признанието, което получава приживе, дълбоко в себе си той остава самотен заради странностите на характера му и недоосъществен поради преждевременната си смърт. Получил подкрепата на авторитети като Александър Поплилов, Боян Петров, Найден Петков, на състуденти и почитатели, Казаков проявява невероятна воля да се дипломира и отблокира невероятния потенциал, който носи в себе си и иска да изрази публично.

Стилът, с който се характеризира като художник, не подлежи на съпоставки в нито една от тенденциите в изкуството на XX век. Казаковите композиции се населяват от хора, птици, символи и ритми, завъртени в свой собствен микрокосмос. Художникът сякаш прелита из хоризонтални и вертикални световидения, за да улови мига и вечността едновременно. Художественият свят на Казаков фокусира вниманието към забравени образи от митологията, античността, средновековните народности традиции, археологията, ранната църковна стенопис. Впечатляващо представени са идеите за първородния грях, за изкушението, прегрешението и женското начало.

Срещата с изкуството на Димитър Казаков не би била истинска, ако не познаваме работата му върху керамика. Принуден от здравословни проблеми да спре работата над живописта с маслени бои, художникът търси

нови изразни средства и ги намира в най-естественния и прастар материал – глината, глинените смеси и оцветители.

Получените крайни резултати превръщат „опитната серия” от около стотина творби в уникален артефакт.

Дарените 95 керамични пана на Художествена галерия – Ловеч имат изключителна стойност, не само защото разкриват по нов начин силата на Казаковата експресия в рисунката, композицията и живописата, но и защото художникът успява да изтръгне най-ценното от хилядолетната керамична традиция, за да превърне приложното уталитарно и сувенирно изкуство във феноменално изящно изкуство.

Художникът често е цитиран, защото неговите изключително интересни сентенции за изкуството и живота звучат в хармония с впечатляващото му творчество.

Той казва: „Сто години след смъртта на Рембранд го имитират, за да печелят. Мен ме имитират приживе, значи има нещо добро...” и „Аз съм разточителен на думи, за да бъда пестелив в живописата си”.

За дарението, което прави на Художествена галерия – Ловеч, Казаков споделя: „Дарението при мен е един добър контакт с обществото, един добър отговор и резонанция към обществото и още много други неща”.

Друго дарение, което се отличава със своята самобитност, искреност и щедрост, е уникалното дарение на Мирчо Мирчев. Колекцията, състояща се от 401 творби живопис, кована мед и дървопластика, е най-голямото по численост дарение във фонда на Художествена галерия – Ловеч. То постъпва през 1990 г. и 1993 г. като отделни колекции, които са показвани в залите на галерията.

През 2005 г. част от тези творби са подредени като постоянна експозиция в „Къщата на дарителите”, където вече се намира дарението на Димитър Казаков.

Щедротото дарение на Мирчо Мирчев не е просто обогатяване на фонда на галерията, то съдържа смисъла на цял един живот, изпълнен с безкрайна самота и уединение, но живот, изпълнен с любов към природата, към хората и красотата на заобикалящия ни свят. Народното изкуство и традиции са в основата на търсенията на Мирчо Мирчев. Те са вплетени в неговите произведения. Изкуството му идва от един свят, в който героите му съдържат своя индивидуалност и гордост, което го прави въздействащо и му придава извънвреме.

В своите композиции авторът разсъждава върху темите за самотата, семейството, любовта – нещата от живота, които винаги са го вълнували.

Те са уникални като стилистика, типажи и майсторство и в тях авторът постига неповторим, разпознаваем стил. В живописата му колоритът е свеж, а неудържимата цветност е организирана от линия. Дървото носи усещане за уют, топлина и диалог. Изящността, в което може да бъде претворено, е безгранично. Творбите му са минали през ума и сърцето, през ръцете, които създават красотата на живота.

Мирчо Мирчев смята, че художникът трябва да вижда красотата, да я събира в сърцето си и да я претворява в произведения, които да дарява на хората. Възниква въпросът откъде идва усещането за тази универсалност и общочовечност. Самият автор е толкова спонтанен, че не се отказва от много стилови и пластични изкушения. Може да се каже, че художникът все повече оценява свободата на израза в своите композиции. В неговите дървопластики виждаме изваяни приказки от дърво. Те сякаш са слезли от звездите, разказани са край огъня, стоплят душите. Сякаш се чува звън на чанове, звук на кавал. Те носят красотата на българката, носят послания за доброта и човечност. Изкуството му е страст, овладяна от интелигентна воля, воля, която вдъхва частица живот и дървото се ражда отново, за да носи топлина и любов. Мирчо Мирчев е изключително продуктивен и всяка композиция може да бъде пространно разказана, интерпретирана и анализирана като повествование, като типаж, като връзка със съвременното и традициите.

В творчеството на художника има завършеност, непреходност, истинност, които предстоят да бъдат съпреживени и оценени от тези, които имат отношение към род и изкуство. То е стимул и пример, от който модернизтичните тенденции могат да надграждат. Творчеството му заслужава бъдещ анализ и тълкуване, защото авторът отразява едно време на надежда, на вяра и наивност. Както изкуството му, така и личната му съдба са недоинтерпретирани, за него не е казано достатъчно.

Повече от половината си творби Мирчо Мирчев дари на Художествена галерия – Ловеч. „Нека отидат при хората. На пет души да харесат – това ще е моята награда. Не съм живял напразно” – споделя той.

Даренията се радват на голяма популярност и посещение от гражданите и учащите се на Ловеч, а също те са популярен обект на културен туризъм и за гостите на града.

Традиционно е сътрудничеството на галерията с други галерии и културни институти. Художествена галерия – Ловеч многократно е била гостоприемна домакин на много национални изложби, пленери и конкурси и изяви на детски клубове и различни организации. Давала е поле за изява

на млади таланти.

Галерията ежегодно гостува със свои изложби на други галерии в страната като размяна на експозиции от фондовете.

Традиционно всяка година в залите ѝ се провежда „Есенен салон”, в който участват почти всички ловешки художници, на който представят най-новите си творби.

Художествена галерия – Ловеч със своите четири просторни зали е предпочитано място и за други изяви: детски конкурси, концерти, литературни вечери, конференции.

През 2019 г. тя отпразнува своята 55-годишнина. По повод на този празник в залите на галерията беше подредена представителна изложба от фонда ѝ с творби от всички жанрове. В експозицията са включени както класици, така и съвременни автори.

Беше издаден каталог с 260 творби от над 150 автори.

През годините галерията разви свой отличителен и привлекателен облик и затова включването ѝ като обект на културен туризъм доведе до по-голям зрителски интерес, допринесе за утвърждаването ѝ като важен културен обект в многопластовата култура, върху която е стъпил градът ни.

Включването на галерията в предпочитаните културни обекти на града е предпоставка за определянето на Ловеч като важна културна дестинация на картата на България.

АНТИЧЕН ГРАД ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА – УСПЕШЕН ПРИМЕР ЗА АДАПТАЦИЯ НА НЕДВИЖИМО АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО В ЮГОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

A posse ad esse (От възможност към действителност)

д-р Сотир ИВАНОВ
Исторически музей Петрич

В рамките на 12 години южният склон на Джонков връх в м. Кожух, община Петрич, се превърна от бунище за земеделска продукция и строителни отпадъци в един от най-посещаваните и последователно експонирани археологически обекти на територията на Югозападна България. За реализирането на тази цел Исторически музей – Петрич (със съдействието на Община Петрич и съгласуване от страна на Министерство на културата) приложи както музеоложки принципи и концепции, така и пълна юридическа, административна и финансова регулация на античен град Хераклея Синтика. От дистанция на времето може да се отбележи, че без адекватна правна и счетоводна рамка античният град в м. Кожух нямаше да бъде опазен и експониран.

Историографски преглед

В периода от XVI до XIX век редица европейски пътешественици посещават долината на река Струма (Nankov 2015,10; Lefort 1986, 49-59). Част от тях достигат и до Петричката котловина, разположена по течението на Средна Струма. В края на XVIII в. и началото на XIX век Еспри-Мари Кузинери е първият, който се опитва да локализира Хераклея Синтика. Той поставя началото на научна дискусия, която приключват успешно едва през 2002 г., след откриването на императорското писмо на Галерий и Максимин Даза в м. Кожух, община Петрич (Cousinery 1831; Desdevises-du-Dezert 1862, 389; Kiepert 1899, XVI; Tomaschek 1893, 59,61; Oberhummer 1927, 258; Kiepert 1899,XVI; Hammond 1972, Map 17, 196-197; Митрев 2002а, 527-533; 2002b, 189-195; Mitrev 2003, 263-272; Lepelley 2004, 224-226; Митрев 2005а, 121-126; 2005b, 181-187; Митрев, Иванов 2006, 73-80; Митрев 2012; Mitrev

2015, 5-17; Mitrev 2016, 183-188).

В края на XIX и началото на XX век по хълма Кожух и в неговото подножие очевидно не са се забелязвали каквито и да било следи от антично селище. Георги Стрезов (Стрезов 1891, 31), Васил Кънчов (Кънчов 1970, 103,136), руският историк Павел Милюков (Въжарова 1960, 95, 231-234), английският етнограф Джордж Фредерик Абът (Abbott 1903, 145, 152), Христо Караманджуков (Караманджуков 1919, 144), Йордан Иванов (Иванов 1970, 176-177,212) и Константин Иречек (Иречек 1974, 667-668) не забелязват нищо съществено при своето преминаване през региона.

Богдан Филов и Томас Уитмор са първите археолози, които през 1915 г. посещават с. Ширбаново (Филов 1993, 8-9). Те разглеждат редица археологически материали в селото, но въпреки това не посещават хълма Кожух и неговата непосредствена околност. През 30-те години на XX век в българския периодичен печат се появяват редица публикации, свързани с античното селище в региона (сп. Пирин 1929-1932). В следващите години научните публикации на Д. Дечев (Дечев 1949, 157), Д. П. Димитров (Димитров 1939, 1-128) и Б. Геров (Геров 1961, 159-214) обогатяват информацията за античното селище в м. Кожух (Nankov 2015, 47-53).

Археологически проучвания в м. Кожух

Проф. Ат. Милчев е първият, който провежда археологическо проучване в най-южната част на хълма Кожух, известна като Джонков връх. През 1958 г. той прави сондаж в рамките на 96 м² (Милчев 1960, 358-463). Ръководената от М. Домарадски българо-полска експедиция от 1978-1982 г. прави проучвания както на града, така и на некропола в м. Кожух (Домарадски 2001,17,74-75). През 1985-1988 г. Г. Кузманов и Ю. Божинова проучват некропола на античния град (Божинова 1987, 166-167; 1988, 127-129; 1989, 90-91; 2002, 77-90; Vozhinova 2015, 238-255). През 2007 г. Л. Вагалински започва археологически проучвания, които от 2011 г. стават системни и ежегодни. Археологическите проучвания се допълват от геофизични, LiDAR, археомагнитни, археоботанически, геоложки и химически (Вагалински, Чолаков 2009, 377-378; Вагалински, Иванов 2012, 301; Вагалински, Чолаков, Александрова 2012, 302-305; Вагалински 2013, 309-311; 2014, 379-381; 2015, 465-467; 2016, 512-514; 2017,301-303).

В резултат на археологическите проучвания са разкрити части от две елинистически сгради от IV в.пр.Хр., два жилищни и занаятчийски квартала; малък участък от римската крепостна стена; форумът на града в периода 276-388 г., заедно с гражданска базилика, петнадесет помещения с

търговски и религиозни функции, раннохристиянска базилика от 395-425 г., жилищни и стопански постройки от 426 до 498 г. сл.Хр.

Теренна консервация и реставрация на групови археологически недвижими културни ценности в м. Кожух

Теренна консервация включва индиректни и директни дейности, които целят предотвратяване на увреждането и разрушаването на разкопките и загуба на свързана с тях информация чрез осигуряване на оптимален режим на разкриване, полево съхранение, опаковане, транспорт и депониране. От 2007 г. досега теренната консервация е извършвана от Даниела Чернева и Александър Вътов от НИМ, Петя Пенкова, Здравка Съботинова и Янко Петров от НАИМ – БАН. Всички реставратори са вписани в Регистър на лицата по чл.165, ал.1 от ЗКН.

В процеса на проучване на археологически обект „Хераклея Синтика“ са разкрити множество находки, градежи и структури. Съществена част от обекта представлява централният площад. Основна опасност за плочника на площада, изграден от варовик и травертин, представляват атмосферните и климатични флуктуации. За предотвратяване на негативните влияния, поява на пукнатини и разслояване на повърхностите бе положен изолиращ слой върху застрашените зони.

Елементите от стилобата и околните мраморни блокове, които не е възможно да се засипят, но имат съществуващи пукнатини, са обработени чрез запълване с варова мазилка. Пукнатините, разположени по хоризонталните повърхности, са третирани локално с хидрофобизиращ разтвор. Същата технология за изолиране на структурите е приложена и в зоните на храма на Немезида и в раннохристиянската базилика. В северозападната част на обекта, при зид, част от канализация с посока изток – запад, е подменен протекционния слой.

При археологическите проучвания бяха открити различни каменни находки. Особен интерес представляват трите мраморни статуи. При планиране на дейностите по консервация и реставрация беше изготвена методика за последователност на реставрационните намеси. Бяха уточнени някои основни техники и материали:

- почистване от прах, механични частици, хетерогенни наслоявания и др.
- отстраняване на устойчиви налепи и отлагания
- третиране с укрепващи и водоотблъскващи материали.

Юридически статут

Обектът е обявен за археологическа културна ценност с категория национално значение в ДВ брой 32/65 г. С Протокол от 30.06.1998 г. в изпълнение на Заповед №РД-09-276 от 17.06.1998 г. на заместник-министъра на културата са определени границите, охранителните зони и режимите на ползване на „Античен град и некропол” в м. Кожух при с. Рупите, община Петрич. Съгласно цитирания протокол границите на „Античен град и некропол” са определени както следва: античен град – 600 дка; некропол – 22 дка. Границите и територията на охранителната зона включват земи режим 1 – 26,7 дка, Режим 2 – 240 дка, Режим 3 – 1765 дка. За съжаление, след този протокол не е издадена и заповед на министъра на културата.

Със заповед №РД9Р-42/16.12.2016 г. на министъра на културата Вежди Рашидов бяха разширени границите и режимите на опазване на ГАНКЦ „Античен град Хераклея Синтика с прилежащи некрополи“.

Адаптация и експониране на античен град Хераклея Синтика

Адаптация е опазване на недвижимите културни ценности чрез осигуряване на тяхното съвременно използване, съобразено с консервационната и реставрационната методика (Функционален анализ на секторната политика в областта на опазване и представяне на недвижимото културно наследство, 5).

Експонирането на НКЦ има за цел представянето на тяхната научна и културна стойност в подходящи условия след проведени дейности по консервация и реставрация и включването им в съвременната среда като фактор за устойчиво развитие на територията (Функционален анализ на секторната политика в областта на опазване и представяне на недвижимото културно наследство, 5).

Представянето на културните ценности се осъществява чрез експониране, обозначаване, осигуряване на достъп и популяризиране с използване на съпътстващи дейности, материали и други средства. Представянето на културните ценности се осъществява в съответствие с изискванията на Закона за културното наследство при условия и по начин, които не поставят под заплаха физическата им цялост, състояние и автентичност, предпазват ги от всякакви посегателства или вредни въздействия (Функционален анализ на секторната политика в областта на опазване и представяне на недвижимото културно наследство, 5).

Основен фокус в експонирането е градският площад (форум, агора) от третият селищен период, който се развива между 276 г. и 388 г. сл.Хр. Него-

вата площ е 8 160 м² или 120 метра дължина в посока запад-изток, ширина 68 метра в посока север-юг. Ходовата линия започва от гражданската базилика на Хераклея Синтика – седалището на градските магистрати, което се използва и като съдебна палата. Неслучайно тук, по протежение на дългата северна стена, са експонирани три статуи и два почетни надписа, открити в резултат на археологическите проучвания през 2018 и 2019 г.

Гражданската базилика е с ориентация изток-запад. Нейната площ е 351 м². От изток е оформен монументален вход. Срещу него, в западна посока е изграден повдигнат подиум с форма на вписана апсида. След тежкото земетресение, което поразило града около 388 г.сл.Хр., базиликата губи своето политическо и съдебно значение и е била ползвана единствено за стопански и жилищни цели. Поставени са три информационните табели на български и английски език. Нашата цел е да има достатъчно информация, но табелите да не отклоняват вниманието на посетителите от архитектурата и изкуството на античната епоха.

След гражданската базилика посетителите се отправят на изток към ареата и северния портик. Северният портик е представлявал покрит коридор, чийто покрив е бил носен от север от запазените стени на петнадесет верижни помещения, а от юг – от колони и капители в коринтски стил. Коринтският ордер е включвал и корнизи с водостоци (улуци), оформени като лъвски глави. В момента запазените елементи от портика са разположени на земята с ориентация север-юг, така, както са паднали в резултат на земетресението от 388 г. В бъдеще, с ползването на техническите възможности на т. нар. обогатена реалност (Augmented reality) бихме могли да визуализираме пред посетителите късноримския форум на Хераклея Синтика в неговата цялост. На този етап са експонирани петнадесет търговски и религиозни верижни помещения, сред които се откроява светилището на богинята Немезида. Поставените информационни табели отново са двуезични, като стремежът е те да информират посетителите, но да не отклоняват вниманието им от запазените архитектурни комплекси.

Пешеходната зона (ареата) е покрита с каменни плочи от травертин и варовик. До ареата се слиза по каменни стъпала – стилобат. Ареата е обградена от покрити коридори (портици), чиито покриви са носени от колони в коринтски стил. Ходовата линия позволява на посетителите да наблюдават и масивни канали около и под площада.

На изток ходовата линия стига до раннохристиянска базилика, изградена скоро след 395 г. Това е най-старият християнски храм в Югозападна България и неговото експониране на територията на късноримския форум

има значителен образователен ефект. Скоро след 425 г. християнската базилика преживява силно земетресение, а след 457 г. църквата е преустроена и удължена чрез оформянето на предверия.

След успешни преговори между община Петрич и частните собственици на земя в западната част на археологическия обект се предвижда проучване и експониране и на западната част на форума през следващата 2020 г. Реализирането на тази цел би позволило както цялостно експониране на късноантичния форум на Хераклея Синтика, така и изграждането на посетителски център.

Посещаемост

От 2012 г. Исторически музей – Петрич осигурява постоянна охрана и възможност за посещение на античен град Хераклея Синтика, а от 2016 г. – и екскурзоводски услуги. Обектът е достъпен за посещение всеки ден. Въпреки липсата на подходяща инфраструктура, от 1 януари до 30 септември 2019 г. Хераклея Синтика е посетена от 12 070 туристи (приходи от вход и стопанска дейност в размер на 17 607 лв.), като 51% от тях са от чуждестранен произход. До този момент са регистрирани посетители от 78 държави – Северна Македония, Черна гора, Сърбия, Гърция, Кипър, Турция, Румъния, Хърватия, Словения, Босна и Херцеговина, Чехия, Словакия, Унгария, Австрия, Молдова, Украйна, Русия (включително Калмикия, Татарстан и др.), Беларус, Литва, Латвия, Естония, Финландия, Швеция, Норвегия, Германия, Люксембург, Андора, Малта, Монако, Швейцария, Франция, Холандия, Белгия, Дания (включително от Фарьорските острови), Испания, Португалия, Италия, Великобритания (както от Англия, така и от Шотландия, Уелс, Северна Ирландия и остров Ман), Ирландия, Исландия, Азербайджан, Армения, Грузия, Египет, Мароко, Алжир, Тунис, Нигерия, ЮАР, Израел, Палестина, Йордания, Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Таджикистан, Монголия, Китай, Корея, Япония, Филипини, Иран, Индия, Виетнам, Малайзия, Индонезия, Австралия, Нова Зеландия, Канада, САЩ, Мексико, Куба, Венецуела, Уругвай, Чили, Аржентина, Бразилия и Колумбия. От българските туристи най-силен интерес има от областите Бургас, Варна, Пловдив и София. С държавни и общински средства до края на 2019 г. се предвижда както изграждането на асфалтов път до античен град Хераклея Синтика, така и паркинг в близост до форума. Реализирането на този проект ще улесни и по всяка вероятност ще увеличи туристическия поток в района.

Изводи

Археологическото проучване, консервация и социализация на античен град Хераклея Синтика се оказаха ключови компоненти както в опазването и експонирането на археологическото недвижимо културно наследство, така и в създаването на устойчив туристически продукт. В рамките на 12 години фокусирането върху потребностите на музейната аудитория, търсенето на интерактивни методи за експониране и удовлетворяване на обществения интерес превърнаха Исторически музей – Петрич (който включва четири обекта) в гъвкава, ефективна и устойчива културна институция.

Използвана литература:

Божинова, Ю. 1987. Античен некропол край с. Мулетарово, Благоевградски окръг. В: АОР 1986, Разград, 166-167.

Божинова, Ю. 1988. Античен некропол край с. Мулетарово, Петричко. В: АОР 1987, Благоевград, 127-129.

Божинова, Ю. 1989. Античен некропол край с. Мулетарово, Софийска област. В: АОР 1988, Кърджали, 90-91.

Божинова, Ю. 2002. Античен некропол край с. Рупите, Петричка община. Известия на исторически музей-Благоевград, том 8, 77-90.

Вагалински, Л., Чолаков, И. 2009. Геофизични проучвания в Хераклея

Синтика край с. Рупите, Петричко. – В: Археологически открития и разкопки през 2008. София, 377-378.

Вагалински, Л., Иванов, С. 2012. Геофизично изследване на територията на обект “Античен град Хераклея Синтика с прилежащи некрополи в м. “Рупите”, землище на с. Рупите, община Петрич. – В: Археологически открития и разкопки през 2011. София, 301.

Вагалински, Л., Чолаков, И. Александрова, С. 2012. Археологически разкопки на обект “античен град Хераклея Синтика с прилежащи некрополи” в м. “Рупите”, землище на с. Рупите, община Петрич. – В: Археологически открития и разкопки през 2011. София, 302-305.

Вагалински, Л. 2013. Античен град Хераклея Синтика с прилежащи некрополи край с. Рупите, община Петрич. – В: Археологически открития и разкопки през 2012. София, 309-311.

Вагалински, Л. 2014. Античен град Хераклея Синтика. – В: Археологически открития и разкопки през 2013. София, 379-381.

Вагалински, Л. 2015: Античен град Хераклея Синтика. – В: АОР през 2014 г. София, 465-467.

Вагалински, Л. 2016. Хераклея Синтика. – В: АОР през 2015 г. София, 512-514.

Вагалински, Л. 2017. Хераклея Синтика. – В: АОР през 2016 г. София, 301-303.

Вагалински, Л., Кечева, Н., Чолаков, И. 2017. Издирване на археологически обекти в община Петрич. – В: АОР през 2016 г. София, 690-691.

Дечев, Д. 1955. Култът на Артемида в областта на Средна Струма. – В: Известия на българския археологически институт, 19, 95-109.

Димитров, Д. П. 1939. Портретът върху античните надгробни паметници от римско време в Североизточна Македония. – В: Известия на българския археологически институт, 13, 1-129.

Домарадски, М. и колектив. 2001. Материали за археологията на Средна Струма. – Разкопки и проучвания. Книга 27, София.

Иванов, Й. 1970. Избрани произведения. Том 1. Фототипно издание. Наука и изкуство, София.

Иречек, К. 1974. Пътувания по България. Наука и изкуство. София

Караманджуков, Хр. 1919. «Стари градища и развалини в Южна Тракия.» Известия на българското археологическо дружество, 7, 141-146.

Кънчов, В. 1970. Избрани произведения. Том 1. Наука и изкуство, София.

Милчев, Ат. 1960. Археологически разкопки и проучвания в долината на Средна Струма. – ГСУФИФ 53, 1, 358-463.

Митрев, Г., Тараков, Т. 2002. CIVITAS HERACLEOTARUM. Новооткрит епиграфски паметник с името на античния град при Рупите, Петричко. – Археология, 4, 25-32.

Митрев, Г. 2002. Историческата география на долината на река Струма през Античността, според новооткритият латински надпис от Рупите, Петричко. – В: НТПУ, т.40, кн.1, Филология, 527-533.

Митрев, Г., Иванов, С. 2006. Антични паметници от Хераклея Синтика и близката околност. – ПУ”Паисий Хилендарски”, Научни трудове, том 1, кн. 1, 2006, 73-79.

Митрев, Г. 2012. Долината на Струма през Античността. Племена и селища. Книга първа. Екобелан, Асеновград.

Стрезов, Г. 1891. «Два санджака от Източна Македония,“ Периодично списание на Българското книжовно дружество в Средец, XXXVII и XXXVIII.

Топтанов, Д., Данаилова, К. 1996. Спасителни проучвания на некропол в м. „Червените скали“ край с. Рупите, Петричко. В: АОР 1995, София, 82.

Филов, Б. 1993. Пътувания из Тракия, Родопите и Македония 1912 – 1916 (съст. проф. П. Петров). Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.

Abbott, G. F. 1903. The Tale of a Tour in Macedonia. Edward Arnold, London.

Bozhinova, J. 2015. Hellenistic and Roman Necropolis near the Village of Rupite, Petrich Municipality. In: Vagalinski, L., Nankov, E. (ed.) Papers of the American Research Center in Sofia vol. 2. Heraclea Sintica: From Hellenistic polis to Roman civitas (4th c. BC – 6th c. AD) (Proceedings of a Conference at Petrich, Bulgaria, September 19-21, 2013). Sofia. 238-254.

Cousinèry, E.-M. 1831. Voyage dans la Macédoine I. Imprimerie Royale, Paris.

Desdèvises-du-Desert, T.A. 1862. Géographie ancienne de la Macédoine, Paris.

Hammond, N. L. G. 1972. A History of Macedonia. Historical geography and prehistory I. Oxford University Press. Oxford.

Oberhummer, E. 1927. „Sinties,“ Real-Encyclopaedie der classischen Altertumswissenschaft, III A, Stuttgart, col. 258.

Kiepert 1899: H. Kiepert. Lehrbuch der alten Geographie; Berlin 1899.

Lepelley, C. 2004. Une inscription d’Heraclea Sintica (Macédoine) récemment découverte, révélant un rescrit de l’empereur Galère restituant ses droits à la cite. – Zeitschrift fuer Papyrologie und Epigraphik, 146, 221-231.

Mitrev, G. 2003. Civitas Heracleotarum: Heraclea Sintica or the ancient city at the village of Rupite (Bulgaria). – Zeitschrift fuer Papyrologie und Epigraphik 145, 263-272.

Mitrev, G. 2015. On the Borders and Urban Territory of Heraclea Sintica. - In:

Vagalinski, L. / Nankov, E. (eds.). Heraclea Sintica: From Hellenistic Polis to Roman Civitas (4th c. BC – 6th c. AD) (= Papers of the American Research Center in Sofia 2). Sofia. 47-53.

Mitrev, G. 2016. Several notes related to the epitaph of Brisoulas from Petra and Goazeira – *Studia classica Serdicensia* 5, 183-188.

Nankov, E. 2015. In search of a founder and the early years of Heraclea Sintica. - In: Vagalinski, L. / Nankov, E. (eds.). Heraclea Sintica: From Hellenistic Polis to Roman Civitas (4th c. BC – 6th c. AD) (= Papers of the American Research Center in Sofia 2). Sofia. 47-53.

Tomaschek, W. 1893-95. Die Alten Thraker – eine ethnologische Untersuchung; Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften, Bd. 128, 130, 131: Vienna 1893, 1894, 1895.

Sharankov, N. 2016. Heraclea Sintica in the Second Century AD: New Evidence from Old Inscriptions. – *Achaeologia Bulgarica* 20, 2, 57-74.

Vagalinski, L. / Nankov, E. (eds.). 2015. Heraclea Sintica: from Hellenistic polis to Roman civitas (4th c. BC-6th c. AD). International conference, Petrich, 19-21.09.2013 (= Papers of the American Research Center in Sofia 2). Sofia.

Пирин 1929, кн.1, 8; 1930, кн.3, 15; кн.6,7; кн.7/8, 14; кн.9/10, 16; 1931, кн.7/8, 13; 1932, кн.9/10, 7.

Функционален анализ на секторната политика в областта на опазване и представяне на недвижимото културно наследство.

С Е К Ц И Я

**„ПОСТОЯННАТА ЕКСПОЗИЦИЯ.
ИНОВАТИВНИ ПОДХОДИ В
ПРЕДСТАВЯНЕТО И ПРИВЛИЧАНЕТО
НА ПУБЛИКИ“**

ПРЕДСТАВЯНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ЧРЕЗ ВИРТУАЛНА РЕАЛНОСТ В ПОСТОЯННА ЕКСПОЗИЦИЯ „ДЕЧКОВА КЪЩА“ НА РИМ – ГАБРОВО

Радослава БАЛЕВСКА

гл. уредник в РИМ – Габрово

„Негово величество Експонатът“ – това е кредото, следвано от музеите още от създаването им. То обуславя цялостната дейност по издирване, консервиране, реставриране, проучване, съхранение и социализиране на културното и природно богатство.

Новото време изправи музеите пред още една, нелека задача – да станат пазарно ориентирани, да реализират приходи от входни такси и услуги, които предлагат на публиката, което логично издигна на пиедестала редом с Експоната и **Негово величество Посетителя**. Взаимозависимостта на двата фактора: атрактивни експозиции – активни публики, постави музеите в ролята не само на пазители на културното наследство, а изиска от тях мениджърска дейност, прилагането на маркетингови подходи, иновативно представяне и адекватна реклама, отговарящи на динамиката на съвременния живот, креативност и предприемчивост.

Необходимостта от промяна в подхода към посетителя, преодоляване на пасивната му роля на слушател и съзерцател, създаването на атракции, в които той е пряк участник, творец, откривател, а познавателният процес е посредством действие, преживяване, опит в реална или виртуална среда, е широко дискутирана през последните години.

Особено ценна е научната разработка на д-р Екатерина Цекова и инж. Светлозара Карарадева „Информационните и комуникационни технологии за презентационни и образователни инициативи в музеите“. Целта на курса е да помогне на музейните специалисти да работят с новите технологии, да разработват и да използват техния потенциал за повишаване на собствената си компетентност, но и в помощ на публиката – за повишаване на нейната „музейна култура“ и за разбиране значимата роля на съвременните музеи – като част от публичното културно пространство (Цекова, Карарадева 2013, 4). Публикацията не само поставя основни въпроси, свързани с развитието на съвременната музеология, научната, образователна и комуникационна функция на музеите, а дава отговори и насоки, прилагайки примери от чуж-

дестранни и български културни и образователни институции.

След първите десет трудни години от новото хилядолетие, музеите в страната, макар и с различни темпове, се ориентираха в новата си роля и съобразно финансовия и човешки ресурс, се опитват да синхронизират дейността и визията си с обществените очаквания.

В борбата за спечелване на посетителския интерес музеите инвестират в обучението и привличането на качествени кадри – компетентни и вдъхновени от работата си екскурзоводи, появиха се отдели за работа с публики и нови длъжности: информатор, аниматор, музеен педагог, изложбен дизайнер, програмист, системен администратор и т. н. Приоритизира се образователната ангажираност и работата с доброволци.

На всички вече е ясно, че за да се реализират по-мощни дейности, са необходими по-сериозни усилия. И тук възможности има – чрез общински, национални, европейски и др. програми за финансиране на проекти, публично-частни партньорства, дарителски кампании. Вече никой не разчита, че ще получи финансиране за идея, без аргументирано да я защити и да приложи адекватни мерки за целесъобразност и прозрачност на разходваните средства, публичност на дейностите, ясна визия за очакваните резултати и устойчивост. И в това отношение административният капацитет на музейните служители се разви, а гилдията може да се похвали с десетки спечелени и успешно реализирани проекти.

С бавни, но сигурни стъпки се преодолява институционалната капсулираност и консервативност. Търсят се възможности за общуване с нови публики чрез инициативи, различни от традиционните за музеите. Реализират се ефективни партньорства с културни, образователни и социални институции, творчески формации, неправителствени организации, частен сектор, в осъществяването на стойностни събития и създаването на качествени културни продукти.

Започна да се оценява ролята на музейния брандинг. Колкото и профанизирано да звучи – „опаковката продава“. Визуалната идентичност на институцията – като започнем от сайт, информационни табели, рекламни материали, унифицирано облекло на служителите и завършим със сувенирния щанд, е това, което в днешно време провокира и ангажира вниманието на посетителите. Обновяват се артикулите на сувенирните щандове и наред с традиционно най-популярните, бързооборотни стоки: магнити, стикери, чаши, брошури, картички с изображение на сградата, емблематична културна забележителност, историческа личност или експонат, се разработват цялостни концепции за дизайнерски сувенири, които носят духа на музея и

са в синхрон с визуалната му идентичност. Експериментира се с дигиталните технологии – картички и подложки с добавена реалност. Музеите разработват свои онлайн магазини, от които могат да бъдат закупвани както продукти, така и билети за посещение и участват в по-глобални платформи за пазаруване и услуги.

Информационните технологии са неизменна част от ежедневието, което логично води до очакването на публиката да види музея като съвременна и модерна културна институция. Възможностите, които тези технологии предоставят в изграждането на музейните експозиции, позволяват прилагането на голям брой концептуални решения при представянето на културното наследство. За нас, като музейни специалисти, е радващ фактът, че все повече компании и експерти от ИТ-сектора и визуалните изкуства откриват в музеите възможност за реализиране на техни авторски разработки и предлагат професионално колабориране.

Темата за обновление на музейното съдържание, прилагането на дигитални технологии за съхраняване и социализиране на културното наследство, използването на интерактивни средства в работата с публики, не е чужда за Регионален исторически музей – Габрово.

През 2014 г. в резултат от изпълнение на „Интегриран проект за развитие на културно-историческия туристически продукт и свързаната с него инфраструктура в община Габрово“ по Оперативна програма „Регионално развитие“ (2012 - 2013) в Габрово отвори врати първият на Балканския полуостров Посетителски център „Интерактивен музей на индустрията“, съдържателно (издирване и проучване на документи и снимки) и концептуално разработен от екип, сформиран от служители на РИМ – Габрово, Отдел Държавен архив – Габрово и Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“ – Габрово.

В рамките на същия проект се реализираха дейности по консервация, реставрация и адаптация на музейен обект Дечкова къща, преустройство на приземния етаж с изграждане на ретро фотоателие и дрогерия, чрез които се представят типични градски професии. На втория етаж, в съответствие с действащата нормативна уредба и според технологичните възможности, РИМ – Габрово създаде постоянна експозиция с движими културни ценности от своя фонд, представящи модернизационните промени, които настъпват в градския бит в края на XIX век до 40-те години на XX век. Нейното осъществяване беше подпомогнато от Министерството на културата с целева помощ за осигуряване на витрини (Йосифов 2018, 68).

В периода 2015 – 2016 г. институцията реализира проект „Съвременни

подходи за проучване, представяне и достъп до книжовното културно-историческо наследство на област Габрово”, финансиран по програма БГ08 „Културно наследство и съвременни изкуства“ на Министерството на културата.

През 2017 г. по проект „Популяризиране на недвижима културна ценност „Дечкова къща“ в Габрово и на експонираната в нея постоянна експозиция „Градски бит от края на XIX до 40-те години на XX век“ с подкрепата на Министерство на културата беше издаден първият каталог на музейна експозиция в Габровска област.

Музеят има 4 успешно реализирани проекта по Програма Култура на Община Габрово, целящи издирване, проучване, съхраняване и популяризиране на движимите и недвижими културни ценности в Габровския регион: „Каменна пластика на открито“ – 2014 г., „155 години Габрово град“ – 2015 г., „Православни храмове в Габровско“ – 2016 г., „Красотата на габровската сокайна шевица“ – 2018 г.

Като естествено продължение на политиката за опазване и социализиране на културното наследство чрез иновативни методи и средства, и вследствие натрупания опит при реализирането на стотици образователни ателиета с деца и ученици, в началото на 2019 г. беше разработен проектът **„Неформално образование в ревитализирана музейна среда“**, който получи финансиране от Министерство на културата по обявената сесия за проекти в областта на движимото културно наследство, музеите и визуалните изкуства, Тема 2 „Музеят като образователна среда“.

Проектът имаше за цел, използвайки възможностите на дигиталните технологии, по съвременен и атрактивен начин да оживи постоянната експозиция „Градски бит от края на XIX до 40-те години на XX век“ в музейен обект „Дечкова къща“, като представи по-голяма част от експонатите в действие и помогне на младите посетители да осмислят функционалното им предназначение.

Музейна сграда „Дечкова къща“ е единична недвижима културна ценност с категория „местно значение“, декларирана през 1986 г. Заедно с прилежащата среда тя попада в рамките на защитена територия на групова недвижима културна ценност – квартал „Шести участък“ – част от историческия център на Габрово.

Къщата е единственият запазен паметник на представителната жилищна възрожденска архитектура в Габрово. Построена е в периода 1815-1820 г. за жилищно-търговска сграда. През 1840 г. е дарена на Габровската община и многократно сменя функционалното си предназначение. Била е Глав-

но мъжко училище, в което габровецът Тодор Бурмов, първият български министър-председател след Освобождението, въвежда модерна програма на обучение, а през 1858 г. провежда първия годишен училищен изпит в Габрово. През 1873 г. в сградата е настанено Девическото главно училище. По време на Освободителната руско-турска война 1877-78 г. в Дечковата къща е организирана болница за бежанците от Южна България. През есента на 1883 г. в нея е основано второто българско дружество на „Червения кръст“. От 1893 г. до 1928 г. тук се намира кметството на Габрово, след което в нея се настаняват градската лечебница и общинският съд.

Начинът на обитаване е довел до различни преустройства и достроявания. В периода 1965-1967 г. сградата е реставрирана от арх. Стефан Пенков с минимални отклонения от предполагаемия автентичен образ и е адаптирана за администрация на Градския исторически музей. През 1998 г. е открита експозиция „Градски бит и култура от края на XIX – началото на XX в.“

В периода 2012-2013 г. Дечковата къща отново е реставрирана и преустроена по проект към Оперативна програма „Регионално развитие“, а на втория етаж Регионален исторически музей – Габрово създава нова експозиция, която показва промените в градския бит от края на XIX в. до 40-те години на XX в. Това е единствената специализирана експозиция в община Габрово, представяща навлизането на европейското влияние и формирането на новите естетически вкусове в града. Автор на пространствено-художественото оформление е арх. Йордан Иванов, а на тематико-експозиционните документи – Красимира Чолакова, директор на РИМ – Габрово, Росен Йосифов – гл. уредник и Добромир Търновски – уредник.

Възможността за изграждането на експозицията се определя от натрупания в РИМ-Габрово огромен масив от културни ценности, които показват бита на габровци в разглеждания период, между които се отличават някои уникали в музейните колекции: основен акцент и атракция в кухнята е скарата за печене на кебапчета, кюфтета и пържоли с водна тяга „Су-кебап“; комплект луксозни мебели за трапезария, представени на занаятчийско изложение през 1929 г. в София и закупени от габровеца д-р Симеон Гунчев (първият Рокфелеров стипендиант в България), по сведения на собственика чешкият майстор Немечек е произвел само 4 подобни комплекта, като един е закупен от папския нунций в София Анджело Ронкали – бъдещият папа Йоан XXIII, и впоследствие пренесен в Рим; салонен часовник виенско производство, принадлежал на фамилията Ямантиеви, чийто представител арх. Нено Ямантиев участва в проектирането на сградата на ОН в Женева

през 1932 г.; пиано, марка „Ed. Steingraeber - Bayreuth” от 70-те години на XIX в., принадлежало на един от известните стари габровски родове – Стомонякови; ръчен грамофон с фуния, производство на световно известната фирма „Pathe Diamond“ през първата половина на XX в.; швейцарска музикална кутия от 90-те години на XIX в., принадлежала на габровския индустриалец Иван Хаджиберов, основател на първата фабрика за фини вълнени платове в България и на първата българска водоелектрическа централа за промишлени цели, благодарение на която Габрово става първият електрифициран провинциален град в България; луксозно спално обзавеждане от 30-те години на XX в. – единичен комплект, произведен по поръчка от тревненски майстори-резбари; към основните акценти в спалнята е и сребърен несесер за маникюр, подарен от цар Фердинанд на Тодорица Хаджиберова, съпруга на Иван Хаджиберов. В последната стая от втория етаж е обособен Салон на габровската мода с оригинални костюми, аксесоари и бижута от края на XIX до 40-те години на XX в. (Чолакова, Йосифов, Маринова 2017, 5-12).

За да се запазят експонатите от различни посегателства, са монтирани прегради от стъкло, а срещу вредното влияние на естествената светлина се използват бели платнени щори. На практика имаме отлично ситуирана постоянна експозиция, с представителни културни ценности, които, за да бъдат защитени, съгласно нормативните изисквания, остават извън възможностите за непосредствено наблюдение от близко разстояние от посетителите.

Освен пълноценното зрително възприемане, отчитаме и затрудненията, които среща детската аудитория при функционалното осмисляне на част от експонатите. Това ни провокира да потърсим актуални и достъпни форми за представяне на културното наследство, стимулирайки изграждането на асоциативни връзки, сетивността и въображението на младата публика, като класическото представяне се допълни с иновативни средства, обогатяващи информацията за историческия период и културните ценности.

Проектът по своя замисъл е образователен, но целевата му публика не се ограничава само до деца и ученици. Водени от разбирането, че образованието продължава през целия живот, с реализацията целяхме да обхванем максимално широк възрастов диапазон. И тук трябваше да потърсим отговор на въпроса – какво би накарало различни поколения, с различни интереси да влязат в един музей, да го разгледат и посещението да им даде повод след това да разговарят, обсъждат, да хвалят или критикуват, да предизвика емоция и отношение, да препоръчат на свои приятели и роднини

или те самите да пожелаят да го посетят отново.

Отговорът, който намерих за себе си е – възможността за **лично преживяване**. Аз-ът в центъра на една малка вселена, каквато е музейната експозиция. Благодарение на съвременното технологично развитие, относителна изолация от заобикалящата среда и възможност за индивидуално възприятие създават очилата за виртуална реалност. Чрез тях посетителят може да потъне в личните си усещания, а звуците, съпътстващи визуалното възприемане, да подсилят емоцията и да придадат дълбочина на преживяването.

Виртуална реалност (на английски: *virtual reality*) е термин, обозначаващ нереален свят, създаван чрез компютърни системи и аудио-видео апаратура. Тя е среда, която физически не съществува, но е създадена от информационните технологии, затова най-краткото определение за нея е „нефизическа реалност“. Проектирането на образите може да се осъществява не само върху монитор, но и чрез стереоскопични очила. Допълнителна информация на сетивата на човека се дава и чрез звука, който може да е част от симулацията (Кискинов, В. 2008, 63).

Темата на доклада е представянето на културното наследство чрез виртуална реалност, но по цитираното по-горе определение в нашия случай става въпрос по-скоро за „реална виртуалност“. Без претенции за научна обосновааност, тъй като познанията ми в областта на информационно-комуникационните технологии са чисто любителски, и с молба за снизходително отношение от експертите в този бранш, ще се опитам да обясня тази игра на думи.

В изпълнение на проекта с технологията на **360-градусово видеозаснемане** в реално съществуваща среда – четири от помещенията в Дечковата къща, артисти от Драматичен театър „Рачо Стоянов“ – Габрово и двама млади пианисти изиграха 4 епизода, пресъздаващи моменти от живота в габровската къща от началото на ХХ век – т.е. за реализирането на проекта не се налагаше да правим историческа реконструкция с компютърно анимирана среда и герои, а да снимаме „in vivo“. Заснетото видеосъдържание беше прехвърлено във VR-очила с вградени слушалки. Предимствата на очилата пред холограмното изображение и проектирането върху екран е възможността посетителите да се изолират от странични, отклоняващи вниманието им действия, като им се създаде усещане на активни участници, които, протягайки ръка, могат да докоснат актьорите и културните ценности. Тази интерактивна симулация позволява изграждане на по-трайна ментална връзка между създаденото възприятие и реалната среда, активира въображението и дългосрочната памет. Ролята на дигитална атракция е да

провокира интереса на публиката към експонатите, да им подаде първична информация и виртуалното възприятие да събуди любопитството към реалната среща с тях.

Съвременните технологии са примамка за малки и големи, те улесняват живота и информираността ни, но прекомерната им употреба има нежелани странични ефекти. Не е препоръчително очила за виртуална реалност да се използват продължително време от деца под 14 години, защото екранът е много близо до очите, а тяхното зрение се развива до тази възраст. Затова основно изискване към видеооператора и режисьора беше виртуалният тур да е с обща продължителност до 8 минути, за да не умори посетителите и след атракцията те с желание и настроение да се впуснат в своята изследователска мисия, търсейки и откривайки културните ценности, които вече са видели и други, които са пропуснали, в краткото време на виртуалното приключение.

Паралелно с този вид специфично заснемане, се осъществи и **заснемане с кинокамера**, което позволява движение на обектива, приближаване и акцентирание върху експонатите и различните детайли (при 360-градусовото заснемане камерата е статична и приближаването до обектите е нежелателно, тъй като при близки разстояния лещата деформира образа). Заснемането с кинокамера дава възможност за прилагането на различни кинематографски ефекти и създаването на технически и художествено посъвършен продукт. Филмът ще бъде използван като рекламен материал за постоянната експозиция, а възможността да бъде прожектиран на екран ще позволи представянето му на образователни, туристически, културни и други публични събития.

Като трета дейност, за провеждане на занимания с ученици, с цел затвърждаване на наученото по време на посещението и развиване на тяхното въображение и творчески възможности, беше създадено **образователно помагало** – папка с образователно-игрови подлистник, с който децата да работят в музея и да вземат със себе си, за да могат да го допълват и ползват като полезен източник на информация.

За служителите на РИМ – Габрово работата по проекта беше предизвикателство, ново познание и опит. Всички служители преминаха през обучение за работа с VR-очила и **повишиха информационно-комуникационните си компетентности**.

Най-значимият резултат от реализацията на дейностите обаче не се изчерпва с прилагането на **съвременни технологии в представянето на постоянната експозиция**. Технологичното обновление в музеите и галерии-

те, креативността по отношение на атрактивно представяне на експонатите се развива с такава скорост, че нещо ново и революционно само след няколко месеца може да е надминато от друг, по-съвършен и иновативен метод за предаване на информация. В нашия случай технологиите бяха впрегнати в услуга на създаването на **синкретичен творчески продукт**, в който музейната среда е едновременно театрална сцена, снимачна площадка, концертна зала и атрактивен учебен кабинет. **Партньори** на Регионален исторически музей – Габрово в това вдъхновяващо предизвикателство бяха: Драматичен театър „Рачо Стоянов“, музикална школа „Весела“ и Средно училище „Райчо Каролев“.

Партньорството с утвърдена културна институция, каквато е ДТ „Рачо Стоянов“ – Габрово, беше гаранция за високото художествено качество на късометражните филми. В изпълнението на проекта бяха ангажирани 5 актьора, режисьор и гримьор. Театърът осигури професионален грим и сценични аксесоари, съответстващи на историческата епоха. Режисьор на филмите беше Васил Дуев, актьори: Надежда Петкова, Петко Койчев, Димо Димов, Велислава Маринкова, Магдалена Славчева, грим и прически: Снежана Бенчева.

На поканата за участие в проекта се отзова и Весела Пенева – отличен професионалист, ръководител на музикална школа „Весела“, която, по зададените условия на сценария на филма, предложи двама млади и изключително талантиви пианисти: Адриана Кънева на 12 г. и Мартин Богданов на 8 г. Освен популяризиране на културното наследство, филмите са възможност за изява и популяризиране на талантливите млади хора на Габрово и морална награда за труда и отдадеността им на музикалното изкуство. Общуването и работата с професионални актьори и снимачен екип беше шанс за тях да се докоснат до театралното и киноизкуство и да разширят познанията си в тези области. Децата влязоха в кухнята на творческия процес и имаха възможност в практика да оценят ролята на музиката за пълноценното предаване на настроения и за изграждането на цялостна художествена картина.

РИМ – Габрово има дългогодишно сътрудничество със Средно училище „Райчо Каролев“ – Габрово. За нас като професионалисти е важна обратната връзка с целевата публика, затова потърсихме мнението на преподавателите по история и цивилизация, български език и литература, изобразително изкуство и ученици от 5, 6 и 7 клас, с интерес към историята. С тях обсъдихме работната визия и съдържанието на образователното помагало, а децата имаха възможност да предложат своя задача. Участието на ученици-

те в създаването на образователния печатен материал беше възможност за себеизява и принос към политиката на музея за насърчаване на доброволчеството и обществената ангажираност на младото поколение. Заслужава си да бъде отбелязана активността на децата, които предложиха 4 задачи. Заедно се спряхме на една, която приехме за най-забавна и полезна, а другите ще използваме при реализирането на образователни ателиета и в следващо преиздаване на помагалото.

Заснемането на двата филма беше поверено на „Хистъри Арт“ ЕООД – в лицето на оператора Емил Михов, историк по образование, с опит в музейната дейност, автор на филма „Дързостта да бъдеш пръв“, посветен на габровския индустриалец Иван Хаджиберов, поредицата „Зодия Габровец“, популяризираща габровските шеги, работещ с много културни институции в страната.

Работата с професионалисти, освен че гарантира качество, е предпоставка за отваряне на институциите и привличане на **нови публики**. Прагматично погледнато – ако искате инициативата, събитието, проекта ви да получат широк отзвук, потърсете подкрепа от популярни партньори, за предпочитане с различна от вашата дейност.

Габровският драматичен театър се радва на пълни салони и солиден брой гастроли. Той е с най-младата, като средна възраст, трупа в страната, в по-голямата си част съставена от негабровци. Това ни осигури възможност проектът да бъде популяризиран във Фейсбук, Туитър, Инстаграм, да стигне до местната публика на театъра и да излезе извън региона – да се разпространява в страната и зад граница. СУ „Райчо Каролев“ е най-голямото като брой ученици учебно заведение в Габровска област. Музикална школа „Весела“ е сред водещите школи по пиано в страната. Преподавателката Весела Пенева и учениците ѝ са носители на престижни награди от национални и международни конкурси. Постигнахме ефективно сътрудничество, с партньори, които продължиха да бъдат емоционално ангажирани с проекта и след приключване на физическото им участие.

Ще отворя една скоба с уточнението, че Дечковата къща беше затворена за посетители само за времето на снимките. Трите репетиции, които направихме: първата – за запознаване на децата пианисти с режисьора, оператора и част от актьорите, втората – за подбор и проба на костюми и третата – генерална, с костюми, бяха открити за публиката и всички, които посещаваха музея или се разхождаха около него, имаха възможност да станат преки свидетели на подготовката и творческия процес. Този непосредствен контакт провокира интерес към крайния продукт и бе в плюс за популя-

ността сред различните публики.

Съвременният човек е в непрекъсната надпревара със срокове, графици, задачи. Динамиката на ежедневието предопределя и предпочитанията към електронните медии и социалните мрежи като леснодостъпни информационни канали, актуални и пестящи време. До същия извод ни водят и анкетите, които разпространяваме сред своите посетители и участниците в различни инициативи. Това беше причината, наред с традиционните материали – флаери, афиши, прессъобщения и интервюта в медии, да насочим рекламата на проекта към интернет пространството. Създадохме банер на официалната интернет страница на музея, но основното ни поле за действие беше страницата на проекта във **Фейсбук** (https://www.facebook.com/Неформално-образование-в-ревитализирана-музейна-среда-848970348823283/?modal=admin_todo_tour).

Задачата ни беше още от първия ден, в който стартирахме изпълнението на дейностите, да публикуваме актуална и любопитна информация, снимки и клипчета, с които показваме основните стъпки в изпълнението на проекта. Факт е, че потребителите в социалните мрежи обичат да гледат, а не да четат. Стараехме се да поддържаме интереса и да генерираме нови последователи, обръщайки фокуса към забавните моменти от творческия процес, като към снимките добавяхме кратки, шеговити коментари.

В рубриката „Той/Тя е...“, в продължение на 2 месеца, докато се изпълняваха дейностите по монтажа и постпродукцията на филмчетата, акцентирахме върху конкретен участник, с кратко представяне, направено с индивидуален подход към личността, популяризирайки творческите му постижения и ролята в случването на проекта, а текста визуализирахме със слайдшоу от подбрани кадри в близък план. Партньорите ни от активно споделяха публикациите и по този начин постигахме добра видимост от потребителите на социалните мрежи.

Специална тема отделихме за историята на сградата – нейните многократни функционални трансформации, а ретроспективната разходка гарнирахме с красиви фотографии, представящи настоящия ѝ облик. Любопитството към крайния продукт провокирахме с клипчета от работата по монтажа на филма.

Публикувайки снимки и видеоматериал, ние индиректно запознавахме хората, които не са посещавали Дечковата къща, с обстановката и културните ценности в нея, подготвихме ги за бъдещата среща – виртуална и реална. За тези, които са посещавали музейната експозиция, публикациите бяха покана да го направят отново, защото има още кътчета и ценности за

преоткриване.

Целите, които си поставихме с реализирането на проекта бяха:

- представяне на възможностите на музея като неформална образователна среда, в която посетители на различна възраст и с разнообразни интереси получават нови знания чрез запомнящо се преживяване

- създаване на качествен синкретичен творчески продукт с участието на професионален екип

- популяризиране на Дечкова къща като атрактивен туристически обект

- привличане на млади хора с интерес в областта на информационно-комуникационните технологии, вдъхновявайки ги да погледнат на историята, културата и изкуството като на неизчерпаем източник на възможности за изучаване, експериментиране и дигитални трансформации

- чрез мобилността, която дават VR-очилата и късометражният филм, осигуряване на достъп, макар и непряк, до културното наследство и възможност за социална активност на възрастни и деца с физически увреждания

Не е задължително да получим всеобщо одобрение, по-важно е случването, гравитната енергия, която генерира създаването на нещо ново. Следващите със сигурност ще го направят по-добре и в това е смисълът – да търсим и да се развиваме, да сме интригуващи и вълнуващи в услуга на Негово величество Посетителя!

Използвана литература

Йосифов 2018: Р. Йосифов. Проектното сътрудничество между РИМ-Габрово и Община Габрово в периода 2014-2016 г. В: Музеи и общини 2. Сборник материал от Националната научна конференция „Музеи и общини“, проведена на 30 и 31 март 2017 г. в град Трявна. В. Търново, 2018, ИК „Фабер“, 67-74.

Кискинов 2008: В. Кискинов. Правна информатика, София, 2008, ИК „Сибис“.

Цекова, Карарадева 2013: Е. Цекова, Св. Карарадева. Информационните и комуникационни технологии за презентационни и образователни инициативи в музеите - курс за музейни специалисти. София, 2013, Национален политехнически музей.

http://dtlearning.deusto.es/wp-content/uploads/2015/03/Product_WP5WP7_MuseumCourse_BG.pdf

Чолакова, Йосифов, Маринова 2017: К. Чолакова, Р. Йосифов, Н. Маринова. Каталог постоянна експозиция „Градски бит от края на XIX до 40-те

години на XX век“ в Дечкова къща – Габрово. В. Търново, 2017, ИК „Фабер“.

обр. 1 Дечкова къща - къошк

обр. 2 Дечкова къща - трапезария, заснемане с 360-камера

обр. 3 Дечкова къща - кухня, заснемане с кинокамера

обр. 4 Дечкова къща, виртуален тур

ИНТЕРАКТИВНОСТИ ЗА ДЕЦА В ЕТНОГРАФСКАТА ЕКСПОЗИЦИЯ НА НАЦИОНАЛНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ

Димитър ВАСИЛЕВ, Ели ГУЦЕВА
НИМ

Експозицията е основна форма за комуникация между музея и неговата публика и е формата на музейна активност, която „осъществява комуникацията на културното наследство, респективно – връзката, диалога с музейната публика, с обществото“ (Ракшиева 2014, 62). Ако приемем определението, че музеите са места за музеификация и визуализация (Мишкова 2014, 55), експозициите според Мартин Шерер могат да се представят като „обяснителна визуализация на липсващи факти посредством методи и предмети, използвани за представяне на тези факти в качеството им на символи“ (Schärer 2003). От друга страна, музейният предмет, отстранен от естествената си страна, се музеализира (по Збинек Странски), лишава се от традиционните си функционалности и се натоварва с нови културни стойности и значения, специфични за музейната среда (Бонева-Траянова 2006). Съчетанието между символите и музеалиите превръща музейната експозиция във важна и специфична комуникативна система.

Първата етнографска експозиция на Националния исторически музей е аранжирана през 1984 г. с материали от колекциите на Националния етнографски музей.¹ В залите „Етнография” в Съдебната палата, където по това време се намира музеят, са изложени носии от различни етнографски райони, тъкани, накити и образци на бита. Началото на 90-те години на миналия век гостуващата изложба е върната на Националния етнографския музей и НИМ показва в експозиция движими културни ценности от собствените си сбирки, които през този период успява да увеличи.² През 2001 г. НИМ получава Сграда № 1 на Резиденция Бояна и от декември същата година екипът от куратори, експерти, пространствени работници започва изграждането на новата етнографска експозиция. Обособени са две

¹ Уредниците от ЕИМ осъществяват и пространственото решение на експозицията.

² Особен принос за увеличаване на колекциите от тъкани и облекла имат вписаните с приемателен акт от 1977 г. в етнографските сбирки на НИМ голямо количество материали от международна изложба, с носител Главно управление „Културни връзки с чужбина” при Комитета за изкуство и култура.

зали – „Традиционни носии” и „Календарни празници”.

Доскоро голяма част от етнографските експозиции на музеите в страната, в това число и тази на НИМ, се концентрираха основно върху традиционното общество и неговите символи, а „самата традиция се схваща като статукво – като статична, опредметена, официална триизмерна картина на миналото, ограничена от обсега на музейната колекция” (Бонева-Траянова 2006). В концепцията на Нова музеология, накратко представена, се предвижда посетителят да е активен участник в музейното преживяване, а посещението в музея – един ангажиращ, рефлексивен двустранен комуникационен процес, който балансира между обучението и забавлението (Казаларска 2014, 410).

При обновяването на етнографската експозиция през 2018–2019 г. екип от етнологзи, художник и други специалисти от НИМ съсредоточи вниманието си към разработване и интегриране в изложбената зала на интерактивности за деца. Според официалната статистика на НИМ, за периода януари – септември 2019 г., той е посетен от над 15 хиляди деца. Една част от тях идват в музея групово и организирано, но немалък процент от нашите малки гости са на семейно посещение със своите родители. Разходката им в залите на музея може да бъде организирана както самостоятелно, така и с помощта на екскурзовод, което при груповите посещения на деца е допълнено с различни варианти на игри, викторини, възможности за работа с ръце по теми, свързани с конкретната експозиция. НИМ разполага и с детски център, в който се провеждат ателиета за работа с деца. Някои от тях се поемат от специалистите в центъра, докато за други се ползва помощта на външни майстори или аниматори – например грънчар за работа с грънчарско колело и изработване на керамични съдове, плочки, икони и пр. Затова и вниманието ни бе насочено не върху груповите посещения на деца, които в голям процент от случаите са съпроводени с екскурзовод и имат план на посещение. Съсредоточихме своите идеи и техните реализации в помощ на родителите с деца, които предпочитат самостоятелно да разгледат музея.

В музейната експозиция интерактивността може да бъде различни видове и не трябва да се ограничава само до механични или технологични модули, които изискват физически контакт с посетителя (Бербенкова 2014, 70). Социалната интерактивност е важна за музея не само откъм образователния процес, но и откъм приятното изживяване на посетителите, съчетавайки новите знания, които се придобиват заедно с удовлетворението от посещението. При механичната интерактивност се дава възможност за

комбиниране на различни сетива като зрение и допир, което е с голяма важност за превръщането на посещението в музея в преживяване. Когато интерактивните модули са разположени на подходящи места в експозиционното пространство, те допринасят за по-доброто тематично представяне и разбиране на посланията в експозицията. А когато едновременно или много бързо едно след друго биват стимулирани различни сетива за възприемането на една и съща информация – докосването и търсенето ще бъдат съпроводени от впечатляването от „истинското нещо“ (Бербенкова 2014, 71).

Сред различните аспекти и решения на интерактивното, които се предлагат за музея, непременно трябва да бъде включена и темата за играещия човек (*homo ludens*), която има различни превъплъщения в музея и едно от тях е особено интригуващо – играта на завръщане в миналото. (Куманов 2016: 101). Играта е свободна, тя е свобода, тя не е „обикновеният“ или „действителен“ живот, тя е едно излизане от него с временно действие и собствена цел. (Хьойзинха 2000, 11). Според много изследвания игровият подход има най-добри резултати при обучението на децата. За целта трябва да бъде създадено игрово пространство, където чрез участие и преживяване да се предлага невидимо обучение и образование. Съвременните образователни методи, които намират своето място и в музейното пространство, в детските музеи и музейни центрове за деца осъществяват връщане към заниманията, при които детето е ангажирано чрез ръце, наблюдение, докосване и правене. Развитието на моториката и категоричната ѝ връзка с интелектуално развитие, с речта, с възможностите за изразяване, са причина все повече родители и специалисти, които се занимават с ранно детско развитие, да изоставят електронните средства и да търсят традиционните методи на пипане, на *нещо* правене. Работата с ръцете развива въображението и творческите способности на детето в процеса на познанието.

Вниманието на публиката към традиционното облекло през последните години нараства; доскоро експозицията на НИМ, представяща носии, беше единствена в столицата. Интересът на децата към облеклото обаче не е нещо, на което можем да разчитаме, без да положим усилия и да създадем необходимите условия. Затова и след процес на разработка, през септември 2019 г. към етнографската експозиция на НИМ е създаден интерактивен модул³. Той е насочен към детската публика на музея, като неговата основ-

³ Концепция, автори, дизайн, изпълнение – д-р Ралица Кацова (художник), Димитър Василев (етнолог), Ели Гуцева (етнолог)

на цел е подобряване на комуникативната и образователните функции на експозицията. Модулът е съставен от пет основни части, които са свързани с разказа на експозицията и културните ценности, представени в нея. При работата върху него се опряхме на древната китайска мъдрост „Аз чувам и забравям, аз виждам и запомням, аз правя и разбирам.“, която се сочи като основополагаща при работата на детските музеи, и техния изследовател в САЩ Дейвид Колб (Кръстева 2016, 21).

НА КАРТА НАМЕРИ И НА МЯСТО ПОСТАВИ

Деца и всички посетители имат възможност да подредят върху картата на Христо Вакарелски магнитни фигурки в български народни носии и да научат за техните видове и географско разпространение (Обр. 1). В българската етнография Христо Вакарелски насочва вниманието на изследователите и проучвателите към картографирането и неговата роля за изясняване историята и същината на етнографския обект (Вакарелски 1933, 130). По отношение изследването на традиционното облекло и неговото разпространение в етническите български земи, през 1935 г. той публикува карта с регионалното разпространение на видовете носии (Вакарелски, 1934). Приемана като първи принос към създаването на български етнографски атлас, днес тя може да бъде открита в изложбени зали, в етнографската литература, във все по-популярното в интернет пространството проучване на български традиционни облекла. Националният исторически музей съхранява карта, която е с лично посвещение от големия български етнограф към НИМ. Тя е част от експозицията в залата с традиционните български носии и е винаги обект на голям интерес от страна на посетителите.

НАРЕДИ И В ЗАЛАТА НАМЕРИ

За най-малките са създадени пъзели от дървени кубчета с изображения на различни елементи от народното облекло, представено в залите на музея (Обр. 2). Кубчетата подредат шест картини, като всяко от тях може да се открие в залата с традиционно облекло. Това са специфичната украса за глава на софийската лазарка, пафти, елементи от престилки и др. Разчитаме, че детето ще може да подреди картината и също така да я види като елемент от нещо по-голямо – да открие носията, от която е тя, да се заинтересува от конкретната дреха или нейното празнично/ежедневно предназначение.

ОЦВЕТИ И ЗАКАЧИ

Децата (а както наблюдавахме, и техните родители) в този модул могат да оцветят стилизирани рисунки, създадени контурно по изображенията на Евгения Лепавцова (Велева, Лепавцова 1960). Също така те имат възможността да нарисуват елементи от народното облекло. Отново сме заложили възможността да видят в принт конкретните рисунки на художничката. Всеки има възможност да отнесе със себе си своята рисунка, която да довърши или запази за спомен. Предвидено е и място, където биха могли да се закачат и аранжират оцветените рисунки и по този начин посетителите да вземат участие в музейния разказ и визията на експозицията (Обр. 3).

ПОДРЕДИ И ЗА ОБЛЕКЛОТО НАУЧИ

За най-малките са създадени магнитни пъзели, показващи женска и мъжка носия. С цел повишаване на образователната им функция по игрови и недидактичен метод, на фигурите са отбелязани наименованията на основните части от костюма. Това логически би подпомогнало нареждането на пъзела, а същевременно би запознало детето с елементите на традиционното облекло (Обр. 4).

ОТГАТНИ, ОТВОРИ, РАЗБЕРИ

На специално интегрирани в експозицията дървени модули гостите на музея могат да се опитат да познаят някоя от традиционните български гатанки и да проверят смисъла, който се крие зад тях.⁴ Всеки от трите разположени модула отново е в подкрепа на етнографските ни експозиции и сблъскват посетителите с една съвсем различна от съвременната логика на мислене на предметите и тяхната употреба (Казаларска 2014, 412). Част от тях имат за отговори елементи от облекло, а други са дискретно свързани с материали, които могат да се намерят във втората част на етнографската експозиция на НИМ – Календарните празници.

Интерактивният кът към етнографската експозиция на НИМ е повлиян от идеите на Новата музеология и е опит за диалог с посетителите, в който те са активни участници в музейното преживяване, и същевременно прави детската аудитория съучастник в създаването на музейно съдържание. Той има за цел да подобри комуникативната и образователна функции на експозицията, да предложи практически, развиващи и използващи моторика-

⁴ Използвана е книгата на Стефана Стойкова „Български народни гатанки”, С., 1984

та и въображението на децата интерактивни възможности за забавления на своите посетители.

Използвана литература:

Бербенкова, Милена 2014: Интерактивност в музея. В: Виж кой говори: Комуникационни и интерпретационни модели в музея. Дебати в музеологията, т. I. Съст. Лозанка Пейчева, Светла Казаларска. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 68-78

Бонева-Траянова, Леонора 2006. Секундерната селекция и философията на музейната експозиция. – В: Димитров, Божидар (ред.). Известия на Националния исторически музей, т. XVII. Ред. Божидар Димитров. Велико Търново: „Фабер“, 192-201

Вакарелски, Христо 1934. Няколко културни и езикови граници в България. – ИБГД, II

Вакарелски, Христо 1933. Проект за български фолклорен атлас. ИБГД

Велева, Мария, Евгения **Лепавцова** 1960. Български народни носии, т. I, София.

Казаларска, Светла 2014. Изложбата „Имало едно време у дома“ в контекста на новата музеология. – В: Дни на наследството 2013. Съст. Лозанка Пейчева и др. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 407-416

Кръстева, Стефанка 2016. Ела в моя музей – очакват ни приключения. София: Фондация „Моят музей“

Куманов, Георги 2016. Ателиетата в един малък музей – опит и перспективи. – В: Музеят и обществото на спектакъла. Дебати в музеологията, т. II. Съст. Елена Водинчар, Яна Гергова, Светла Казаларска. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 98-106

Мишкова, Иглика 2014. Експозицията като медия, музей 4.0 и етнографската презентация в България. – В: Виж кой говори: Комуникационни и интерпретационни модели в музея. Дебати в музеологията, т. I. Съст. Лозанка Пейчева, Светла Казаларска. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 55-71

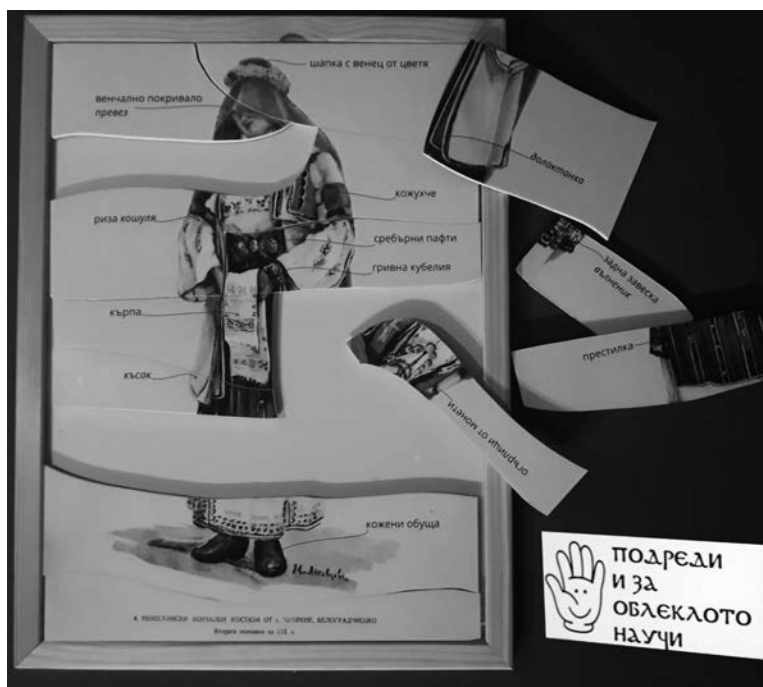
Ракшиева, Светла 2014. Експозицията – диалог с публиката. – В: Виж кой говори: Комуникационни и интерпретационни модели в музея. Дебати в музеологията, т. I. Съст. Лозанка Пейчева, Светла Казаларска. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 62-67

Стойкова, Стефана 1984. Български народни гатанки, София: Държавно издателство „Наука и изкуство“

Хьойзинха, Йохан 2000. Homo ludens. София: „Захари Стоянов“.

обр. 3

обр. 4

ОБНОВЕНИ ЕКСПОЗИЦИОННИ ЗАЛИ „ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ XV – XIX В.“ В РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ШУМЕН

Даниел РУМЕНОВ

Регионален исторически музей – Шумен

I. Поводът и технически подробности

Във връзка със 115-годишнината от създаването си Регионален исторически музей – Шумен (РИМ – Шумен) обнови изцяло зали История на българските земи XV – XIX в. Разбира се това е само повод, а нуждата от реновиране на голяма част от експозиционните площи в Централна експозиция на РИМ – Шумен е належаща, имайки предвид периода на съществуване – от 1981 – до 2019 г. (38 години), като през годините са правени само малки, козметични промени в някои от тематичните части на двете зали. Работният процес продължи осем месеца и включи в себе си всички дейности – от изработване на дизайнерския проект, преминавайки през отремонтване на помещенията, изработка на мебелировката (витрини, експозиционни модули, осветление и други дейности) и достигайки до същинската част на експониране на културните ценности. В подобни по-мощабни дейности винаги възниква или се задава въпросът за финансирането. Отговорът на този въпрос за разглеждания проект е: Финансирането е изцяло от собствените приходи на Регионален исторически музей – Шумен, с изключение на холограмния гид (дарение от водеща промишлена компания не само в рамките на България), **за който ще стане дума в** последващите редове.

II. Проектът и връзката с предходната експозиция

Новата експозиция е създадена изцяло по дизайнерски проект. Той бе важна част от цялостното преобразяване на експозицията по причина, че се търсеше модерна обща визия (цветово оформление, витрини, тематично представяне и пр.), която да съчетава съвременното представяне на културните ценности без да отнема от естествените времеви дадености на експонатите. Освен това е мое и на екипа, работил по обновяването, дълбоко убеждение, че това е правилният начин за създаването на експозиция, независимо дали временна, или постоянна. Друг е въпросът, че подобни удоволствия, особено за временни експозиции, е трудно да бъдат реализи-

рани поради финансови причини. Дизайнерският екип от местни, млади и креативни хора, с които РИМ – Шумен реализира трети пореден проект, работи изцяло по задание на РИМ – Шумен. Предложеният от студиото идеен замисъл е изпълнен на 90 %, като останалите 10 % са променени или доусъвършенствани в хода на самото изпълнение, а причините са технически, финансови и чисто естетически.

Обновената експозиция запазва стария тематико-експозиционен план, като промяната се състои единствено в свалянето на темата за национално-освободителните борби в Шуменско, поради факта, че в Шумен има устроена мемориална къща музей „Панайот Волов“, която изцяло запълва посочената по-горе тема. Тя е заменена от Забавачница – оформен сектор за подрастващи с различни интерактивни занимания, даващи възможност на малките ни посетители да се запознаят с предмети и теми от двете експозиционни зали, да се забавляват и с други образователни игри, подготвени от специалистите на музея. Тази зона е особено важна за музея поради факта, че от години РИМ – Шумен има амбицията и възможностите да изпълнява и образователни функции, насочени към най-малките посетители.

III. Обновената експозиция и някои иновации

Заради новото пространствено оформление на някои от тематичните зони/сектори в експозиционния план е сменен реда на експониране, но той категорично не нарушава хронологическите рамки на периода, като на места дори и следва логична последователност, липсваща в предходната експозиция. Обновените експозиционни зали История на българските земи XV – XIX в. съчетават класическите методи на експозиции със съвременните технологични способности за представяне на културното наследство и информацията за културните ценности. В отделните кътове се дава възможност на посетителите сами да достигнат до интересуващите ги сведения по различните тематки, застъпени в експозициите (зони Архитектура, Учебно дело, Градска и Традиционна култура). В различните тематични зони, където вещественият материал е сведен до минимум (липса на такъв във фондовете на музея), темата е развита като разказ, използващ най-вече цитати от съвременници на посочваните събития, като е търсен прекият свидетел, а не интерпретации от съвремието. Текстовете според нас са прецизирани до голяма степен, като информацията от цитираните източници дава достатъчна представа за съответното събитие от показвания период.

В първата от двете зали, проследяваща стопанското развитие на града през периода, за представянето е наблегнато най-вече на новите техноло-

гии – холограмната беседа, която посреща гостите е едно нововъведение, непознато все още в българските музеи. Тя представлява един вид холограмен гид – облечена в автентична носия от шуменския регион актриса, която в рамките на 3,5 мин. запознава посетителите с град Шумен по време на разглеждания период на база описанията на различни пътешественици и набляга на събития, случили се за първи път в рамките на тогавашните български земи в сферата на образованието и културата. Приложението е разработено по задание на музея и конкретно отразява нуждите му за обновените зали. Изображението е в реални размери и дава пълна представа за облеклото, а други дигитални изображения подчертават разказа на холограмния гид. Екипът (а и не само) е убеден, че подобен вид анимации са едно от бъдещите средства за представяне на исторически събития, но в настоящия момент средствата за подобни атракции са твърде ограничени, имайки предвид държавното финансиране. Недостатък е, според мен, че е предвиден и реализиран единствено на български език и не е подходящ за чуждоезични посетители (всички останали информационни текстове са двуезични), освен като атракция на проектираното холограмно изображение. Виртуалният гид запознава гостите със стария Шумен, след което те могат да продължат разходката си в оформените експозиционни пространства, разкриващи поминъка на населението, занаятите, търговията. В зона Архитектура е инсталирана тъч скрийн маса, на която всеки посетител може да избере сградата, която му е направила впечатление и да се запознае с нейната история. Също в тази зона в експлоатация е въведен и интерактивен под, който със средствата на анимацията разкрива емблематична за Шумен улица, по която туристите могат да преминават. Иновативната техника е съвсем слабо позната не само в музейна среда, но и в други сфери на дейности. Системата има хоризонтален вид и предлага интерактивно общуване с посетителя. Интерактивният под реагира на движението на хората по него. Това е възможност не само да се създаде впечатление чрез ефектите, но и да се представи необходимата информация по най-яръкия и креативен начин, а също така и предлага общуване с туристите в реално време. Подовата проекция е на емблематичната за Шумен улица „Арастянска“ (днес „Цар Освободител“). В съчетание с изложените културни ценности и фотоси на други забележителни, но малко познати архитектурни обекти в Шумен посетителите могат да си изградят представа за възрожденския град Шумен със съвременните технологични средства и надградят представата си за посетителното място. По този начин, според нас, досегът с историята е по-непосредствен и атрактивен.

Освен с оригинални материали от фондовете на музея, икономическият живот на града е представен и с озвучена презентация, разказваща за конкретни занаяти, практикувани тук, еснафските организации и връзките на шуменските търговци със страните от Европа.

По мое мнение един от най-впечатляващите и атрактивни сектори е този, представящ златарския занаят в града. Културните ценности, производство на шуменски и не само златари, са експонирани по оригинален начин на цяла стена, като са пример за класическите музейни експозиции (под стъкло), съчетани с нови, съвременни материали, а използването на лупи спомага за запознаване от страна на посетителите и с най-малкия детайл на изложените златарски шедьоври (особено важащо за ценностите изработени с филигранната техника).

Във втората от обновените зали е поставен акцент върху индивидуално-то взаимодействие на гостите с културните ценности и поднесената информация. Времева линия показва ключови за духовното възраждане на града години, а посетителят може да развие щора, която разкрива допълнителни факти, свързани с тях. Друго интерактивно занимание са скрити витрини, на които има поставени отличителни знаци. Туристът сам трябва да ги отвори, за да се запознае с изложените в тях културни ценности. Отделно от това са оформени възстановки на уредба на шуменски къщи – съответно традиционни и градски. Пресъздадени са в нарочно изградени стаи, които до голяма степен придават автентичен вид на цялата експозиция.

IV. Като заключение

В изцяло реновираните зали се съчетават стандартните и иновативните похвати при представянето на културното наследство на Шумен. Съвременните носители на информация осигуряват индивидуален подход към всеки гост, също както и обособените кътове за почивка и учене чрез игра за най-малките. Именно този стремеж за внимание към посетителите и отвореност донесе на Регионален исторически музей – Шумен специално признание при последното връчване на наградите Жива – 2018 г. за най-добър славянски музей.

Резултатите от промените – за четирите месеца на съществуване обновените експозиционни зали История на българските земи XV – XIX в., част от Централна експозиция при РИМ – Шумен, тя достига посещаемостта (и съответно приходи) на един от важните за структурата на музея обекти, а именно Шуменска крепост, който от 18 април 2019 г. също разполага с нова временна експозиция и обособено пространство за отдих. Дали този факт

се дължи на обновяването на залите, тема на настоящото съобщение, не може да се твърди с категоричност, но със сигурност е един от факторите, спомогнали за този резултат. Амбицията на колегията на РИМ – Шумен е да продължи с реновирането и обновяването на постоянните си експозиции и по този начин да отговори на нуждите на съвременния посетител, особено що се отнася до новите технологии (въпреки някои критики).

Краткото изложение не може да даде пълна представа за обновлението, но тук имам възможността да поканя четящите този материал да бъдат гости на Регионален исторически музей – Шумен и да се запознаят с новите ни експозиции (временни и постоянни), реализирани през последните години!

Традиционни поминъци и Архитектура

Занаятчийски производства

Занаятчийски производства

Златарство

Традиционна и градска култура

ОЖИВЯВАНЕ НА МУЗЕЙНИ ЕКСПОЗИЦИИ: КОГАТО ЕРНА СРЕЩНА МАМУ

Силвия Трифонова-Костадинова

Регионален исторически музей - Русе

„Ерна и Маму“ е театрализирана история, чийто сюжет се развива преди хиляди години край бреговете на Дунав. Това е разказ за времето на мамутите и пещерните мечки, праисторическите народи, за древни селища, богове, светилища и тотеми. Спектакълът е създаден и представен от деца. Той е плод на художествена измислица, но си взаимодейства с музейни артефакти. Показан е в русенския музей в началото на юни 2019 г. като финално събитие от традиционния летен проект „Театрална ваканция в музея“¹.

„Ерна и Маму“ всъщност трудно може да се побере единствено в семантичната определеност на понятието спектакъл и не защото не е, а защото разгръща своите концептуални параметри далеч извън неговите граници. Той е сложна, жива, многопластова симбиоза от активности, стимулиращи процесите на разпознаване, споделяне и утвърждаване на формите на местно наследство от една страна и консолидиране на енергията на различни по своите характеристики аудитории към достигането на една обща цел – реализирането на готов продукт, от друга. Съвързващото звено при конструирането на цялостната парадигма е музейното пространство с неговата гъвкавост, адаптивност, откритост и авторитет.

Осъвременената визия на институцията, интерактивната среда, иновативните подходи и креативните решения създават условия за разгръщане на потенциала на експозиционните зали като сцена на възможни действия и на нейните публики като катализатор и създател на културно съдържание. Централно място в този процес се отнежда на артефактите и техните истории. Те се превръщат в ключов компонент на разказа, въз основата на който се пресъздават конкретни житейски картини, които отразяват духа на епохата и въздействат със силата на заряда, който носят. На практика театралният спектакъл употребява някои от вече създадените музейни

¹ Проектът се осъществява от Група за детски театър „Камила“ и Регионален исторически музей – Русе, подкрепен от Програмата за финансиране на проекти в областта на изкуството и културата на Община Русе от 2013 г.

наративи, адаптира ги към конкретна публика и пренася значенията им в други форми. До голяма степен това става възможно поради факта, че експозиционният разказ в русенския музей е подчинен на локалните култури и местните експонати, които публиките познават не с научни термини (естествено тази специфична таксономия е елемент в представянето), а с места, артефакти и разказите, които ги свързват.

„Ерна и Маму“ – сюжет

„Праисторическата драма „Ерна и Маму“, както я определят нейните създатели, разказва за живота на племето „ресу“, населявало земите по речието на Дунав. Членовете му се трудели, изграждали жилища, отглеждали деца. Те почитали Великата богиня майка „Ма“ – покровителка на реколтата и защитничка на майките и децата. Кланяли се също на тотема на случайно открито животно с огромни размери, което нарекли Маму. За ради него чуждите племена не смеели да ги нападат. Дъщерята на местния жрец – Ерна, около която се развива основната част от повествованието, мечтае да стане жрица – нещо, което било недопустимо за жена. В нея бил влюбен най-добрият ловец на племето Догу. Веднъж обаче към селището се насочили нашествениците от Кърган-Мора. Жрецът призовал на помощ тотема Маму и когато Ерна го докоснала, тотемът оживял и се превърнал в огромен мамут. Всички неприятели се разбягали уплашени. Появили се вълци, саблезъб тигър и пещерна мечка, които искали да нападнат хората, но мамутът ги спасил. След неговата смърт от костите му било изградено светилище.

Така накратко изглежда историята, която разиграва театралната постановка за Ерна и Маму. Многобройните персонажи и изобилието от сюжетни линии правят повествованието динамично, непредсказуемо, изпълнено с множество обрати, променящи хода на събитията в най-неочаквания за зрителя момент. Наред с това, спектакълът е пъстър, емоционален и забавен. Героите са остроумни и безстрашни – такива, каквито ги виждат децата – автори на сценария, участници в проекта „Театрална ваканция в музея“.

„Театрална ваканция в музея“ 2019

Проектът „Театрална ваканция в музея“ осъществява завършен цикъл от дейности, реализиран от музейните публики в полза на музейните публики. Лятната инициатива през 2019 г. включва създаването на четири ателиета с по 12 деца на възраст от втори до седми клас. Всяко ателие има конкретен принос за изграждането и представянето на спектакъла – ателие „Перо“ включва ученици, които създават сюжета и сценария на по-

становката, участниците в ателие „Сръчко“ изработват куклите, декора и реквизита, ателие „Сцена“ събира на едно място актьорите, които изиграват финалния спектакъл, а ателие „Танц“ се грижи за танцово-музикалната атмосфера на представлението. Ателиетата се ръководят от доказани в своята сфера на дейност професионалисти – театрален актьор, куклен артист, режисьор на драматични и куклени пиеси, сценограф, преподавател по класически балет и музейни педагози.

Работата на всяко от ателиетата е с продължителност от две седмици и се осъществява на територията на музея. Първо започва работа ателие „Перо“, тъй като участниците му имат задача да сътворят сценария и да подготвят поле за работа на останалите три ателиета². Няколко дни покъсно актьорите стартират репетиции по пиесата, написана от учениците писатели, танцьорите създават по няколко танцови миниатюри, които се вплитат в сюжета на спектакъла, а „Сръчко“-ците започват направата на кукли, декори, костюми и аксесоари за нуждите на постановката. Така след продължителна работа е оформен цялостен сценарий, който включва реплики на разказвач и на отделните персонажи. Участниците писатели създават и няколко песни, интегрирани в съдържанието на пиесата³. Актьорите изготвят финалния продукт – завършената пиеса, която представят пред музейната аудитория. Тяхната игра се допълва от танците на нашествениците от Кърган-Мора и на животните, нападнали членовете на племето. Музикалните моменти на ателие „Танц“ допълват визуалната представа за разказа и придават допълнителен колорит към пресъздадените на сцената картини.

В следствие усърдната задача на малките майстори от ателие „Сръчко“ се раждат куклите на Ерна и Догу, изработен е образа на мамута Маму – макет, носен от двама души, направени са десетки коне за неприятелското племе, копия, маски на вълци, на пещерна мечка, съблезъб тигър, оръдия на труда, пресъздадено е светилището на Маму, изработени са облеклата на племето ресу и техните врагове. Особено страховит децата виждат образа на предводителя на Кърган-Мора, чиято маска се отличава със специ-

² *Работата на ателието се води от Илия Деведжиев, актьор, сценарист, радиоводещ, поет. С помощта на традиционни техники за създаване на текст – асоциации, писане на стихове или описания на предмет, чрез стимулиране на творчеството, у децата и с подкрепата на първоначално формулирани репери на разказа се създава общ текст – сценарий.*

³ *Песента на варварите: „Идваме тук с огън и меч,/носим за всички ужас и сеч/ Кърган-Мора, Кърган-Мора/ кошмар сме за всички останали хора./ Грабим, убиваме, опожаряваме,/ нищичко ценно за друг не оставяме/Кърган-Мора, Кърган-Мора,/ кошмар сме за всички останали хора.*

фична сложност при изработката. За изготвянето на реквизита и декорите децата използват текстил, дърво, картон, бои, с които успяват да онагледят и пресъздадат усещанията, емоциите и асоциациите, които предизвикват у тях различните персонажи от сценария, да ги предадат и съпреживеят със зрителите.

Поредицата от активности, свързани с работата на подрастващите по подготовката на представлението, имат безспорен принос за развитие на множество личностни качества и формирането на социални умения. Ключов момент в проекта обаче е пребиваването на децата в музейна среда и досегът им с различните форми и образи на наследство. Всекидневната комуникация с музейните специалисти, „общуването“ с артефактите и запознаването с експозициите, стимулира процеси, свързани с формиране на местна културна памет и принадлежност към общността, изграждане и възпитание на мислещи и знаещи млади хора.

Децата започват да разпознават музейните пространства като свои, близки, познати – места за забавление и придобиване на нови знания. Музейните зали се превръщат в атрактивни и желани територии, които предоставят възможност за разгръщане на творческия и мисловен потенциал. Те провокират интерес, любопитство, желание за откривателство, създават предпоставки за опознаване, анализиране, обобщаване и формулиране на изводи. Подтикват аудиториите да бъдат деен участник в музейния живот, да станат създатели на културно съдържание. Такива са участниците в театралната ваканция. Разказът, който конструират, е инспириран от досега им с експозициите на музея, а в основата са артефактите и техните истории, представени им от специалистите.

„Оживяване“ на музейни експозиции

Персонажите в постановката „Ерна и Маму“ са вдъхновени от реални исторически свидетелства и експонати от залите на русенския музей. В първите дни от проекта всички участници се запознават с музейните експозиции. За да е ясна и разбираема, информацията се поднася от музейните педагози, които адаптират представянето съобразно възрастта на присъстващите и основната идея на водещия на ателие „Перо“. Целта е учениците да се ориентират сред множеството от предмети и разкази и да добият представа за темата и образите, които трябва да създадат в рамките на финалния продукт.

Прототип на главната героиня от пиесата – Ерна, е момиче от втората половина на петото хилядолетие, чиито останки са намерени край Русе и експонирани в зала „Праистория“ на Историческия музей“. През 2010 г.

праисторикът Димитър Чернаков откри гроб на млада жена в селищната могила при с. Кошарна, Русенско (Чернаков 2012: 196). Името Ернестина се появява като част от естествените процеси на изява на фолклора на затворените общности, при което археологическият екип нарича жената с това име. В края на същата година пренесеното погребение бе експонирано в музея“ (Ненов, 2014: 171).

В зала „Праистория“ на Историческия музей музейните педагози разказват на децата от ателие „Перо“ историята на Ернестина. На витрината учениците имат възможност да прочетат предсмъртните думи на 16-годишното момиче⁴. „Текстът е разказ от първо лице и описва природни катаклизми и нападение над селището от врагове. Съставени са кратки изречения, които придават динамика, търсен е стилистичен драматизъм. Научният контекст, представен от археолога проучвател след думите на Ернестина, описва нашествие на конен народ, който притежава по-високо технологично развитие, тъй като познава бронза“ (Ненов 2014: 171).

Историите от първо лице единствено число са популярна практика за съсъвяване на дистанцията във времето между посетител и експонат в световните музеи. „С помощта на разказа от първо лице, единствено число, предметите в експозиция могат да получат нова интерпретация, да бъдат съживени“ (Шаренкова 2012: 300). В статията си „Истории от първо лице единствено число: приложения в музея“ д-р Радостина Шаренкова представя множество примери в полза на придобилия популярност подход. Сред тях е Музеят на старините в Лайден, където в постоянната експозиция има водачи за отделните периоди от развитието на Древен Египет, които въвеждат посетителя в епохата чрез разказ на лични истории. „Героите в случая са измислени или усреднени, с някои изключения. Със сигурност техните разкази от първо лице са фикция, която не е непременно основа-

⁴ „В този мразовит ден стоях вкъщи край огнището. Тъчах рогозка на стана. Нямахме хляб, житото беше на привършване. От две лета насам зърното не роди. Реката носеше голяма вода и нивите в селището ни се превърнаха в блато. А и мидените гривни свършиха – а с тях успявахме да осигурим размяната за храна. Мъжете отидоха на лов преди две недели. Преследват дива говеда към планината. По нашите земи вече не се срещаше дивеч. Усетих миризмата на дим, но тя не идваше от огнището. Чух силни гласове отвън. Хора говореха на непознат език. Открехнах вратата и видях мъже със странни облекла. Едни от тях носеха запалени факли, а дружи – големи медни ножове. Бяха много. Страшни хора. Седяха върху животни с четири крака, каквито виждах за първи път. Приличаха на елени, но нямаха рога. Дрехите на един от мъжете искряха. Сякаш бяха метални. Той не говореше, но всички му се подчиняваха. Стана горещо. Цялото селище беше в пламъци. Задушвах се от дим. Тогава видях, че нашата къща гори. Един от мъжете ме блъсна вътре. Миг след това покривът падна и загубих съзнание. Никога не се събудих повече“.

ваща се на конкретен древноегипетски текст. Подчертаната липса на автентичност на историите на героите не е пречка за възприемането на експозиционното послание“ (Шаренкова 2012: 304).

Оказва се, че липсата на документална достоверността на разказа съвсем не е пречка за адекватното възприемане на музейните послания. Напротив – по-скоро улеснява и се приближава до аудиториите и техните възприятия. „Примерите показват не само тенденция за близост, за скъсяване на дистанцията между историята и нейните консуматори, но и степен на доверие между институцията и публиките. Методът „разказ от първо лице“ е желан инструмент за въздействие и възприемането му е лесно, тъй като пътят за неговото утвърждаване вече е проправен от други медии – игрални и документални филми, телевизионни шоу програми, популярни списания, исторически конкурси“ (Ненов 2014: 172).

Пиесата „Ерна и Маму“ също представлява разказ от първо лице, при което на базата на музейните артефакти и истории се получава надграждане за различна аудитория, своеобразен превод на музейните послания на езика на конкретна възрастова група, която съучаства в създаването на този културен продукт. Включването на публиките в създаването на музейни продукти е част от идеята за т.нар. музей на съучастието (participatory museum), разгърната подробно в книгата на Нина Саймън „The Participatory Museum“ (2010). Концепцията разглежда именно интерактивния културен институт като „място, където посетителите могат да творят, споделят и осъществяват връзка помежду си около някакво съдържание“⁵.

Голяма част от артефактите в музеите не притежават собствена история и сякаш се губят, избледняват, остават недооценени от посетителите в контекста на цялостната експозиция. „Експонирането често промотира процес по обезличаване, тъй като всеки предмет се поставя в легитимирания контекст на съвременния линеарен разказ, който промотира съвременната идея за прогрес. Експонирането на предмет с аура (харизма), където красотата или естетическото качество на предмета нарочно е основна характеристика на показване, е впечатляващо; посредникът употребява съобщението, а харизматичното излагане само по себе си е форма на спектакъл“ (Walsh 2002: 36).

Получавайки своя собствена история, предметите се легитимират пред аудиториите и заявяват себе си сред останалите вещи. Те стават видими, забележими, атрактивни и сякаш получават особено очарование. „Гово-

⁵ Саймън, Нина, *Музеят на участието, Предговор*, <http://www.participatorymuseum.org/preface/>, посетено на 15.09.2019 г.

рещите“ предмети привличат, впечатляват, предизвиква размисъл и полемии, създават динамична среда, провокират към активност. „Важно е музеите да създадат интерактивна среда, улеснявайки посетителя лично да преживее нещо в експозицията и след това да го предаде, да се превърнат в катализатори на дискусии. Така се постига взаимодействие между личности, учещи от собствения си опит“ (Мишкова 2015: 179).

Одухотворяването, вдъхването на живот на музейните предмети е позната практика за русенския музей. През 2013 г., във връзка с осъществяването на различните активности в Нощта на музеите като част от проекта „Десет чудеса на пъзела Европа“ на Сдружение „Приятелите на музея – Русе“, бе създаден текст – „Последните думи на Ернестина“ – спомен отпреди 6400 години“. Основен персонаж в пърформанса е Ернестина, а предсмъртните ѝ думи са част от монолог, изпълнен от момиче на приблизителна до нейната възраст. Театралната миниатюра, която е режисирана от актрисата Евгения Явашева и изпълнена от Елица Чернакова (дъщеря на археолога), постига така необходимата реалистичност, драматизъм и особено въздействие върху музейните публики, които преживяват историята на младата жена и като че забравят, че тя е плод на кураторска мисъл, а не на конкретна житейска картина. Това е важно също и с оглед на възприемане и разбиране на музейната експозиция.⁶ „Провокациите за постигане взаимодействие между посетители и експозиция се оказват особено необходими в теми, които не са познати на посетителите или са ограничени от научния дискурс“ (Ненов 2014: 174).

Макар лишен от реална автентичност, разказът на Ернестина, всъщност почива върху научно правдива истина⁷. Последните думи на Ернестина и

⁶ Виж http://www.arenamedia.net/news.php?newsandpromotion_id=19280&action=print, нощен на 23.09.2019 г.

⁷ Димитър Чернаков, археолог в русенския музей и откривател на погребение разказва: „В края на каменно-медната епоха към 4200-4100 г. пр. Хр. селищата на Балканския полуостров са подложени на външна инвазия, следствие от което са опожарени и изоставени. Предполага се, че това се дължи на извършени многократни нападения от страна на степни народи, носители на нови културни тенденции – най-вече познаването и употребата на бронза. Залезът на живота тук, както и в останалите селища от Североизточна България, е причинен и от чувствителното захладане и засушаване на климата в края на петото хилядолетие пр. Хр., което се оказва фатално за отглеждането на земеделските култури. В резултат се увеличават ледниковите шапки на Европейската платформа, която под натиска им леко потъва. Това явление довежда до допълнително покачване на подпочвените води. Така ниските терени се заблатяват и стават негодни за земеделие. Къснохалколитното население в Североизточна България остава без своята икономическа база. През V хил. пр. Хр. в Централна Европа се формират нови културни общности, които първи опитомяват коня“

експонатите в залите на музея изясняват и други съществени детайли от всекидневието на праисторическия човек, които учениците от театралната ваканция вплитат умело в сценария на спектакъла. Начинаещите актьори визуализират на музейната сцена как хората, които „още не познавали металите“, „жънели с кремъчни сърпове, копаели с копачки от еленов рог, ловели риба с харпуни от костени остриета“ – информация, извлечена от артефактите, показани във витрините. От диалозите между отделните персонажи на спектакъла става ясно, че децата вече знаят за използването на станове, хромели, паленето на огън, събирането на корени и ядки за храна, правенето на амулети, както и за мидените черупки като основното разменно средство. Племето Ресу-Маму почитали Великата богиня Майка, която децата нарекли „Ма“ – покровителка на реколтата и защитничка на майките и децата. За култа към Великата богиня Майка свидетелстват множество предмети и идолна пластика, изложени в зала „Праистория“.

Развитието на религиозните вярвания водят до появата на първите праисторическите светилища. Домовете на племето се намирали в селищна могила, до която течала голяма река. Разказът и схемата на Русенската селищна могила, показана от музейните педагози, разкрива друг аспект от живота на праисторическите хора – оформянето на селищата и създаването на светилища в тях. Множеството препратки, които сценарият на спектакъла прави с артефактите, изложени в музея, свидетелстват за познавателната и образователна насоченост на проекта. „Откривателското учене разчита на вроденото любопитство на децата, като се използват различни модели как точно да се провокира интересът им: да търсят, да се оглеждат, да наблюдават, да пипат, да анализират, сами да усетят потенциала на научния подход“ (Петев 2019: 205).

Чрез досега с музея и експонатите в него, подрастващите придобиват знание, формират компетенции, свързани с възможността за достигане до научни истини, изграждане на теории, изказване на хипотези. „Чрез използване на предмети за обучение в музеите могат да се развиват множество умения: идентифициране, локализиране, планиране, разпознаване; боравене, съхраняване, складиране; наблюдение и изучаване; обсъждане, предлагане, оценка, синтез, предположения, обобщения, оценка на ефекта; експеримент, дедукция, сравнение, заключение, оценка; отнасяне структурата на един предмет към функцията му, класификация, каталогизация; регистриране чрез вписване в документ, рисуване, надписване, снимане, запис на касета, филмиране, компютризиране; предизвикване реакция на отклик, докладване, обяснение, излагане, представяне, обобщаване, кри-

тика“ (Мишкова 2015: 306)

Друг музеен експонат, който впечатлява децата от театралната ваканция, е макетът на космат мамут в реални размери, изложен в Екомузей с аквариум. Той се превръща във втория централен персонаж от историята за Ерна и Маму. Писателите от ателие „Перо“ му възлагат ключово значение в пиесата – появата на мамута помага за прогонването на нашествениците.

Косматият мамут е една от най-големите музейни атракции в Русе. Изработен е от русенският скулптор Даниел Кънчев, а внушителните му размери впечатляват посетители от всички възрасти. Експонатът е позициониран в близост до ценни находки на праисторически животни. Сред тях е единствената запазена в света долната челюст на Мамутос Руманос, която е на повече от три милиона години. От този вид мамут в света има известни само още два зъба и няколко фрагмента от череп.

Мамутът в Екомузея е отправна точка при провеждането на различни модули от образователната програма на музея, свързани с Ледената епоха и изчезналите животински видове. В статията си „Музеят в представите на поколението Z“ д-р Силвия Станчева представя проучване за нагласите и очаквания от местата на памет на родените от средата на 90-те години на миналия век до 2014 г. „86% от анкетираният твърдят, че основният мотив за посещение в музей е желанието им да научат нещо ново“ (Станчева 2018: 234). Освен това младите хора „не държат на това експонатите да са оригинални, а по-скоро на възможността да бъдат докоснати. С други думи, от музея се очаква да даде възможност за обучение чрез участие, чрез практика, чрез включване в определена дейност“ (Станчева 2018: 236). Като част от активностите, обвързани с Ледената епоха, децата трябва да си построят колиба от макети на мамутски кости така, както са го правили преди хиляди години праисторическите хора.

Ученето тук е трансформирано в сетивен процес, при който потребителят получава знание според своите усещания, възприятия и възможности, чрез прекия си досег с компоненти на наследството. „Чрез ангажиране на сетивата на посетителя, независимо от коя възрастова група е, той има възможността да се потопи в историята, да се забавлява с музейния разказ. Това именно превръща посещението му в автентично преживяване“ (Шаренкова 2012: 309). Мамутът и темата за оживяването на наследството вече имат своите успешни практики. Неотдавна (на 1 април 2019 г.) русенският музей показва на широката общественост леден къс, съхранил замразен космат мамут от преди 4000 години⁸.

⁸ Виж http://www.arenamedia.net/news.php?newsandpromotion_id=37799

Това не е първата първоаприлска шега на музея, адресирана към аудиториите. Тя е своеобразен начин за досег до местното културно наследство, подтикваща към откривателство и подбуждаща диалог. Тя илюстрира динамиката в музейното мислене, хетерогенният обхват на дейностите и способите за колаборация с посетителите и в същото време „показва как музеят има повече от едно лице, че в него могат да се случват игри и провокации, да се демонстрира различно мислене и творчество“ (Ненов 2016: 269). От страницата на музея във Фейсбук става ясно, че публикацията от 1 април 2019 г. е достигнала до 58 000 потребителя, има близо 600 харесвания, 232 споделяния и 36 коментара.

Историята на Ерна и Маму не претендира за научна задълбоченост и достоверност. Както споменахме вече, тя е плод на художествена измислица на участниците в театралната ваканция. При по-детайлно вглеждане прави впечатление дори, че разположени по хронологичната линия, двата основни персонажа – тези на Ерна и Маму, не се съотнасят един към друг. Времевите им определители се разминават – те не са съвременници и няма как да са съжителствали заедно (Според археологическите проучвания, Ернестина е живяла през каменно-медната епоха – 4200-4100 г. пр. Хр., а свидетелствата за мамутите са от преди 12 хил. г. пр. Хр. във времето на късния палеолит)⁹.

В случая обаче това не е от съществено значение, тъй като изначалната идея на постановката не е да очертае непременно научно правдива картина на една отминала епоха, а е продиктувана от възможността за практическо приложение на понятия като активност, съучастие, познание, преживяване, игра, забавление, учене, интерпретиране, споделяне от страна на публиките. „Главната цел следва да бъде формирането у посетителите на ценностно отношение към културното наследство. Необходима е промяна в отношението към самата аудитория, която да се приема като равноправен участник в процеса на комуникация и диалог в музейна среда“ (Мишкова 2015: 223).

Музеят се превръща в платформа за генериране на идеи, създаване на съдържание, инициране на дискусии, които без непременно да дават отговори, подходящи за всички, са важни, заради постиганото многообразие. „Дебатът за наследството и музея, за необходимостта от работа в широки партньорства, за социалната роля на музея, за възможностите му да променя общностите чрез сътрудничество, е важен не само за бъдещето на

⁹ Това разминаване във времето не се осъзнава реално от участници и публика, тъй като популарният филм за Ледената епоха включва както мамути, така и срещите им с хора.

тази институция, но и за културните политики, за културните послания, за обществото изобщо“ (Ганева-Райчева 2016: 150). А стремежът към въвличане на общността в същината на музейния разказ дава резултат.

Непосредствено след финала на спектакъла гости, приятели, съмишленици и родители неорганизирано се насочват към залите, в които се намират погребението на Ернестина и макетът на мамут в реални размери, за да се запознаят с научните хипотези за тяхното съществуване. Музеите са пълни часове след приключването на 40-минутния детски спектакъл. Постановката успешно изпълнява конкретните си и опосредствени цели, а именно – представянето на качествен културен продукт, разгръщащ творческия и мисловен потенциал на участниците, от една страна, и ангажиране вниманието на общността с местното наследство, неговото експониране, интерпретиране и популяризиране, от друга.

„Промяната в парадигмата на музея, за която призовават новите музеолози през последните десетилетия на XX век, привиква музеите като „контактни зони“ (идея, която дължим на Джеймс Клифърд) – т.е. като места, в които артефактите са преди всичко повод за межкултурен диалог и обмен, т.е. за разговор и разказване“. (Казаларска 2016: 19). Ето защо често музеите включват предмети с истории и различни разкази в експозициите си, за да осигурят по този начин контекст за експонатите, като ги обвържат с други образи, места или персонажи. В този смисъл музеите се превръщат в „генераторите на социална промяна, защото помагат на хората да определят мястото си в света, да се образуват, за да повишат собствения си потенциал, а след това да играят пълноценно ролята си в обществото и да допринесат за бъдещото му реформиране“ (Мишкова 2015: 43-44).

Спектакълът за Ерна и Маму успява да обедини в едно цяло две от най-големите и напълно различни експозиции на Русенския музей – Историческия музей и Екомузей с аквариум. Това безспорно може да бъде определено като успешна практика по отношение на осмислянето и интерпретирането на знанието за миналото. Чрез поставянето на пиеса, резултат от авторски прочит на историята, се постига персонално ниво на възприемане и употреба на миналото, което по този начин става не само по-разбираемо, но и се превръща в част от нас. Историческите представления имат съществено значение като социална практика за създаването на културна и историческа идентичност на общността, а историята, която се предава от изпълнители на публиката, може да бъде различна от „научната“, но обикновено – по-близка“ (Ненов 2014: 176).

Театър в музея – добри практики

Театрализацията като начин за оживяване на музейните експозиции и приобщаване на приятели, съмишленици и посетители е практика, утвърдена през годините в русенския музей. Културният институт работи активно с няколко театрални трупни, ръководени от професионални актьори за драматичен и куклен театър – Група за детски театър „Камила“, Детска театрална студия „Камила джуниър“, Театрална студия към Регионален исторически музей – Русе и Работилница за театър „Мармалад“. Вече седем години на територията на музея се случва и проектът „Театрална ваканция в музея“.

Ценното в случая е не самото представяне на крайния продукт – постановката, а процесът по нейната подготовка и създаване. Всички спектакли се „раждат“, оформят и „живеят“ в музейна среда. Репетициите на подрастващите, включени в театралните формати, се правят през цялата година, поне два пъти седмично, в различни експозиционни пространства. Подкрепата към театралните трупни не е просто жест от деятели на културата към други такива, а целенасочена инвестиция в подрастващите, в тяхното знание, мислене, разбиране, светоусещане, интереси и цялостно изграждане.

Деца, свикнали да прекарват свободното си време в музея, неминуемо ще се превърнат във възрастни, които имат отношение – адекватно и стойностно, към живота в местата на памет. Те ще знаят, ще разбират, ще предлагат, ще се включват, ще създават съдържание – цел, която днес се опитват да достигнат много музеи в България и която има своите проправени и работещи пътища по света. Така ще се стигне до желаната и чакана промяна в облика на музеите у нас – прочитът на миналото (чрез предмети, истории и преживявания) ще препраща към това, което предстои. „Днес ние, музейните институции, сме на кръстопът. Родени през XIX век, претърпяваме себе си, за да се справим с проблемите на XXI век. Водещият ни принцип трябва да бъде адекватната връзка с реалността на нашите посетители (Блонд 2016: 125).

Музейният разказ трябва да е актуален, да звучи съвременно, за да е разпознаваем от аудиториите, те да асоциират своите виждания и очаквания с него. „В основата на комуникацията на музеите с различните публики днес е как това минало да бъде познаваемо и разбрано, как да обогатява и образува, как, като своеобразен „информационен“ ресурс, да допълва науката и изследванията, за да провокира все по-голям интерес на посетителите към експозициите, проектите и идеите на музейните екипи“ (Алексиева

2018: 95). Инвестицията, за която говорим по-горе, усилията за създаване на творчески актове в музейна среда, не е обвързана само с аудиторите – подрастващи или артисти. Тя е насочена директно и към самия музей, тъй като чрез творчеството се създават допълнителни интерпретации за наследството и за музея, уплътнява се наратива за миналото, чрез фокус върху местното наследство.

„Тъй като аудиторията се променя и става все по-млада, по-глобална и по-запозната с технологиите, подходът ни към представяне на съдържанието също трябва да е по-разнообразен, с по-достъпен дизайн и интегриране на гледните точки на различните посетители“ (Блонд 2018: 137). Тази теза се потвърждава и от споменатото вече изследване на поколението Z на д-р С. Станчева. „Резултатите от настоящото изследване потвърждават първоначалната хипотеза, че младите хора имат различни очаквания и нагласи към музейната институция спрямо предходните поколения. Музеят се мисли и възприема като място за обучение, но не в традиционния смисъл на пасивно възприемане на факти и информация, а най-вече като възможност за активно участие, практика и съпреживяване. За поколението Z музеят трябва да предлага динамика, възможност за персонален избор, за среща с други хора, да ангажира всички сетива, да „отведе“ в друга реалност“ (Станчева 2018: 240).

Знанието и опитът, натрупан чрез преживяване, са отправна точка за създаването спектакъла „Приказка за Сексагинта Приста“ през 2015 г. Проектът „Деца, история, изкуство – приказка за Сексагинта Приста“ се реализира на територията на русенския музей по инициатива на Сдружение „Приятел на музея“¹⁰. В продължение на три месеца, два пъти седмично, 40 деца в риск посещават поредица от ателиета за създаване на маски, театър, танци и музика. По достъпен за тях начин участниците изучават римското наследство на Русе – крепостта от римско време „Сексагинта Приста“, римските богове, легионерите и тяхното въоръжение, а на финала всички заедно „пускат на вода“ 60-те кораба от типа „Пристис“, дали името на крепостта. Процесът на познание е улеснен чрез играта, забавлението, въображението. Това е важно с оглед на променените подходи и преосмисленото отношение спрямо потребителите от страна на музеите, които „се изправят пред предизвикателството да развият повече интерактивни форми на знание, чрез които да го надграждат. Но и да забавляват посетителите“ (Ненов 2014: 175).

¹⁰ Финансира се от Общинска фондация „Русе – град на свободния дух“.

Проектът е важен и с ценността на партньорствата, и с хората, ангажирани при неговата реализация – ръка си подават няколко организации: Група за театър „Камила“, Регионален исторически музей – Русе, Български червен кръст – Русе, Комплекс за социални услуги за деца и семейства и Сдружение с нестопанска цел „Еквилибриум“, доброволци от Професионална гимназия по туризъм и театралната студия на Средно училище с преподаване на немски език „Фридрих Шилер“. С децата в риск работят осем русенски артисти, социални работници, музейни педагози и 20 доброволци от БЧК и русенските училища.

„Улични срещи“ е проект в рамките на Фестивала за съвременна градска култура „Аз, Градът“ през 2013 г. Това е театрална разходка по главната улица на Русе „Александровска“, която представя типични образи от живота на града през 30-те години на миналия век и техните срещи на емблематични за онова време места – Часовника, градинката до пощата, градинката пред библиотеката, Историческия музей. Публиката е водена от място на място от театрален файтон. Театралните миниатюри с режисьор Евгения Явашева, са реализирани от Сдружение „Приятел на музея“ в партньорство с русенския музей. Те се превръщат в знакови за разбирането на новите проявления в живота на градските общности в периода на Модерността.

Музейният разказ се разгръща извън музейните пространства, става лесно достъпен и въвлеча разнородни по своя характер аудитории, голяма част от които случайни. Своеобразната провокация, която осъществяват театралните етюди, ги превръщат в отправна точка при разпознаването на различните форми на местно наследство от индивидите и създават възможност за идентифицирането им с местната история.

През 2017 г. като част от активностите на XIV Нощ в музея в Къщата на Калиопа (Музея на градското всекидневие) е пресъздадено „Соаре в Калиопа“. Музейната експозиция, която е емблематична за периода на Модерността и променения начин на живот на хората от края на XIX и началото на XX век, оживява и пресъздава картини от всекидневието на русенско семейство.

Актьори от Работилница за театър „Мармалад“ под ръководството на актрисата Евгения Явашева, претворяват образи и порядки, типични за културата на града. В спалнята на дома съпруг¹¹ и съпруга се подготвят за

¹¹ За мнозина от посетителите „съпругът“, легнал на спалнята, бе разпознаван като Мидхат паша, тъй като, според градската легенда, музеят е бил къща на любовницата на пашата – Калиопа.

сън – тя оправя прическата си за следващия ден като навива коса на хартийки. В Големия салон оперна певица, завърнала се от гастрол във Виена, репетира оперни арии, жена стои до прозореца и бродира, друга наблюдава Дунав и го рисува – визуализирана е появата на категорията „свободно време“ и заниманията за заможните дами. Учител преподава френски език на богатите деца. На улицата цветарка продава цветя, вестникарче преминава с викове „Новини, новини“, циганка е седнала под дървото и гледа на боб. Къщата на Калиопа оживява. Усещането за автентичност се подсилва и от бялото сладко, поднесено от прислужниците, което посетителите могат да опитат.

„Включването на повече сетива е ключово за превръщането на посещението на музея в преживяване“ (Бербенкова 2014: 73). Театрализирането на музейните пространства помага на публиката да преживее историята, да стане част от нея, да види, опита, докосне и почувства духа на времето. Опитът, който посетителите трупат при репродуцирането на конкретни житейски моменти, създава предпоставки за правилното възприемане, възпроизвеждане и интерпретиране на миналото. В същото време посещението „се приближава все повече до т.нар. “experience industry”, индустрия на забавлението и личния опит...“ (Шаренкова 2012: 308).

Трите примера, които тук отделихме, показват разнообразието от опитите на русенския музей да интегрира различни подходи при интерпретацията на наследството, да опитва да привлича на своя страна външни на музея творци, благодарение на които да се създава фокус върху музея и неговите колекции. Чрез тях и работата им с различни аудитории се постига скъсяване на дистанцията между потребителите на културен продукт и наследството.

В заключение

Музейно-театралният синергизъм в постановката за Ерна и Маму модифицира традиционния разказ за миналото и създава условия за нови интерпретационни модели. Времеви и пространствени определители се променят, публиките също. „Театърът превръща музея в творческо пространство, което е вдъхновяващо и достъпно за всеки вид публика. Той партнира на музея в стремежа му да бъде динамична, ориентирана към бъдещето институция, която осъзнава актуалните тенденции и тяхната роля за постигане на положителна поведенческа промяна. Театралната игра може да бъде формата за обратна връзка от посетителите, които като мислещи и социално ангажирани личности непрекъснато търсят начини да провокират музея, за да преразгледа взаимоотношенията помежду си“ (Проданова

2016: 151).

Естеството на спектакъла „Ерна и Маму“ и отправените послания изглежда са правилно разчетени от аудиториите.¹² Публиките осъзнават ценността на случилото се и свободно обвързват понятия като изява, творчество, мечти, фантазии, обучение и забавление в едно цяло.¹³ Музей и театър успешно осъществяват поставената цел: „Музейният театър е инструмент за интерпретация на музейното съдържание, медиатор, който обединява интересите на музея с тези на „потребителя“. Разполагането на музейните експонати в нов социален и културен контекст става лесно и естествено през разказа и играта. Това е в основата на всеки спектакъл“ (Проданова 2016: 148).

Правилно формулираните изводи са следствие от дълъг и последователен процес на взаимодействие на русенския музей с местните общности в посока на формиране и утвърждаване на колективната памет. В статията си „Образование за публики: Музеят като фактор“ проф. Иван Кабков твърди, че „публиката трябва да бъде произведена“, а „производството“ се случва чрез образование: „Инвестициите в образование за публики осигуряват качеството на културната продукция, подобряват работата на културните организации и не на последно място променят вкуса и предпочитанията на потребителите на култура. Стратегическата значимост на образованието за публики е свързана със социализацията на културното наследство, чието предаване от поколение на поколение е част от интегрирането на индивида като носител на култура и памет в ценностната система на обществото. Това прави обществото устойчиво на външни предизвикателства, чиито отговор в конкретния случай са качеството на предлаганата културна продукция и нейното култивирано потребление“ (Кабков 2016: 132).

Образованието е гъвкаво, то се осъществява според специфичните потребности и очаквания на посетителите и има различни проявления. То

¹² Коментар на страницата на събитието „Театрална ваканция в музея“: *Angela Avakian* – Не само отговорихте на очакванията на деца и родители, но и ги надминахте, както обикновено...

Този кратък проект се оказа толкова всеобхватен – като се започне от историческите извори край нас, през битово-социалните взаимоотношения, езическите обичаи и се стигне до творческото развитие на децата участници, които придобиват толкова умения в процеса. А спектакълът беше страхотен! Благодарим на театър „Камила“ и всички нейни съучастници в проекта, че изпълниха част от ваканцията с творчество!

¹³ Коментар на страницата на събитието „Театрална ваканция в музея“ – *Ерна и Маму!* Благодарим на *Rossi Minovska-Devedzhieva* и *Илия Деведжиев* за това невероятно преживяване! Благодарим за тяхната всеотдайност! Благодарение на тях децата ни имат възможност за изява, творят, мечтаят, фантазират, учат и се забавяват!

може да става в музея, но може да има своите успешни изяви и в извън музейна среда. Подходящ пример в това отношение е проектът „Рим срещу варварите“, който се провежда в рамките на фестивала за съвременна градска култура „Аз, Градът“ през 2013 г. – част от кампанията на Русе за Европейска столица на културата 2019. „Това е театрализиран шахматен турнир с живи фигури, анимиран и превърнат в битка, успехът на който изненада и организаторите му, след като се появи като новина номер едно на челото на местните всекидневници. И в двете си издания турнирът привличаше ученици, които по-късно участваха и в други музейни събития. Знак за съпричастност с музея и правилно разчетени послания, надяваме се“ (Ненов 2014: 177). Така римското наследство на Русе, което музеят пази и популяризира активно през последните 15 години, но което местните общности все още не припознават в голяма степен и с което не се идентифицират, става видимо и извън пределите на музея¹⁴. В инициативата са въвлечени млади хора, темата става водеща в местните всекидневници.

Множеството разнородни по своя характер примери за въвличане на аудиториите в живота на местата на памет, е белег за последователността и убедеността на музея в правилността на работа с посетителите и необходимостта „да се създаде устойчив контакт между музея и неговия постоянен, случаен или възможен потребител“ (Кръстева 2016: 19). А потребителите все по-ясно разбират, разпознават и „прегръщат“ отправените послания.

През 2017 г. в музея се проведе деветото издание на Професионално ателие „Културно-историческо наследство и археология“, което се осъществява по проект на местната фондация „Бистра и Галина“ и има за цел осмисляне на свободното време на подрастващите. В дванадесет класни стаи ученици с отличен успех в училище участват в двуседмични занимания по интереси, водени от специалисти от различни области на изкуството и културата. Интересът към Професионалното ателие в русенския музей расте с всяко изминало издание.

През 2017 г. участниците имат за задача без предварителна подготовка да назоват първите три понятия, с които асоциират думата музей. Сред най-популярните очаквано са тези като „минало“, „история“, „култура“, „артефакт“, „музей“, „археология“, „ера“. Прави впечатление обаче, че в представите на учащите музеят са „хора“, „общества“, „наследство“, „забавление“, „познание“, „любопитство“, „творчество“, „отвореност“, „мисъл“,

¹⁴ Местните общности припознават себе си в разказа за Русе като Малката Виена и първите проявления на Модерността повече, отколкото като наследници на древноримската култура.

„бъдеще“, „необятност“. Асоциациите, които младите хора правят още на първото си занятие, са показателни за посоката на развитие на музея по отношение на връзката си с аудиториите¹⁵. Той надхвърля стереотипните рамки на своето съществуване и формулира нови представи за мисията си като място за срещи, дискусии, свързване и досег с наследството.

Музейните разкази се променят, надграждат и получават нов прочит, адекватен на времето и начина на възприемане на посетителите. Използването на техники и похвати от други жанрове и изкуства разширява възможностите за интерпретация на историите в експозиционните зали, улеснява комуникацията с потребителите на услуги, превръща ги в дейни участници във формирането на културния продукт, в следствие на което се раждат образи като тези на Ерна и Маму – необходими както на посетителите в процеса на възприемане на локалните проявления на историята, така и на музея по отношение на разбиране и пълноценна работа със своите аудитории.

Постановка „Ерна и Маму“ съвсем не е краен резултат, тя е процес – процес на създаване, утвърждаване и популяризиране на нови подходи във взаимодействието между местата на памет и техните посетители, съмишленици и приятели от една страна и процес на припознаване, споделяне и общуване с местното наследство чрез употреба на различни видове изкуства, от друга.

Използвана литература:

Алексиева 2013 – Алексиева, С. Да привлечем или да спечелим музейните публики/Маркетингово проучване и оценка на взаимодействието между музеите – училището и младите потребители, София 2013, с. 93-109 <https://historymuseum.org/web/attachments/Projects/42/305/5555368dc16c6.pdf>

Бербенкова 2014 – Бербенкова, М. Интерактивности в музея, В: Дебати в музеологията. Виж кой говори. Комуникационни и интерпретационни модели в музея, Академично издателство „Проф. МАРИН ДРИНОВ“ София 2014, с. 68-78

Блонд 2018 – Блонд, К. Представи за бъдещето на музейните експозиции, В: Музейни експозиции и стандарти: Поглед напред, КОМИСИЯ „ФУЛ-БРАЙТ“ И ФОНДАЦИЯ „МОЯТ МУЗЕЙ“, София 2018, с. 123-146

Ганева-Райчева 2016 – Ганева-Райчева, В. Музееят - между образованието,

¹⁵ Във всяко издание на Професионалното ателие се включват участници, които вече са били част от него през предходни години, но отново изявяват желание да станат част от проекта.

развлечението и социалната активност (Добри практики от Латвия и Словения), В: Дебати в музеологията: Музеят и обществото на спектакъла, ПАРАДИГМА, София 2016, с. 137-153

Кабаков 2016 – Кабаков, И. Образование за публики: Музеят като фактор, В: Социалните функции на музея през XXI век, Национален музей „Земята и хората“, София 2016

Казаларска 2016 – Казаларска, С. Музеят и обществото на спектакъла: Зрителни режими и музейни епистемологии, В: Дебати в музеологията: Музеят и обществото на спектакъла, ПАРАДИГМА, София 2016, с.13-22

Кръстева 2016 – Кръстева, С. Ела в моя музей, Фондация Моят музей, София 2016

Мишкова 2015 – Мишкова, И. Образование в музея. Състояние и перспективи в музея, ИК Гутенберг, София 2015

Ненов 2014 – Ненов, Н. Последните думи на Ернестина. Интерпретационни модели и интерактивност на посланията в музея, В: Дебати в музеологията. Виж кой говори. Комуникационни и интерпретационни модели в музея, Академично издателство „Проф. МАРИН ДРИНОВ“ София, с. 171-177.

Ненов 2016 – Ненов, Н. Първи април в музея. Изграждане на желани образи, търсене на публики и политики за достъп до наследството, В: Български фолклор, БАН, София 2016, с. 266-279.

Петев 2019 – Петев, Т. Наръчник на музейния специалист за работа с публиките, КОМИСИЯ „ФУЛБРАЙТ“ И ФОНДАЦИЯ „МОЯТ МУЗЕЙ“, София 2019,

Проданова 2016 – Проданова, М. Музей (на) сцена. Музейният театър като съвременна практика на комуникация и интерпретация в музейната институция, В: Социалните функции на музея през XXI век, Национален музей „Земята и хората“, София 2016

Станчева 2018 – Станчева, С. Музеят в представите на поколението Z, В: Културната памет във времето и пространството, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София 2018, с. 232-240.

Шаренкова 2012 – Шаренкова, Р. Истории от първо лице единствено число: приложения в музея, В: Известия на Регионален исторически музей – Русе т. XVI, ТС Груп ООД, Русе 2012, с. 299-309.

Walsh 2002: Walsh, K. The Representation of the Past. Museums and Heritage in the Post-modern World. London: Routledge, 2002.

УЧЕНЕ И ЗАБАВЛЕНИЕ В МУЗЕЙНАТА ЕКСПОЗИЦИЯ

Представяне на проекта „Музеят – място за учудване, въображение и любопитство (изработване помагала за детска публика)”

Дора ПОНДАЛОВА, Миглена МАРИНОВА,

Теодора НЕДЯЛКОВА

Регионален исторически музей „Д-р Симеон Табаков“ - Сливен

Музеят и музейните експозиции могат да бъдат едно вълшебно, фантастично място, провокиращо въображението и сетивата на децата и учениците. В извънучилищна среда, заобиколени от артефакти на хиляди години, те могат да учат, изследват и откриват, докато се забавляват и играят.

Насищането обаче на една експозиция с всякакви информационно-комуникационни технологии не гарантира непременно интерактивно преживяване в музея и не винаги иновативните методи трябва да са свързани с новите технологии. Често тази интерактивност се свежда до т.н. „клик активност“ (Казаларска 2016, 116). Интерактивността на една експозиция предполага създаване на условия за взаимодействие между предмет и посетител, а когато посетителят е дете, тя трябва да съумее да привлече и задържи неговото внимание, да събуди вроденото му детско любопитство и желание за знания.

Съвременните музеолози твърдят, че музеите, които работят с деца, формират два подхода в дейността си (Кръстева 2016, 23).

Според първия подход в процеса на игра се придобиват знания, това е „незабелязано обучение“. Това означава „дейност, в резултат на която децата, увлечени в постигане на своите цели, даже не усещат включването им в целенасоченото обучение“. Вторият подход акцентира върху предмета в музейното образование и това позволява на децата да се запознаят по-детайлно с културата и историята на дадената епоха.

Опирайки се на опита си в сферата на музейно-образователната дейност, достигнахме до извода, че най-добър ефект върху детската публика има съчетаването на двата подхода. На тези два подхода ние заложихме при разработване на проекта „Музеят – място за учудване, въображение и любопитство (изработване помагала за детска публика)”.

„Памет от векове“ е постоянната експозиция на РИМ „Д-р Симеон Табаков“ – Сливен, открита на 10 октомври 2013 г. по случай 135 години музей-

но дело и 100 години от основаването на Исторически музей – Сливен. Тя се помещава на първия и втория етаж от сградата, като един от акцентите в нея е тракийското културно наследство. Концепцията за представянето на тракийските надгробни могили като своеобразен културен текст е развита и на втория етаж. В една от залите са изложени предмети, открити в гроб на тракийски аристократ – червенофигурна керамика с митологични сцени, златна погребална маска, златни фиали, златен пръстен с надпис, сребърен шлем, сребърни позлатени ритони, украса от конска амуниция.

Животът на траките през римската епоха е представен в две зали с характерните глинени съдове, уникален глинен ритон (овен), бронзови лампи и канделабър. Оброчните плочки на тракийския конник и фрагментите от мраморни статуи илюстрират основните изповядвани култове по това време. Множеството накити от злато и сребро, бронзовите статуетки и медицински инструменти допълват представата за живота на хората в Тракия през римската епоха.

Експозицията предоставя чудесни възможности за учене и забавления в музея, а експонатите, свързани с живота на траките по нашите земи, са особено атрактивни. Но за да се разработят учебни помагала, не са достатъчни само даденостите на една експозиция, нито натрупването на факти, предоставени от музейните специалисти. Нужни са и съдействието, мнението и желанието на учителите – хората, прекарващи най-много време с децата, които имат възможност ежедневно да ги наблюдават и да изградят реална и актуална представа за техните интереси.

Именно с тази цел на 24 април 2019 г. в Сливен се проведе семинар за учители „Музеят като образователна среда”, организиран от РИМ „Д-р Симеон Табаков” със съдействието на РУО – Сливен. По време на форума се откриха очакванията на учителите:

- Образователните програми да са свързани с учебния материал и с изискванията на образователната система.

- Образователните програми да са интересни и съобразени с възрастта на учениците, с техните знания и умения.

- Да се намали словото и се акцентува на онагледяването.

Тези мнения бяха от изключително значение за екипа на проекта при разработването на помагалата, за да може в експозицията учителят да открие средата, в която се сближават учебният материал, поднесен в класната стая, и неговото онагледяване с артефакти.

Важно значение има и мнението и съдействието на децата – ученици от 3 до 5 клас. Често те са поставени „от другата страна”, само като обект

на образователно и възпитателно въздействие, и са последните, до които се допитват специалистите, разработващи различни видове помагала. Понякога забравяме, че именно детето ще бъде крайният потребител на тези помагала, както и че тяхната цел е да бъдат именно това – *помагала* – да помагат, а не да затрудняват. В тази връзка, по време на провеждането на ежегодната за РИМ – Сливен лятна програма „Ваканция в музея” ние имаме идеалната възможност да се допитаме и до децата, както и да тестваме различни типове занимания и игри върху ученици от различни училища, на различна възраст и с разнообразни интереси и успеваемост. Изводите, до които достигнахме, определиха и до голяма степен стила, езика и трудността, заложили в изработените помагала. Те помогнаха и за открояване на основните цели, които заложихме при изпълнението на проекта:

Изготвяне и отпечатване на специални образователни пособия, предназначени за ученици в начален и прогимназиален етап, съобразени с характера на постоянната експозиция на РИМ – Сливен – „Памет от векове” и учебната програма на МОН.

Предлагане на нови форми и методи на работа с ученици в РИМ – Сливен.

Лично ангажиране на учениците, което да активира и задържи вниманието и интереса им.

Активно и задълбочено усвояване на музейната информация с акцент върху отделни сфери от живота на траките, живели в земите на днешната Сливенска област.

Формиране у учениците на ценностно отношение към културното наследство като част от общото световно наследство.

Ученето в експозиционната зала да се превърне в забавление, изпълнено с емоции и нови открития.

Обогатяване и разширяване на образователните инициативи на РИМ – Сливен.

Насочихме се към разработване на три вида помагала, които да са съобразени с експозицията, учебната програма и възрастовата характеристика на целевата група, а именно: работна тетрадка „Пътешествие във времето. Траките”; активни карти, разработени в две теми – „Общество и всекидневен живот на траките – вярвания и ритуали; траките воини” и „Културно наследство на траките. Значими тракийски съкровища“ (всяка тема е развита в 16 двустранни карти); и магнитни пъзели – 5 бр. , изобразяващи тракийски предмети, експонирани в РИМ – Сливен.

Работата с детска публика изисква от нас, музейните специалисти, да

бъдем иновативни и нестандартни в начина на представяне на историята.

С разработването на работната тетрадка „Пътешествие във времето. Траките“ си поставихме за цел да предоставим помагало, което да бъде изцяло в помощ на детето. Ученикът се превръща в пряк участник, помагайки на главния герой – тракиецът Севт – да разкаже за обществото и всекидневния живот на траките, за вярванията и ритуалите им, за културното наследство и тракийските съкровища. Част от артефактите, включени в темите, са открити на територията на община Сливен и децата могат да ги видят в РИМ – Сливен.

Тетрадката съдържа информация и задачи, предназначени за ученици от 3 клас.

За да ангажира и привлече детето още от самото начало, на първата ѝ страница главният герой Севт посреща ученика и го кани заедно да пътешестват назад във времето. Така детето се превръща в откривател, а участието му в игрите, в забавните лабиринти, в ролите, в които влиза, са приключение и задействат всички канали на възприятието – логично-аналитичен, психомоторен, чувствен. По този начин се разгръща активна мисловна дейност, изграждат се умения за ориентиране в историческите събития, като се разпознават музейни експонати и се работи с тях (Марева 2010, 3).

Изображенията в тетрадката са тясно свързани със съдържанието, като го визуализират и допълват информативно. Те включват както цветни снимки, така и рисунки на изучаваните предмети, обекти и експонати.

Знанията си детето затвърждава с помощта на задачи, които развиват уменията и компетентностите му, а с помощта на ролевите игри, когато детето влиза в ролята на някой друг чрез въображаемите ситуации, то се въвлича в съответната тема и е много по-ангажирано с нея.

По този начин се построява мост между уроците в учебниците и онагледяването с артефакти в музея. За това допринасят включените игри, а именно – дидактични, творчески, логически и ролеви.

Тетрадката съдържа задачи, с които се постигат целите: развиване на фината моторика, мисленето, въображението и езиковата култура на детето – участник в играта и затвърждаване на знанията.

Така то учи, преживява и се забавлява сред оригиналните тракийски предмети, открити на територията на община Сливен.

Вторият вид помагало, включено в проекта, са т.нар. активни карти. Те са разработени в две теми от по шестнадесет карти. От всяка тема музеят ще разполага с по тридесет комплекта, за да има възможност за самостоя-

телна работа.

Активните карти по първата тема: „Общество и всекидневен живот на траките – вярвания и ритуали; траките воини“ са предназначени за ученици от пети клас. Докато в учебната тетрадка има и съдържание, и задачи, то тук има само задачи – игри. Целите, както и в тетрадката, са комплексни – получаване на нови знания и затвърждаване на изучаваните теми, развиване на умения за учене, мислене, въображение и езиковата култура на детето, работа в група. Задачите са съобразени с учебния материал, със знания за траките, живели на територията на община Сливен. Игрите са свързани с писмените и материалните източници на знание, тракийските племена населявали земите ни, Одриското царство, тракийското общество, царете, облеклото, въоръжението и вярванията на траките. Включени са задачи игри за светилището при с. Глушник и Калояновската гробница, открита от археолозите през 1969 г. в могилата до с. Калояново, област Сливен. Влизайки в ролева игра, детето придобива нови знания и затвърждава същите сред експозицията в РИМ – Сливен.

Втората тема на активните карти: „Културно наследство на траките. Значими тракийски съкровища“ е предназначена за затвърждаване учебния материал за 5 клас от урока „Древна Тракия. Културно наследство на древна Тракия“.

На тази възраст децата изграждат умения да определят предметите, да анализират връзките им с явленията. Чрез игрите в картите стимулираме възможността участникът да покаже себе си в творчески образ – откривател на съкровища. Целта на задачите игри, заложили във втората тема на активните карти, е докато се забавляват, децата да разпознават отделните тракийски съкровища, да откриват общите характеристики и разликите между тях. В тази тема ученикът има възможност да изрази своята гледна точка. Той се въвлеча в играта, за която се изискват въображение, предположения, догадки. По този начин го предизвикваме да се замисли за невидимото, за това, което се крие зад физическия предмет.

На географски карти децата ще определят местоположението както на значимите тракийски съкровища, така и на някои уникални тракийски артефакти, открити в Сливенския регион.

Третото помагало се състои от пет вида магнитни пъзели – размер А3, елементи – 49 бр., които представляват изображения на тракийски предмети, разкрити в Сливенския регион.

Златна маска – втората, намерена в Тракия

Две златни фиали

Глинен ритон с глава на кон и тяло на петел

Сребърен ритон с позлата с форма на рог, който завършва с тяло на кентавър

Червенофигурен съд – лекане, пишно украсен

Реденето на пъзелите от децата има както забавен, така и състезателен характер, тъй като от всеки вид са изработени по два броя с цел разделяне на два отбора. След като ги наредят, учениците трябва да открият предмета в експозицията и да разкажат за него.

С реализирането на този проект желаем децата да приемат музейната експозиция не като място за посещение, а като място за учене, забавление, игри, творчество и приключение – място, където свободно могат да изразят себе си и да споделят идеите и емоциите си, предизвикани от пътешествието в древността.

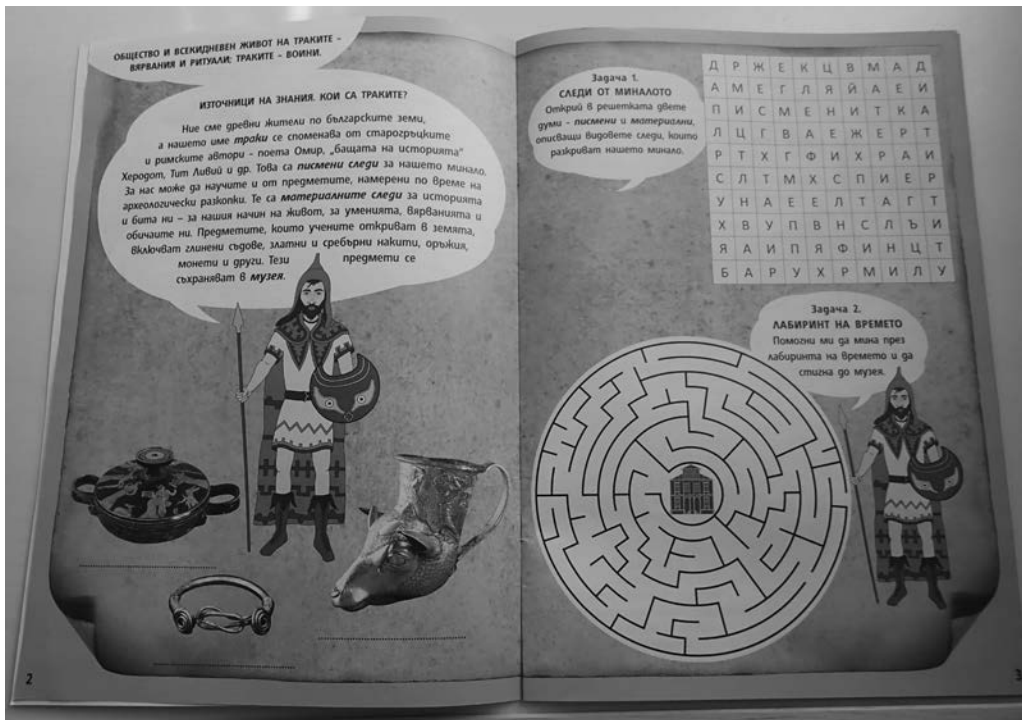
Проектът „Музеят – място за учудване, въображение и любопитство (изработване помагала за детска публика)” е финансиран от Министерството на културата на Република България. Поради комплексния характер на помагалата, както и с цел повишаването на тяхното качество, по разработването им работиха музейни специалисти с различни квалификации: музеен педагог, археолог, художници, координатор на проекта, както и хабилитиран научен консултант.

Използвана литература:

Казаларска (2016). Казаларска, С. „Новата музеология и „големият дигитален обрат“. Музейни експозиции и стандарти: поглед напред“

Кръстева (2016). Кръстева, Ст. „Ела в моя музей“

Марева Т. (2010) Образователни програми, предлагани от РИМ-Смолян, в помощ на обучението по история

АКТИВНИ КАРТИ

„Общество и всекидневен живот на траките – вярвания и ритуали, траките – войни“

ДОБРИ ПРАКТИКИ: СЪВРЕМЕННИ ФОРМИ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО. ПРЕДИМСТВА И НЕДОСТАТЪЦИ В МУЗЕЙНИТЕ ЕКСПОЗИЦИИ

Петър КАЛЧЕВ, Пламена БАКАЛОВА

Регионален исторически музей – Стара Загора

Регионален исторически музей – Стара Загора е сред най-старите музеи в България и сред големите в Европа. През последните десетилетия музеят, съобразявайки се на първо място с изискванията на времето, с интересите на посетителите и на подрастващото поколение, разработва различни стратегии. Те могат да се обединят в три направления: 1. Ин сито; 2. Он-лайн и 3. Мобилна.

Ориентиран към специфичните потребности на гражданите, музеят е приел два ключови принципа: **Максимално включване** (т.е да се предостави възможност на всички хора да се докоснат до културно-историческото ни наследство) и **Достъпност** (да се даде равен достъп и подходяща среда за всички тях).

Приоритет в следваната от институцията политика е осигуряване на интелектуална достъпност до културното наследство като част от „Максималното включване” на всички в музейна среда. Едно от най-големите предизвикателства на музея бе адаптацията на съществуващата експозиция за посетители със специални нужди, без да се промени изцяло визията. През май 2018 г. РИМ – Стара Загора успя да реализира свой проект за хора със зрителни увреждания. За целта в експозицията се осигуриха тактилни къртове с брайлови надписи и текстове, съдържащи кратки анотации за историята на града и различните нива в музея. Върху специално обособени и лесно достъпни модули са изложени реплики на емблематични артефакти, от всички епохи застъпени в музейната експозиция (Обр. 1). Те са изработени от керамика и с подходящи размери, даващи най-голяма информативност на потребителите. Като продължение на това бе реализирането през юли 2019 г. на нов проект, ориентиран към същата група посетители, спечелен от РИМ – Стара Загора по обявена сесия на Министерството на културата с тема: „Музеят като образователна среда”. В резултат на него

към тактилните кътове се прибави и 3D макет на Античен форумен комплекс на Августа Траяна, изработен от ABS материал, който позволява дългогодишна безопасна експлоатация.

Сред очакваните резултати на така провежданата политика са няколкократно увеличаване на посещаемостта от страна на хора със специфични нужди, доказателство за което са брайловите модули, предизвикващи голям интерес сред всички музейни посетители.

При осъществяването на втория ключов принцип е взет предвид, на първо място, **физическият достъп** до обектите. За целта още с изграждането на сградата на РИМ – Стара Загора е вграден в нея асансьор, достигащ до всички експозиционни нива, който е специално пригоден за хората с двигателни и специфични (зрителни) потребности. В допълнение и в помощ на посетителите на четирите нива на музея през 2018 г. се изграждат и сектори за отмора. Продължение на политиката на институцията за равен достъп е и изграждането на външен подход за хора в неравностойно положение към обект музей „Неолитни жилища”. Проектът е финансиран от Агенцията за хора с увреждания. Допълнителна стъпка в тази насока е и новият спечелен проект към АХУ по обявен конкурс за финансиране на проекти за достъпна архитектурна среда на хора с увреждания, отнасящ се за друг музеен обект: къща музей „Градски бит XIX в.”, с който институцията кандидатства.

Музеят непрекъснато работи за осигуряване на **достъп до всякакъв вид информация и комуникация**, чрез уеб- и фейсбук страниците си, аудиосправочници, аудиогидове, от една страна, и обозначения и текстове на брайл, от друга, предназначени за различни групи посетители, като не се забравя прекия контакт с тях.

Не на последно място е и предоставяне на възможността за **социален достъп** чрез образование и/или работа на хора със специфични потребности. Музеят нееднократно сключва договори с Агенцията по заетостта за осигуряване на заетост по Проект „Обучения и заетост” за лица с трайни увреждания.

Сред приоритетите на институцията е и **икономичния достъп, чрез безплатен вход** за хора в неравностойно положение и техните придружители/лични асистенти.

Българските музеи са дълбоко свързани с културната, социалната и икономическата специфика на страната.

Музеят следва своята цел да е реално и виртуално място за общуване с движимото и нематериалното културно наследство, използвайки най-вече

образователната си политика, насочена към деца и ученици от всички възрастови групи.

Затова при създаването на обучителните си програми музейните ни педагози се ръководят от интересите на младите, като се стремят да използват интерактивни подходи, но и позволяващи запазването на традиционните способности. Все пак не бива да се забравя, че образованието в музейна среда е ценност.

Този факт насочва към създаване на условия за ефективно обучение чрез алтернативни форми и методи на работа в и извън училищната среда посредством различни партньорства. През ноември 2018 г. РИМ – Стара Загора организира **Работна среща с директори и учители по история** от територията на общината под надслов „Музеят и училището”. На срещата се представиха инициативите и музейно-образователните програми за предучилищна и училищна възраст на музея и активно се разискваха и обсъдиха нови идеи и предложения. Една от поставените цели бе да се разшири кръгът от договорни отношения между музейната институция и училищата в и извън града. Все пак с годините се е доказало като доста успешно сътрудничеството между музея и училищата (Модулите: Традицията е жива; По стъпките на миналото).

От няколко години се използват информационните технологии за по-добро онагледяване на образователния материал, за въздействие върху по-голям брой сетива, мотивиране за усвояване на знания, развиване на умения за самостоятелна работа с учебния материал, формиране на качества като самосъзнание, самоконтрол, сътрудничество и последователност. При използването им в съчетание с интересни задачи при повечето ученици се показва нарастващо ниво на интерес, което допринася и за тяхната мотивация.

Институцията непрекъснато се стреми да обогатява активния диалог с посетителите и да развива образователните си програми и образователни елементи в експозициите, отговарящи на развитието на обществото и интересите на различните видове публика. Сред тях са тематични/специализирани беседи – съобразени с променящия се учебен материал, ателиета и демонстрации, маршрути и филми.

Опитва се да допринесе за формирането на толерантност, за съхраняване и разбиране на културното многообразие по начин, който да подчертава специфичното и уникалното. През последните години институцията ни се налага в сферата на приобщаването и интеграцията на уязвими малцинствени групи посредством различни културни и образователни програми.

Такава е Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ и Проект „Грижа за децата и техните семейства“, които са за приобщаване/интегриране на проблемни деца от различни етнически групи. Институцията играе съществена роля в създаване на чувство за принадлежност и интегриране в местните общности и обществото. Създава различни нагласи и възприятия и развива умения и доверие у хората. В тези практики се включват всички музейни обекти и педагози.

Образованието е насочено към повече практически умения, както и да развива у младите хора ценни качества като инициативност, организираност и любознателност. Това се реализира чрез програми за доброволческа дейност, в това число и асистенти, особено в Нощта на музеите и Нощта на изкуствата, от една страна, и стажове, от друга, които превръщат музея в ценен ресурс за развитие на основни и специализирани професионални умения (Стажантски практики с няколко училища от града и изнесени упражнения в музея със студенти от Тракийски университет по магистърските им програми).

Като част от стратегията за **мобилност** е включването в музейно-образователната програма на РИМ – Стара Загора на тематични беседи извън експозиционната среда, т.е. на място в училищата или на археологически обекти, водени целогодишно от музейните специалисти и педагози.

От друга страна, музеят е изградил партньорски диалог с различни професионални общности и бизнес среди. Партнира си и с Военния клуб в града за провеждане на военно-патриотичното възпитание на бойците от Втора Тунджанска механизирана бригада. Заниманията протичат с лекции и презентации на различна тематика. Много често темите, представяни от музейните специалисти, се избират по желание на самите военнослужещи.

Дългогодишен домакин е и на Фестивал на виното и културното наследство „АВГУСТИАДА“. Няколко успешни и съвместни издания има с Ротари клуб – Стара Загора, сред които са каталозите Културно-историческото наследство на Стара Загора.

Музеят има все по-съществена роля във формирането, разбирането и споделянето на идентичността на нацията и общностите, и по точно в обединяване на различни групи от общности, живеещи извън пределите на страната. През февруари 2019 г. се проведе виртуално посещение на РИМ-Стара Загора за учениците от 1 до 5 клас и техните родители от българското училище „Кирил и Методий“ в Париж. Благодарение на съвременните технологии те успяха да видят Античната улица на Августа Траяна и да научат повече за музея и изложените артефакти. Завеждащият отдел „Ет-

нография“ доц. д-р Евгения Иванова им разказа за българската традиция за направата на мартеници, а им бе направена демонстрация как се пресукват бели и червени конци, за да станат на мартеница. Тази практика за виртуална разходка в музея продължи и през септември 2019 г., когато се осъществи с ученици от различни възрасти от Първото българско училище „Иван Вазов“ в Северна Ирландия (Обр. 2). Тези виртуални разходки/уроци позволиха на българските деца, живеещи в чужбина, да се докоснат до корените си.

Музеите са институции, които градят доверие и сближават различията между хората и народите, особено тези с общо историческо минало. През 2018 г. и 2019 г. различни международни телевизии снимаха филми на разнообразна историческа тематика. Екип на гръцката национална телевизия през май 2019 г., във връзка със заснемането на документална поредица за забележителностите и културно-историческите паметници на България, посети РИМ – Стара Загора, Музей „Неолитни жилища“ и Архитектурен комплекс „Музей на религиите“. Снимачен екип от Република Турция засне част от документален филм „По пътя на семената“, който показва кадри от експозицията на регионалния музей и на музей „Неолитни жилища“, свързани с неолитната култура на територията на дн. Стара Загора. Създаден с участието на специалисти от Регионалния исторически музей – Стара Загора е и документалният руски филм „Не нам, не нам, а имени Твоему“, посветен на 140-годишнината от края на Руско-турската война 1877-1878 г.

Независимо от стандартните средства за представяне – изложби, образование, програми, събития, публикации, музеят се стреми да упражни културно въздействие по различни начини. Да подпомага хората да разбират и оценяват културно-историческите ценности – като върхови постижения на човешкия дух, интелект и творчество; да възприемат смисъла на миналото като мост към настоящето и бъдещето, и да предава този начин на оценяване и на своята публика.

Усвояването на градските пространства чрез музейни експозиции допълнително допринася за създаване на емоционални връзки между живеещите в града. Една от последните такива изложби е посветена на 5 октомври – Ден на Стара Загора, под наслов: „Град, въздигнал се от руините“. Изложбата разкрива интересни и малко известни моменти от изграждането на опожарена и опустошена Стара Загора и превръщането ѝ в модерен европейски град.

През май 2019 г. стартира друга нова инициатива за популяризиране на културно-историческото наследство, под надслов: „Стара Загора – град на

8000 години”. Тя обхваща всички спирки на градския транспорт, като на двустранни винили се представят периодично важни артефакти от фонда на РИМ – Стара Загора.

Временна изложба за 5-годишен период със заглавие „Лозарство, винарство, традиционни занаяти” бе открита в „Мидалидаре Естейд” ЕООД, с. Могилово, общ. Чирпан. В този винен комплекс се провеждат ежегодни музикални концерти с международно участие и Дни на отворените врати. Включването на посещение на изложбата като част от маркетинговата им политика доведе до увеличаване и разширяване на кръга от посетители в извънградска среда.

Многообразието от различни временни изложби, които прави институцията, осигурява един постоянен интерес от страна на публиките.

Осъзнавайки, че прилагането на повече технологии в експозиционна среда ще привлече все по-широки слоеве млади посетители, РИМ – Стара Загора е в етап на проучване и разработване на проекти за повече дигитализация на различните музейни обекти. За това счита, че един от подходящите способности е използването на добавената реалност за разкриване на детайли от експозициите им.

В дейността на музеите важна цел си остава търсенето на нови подходи за разширяване на обхвата на музейната публика и привличане на нови посетители. Важно условие това да се реализира е като се изграждат модерни експозиционни пространства и инфраструктура.

Обр. 1. Тактилен модул за хора със зрителни увреждания

*Обр. 2. Виртуален урок с Първото българско училище „Иван Вазов”
в Северна Ирландия*

Творческо ателие „Реставрирай сам”

Творческо ателие „Реставрирай сам”

МУЗЕЯТ – ВИДИМОТО И НЕВИДИМОТО В НЕГО. ИНТЕРАКТИВНА РАЗХОДКА ИЗ ФОНДА КАТО ЧАСТ ОТ ЕКСКУРЗОВОДНОТО ОБСЛУЖВАНЕ

Пенка ДИМИТРОВА

екскурзовод в Регионален исторически музей

„Д-р Симеон Табаков” – Сливен

Първата държавна текстилна фабрика на Балканите е построена през 1843 г. Неин управител е видният сливенски предприемач Добри Желязков – Фабрикаджията. С качественото производство на текстил, фабриката се прославя в цялата Османска империя и далеч от нейните предели. От 1904 г. е превърната в най-зловещия затвор у нас. Още с влизането през портала, сградата предизвиква любопитството и възхищението на посетителите. С впечатляващия си вид, дебелите зидове, стоте прозореца, големия двор, дългите коридори, сега паметник на културата, тя е запазила много историческа памет. Днес тази сграда с респектиращ вид е един от обектите на Регионален исторически музей – Сливен и „съкровищница“ на историята ни. В момента в нея са експонирани временни тематични изложби, свързани с историята на града. Около 500 кв.м. площ от първия и втория етаж са превърнати в модерно фондохранилище, но то остава невидимо за посетителите. Експозиционната площ в Регионален исторически музей – Сливен е недостатъчна за излагането на всичко, което притежава музеят. Но как да покажем останалото?

Ние – екскурзоводите, чувстваме необходимостта да разкажем и за това, което остава невидяно. Всяко последно изречение от посетител е: „А къде е останалото? Все пак музеят е исторически“.

Предвид богатото историческо минало на нашия град като важен търговско-занаятчийски, възрожденски и културно-просветен център, можем да бъдем горди, че притежаваме пет богати фонда: Археология, Възраждане, Етнография, Нова и Най-нова история, с над 90 000 единици движими културни ценности в тях. Фонд „Археология“ е с около 5000 единици основен фонд; Фонд „Възраждане“ – с 2670 единици основен и 2800 единици спомагателен фонд; Фонд „Етнография“ – 7170 единици основен и 118 единици спомагателен фонд; Фонд „Нова история“ – с 12700 единици основен фонд, и фонд „Най-нова история“ със снимки, документи и предме-

ти от близкото минало. Научно-образователният, или спомагателен фонд, участва активно в образователните програми в музея за работата с детска аудитория. Предстои в сградата на Първата държавна текстилна фабрика да се създаде лекционна зала със съвременна аудио-визуална техника. Благодарение на новите технологии, тече процес на пресъздаване на историческите и традиционни визуални впечатления както за настоящото, така и за бъдещото поколение. Богатите колекции от предметите на етнографията, свързани с облеклото, занаятчийството, бита и препитанието на населението в нашия край. Ръчно изработеното хладно и огнестрелно оръжие от Средновековието до войните – предмети, които възбуждат любопитството на всеки. Педантично подредени по исторически епохи и материал, те остават зад стените на залите, а нашата идея за бъдеще е всичко това да бъде видно и да разказваме за него. Това може да бъде осъществено с помощта на дигитална фотография или интерактивен екран.

Музеите в днешно време са изправени пред важно предизвикателство да направят експозициите си по-привлекателни за широката аудитория. Ето и нашият прочит на това: на този интерактивен екран да се разгледа фондохранилището. Цифровите технологии дават възможност за лесно и удобно документиране, архивиране и съхранение на експонатите от миналото и настоящето и също така предлагат и нови форми на културни, интерактивни преживявания, дори и за най-младата публика. Защо да не се възползваме от това, като представим по подходящ, иновативен начин, обобщените образци на наследството ни? Поради специфичните функции, които музеите изпълняват като културни институти, изискванията към сградата, в която се съхраняват и експонират музейните колекции, са повишени. Благодарение на създадените подходящи климатични условия, противопожарни изисквания и съответните мерки за сигурност, предметите са в отличен вид. Достъпът, обаче, до фондохранилищата е ограничен, затова методът на показване чрез снимки или филм на това, което има в тях, е достатъчно добър вариант.

„Историческите находки могат да бъдат не само извор на познание и гордост, но чрез превръщането им в туристически обекти могат да бъдат създадени реални възможности за проучването им в сферата на историята“. Тези думи, казани преди много години от Шкорпил, са достатъчно основание за създаване на един по-смел начин за показване на колекциите от музейни предмети чрез по-модерен, интерактивен подход, защото ядрото на всеки музей са неговите колекции. Не случайно съм избрала темата за „видимото“ и „невидимото“ в музея с акцент фондохранилището и отво-

рения, интерактивен достъп до него. Показването на културно-историческото ни наследство от различни исторически периоди само по себе си е изживяване за нашата публика. Продължение на „видимото“ – представа за „останалото“, това виждаме ние като завършек на екскурзоводното обслужване, а именно разходката из фондовете.

Музеите трябва да предлагат различни възможности и методи, чрез които посетителите да получат допълнително информация за предметите в тях. Това може да се осъществи чрез използването на визуализация, на иновативни и технологични методи на представяне. Използването на различни инструменти за дигитализация ще даде възможност той да изпълни своите занимателни и образователни функции.

Използвана литература:

Лиляна Липчева – главен уредник в Учебен музей РИМ – Варна

Екатерина Джумалиева – директор дирекция „Културно наследство, музеи и изобразителни изкуства“ – Министерство на Културата, зам. председател на ИКОМ

HISARYA TOUR WALK – МОБИЛНО ПРИЛОЖЕНИЕ С ДОБАВЕНА РЕАЛНОСТ С ФОТОГРАМЕТРИЧНИ АРТЕФАКТИ, ПРЕДСТАВЕНИ В РЕАЛНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА СРЕДА

Митко МАДЖАРОВ, Димитринка ТАНЧЕВА,

Мирослав МАДЖАРОВ

Археологически музей - Хисаря

„Hisarya Tour Walk“ е творчески и туристически проект, насочен изцяло към модерна форма на визуално изкуство, връзка между историята и културния туризъм. Подобен тип визуално изкуство дава възможност да се достигне до по-широка публика и да се популяризира културното наследство на Хисаря. Финансирането на проекта беше осъществено от Археологическия музей – Хисаря и Национален фонд „Култура“. Продуктът беше разработен и реализиран чрез съвместно партньорство между специалистите на АМ – Хисаря и „Виарити“ ООД, компания насочена в сферата на виртуалната и добавена реалност. Обект на разработката по проекта са термите на античния град Диоклецианополис. Проектът има две основни цели. Първата е посветена на популяризиране на археологическия комплекс „Термите на Диоклецианополис“ за увеличаване посещаемостта на обекта и представянето му като модерна туристическа дестинация.

Втората цел е създаване на визуален творчески продукт с културно-образователен характер.

Кратка предистория

Археологическият комплекс „Термите на Диоклецианополис“ заема ключово място в културното наследство на Хисаря. Началото на археологическите проучвания на термалния комплекс на Диоклецианополис е поставено през 1993 г. и без прекъсване продължава и до днес. Установи се, че в случая е налице внушителен балнеолечебен комплекс, който е обхващал площ от около 3000 кв. м. Неговото изграждане е започнало през средата на II в., когато построените на това място терми са изпълнявали ролята и на нимфеум (светилище на нимфите). По това време са били изградени два калдариума (най-важните помещения в римските термални бани). Калда-

риумът е представлявал просторно помещение, в което е имало един или няколко басейна с минерална вода. В него са се извършвали водни лечебни процедури. В кратък период от време – през втората половина на II в., термите са били разширени в източна посока. Били са изградени още един калдариум и два тепидариума (помещения, в които са се извършвали сухи лечебни процедури).

Термите в Хисаря са единствените по рода си на Балканите и в Европа римски бани, в които и днес нагледно може да се проследи пътят на минералната вода от естествения водоизточник през водопроводите, басейните и преливниците –към античната канализация.

През 2016 г. обектът е включен в 100-те национални туристически обекта като самостоятелна туристическа дестинация. След приключването на проекта за консервация и реставрация на термите на римския град Диоклецианополис, осъществен по Европейска програма от Община Хисаря през 2014 – 2015 г., те са дадени за стопанисване от Археологическия музей в Хисаря. Пред колектива на музея стоеше нелеката задача да представи обекта по такъв начин, по който да се увеличи туристическият поток и повече хора да се запознаят с него.

Римските терми в Хисаря са експонирани на открито и всеки може да ги види отвън и да добие обща представа за тях. Видът, в който те са социализирани, действително е впечатляващ, но освен консервацията и реставрацията беше необходимо да се направи и нещо друго. Търсейки това „нещо друго“, колективът на музея попадна на точните хора – „Виарити“, с които започнахме партньорство¹. Така се стигна до съвместното разработване на проекта „Hisarya Tour Walk“. Нашите партньори са с опит в разработването на приложения за културни институции, също и в търсенето на иновативен подход за представяне на българското културно наследство. Обединихме нашите взаимни усилия за реализация на интерактивен продукт в новаторска светлина и с достъп до глобалното пространство.

За да стане обектът интересен за възможно максимален брой туристи, беше необходимо работата по неговото експониране да се насочи към дигитална визуализация с добавена реалност на откритите в него артефакти. Дигиталните технологии, в съчетание с научните данни, предоставят на публиката пълна и достоверна историческа информация.

Реализация

В същността си проектът включва изработка на визуализация с добавена реалност на артефакти, изработени чрез технологията фотограметрия,

открити при археологическите разкопки в римските терми. Влизайки в термите, посетителите с вече сваленото приложение тръгват по предварително зададен туристически маршрут и се впускат в неповторимо приключение за събиране на дигитални артефакти. През целия маршрут туристите се насочват от виртуален гайд, който им поднася информация за термите и артефактите.

На входа на термите е поставен маркер, който след сканиране представя върховния бог на здравето – Асклепий, в цял ръст. На старогръцки език той посреща туристите с пожелание за приятно забавление в термите. Всеки един посетител може да си направи снимка с бог Асклепий.

На определени места в помещенията на термите са разположени маркери, които туристите сканират с мобилното си устройство. Отключвайки уникалните дигитализирани артефакти в добавена реалност, посетителят може да си направи и снимка с тях. По този начин всеки посетител на римските терми получава колекция от виртуалните артефакти с информацията за тях, които записани в мобилното устройство може да отнесе в дома си.

Резултати

По своя замисъл и начин на изработка мобилното приложение „Hisarya Tour Walk“ е уникално. То е качено в реална среда на платформите за цифрова дистрибуция на мобилни приложения App Store и Google Play (безплатно) и реализира основната цел, стояща пред колектива на Археологическия музей в Хисаря – **още по-атрактивно представяне на един от емблематичните и характерни за града археологически обекти (термите на римския град Диоклецианополис) и превръщането му в уникална туристическа атракция.** Приложението е **ноу хау** в областта си не само на територията на България, но и в световен мащаб.

Конкретните резултати се изразяват в следното:

- Създаде се възможност в дигитален триизмерен вид артефактите да бъдат експонирани в реалната им археологическа среда
- Всеки посетител запазва артефактите с информацията за тях в своя мобилен телефон и по всяко време може да ги разглежда
- Всеки посетител може да се снима с отделните дигитализирани артефакти без да бъдат реално изнасяни от експозицията на музея
- По време на разглеждането на обекта, освен за артефактите, посетителите получават основната аудиоинформация за римските терми
- Чрез проекта се достига до младата аудитория и се популяризира кул-

турната локация „Термите на Диоклецианополис“

- Реализира се продукт с образователен характер чрез аудиовизуално средство

- Значително се увеличи туристическият поток в римските терми (за 4 месеца приложението е свалено над 2500 пъти)

- Повиши се интересът към археологическия обект „Термите на Диоклецианополис“, който е отразен и в книгата за впечатления

- Увеличиха се приходите на Археологическия музей в Хисаря с възможности за инвестиране в други приложения и дейности.

Перспектива

Мобилното приложение „Hisarya Tour Walk“ е начален етап в дигитализацията и виртуалното представяне на обектите в НАР „Хисаря“. В най-скоро време то ще се допълни с нови маркери и артефакти за всеки един археологически обект, включен в предварително зададения туристически маршрут на приложението. Мобилното приложение „Hisarya Tour Walk“ ще бъде достъпно освен на български, на английски и руски езици, което ще допринесе за популяризирането в световен мащаб на археологическите обекти в туристическата дестинация *SPA курорт Хисаря*.

Творческият подход на специалистите от АМ – Хисаря и „Виарити“ е насочен към осъзнаване на необходимостта за иновативното представяне на културното наследство – да стане то разбираемо и разпознаваемо и да му се отреди достойно място чрез дигиталното изкуство.

Бележки:

Мобилното приложение „Hisarya Tour Walk“ се реализира съвместно с „Виарити“ ООД, на които сърдечно благодарим за високия професионализъм.

Общ изглед на термите на Диоклецианополис

Емблема на мобилното приложение „Hisarya Tour Walk“

Снимка с виртуалния бог Асклепий

Карта на римския град Диоклецианополис с археологическите обекти, включени в приложението „Hisarya Tour Walk“

СЪВРЕМЕННИ ФОРМИ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО. ПРЕДИМСТВА И НЕДОСТАТЪЦИ НА МУЗЕЙНИТЕ ЕКСПОЗИЦИИ

Станислав МЪЖГЪЛОВ

Ръководител „Авиомузей Бургас“

Авиомузей Бургас е общински музей за гражданска авиация, разположен на входа на летище Бургас. Постоянната му експозиция включва 9 от най-популярните самолети, летели към авиопарка на Българска гражданска авиация „Балкан“.

На 29 юни 2017 г., когато се навършват 70 години от първия граждански полет в България, осъществен между градовете София и Бургас, и 90 години от създаването на летище Бургас, се направи официално откриване на музея. До събитието се стига след среща на кмета на Бургас с будни граждани на тема възстановяване на стария музей на авиацията, функционирал в периода 1998 – 2005 г. и затворен поради необходимостта от модернизация и разширение на терминал „Пристигащи пътници“ на летището. В периода 2016 – 2017 г., непосредствено на самия вход на летище Бургас, Община Бургас реализира проект за благоустрояване и въвеждане в експлоатация на музейна експозиция на открито под името Авиомузей Бургас – общински музей за гражданска авиация.

Вземайки в предвид текущото състояние на самолетите и невъзможността им за представяне в идеална форма по време на изграждането на новата експозиция, се заложи на иновативни и нестандартни подходи в представянето. Като основен елемент от предприетите мерки е отварянето по един самолет всяка година.

В новооткрития обновен авиопарк посетителите имат възможността да се запознаят с граждански и военни самолети, като към 2019 г. 5 от тях са отворени за посещение. Посетителите имат възможност за непосредствен достъп до пилотски кабинни, пултове за управление и други важни възли от устройството на самолета.

Предвид спецификата на всеки един от експонатите, приемането на унифициран подход при изработването на експозицията не води до удовлетворяващо решение. Затова след внимателен анализ на физическите

характеристики, предназначението и историческите сведения за всяка от машините се опитахме да изведем основните неща, които биха били от интерес за посетителите и биха имали образователен ефект. Основното разделение, което сме приели, е малки самолети – тези, в които не може да влезе повече от един човек, средно големи такива над 2 до към 5-10 човека и най-големи над 10 човека.

В категория малки самолети са представителите на военната авиация МиГ-21 и МиГ-17. МиГ-21 има инсталирана камера, с която посетителят може да влезе в ролята на пилот на изстребител и да си направи снимки. В МиГ-17 след приближаване на посетителя до самолета се задейства датчик за 4D ефект на работещ двигател. И двата самолета имат изградена радиовръзка, така че „пилотът“ на единият самолет може да разговаря с другият.

В категория средно големи самолети, отворени за посещение към днешна дата, попада Ан-2, най-популярният едномоторен двупланов самолет в света. В него посетителите могат да седнат в пилотската кабина и да изследват движението на основните инструменти за управление на самолета – кормило, щурвал, ръчки за управление на двигателя.

В категория големи самолети е Антонов, Ан-12 – самолетът, с който отворихме музея през 2017 г. Това е товарен самолет с капацитет до 20 тона полезен товар. Интересното за модела е, че е единственият останал в България. В него се намира и основната ни вътрешна експозиция под името Номо Volans – Летящият човек, изградена от бургазлията сценограф Венелин Шурелов.

Изложбата има за цел да реанимира авиационната техника чрез множество любопитни автентични предмети, богата колекция от макети на самолети, авторски обекти и костюми, любопитни предмети и задължителни аксесоари от авиацията като пилотски униформи, парашути, снимки, истинска черна кутия на самолет, навигационни уреди и история на авиацията. Като основни интерактивни елементи с най-голям интерес се очертах:

- **Полет в облаците** – посетителят сядва върху специално устройство, наречено Машина на времето, направена от стари самолетни части, поставя си очила за виртуална реалност и с движение на главата на 360 градуса се пренася в полет сред облаци и стари летателни апарати.
- Непосредствено с достигане средата на самолета ще се види и стената, на която върви 2D мапинг с реални и абстрактни летателни апарати. Във времето на проекцията се появяват и исторически личности като военният пилот Димитър Списаревски и познати фигури от съвременната ни култура.

- **„Интеркосмос-България-1300”** – На една от изложбените маси има таблет, който работи с технологията добавена реалност. Основното му предназначение отново е насочено към действия от страна на посетителя. Той взема таблета, сканира логото на експозицията и се стреми да го запази в кадър. Непосредствено след правилното сканиране на екрана се появява 3D модел на първия изстрелян български спътник в космоса „Интеркосмос-България-1300”, който започва да се върти в пространството на екрана. Технологията позволява много възможности за надграждане.
- По случай една година от работата си музеят отвори най-впечатляващия модел от всички експонати, а именно Ту-154. Възстановителните дейности по самолета продължиха повече от една година. Въпреки трудностите по намиране на оборудване за единствения такъв самолет в България, екипът на музея успя да възстанови напълно цветовата схема на БГА „Балкан“, пилотска кабина и пътническия салон. Самолет Ту-154 отвори врати през 2018 г., като в двата му салона посетителите могат да намерят различни занимателни инсталации:
- **Детска интерактивна маса** – Разработи се специална схема на летище Бургас, на която децата да се учат да изследват основните елементи от работата на едно летище. Заложи се отново на необходимостта посетителят сам да извършва действия, с които да получи търсената от него информация. В случая, с поставяне на ръце на специално обособени места светват лампи, даващи информация за съответната зона или дейност от летището.
- **Тъчскрийн дисплей** – На него посетителите имат възможността да получат различна информация. Основното и най-интересно е играта „Ръководител полети“, при която посетителят се опитва да регламентира успешното приземяване или излитане на постоянно пристигащите самолети.
- Игра „Хартиени самолети“ – Изработи се система за изстрелване на хартиени самолети. При посещение на Ту-154 всеки посетител, особено по-малките, получават специално разграфен лист А4 с указания за сгъване. Прегъванията водят до получаване на летящ хартиен самолет, който могат да изстрелят на машината за изстрелване.

Предвид ограничените възможности за организиране на временни изложби на закрито, работата на музея се насочи към организирането на малки събития в началото на пролетно-летния сезон. Проявите са тематични и обхващат теми от авиацията. През 2019 г. като форма за външна

временна експозиция тестово се постави уред, наречен „Тренажор за пилоти“. Устройството действа на принципа на жироскопа, който се използва в технологията при изработване на уреди за стабилизиране и поддържане на курса в плавателни съдове и самолети. Той тества по забавен начин усещането за равновесие и ориентация на посетителите.

Готов за полет към днешна дата, музеят продължава да търси пътища за развитие и продължава да работи по възстановяване на по-малките самолети Ан-24, Ан-14, L-29, както и единствения хеликоптер в изложението – Ми-2. Музеят работи тясно със специалисти от регионален държавен архив и Регионален исторически музей – Бургас по съхранение и разпространение на архивите на българска авиация. Интересът на бургазлии и гостите на града е голям и нараства през всяка изминала година. Музеят все по често се разпознава като място за посещение през цялата година и бива високо оценен от любителите на авиацията.

ОТ „АВАРИЙНО СЪСТОЯНИЕ“ ДО ПОСТОЯННАТА ЕКСПОЗИЦИЯ

Христина ГРОЗДАНОВА, Панайот ПАНОВ

Регионален исторически музей – София

Художественият фонд на Регионален исторически музей – София съдържа повече от 1200 оригинални произведения. Сред тях има немалък брой ценни творби на автори с голям принос за изграждането на художествения живот в България след Освобождението. В експозицията и хранилищата на музея се съхраняват картини на някои от първите преподаватели в Държавното рисувално училище (Националната художествена академия/НХА). Спецификите на постоянната експозиция на един исторически музей се отличават от тези на художествените галерии. Съвсем естествено, присъствието на художествените произведения в нея е подчинено на историята и концепцията на всяка от залите. Това поражда и въпроса как бихме могли да подобрим тяхното представяне и възприемане от посетителите, без да променяме първоначалния замисъл и изглед на съществуващата постоянна експозиция, да им обърнем подобаващо внимание, да предоставим необходимата информация, да ги превърнем в акценти във всяка от залите, но без да изместваме фокуса от останалите експонати.

Според нас погледът на посетителите към всички картини в залите на РИМ – София би могъл да бъде променен посредством интересно и запомнящо се представяне дори само на една от тях. Това може да се случи като бъде проследен пътят на една ценна творба от критично състояние в хранилището на РИМ – София до отличното ѝ състояние и поместването ѝ в постоянната експозиция. Целите на проекта са да покаже по съвременен начин, интересен за широк кръг от посетители – любители и професионалисти, деца и възрастни, някои от най-важните дейности, характерни за музеите – проучването, съхранението, реставрацията и експонирането на движими културни ценности, да разкрие дългия процес, който се крие зад всеки експонат, който ние, като посетители, често поглеждаме за секунди и отминаваме, да повиши интереса и културата по отношение на музейните институции. Един възможен подход за осъществяването им е експонирането на дадена картина, кореспондирането на оригиналното произведение със съвременен видеопредставяне, което може да бъде съчетано с все още

преобладаващите в музейните експозиции у нас табла и други форми на пояснителни текстове.

Избраният в случая пример е жовописен пейзаж на Петър Морозов от столицата. За създаването на кратко видео, което да привлече погледа на посетителя, да задържи вниманието му, да бъде достатъчно изчерпателно и достоверно, да предизвика любопитството на колеги и същевременно да не бъде безинтересно за любители, е необходимо създаването на видео- и фотодокументация на поредица от стандартни реставраторски практики. Проследява се целият процес от установяването моментното състояние на експоната, проучването на историята и съхранението, възможните предходни консервационни и реставрационни дейности. Видеото поставя акцент върху някои от най-често прилаганите в реставрацията на живопис практики.

С оглед навлизането в разглежданата проблематика е важно кратко запознаване с моментното състояние на постоянната експозиция на РИМ – София. Музеят е основан през 1928 г. Неговата първа постоянна експозиция се намира на пл. Бански № 3, в сграда, разрушена от бомбардировки по време на Втората световна война. След дълъг период на търсене на добро решение на 17 септември 2015 г. музеят отново отваря врати. Сега той се помещава в реставрираната, обновена и адаптирана за целите и нуждите му сграда на бивашата Централна минерална баня на пл. Бански №1, която е паметник на културата от национално значение. Постоянната експозиция се помещава в 8 зали, които представят историята на града от античността до първите десетилетия на ХХ век. Във всяка една от тях присъстват художествени произведения. Още в самото начало на своята обиколка, запознавайки се с най-ранните експонати в зала „Археология“, посетителите виждат картини на Йозеф Обербауер. Макар те да са сред ценните творби в художествения фонд на музея, който притежава най-голямата колекция от над 70 негови работи, макар той да е художник известен най-вече с достоверните пейзажи, съхранили паметта за облика на столицата в периода около Освобождението, тук те имат функцията да спомогнат за пълноценното представяне на експонатите. Художникът е автор на възстановки на важни археологически обекти в София, чието показване в съвременната експозиция е сполучливо. Макар да може да бъде заменено от по-съвременни методи, 3D реконструкции и др., за посетителите е интересно да видят какви са били техните еквиваленти в миналото, как преди повече от 100 години един художник е документирал и работил успоредно с някои от най-интересните археологически проучвания в столицата.

Тук за първи път в своята обиколка на музея срещаме въпроса как да направим така, че изброените факти и интересната информация да не липсват, как авторът и самите картини, присъствайки в залата, да не остават в сянка, да бъдат любопитен акцент, но без да променят концепцията и да не изместват фокуса от археологията и историята. Същият проблем се наблюдава и в други зали. В зала „Държавните и общинските институции“ е експониран проектът за герба на София, дело на известният български художник Харалампи Тачев, който има много важен принос за развитието на българското изкуство след Освобождението и извеждането му до едно високо европейско ниво, както и като преподавател в Националната художествена академия, съответно за развитието художественото образование. Наличието на повече информация за него в експозицията на РИМ – София е необходимо и заради връзката му със сграда, в която се помещава музеят. Харалампи Тачев е автор на проектите за архитектурната декорация на тогавашната Централна минерална баня, а също и на множество други емблематични сгради паметници на културата в столицата. Макар да е важно, подобно и по-подробно представяне и фокусиране върху това безспорно ценно произведение и неговия автор навярно би нарушило цялостната концепция на залата. От друга страна, стандартната анотация от няколко думи също безспорно е недостъжна за подобен експонат.

В експозицията има още много подобни примери, като картините на един от най-известните български пейзажисти – Никола Петров и др.

Както вече споменахме, настоящата постоянна експозиция на музея е от 2015 г., съответно в нея не липсват съвременни методи и технологии. В залите има така наречените „киоски“, които съдържат допълнителна информация; а също и мултимедии, които представят кратки образователни филми. В зала „Софийската улица“ има трамвай, в който посетителите могат да се качат, да седнат и да изгледат филм за бързото преобразяване на столицата, за застъпването и замяната на чаршиите, воловете, каруците с файтони, моторни превозни средства и трамваи.

Наличието на изброените съвременни методи за представяне на допълнителна информация е достатъчно и спомага за подобряването и по-пълноценното въвеждане на посетителите в спецификите на представените периоди и теми. Включването на информация за картини и художници в мултимедиите би променило фокуса и първоначалния замисъл на залите. Добавянето на подобна информация само в киоските би било недостатъчно.

Реставрацията представлява интерес за посетителите, за професиона-

листи и любители. Нейното навлизане в експонирането на културно наследство се наблюдава все по-често в постоянни и временни експозиции. Информационни табла със снимки и кратки текстове, поясняващи определени етапи от хода на реставрацията на картина, икона или стенопис, вече могат да се видят не само в рамките на специализираните форуми и конференции, но и в някои експозиции. Това не е единственият пример за навлизането на темата за реставрацията в привличането вниманието и интереса на обществото към културното наследство. При служебно пътуване във Виена през 2017 г. се запознахме с интересен пример.

През 2004 г., по време на последната реставрация на купола на църквата Карлскирхе, който се издига на височина от около 70 м., за целите на работата е изградено скеле с асансьор. Макар работата по купола отдавна да е приключила, интересът, предизвикан от възможността за наблюдение на стенописите от по-близко разстояние, е предпоставка асансьорът да бъде превърнат в постоянна услуга, привличаща посетителите. Това е един от малкото примери за място, където дори специалисти имат възможността да разгледат на живо и да се запознаят с една от най-характерните особености на подобна монументална живопис – деформирането на натурата, нарушаването на пропорциите с оглед убедителността на изображението, наблюдавано от голяма дистанция.

Позволяваме си да споменем още един интересен пример за навлизането на реставрацията като елемент от съвременните подходи за привличане на публики, макар да бе стартиран след началото на нашата работа по настоящия проект и да не е пряко свързан с нея, защото представя един различен подход. В Карлскирхе посетителите получават от екскурзовод и от различни печатни материали и онлайн публикации информация за вече приключилата реставрация на църквата. Посредством атрактивността на изкачването с асансьора и преживяването на наблюдението и мисълта за работата на реставраторите на подобна височина, посещението на Карлскирхе неминуемо оставя ярък спомен. Също така емоционално въздействащ е подходът, който прилагат колегите от музея Рикс в Амстердам. Те предоставят на посетителите възможността да наблюдават на живо реставрацията на една от най-ценните картини на Рембранд от 1642 г. През юли 2019 г. изграждат стъклена стена около картината „Нощна стража“, която е с размери 4 x 4,5 м., като екип от реставратори работи пред погледите на специалисти и любители. Освен това, разбира се, в съответствие с развитието на технологиите на нашето съвремие, всеки от нас, който няма възможност да посети музея, може да следи случващото се във Facebook и

YouTube.

В наши дни много големи музеи и галерии публикуват атрактивни снимки от хода на реставрацията на ценни творби. Запознаването с него спомага за процеса на осмисляне стойността на музейните експонати. Гледайки дори само едно видео за работата с картина на прочут ренесансов художник, съпреживявайки в няколко минути работата на екип от музейни специалисти за година или дори години, съпреживявайки за кратко емоцията от откриването на напукана, рушаща се безценна живопис до поставянето ѝ в отлично състояние на стената в музея, трудно може да остави посетителя безраличен.

С настоящия проект ние бихме искали да постигнем подобен вид комуникация с гостите на РИМ – София. Избраният от нас подход в известна степен съчетава всички споменати до момента. Съобразно наличните ресурси, ние бихме искали по подобен начин, посредством представяне процеса на проучване и реставрация на една ценна творба от художествения фонд на музея, да предизвикаме интереса на посетителите и да променим погледа им над всяка картина в експозицията.

За постигането на тази цел избрахме една творба, която до момента не е била част от постоянната експозиция. В хода на регулярна проверка на художествения фонд през 2016 г. установихме критичното влошаване на състоянието на няколко живописни произведения. Предвид добрите условия в хранилищата на РИМ – София и строгото следене на необходимите показатели в помещенията от поместването на експонатите в тях, това ни изненада. След приключване на проверката и анализ на документацията установихме, че единствените картини в такова състояние са на един и същ автор. Това говори за проблем в технологията на художника и предизвиква интерес за по-задълбочено навлизане в темата, за търсене на стара реставрационна документация, проучване и реставрация.

Петър Морозов е известен български художник, роден през 1880 г. в Русе, учил при Ярослав Вешин и Иван Мърквичка в Държавното рисувално училище (НХА). Специализира графика в Академията по изящни изкуства в Париж, а няколко години по-късно и при Йосиф Питер в Художественото-индустриално училище (НХА1909-1921). Петър Морозов има голям принос за развитието на графиката в България и за навлизането на офорта и акватинтата в българското изкуство. Макар да е известен с това, той е автор на многобройни творби в други техники, рисунки, пейзажи с маслени бои. Такива се съхраняват както във фонда на РИМ – София, така и в големи галерии и в частни колекции. За целите на предходен етап на на-

стоящото проучване бе приложен сравнителен анализ на няколко картини от фонда на музея със сходни негови произведения, показани в изложба в Националната художествена галерия.

Петър Морозов е един от основателите и председател на Дружество на независимите художници, създадено по образец на Народната организация на независимите художници в Париж. Освен това е секретар на Дома на изкуствата и печата (1931-1935). Участва в Балканската и Първата световна война. Избрахме да представим в настоящия проект картина на Петър Морозов по няколко причини. От една страна, поради безспорно важната му роля в художествени живот в България през първата половина на ХХ век, периодът, който е най-силно е застъпен в постоянната експозиция на РИМ – София. От друга страна, поради технологичните особености на неговите живописни произведения и предпоставките за презентирането на реставрационните проблеми и някои от най-традиционните и често прилагани методологии на работа, отбелязването на някои интересни и нетипични аспекти.

След констатацията на нуждата от аварийна реставрация на няколко от произведенията установихме, че те са били обект на предходни реставрации, но, за съжаление, в архива на РИМ – София липсва документация за тях. Преди пристъпването към каквито и да е намеси върху работата, задължително се прави фотодокументация. В случая ние правим и видеодокументация на всеки от етапите на реставрацията, за да можем да подготвим описаното в началото кратко видео, което да представя в няколко минути целия дълъг процес.

В случая фотографирането на картината има няколко важни цели. Разбира се, първата от тях е да документира моментното състояние и да бъде част от задължителните документация и архив. От направените фотографии личат също и някои следи от предходните реставрации – потъмнял лак, наличие на ретуши, напуквания и загуби на живописния слой. По-средством макрофотографии ясно се вижда и нетипичен тъмен грунд – слой между основата и живописиста, който обикновено съдържа свързвател и креда или винервайс, които му придават бял цвят. Тъй като това е третата живописна творба на Петър Морозов, която е предмет на проучване и реставрация от екипа на музея, с голяма сигурност можем да твърдим, че именно грундът е причината за критичното влошаване на състоянието на картините. В публикацията „Непоказвани произведения на Петър Морозов от фонда на РИМ – София” в Известия на исторически музей в Кюстендил през 2018 г. представяме по-подробно пример за друга картина със

сходни проблеми – МИС Х 226, която е реставрирана през 2013 г. Въпреки съхранението ѝ в отлични условия, през 2016 г. се наблюдава начало на повторно отделяне на живописния слой от грунда. Макрофотографиите, разкриващи порестата структура на нетипичния тъмен грунд, причина за налагането на повторни укрепвания, както и кратките пояснителни текстове, ще подчертаят непредвидимостта и възможните затруднения, които всъщност са често срещани в работата на реставраторите.

Следващият представен с видео, фотографии и текстове етап е укрепването на живописния слой посредством нанасяне на естествено водоразтворимо лепило и японска укрепваща хартия. Въпреки описаните по-горе проблеми, в случая отново се използва прилаганото и в реставрацията на другите две картини колагеново лепило, но с по-висока концентрация. Не се прибегва към друг материал, защото се избягва внасянето на вещества, различни от първоначалния, автентичен състав на грунда и боите. Първоначално приготвеният лепилен разтвор се нанася посредством четка, след което се полага японската хартия. Участъкът се пригладва с каутер до пълно изсъхване на разтвора. По този начин получените се подкожушвания и надигания на живописния слой се свързват отново с основата и неговата цялост се възстановява.

Следващата операция, която се извършва, е отстраняване на укрепващата хартия с помощта на полусухи горещи памучни тампони. След премахването ѝ се преминава към повърхностно почистване на замърсявания и максимално изтъняване на защитния слой лак. Това се прави с комбинация от химикали, разтворители в различно съотношение в зависимост от вида и състава на лака и устойчивостта на боите.

В процеса на работа се констатира точните граници на китовете, направени при предишни реставрации, и се отстраняват старите ретуши. Също така се отстраняват и старите китове. След цялостното изтъняване на лака се полагат нови китове на необходимите места. Когато изсъхнат напълно, те се шлайфат и се подготвят за нанасяне на ретуши. Имитативният ретуш се прави с бои съобразени със съства на автентичните материали. След приключване на всички описани по-горе операции следва нанасяне на нов защитен слой лак. Когато той изсъхне, картината е готова за експониране.

Използвана литература:

Балабанов, Н. Девета обща изложба. Т. Завети, II, 1935, с. 137-140.

Балабанов, Н. Десета юбилейна обща изложба. Т. Завети, III, 1936.

Василева, С. Съюз на дружествата на художниците в България. Предистория
160

рия, организация и дейност 1919-1945.

Вълчанов, А. XV Обща художествена изложба. Златоног, 1941, с. 486 – 490.

Грозданова, Х. и П.Панов. Непоказвани произведения на Петър Морозов от фонда на РИМ-София. Известия на исторически музей в Кюстендил, XIX, 2018, с. 365-374.

Добрев, Ц. XI Обща художествена изложба. Завети IV, 1937, с. 160-164.

Калъчевъ, А. Литературен часъ, Празникът на българското изкуство. Нови художници и нови школи. IX Обща художествена изложба. Втора статия – живопис, графика. 18 септември 1935 г. Бр 2, с. 5.

Митов, С. Първа военна художествена изложба. Литературенъ гласъ. 17.01.1931, III, с. 6.

Стоянов, Д. (Елин Пелин), Развигор, г. I, бр. 26, 30 юни 1921, с. 4.

Сугарев, Д. Т., Златоног. Обща художествена изложба. 1939, XII, с. 50-53. Бележки. Развигор. Седмичен литературен вестник. София, 20 декември 1925.

Изложбата Божиновъ – Морозовъ. Художникъ. Илюстрирано литературно-художествено списание. 1905-1906, I, бр. 12, 1 мартъ.

Четвърта изложба на дружество на „Независимите художници“. Българска Илюстрация 5 и 6/ 1926, с. 2.

Юбилейна изложба по случай рождението на Петър Морозов (1880 – 1951). Издателство Български художник, София, 1980.

ДЕНОНОЩИЕ В МУЗЕЯ

МУЗЕЯТ – ПРОСТРАНСТВО НА ТРАДИЦИИ, ИНОВАЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА КЪМ БЪДЕЩЕТО

Петър СТЕФАНОВ, Магдалена МАРИНОВА,

Михаил ВАКЛИНОВ

Национален исторически музей

Общото разбиране е, че музеят е институция, която има за цел да съхрани, изучи и представи миналото на дадена общност. Музеите обаче, освен като пазители на културното наследство, играят важна роля и в развитието на съвременното гражданското общество. Доколко ефективен е музеят може да се разбере от способността му да отговори на нуждите на своята общност. Подготвен ли е той да се справи с тази задача, да задържи вниманието и да откликне на желанията на съвременната публика? Разполага ли с подходящите инструменти и добре подготвени кадри, за да отговори на нуждите на модерното общество?

Този доклад има за цел в следващите редове да намери отговори на тези въпроси. Въпреки все по-големите усилия за модернизация и достъпност, посетителите в България все още възприемат музея като място, което не предлага много повече дейности освен разглеждане на експонати, поставени във витрини. За съжаление, липсва елементът, който да привлече хората, да задържи тяхното внимание и да ги накара да се върнат отново. *Как да променим това?* За да получи отговор на този въпрос, екипът на НИМ преформатира музейното пространство в социална арена, където не просто се организират събития, а се превръща в място за срещи, обмяна на идеи и взаимодействие между хората.

Музеят е пространство, което „оживява” благодарение на публиките. Оказва се, обаче, че привличането се състои не просто в търсене на хора, които да посетят и/или разгледат музейните експозиции. Нужно е тези посетители да намерят своята връзка с музея, това, което го прави уникален за тях. За целта се опитахме да превърнем музея в място за диалог, споделяне, общ празник и съпреживяване. Целта ни бе да привлечаме публиките,

като им даваме възможност да изпитат, да се насладят, да участват и да оценят представения исторически разказ.

Нашият опит в тази посока може най-добре да се илюстрира с две събития от музейния календар на НИМ за 2019 г. – Международен ден на музеите/Нощта на музеите и Деня на детето.

Подготовката, организацията и провеждането на толкова мащабни и специфични дейности имаше своите предизвикателства. Сред тях бяха намирането на партньори, координирането на множество хора от различни организации и с различни задачи и не на последно място, екипната работа и сработване между различните отдели в НИМ.

Тази година Международният ден на музеите съвпадна с Нощта на музеите – 18 май. Това даде възможност да почерпим вдъхновение от мотото на ICOM „Музеите като културни средища: Бъдещето на традициите“. Така се даде уникална възможност НИМ да се превърне в социално средище за едно цяло денонощие. Дискутирайки предложените идеи от работния екип се стигна до извода, че ключово в осъществяването на това събитие ще е привличането на партньори. Ресурсът и спецификата на музея не позволяваха да се разгърне събитието в пълен мащаб само с наличния потенциал. Това ни насочи да търсим партньорство с международни компании, музикални и танцови формации и дори дадохме възможност за изява на млади български визуални артисти. Така, стъпка по стъпка се създаде богата и разнообразна програма.

Целевата аудитория за събитието бе младата публика, но това не попречи да бъдат предложени дейности за всички възрасти. Търсейки какво конкретно би привлякло вниманието на тази публика и вдъхновени от мотото на ICOM, се свързахме със създателите на „Златната ябълка“ – фентъзи анимационен сериал, вдъхновен от българската митология и фолклор. Този стойностен проект представя на по-младите поколения нашите традиции по един достъпен и интригуващ начин. Тъй като финансирането на сериала се осъществява със средства, набрани от продажбата на рекламни материали с герои от поредицата, потърсихме вариант за взаимноизгодно партньорство без финансови условия от двете страни. В следствие на това дадохме възможност на създателите на „Златната ябълка“ пилотният епизод да бъде излъчен за първи път пред многобройна публика в Пленарната зала на НИМ, с повече от 300 места. Успешната анонсиращата комуникационна кампания, осъществена от двете организации, даде възможност всички над 300 места в залата да бъдат запълнени.

Снимка 1 – прожекция на „Златната ябълка” в Пленарна зала

Нашето партньорство не се ограничи само с прожекция на пилотния епизод на „Златната ябълка”. След като им предоставихме Пленарна зала, от своя страна артистите от студио „Змей” ни отстъпиха правата за ползване на изображенията на героите от филма. Именно те бяха част от друго от събитията – детско ателие „Оцвети своя герой”. То даде възможност на децата и всички желаещи да оцветят един от героите. Ателието се осъществи и с подкрепата на друг партньор Faber-Castell, които предоставиха материалите за рисуване и оцветяване. Преговорите с представители за България на такава международна компания криеха немалко предизвикателства, но в крайна сметка се достигна до разбирателство.

Прожекцията и ателието заеха централно място в програмата през деня на 18 май, но те далеч не изчерпваха всичко, което бяхме подготвили за посетителите. Всички пространства в сградата и извън нея бяха усвоени и дадоха поле за изява и на създатели на български игри. В Централно фоайе се демонстрираха настолни игри, потърсили вдъхновение от българския фолклор и традиции. Двата разработени прототипа бяха „Дръж се Земьо!” и „Кукер”. Първата игра има за цел събиране на народни приказки от български митологични същества или герои като Крали Марко и Вила Самовила. От друга страна, в играта „Кукер” трябва да събереш твоя „отбор” от кукери, с които да минете през различни изпитания и да изпреварите другите „отбори”. През целия ден и в по-голяма част от нощта около масите за игри беше пълно с желаещи от различни възрасти да се потопят в българските традиции по един по-различен начин.

Друга игра, с която посетителите можеше да прекарат приятно в музея, бе „Тайните на българската история”. Тя е с образователна насоченост и се провежда за втора поредна година в Нощта на музеите. Играта е разработена по оригинална идея от екипа на НИМ и има за цел да запознае участниците с експозицията и отделни експонати в музея. Всеки играч или отбор получава лист със загадки, които трябва да разреши, за да събере 4 цифри на една година. Ако успеем да разреши всички загадки успешно, участникът трябва да отговори с кое събитие и личност от българската история е свързана получената година. Играта се радва на все по-голяма популярност, като дори имаше посетители, които бяха играли предишната година и идваха специално, за да опитат отново да решат загадките.

Вечерната част на събитието започна с хороводни ателиета в двора на музея. За да ги включим в програмата, почерпихме вдъхновение отново от мотото на ICOM *„Музеите като културни средища: Бъдещето на тради-*

циите“. Искахме да покажем на посетителите как традиционните български народни танци също се променят с времето. Ателиетата, освен демонстрации, предоставиха на публиката възможност да се „хванат на хорото“. Гостите на музея останаха изключително доволни от предоставената им възможност и хората продължиха дори по-дълго от предвиденото.

Паралелно с ателиетата в двора на музея, в Пленарна зала се проведе прожекция на филм за историята на резиденция Бояна, който показва как се променя пространството преди дом номер 1 да стане Национален исторически музей.

Вечерта завърши с изпълнение на музикалния проект „Тъпани и гайди“, който представи музикални интерпретации, изпълнени на традиционни български инструменти с модерно звучене. Изпълнението в двора на НИМ остави посетителите с много позитивни впечатления. Такива преобладаваха и в отговорите в анкетата, която гостите на музея попълваха преди да си тръгнат. Голяма част от отговорилите одобриха представената програма и са взели участие в повече от една дейност.

Снимка 2 и 3 – Хороводни ателиета и „Тъпани и гайди“

Друго събитие от календара на НИМ, на което ще се спрем, е Денят на детето. Тук отново си партнирахме с Faber-Castell, но открихме и нови съмишленици в лицето на „Археология Булгарика“, Красимира Дуковска – дипломант на Стефан Командарев в НБУ и автор на дипломен филм за 2 юни.

Снимка 4 – доц. д-р Бони Петрунова с „Първобитко“

Програма започна с представяне на първата детска книга на доц. д-р Бони Петрунова – „Първобитко“. Директорът на НИМ чете откъси от нея пред малките посетители. По-късно те имаха възможност да вземат участие в „Оцветявай с Първобитко“ – ателие за оцветяване с подкрепата на Faber-Castell.

Централното събитие в програмата бе играта „Построй своя замък“. Задачата за малчуганите бе да построят замък от кашони под вещото ръководство на екипа на НИМ. След неговото изграждане те можеха да напишат своето послание на някоя от страните му. Играта предложи на малките посетители голяма доза положителни емоции и те се включиха с ентузиазъм.

За желаещите да се запознаят по един нестандартен начин с работата на археолозите „Археология Булгарика“ предложи демонстрации на настол-

ната игра „Археолози срещу иманяри“. През целия ден столовете около масите бяха запълнени и участниците в игрите си тръгнаха с добри впечатления.

Снимка 5 – „Археолози срещу иманяри“

Програмата приключи с прожекция на филм за 2 юни „Една минута извън времето“ на Красимира Дуковска в Пленарна зала на НИМ. Филмът представи един по-различен поглед на честванията на Деня на Ботев и на загиналите за свободата и независимостта на България, с мнения на обикновени хора и специалисти.

По време и на двете събития се проведеха и различни ателиета в Детския център към НИМ.

Положителните реакции на хората по време и след края на проведените събития ни мотивираха да продължим в същата посока на развитие, като отговаряме на нуждите на новите публики.

В обобщение – бъдещето за Националният исторически музей като институция, допринасяща за развитието на съвременното гражданско общество, е търсенето на още иновативни подходи, които да накарат посетителите да почувстват, че това е „тяхното“ събитие и да искат да участват.

Снимка 1 – Прожекция на „Златната ябълка“ в Пленарна зала

Снимка 2 – Хороводни ателиета и „Тџпани и гайди“

Снимка 3 – Хороводни ателиета и „Тџпани и гайди“

Снимка 4 – доц. д-р Бони Петрунова с „Първобитко”

Снимка 5 – „Археолози срещу иманяри”

СЪЗДАВАНЕ НА АТРАКТИВНИ И РАЗНОРОДНИ МОДУЛИ В ЕКСПОЗИЦИЯТА, КОИТО ДА ПРИВЛИЧАТ РАЗЛИЧНИ АУДИТОРИИ ПОСЕТИТЕЛИ

д-р Огнян Тодоров

Регионален природонаучен музей – Пловдив

Експозицията на Регионален природонаучен музей – Пловдив се състои от две части. Първата е основна и е съставена от различни минерални, палеонтологични и хербарийни обрзци, както и препарирани животински видове. Тя е разпределена в осем самостоятелно оформени зали, които следват еволюционния принцип. Това са зали: „Геология“, „Ботаника“, „Безгръбначни животни“, „Риби“, „Земноводни и влечуги“, „Птици“, „Бозайници“ и „Палеонтология“.

Втората е изградена от живи представители на растения, безгръбначни, риби, земноводни и влечуги. Тя е обособена в седем зали: „Сладководен аквариум“, „Морски аквариум“ – 2 зали, „Терариум“ – 3 зали и „Тропик“ с живи пеперуди.

Така оформена, експозицията има всички основни модули, характеризиращи живата и нежива природа с много малки изключения.

Основният принцип, който е заложен в оформянето ѝ, е: „Добре дошли в различните светове“. Така сградата се превръща в място, където посетителят може да намери за себе си, това което най-силно го вълнува и привлича.

Но какво е необходимо, за да бъде постигнат ефект, при който всеки влезнал в музея да отнесе със себе си едно невероятно преживяване. Експозицията трябва да разказва различни истории, да образува и да е в състояние да задържи и задълбочи интереса. Всеки има различни интереси. От паяците до зимите. От космоса до джунглата с пеперудите. От сладководните до морските обитатели. От минералите до бозайниците. Това многообразие от различни теми, представено по атрактивен и иновативен начин, е в състояние да задържи и засили интереса не само към самите тях, но и към заобикалящата ни среда.

Основната мисия на всяка музейна институция е да представи по такъв начин темите, които презентира, че да бъдат максимално интересни и про-

вокативни. Така ще може да образова и заинтригува своите посетители и да ги накара да се върнат отново. Излизайки от сградата, те да бъдат достатъчно развълнувани от това, което са преживели, за да могат да разкажат и апелират: „Отидете и вижте света, в който ще попаднете“.

За да може тази приказка да се случи, всяка експозиция трябва да е достатъчно иновативна и гъвкава. Излизането от някои стереотипи би провонкирало интерес.

Модулите, които попадат в категорията „Иновация“ в РПНМ – Пловдив, могат да бъдат подредени в следната последователност:

Ела с нас в космоса, където в специално оформена зала е разположен първият в България дигитален 3D планетариум с диаметър на купола 8 метра и модерен 4К лазерен прожектор. Залата разполага с 50 седящи места и в нея се прожектират над 10 филми, предимно на космическа тематика. Шоу програмите са специално разработени за куполна прожекция, като по този начин създават усещането за пряко участие в случващото се на екрана. В 3D вариант чрез специални очила посетителите могат да попаднат и в света на морските чудовища, отдавна изчезнали от лицето на Земята.

Виж как светим. В същата зала, странично от купола има разположена колекция с минерали. В част от нея са подредени специално подбрани кристали, които при облъчване с УВ светлина започват да луминисцират в различни цветови гами и създават невероятно красива палитра от цветове. В залата са представени и редица минерали, които осветени с обикновена светлина, но под определен ъгъл, могат да я отразяват в различни цветове.

Ела в гората. В залата с ботаниката има обособена витрина от отворен тип, в която посетителите могат да влезнат и да се почувстват, все едно че са част от заобикалящата ги среда. Витрината е оформена като горско местообитание на видове, населяващи планинския пояс на приблизително 1000 метра надморска височина. Оформлението в нея е постигнато само с естествени материали. Експонирани са 15 вида птици и бозайници, които са емблематични и познати на децата. Подбрани са видове, които имат характерни звуци. Съчетанието на естествени материали (дървета, листа, клони, мъх и др.) и присъствието на специална звукова уредба карат посетителите да усетят миризмата и да чуят звуците на една истинска гора.

Виж как правим мед. В залата с безгръбначните е изграден кошер с пчели. Той е снабден със стъклени прегради, за да могат посетителите да надникнат в него и да разберат каква е организацията на пчелното семейство. В стената има пробита дупка, чрез която пчелите имат възможност да излизат и да събират прашец в градина.

Погледни назад във времето. В същата зала има модул на насекоми в копал отпреди 50 милиона години. Чрез специално монтирана система от светлина и оптика могат да бъдат наблюдавани насекоми от отдавна отминали геологични периоди.

Потопи се в света на реките и езерата. В специално оформена зала е показана жива експозиция на близо 250 сладководни вида риби. Аквариумите са така оформени експозиционно, че максимално добре да имитират, чрез множество растения, камъни и дървета, естествените местообитания на видовете. Залата е без аналог в страната с присъствието на толкова богато разнообразие на риби, растения и безгръбначни от цял свят.

Потопи се в света на моретата и океаните. В две зали са разположени 8 аквариума със соленоводни обитатели от цял свят. Присъствието на атрактивни и богато оцветени коралови рибки, както и на широк спектър от безгръбначни (октоподи, корали, скариди, актинии, анемонии, морски таралежи и морски звезди), създават неотразимо усещане у посетителите. Цялото това многообразие от видове е допълнено с 6 вида акули и скатове. Обособени са и средиземноморски аквариуми, както и аквариум с медузи.

Запознай се с влечугите. Изграден е учебен терариум с неотровни видове земноводни и влечуги. Целта на терариума е да даде възможност на посетители, под ръководството на специалист, да имат пряк достъп до част от видовете. Акцент в експозицията е двуметров нилски крокодил и два близо 5-метрови бирмански питона.

Разходи се в джунглата. На третия етаж на сградата е обособена специално изградена зала за живи пеперуди. Това е единствена в страната и на Балканите подобна зала, която пресъздава реалното местообитание на представените видове. В нея има изградени изкуствени скали, водопад и малко езеро с поточе, както и множество тропични растения. Създадена е сложна техническа система, която да има възможност да поддържа необходимите за пеперудите условия. Тук могат да бъдат наблюдавани и различни процеси, свързани с жизнения цикъл на пеперудите – копулация, снасяне на яйца и излюпване от какавида.

Категория „най-най“. Това е една от най-атрактивните и привличащи интерес категории. В нея попадат редица животни. Това са най-голямата кафява мечка на Балканския полуостров (2,5 метра), най-дългата препарирана змия в Европа (8,5 м.), мъжки сръндак със сребърен медал за дължина на рогата, както и редица безгръбначни (най-голямата пеперуда в света, най-големият бръмбар, най-дългото насекомо, най-голямата богомолка, най-голямото водно конче и други). Събрани са колекции от най-едри

дневни и нощни пеперуди, най-едрите американски и африкански бръмбари.

Към тази категория спада и жива експозиция от най-отровните видове риби в света. В нея присъстват около 30 екземпляра, които до момента не са излагани в нито един аквариум в страната. Това са риба „камък“, риба „скорпион“, риба „гоблин“, риба „жаба“ и други.

Цялата тази плетеница от разнообразни видове е обвързана с информационна киоск система, даваща информация за всеки един представен вид, неговото разпространение, местообитание, снимков и видеоматериал и консервационен статус. Създаден е и електронен екскурзовод за улеснение на посетителите, както и холограмна витрина, показваща част от най-емблематичните експонати в музея.

Не на последно място са образователните дейности на институцията. Изготвени са редица образователни и обучителни дейности, от които в категория „иновативен подход“ попадат провеждането на ежемесечни безплатни лекции на различни теми за широк кръг посетители. На тези лекции се канят известни и атрактивни лектори, които представят различни теми, свързани с естествените науки. Към екипа на музея са „назначени“ и двама нещатни сътрудници. Това са две деца на 9-годишна възраст с енциклопедични познания в биологията. Те се включват с изнасяне на лекции по интересни теми пред аудитория, беседи с посетители и редица презентации.

Постигнатите резултати са свързани и с редица текущи проблеми. При създаването на всички тези модули винаги се намираха много хора, които доста мотивирано се опитваха да убедят околните, че това няма как да се случи защото... Но при една добра идея винаги има начин.

Разбира се като всяко едно нещо, за да бъде онагледено, обикновено се използват цифри. Във финансово измерение приходите на институцията за периода 2011-2019 г. са нарастнали 12,5 пъти. Като октомври 2012 г. музеят затваря врати за основен ремонт и отваря през октомври 2015 г.

В заключение на гореизложеното може да се отбележи, че смелите идеи и иновациите са в основата за постигането на множество детски усмивки, което всъщност е най-голямата награда за положените усилия.

ЕКСПОЗИЦИЯ „ВЕЛКО КЪНЕВ“ – ЕДНА НОВА ЕКСПОЗИЦИЯ НА ЕТНОГРАФСКО- АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ЕЛХОВО

Добринка КОСТОВА, Христо ХРИСТОВ

Етнографско-археологически музей – Елхово

На християнския празник Успение Богородично – 15 август 2018 г., в Елхово, в присъствието на много гости, роднини, приятели и съграждани на Велко Кънев се състоя тържествено откриване и освещаване на експозиция „Велко Кънев“.

Тя е посветена на живота и творчеството на народния артист, режисьор и любимец на българската публика и открита в чест на 70 години от неговото рождение.

Това е първата и единствена по рода си до сега експозиция, посветена на българския актьор и режисьор, експонирана в родния му град.

Реализирана е от Община Елхово, чрез Етнографско-археологически музей-Елхово, в специално адаптирана за целта сграда, с любезното съдействие на: Народен театър „Иван Вазов“, Сатиричен театър „Алеко Константинов“, Българска национална филмотека, Съюза на артистите в България в лицето на Тинка Николова – експерт театър и театрален архив, Дора Кънева – съпруга на Велко Кънев, Къньо Ламбов – брат на Велко Кънев, и доброволната подкрепа на много граждани на Елхово. Всички те предоставиха снимков материал и лични вещи на актьора.

Автори на тематико-експозиционния план са Янчо Петров – художник от Елхово, и Христо Христов – директор на Етнографско-археологически музей-Елхово, и сътрудници по изпълнението Добринка Костова – главен уредник, и Милена Вълева – уредник от Етнографско-археологически музей.

Експозиционният план е разгърнат в 3 зали.

В първата зала на експозицията е представен личният живот на актьора чрез снимки, документи, лични вещи. Посетителите могат да видят живота на Велко Кънев извън роля – като дете с родителите си Кера и Къньо, с приятели от махалата, като ученик и абитуриент в ПГ „Св. Климент Охридски“ – Елхово през 1966 г., като участник в театралната самодейност на гимназията и читалище „Развите“ в Елхово, като новобранец на войнишката си

клетва в НШЗО „Христо Ботев” – Плевен, шафер на батковата си сватба през 1973 г., любимец на състудентската си група от НАТФИЗ, грижовен съпруг, баща на две дъщери Катерина и Марта, снимки на Велко като любящ син и дядо с внучкачаката си София, с приятели от Елхово и много други.

Във витрини са изложени дипломите му за завършване на средно и више образование, Указ за званието му заслужил артист, грамоти и плакети за награждаване за високи творчески успехи, знаци за почетен гражданин на Елхово и Сливен, ордени и медали – „Св. св.Кирил и Методий“ I степен за големи заслуги в областта на културата и изкуството, лични вещи – пропуски за театрите в които е играл, очила, часовник, програми и сценарии от множеството театрални постановки и филмите с негово участие от екрана.

Втората зала представя творческите успехи и награди на Велко Кънев в областта на театъра, киното, телевизията, шоу програмите.

Посетителите имат възможността да се насладят на снимки от незабравимите му роли, които започват още от студентските му години във ВИТИЗ „Кръстьо Сарафов” в класа на доц. Апостол Карамитев: ролята на слугата от „Мечка” от Антон Чехов, Боздугански в „Службогонци” от Иван Вазов и в „Женско царство” от Ст. Л. Костов.

Следващите табла са наситени със снимки от ролите му – над 40, в множеството театралните постановки, в които е участвал на сцената на Сливенския театър, Сатиричния театър „Алеко Константинов” – София, Народния театър „Иван Вазов”, а именно: д-р Кондов в „Милионерът” от Йордан Йовков, Тихол Чушкарров в „Двубой” от Иван Вазов, Джупунов в „Иван Кондарев” от Емилиян Станев, Сганарел в „Дон Жуан” от Жан Молиер, Иванчо Йотата в „Чичовци” от Иван Вазов, Клавдий в „Хамлет” от Уилям Шекспир, Анастасий в „Сън” от Иван Радоев, Клов в „Краят на играта” от Самуел Бекет, Креон в „Антигона” от Софокъл, Кръстьо Никифоров в моноспектакъла „Великденско вино” от Константин Илиев, Паскуале – „Призраци в Неапол” от Едуардо де Филипо, Даскала в „Даскал” от Жан Пиер Допан, Велко Кънев в „Дванадесет разгневени монолога”, в чест на 60-годишния му юбилей и много други.

Вълнуващи са снимките от незабравите кадри на емблематичните му роли в киното и телевизията, около 50 на брой: Димето в „Силна вода”, Велко в „Оркестър без име”, Андро в „Бяла магия”, Велко в „Мъжки времена”, александриец Ангеларий в „Константин философ”, инспектор Тяхчев в „Бон шанс, инспекторе!”, Радо Пешев в „Да обичаш на инат”, Петър Петкин в „Маневри на петия етаж”, индустриалеца арменец в „Още нещо за

любовта“, поп Иван в последния му филм „Миграцията на паламуда„ и др.

Изложени са аудио-, видеокасети и много снимки от участието му в група „НЛО“, която се ползва с голям успех на телевизионния екран, с концерти по стадионите в България и по-късно прерастнала в телевизионното предаване на Канал 1 „Клуб НЛО“ в периода 1996 – 2004 г.

Две табла представят и кариерата му на режисьор в българския театър в пиесите на Жозиян Баласко на сцената на Народния театър „Иван Вазов“ – „Дядо Коледа е боклук“ и „Омайна нощ“ и „Бившата жена на моя живот“ с театрална къща „Viva arte“, както и „Благородният испанец“ от Съмърсет Моъм с театрална формация „Мелпомена“.

В експозицията е отделено специално място за наградите и отличията на Велко Кънев:

- „Награда за актьорско майсторство“ за ролята на д-р Кондов в пиесата „Милионерът“ на национален преглед на Йовковата драматургия – 1975 г.
- „Втора награда за мъжка роля“ за ролята на Матей-Нищото от „Опит за летене“ на национален преглед на българската драма и театър – 1979 г.
- Заслужил артист – 1982 г.
- „Първа награда за актьорско майсторство“ на VII национален преглед – 1983 г.
- „Специална награда за филм „Да обичаш на инат“ в лицето на режисьора Николай Волев -Варна, 1986 г.
- „Наградата за мъжка роля“ на СБФД за ролята на (Радо) от филма „Да обичаш на инат“ – 1986 г.
- Народен артист – 1987 г.
- „Аскеер за водеща мъжка роля“ за ролята на Кръстьо Никифоров от пиесата „Великденско вино“ на Константин Илиев – 1994 г.
- „Втора награда за пиеса“ за „Даскал“ от Жан-Пиер Допан на Международния фестивал на моноспектаклите „Монокъл“ - Санкт Петербург, 2007 г.
- Орден „Кирил и Методий“ - I степен за заслуги в областта на културата и изкуството – 2008 г.
- „Икар за чест и достойнство“ – 2012 г. Посмъртно отличие на Велко Кънев от Съюза на артистите в България

За експозицията отговарят специалистите от Етнографско-археологически музей-Елхово. Всеки ден от 10.00 часа в третата залата, която е малка кинозала се прожектират филми с участието на Велко Кънев.

За една година от своето откриване през залите на експозицията са преминали хиляди посетители – туристи, гости и жители на града, роднини, съученици, приятели, колеги на Велко Кънев, актьори от гостуващи театри в Елхово. Всички те с огромна любов, признателност и насълзени очи си спомнят за големия български актьор, отишъл си без време (едва 63-годишен), който остави неизличима дияра в театъра и киното със запомнящите си роли и любимец на редица поколения българска публика.

Велко Кънев обичаше родния си град Елхово и елховлии му отговориха със същото.

С Е К Ц И Я

**„ВРЕМЕННИТЕ ЕКСПОЗИЦИИ КАТО
ЦЯЛОСТЕН ПРОДУКТ.
ИЗСЛЕДВАНИЯ, КОНЦЕПЦИИ И ЕКИП“**

ВРЕМЕННАТА ЕКСПОЗИЦИЯ „ПЕСЕНТА НА ДЪРВОТО“ И ЕДНА НЕРАЗКАЗАНА ИСТОРИЯ

д-р Биляна ПОПОВА, Лора ХРИСТОЗОВА

Регионален етнографски музей – Пловдив

Във временните етнографски музейни изложби от особена важност е запознаването на музейния посетител с езика на знаците и смисъла, които се крият в специално подбраните и представени експонати. Съвременните музейно-педагогически технологии са необходими за стимулиране на самостоятелното усвояване на дълбоките, често скрити значения и истории, закодирани в най-обикновените и обичайни предмети. Те се явяват средство за предаване на информация, обезпечаващо музейната комуникация, и са основата на всяка експозиция като автентичен свидетел на факти, събития, явления в обществения живот и природата. Информационният статус на музейния предмет се определя от възможността за неговото изследване като исторически източник, като документ на определена епоха, а също и като текст, който има определен семиотичен курс.

Специално трябва да се подчертае ролята на временните експозиции в утвърждаването на стандарти. Като основно тяхно предимство може да се изтъкне обстоятелството, че с качествата си те имат добро приложение в работата на музея във функцията му да служи на обществото. При тях се осъществява максимално използване на ресурсите при ограничено време и изобилие от материал. Те стимулират интереса на широката публика и създават разнообразие за постоянните посетители. Едно от най-важните качества на временните изложби е, че предлагат идеална възможност да бъдат иновационни и смели, без да поемат голям риск (Бонева 2007: 58).

Темата на временната изложба, осигуряваща на посетителите средство да проследят даден сюжет, ги кара да почувстват, че е изграден определен ред, който може да структурира техния опит. Предпоставка за това е прецизното вникване в материала. То единствено позволява ясно поставяне на акцентите, защото колкото повече една изложбена тема е научно разработена, толкова по-добре ще могат да се подберат най-подходящите обекти (Бонева 2007: 59).

Поставената тематика задава смисъла и идеята, която влага авторът куратор, какво иска да каже, какъв е концептуалният му замисъл, каква

информация е закодирана във включените експонати, към каква публика е насочена и др. Темата трябва да бъде подбрана така, че да може да се „разчете“ чрез избраните за показване вещи. Музеят е място, където разказването на истории би могло да накара гостите да почувстват и съпреживеят емоциите на отминалите времена. Експонатите са мощен способ да се представи темата и тя да стане видима и осезаема за посетителя. Добре подбраният и показан във временна или постоянна изложба предмет завладява аудиторията със свързаната с него богата информация. Съществуват редица методи, с които временната изложба да бъде представена пред публика, но добре поднесената и разказана история, закодирана в експонатите, би я направила незабравима.

Подобна изложба, в центъра на която е личната история на хората, при тежавали дадена вещ, е показана от РЕМ – Пловдив още преди десет години. Първото представяне на „Песента на дървото“ е във връзка с реализацията на проекта „Еуфония 2009“ с участието на България, Белгия и Румъния, финансиран по програма „Култура 2007-2013“ на Европейския съюз. По този повод експозицията гостува в Брюксел и Букурещ. През март 2018 г. под форма на табла, изработени с нов дизайн и информация, тя гостува в „Салон на музеите“ в НДК – София, организиран във връзка с българското председателство на Съвета на Европейския съюз. В съкратен вид бе представена и в къщата музей „Панчо Владигеров“ в София. През 2019 г. Пловдив стана Европейска столица на културата. На 11, 12 и 13 януари с.г. в Града на тепетата се проведе поредица откриващи събития. Едно от тях бе изложбата „Песента на дървото“ на Регионалния етнографски музей – Пловдив.

Временната експозиция „Песента на дървото“ разказва реални случки с реално съществували герои. В нея са включени около 100 уникални експоната – традиционни и класически музикални инструменти от фонд „Музикални инструменти и обреден реквизит“ на РЕМ – Пловдив. Голяма част от тях носят името и историята на своите създатели – майстори на музикални инструменти, както и на изпълнителите, свирили на тях. Освен това е ясно от кой регион са музикалните инструменти и къде са битували.

Това е още един щрих, който допринася за по-добро осмисляне на видяното. Посетителят го пречупва през своите спомени и преживявания – мнозина казват примерно: аз самият имах такава гайда; дядо свиреше на такъв кавал; баба ми разказа за нейната мандолина; помня свирачите по улиците; пращядо е бил част от салонен оркестър в града и т.н.

Вещите разкриват своите истории, а самата изложба представя музикал-

ния Пловдив, в който през XIX в. е звучала каква ли не музика – възрожденски песни, народни ритми, църковни песнопения, кадрил, полка и валс. Музика звучи в гръцката, българската, арменската църква, в католическата катедрала „Св. Лудвиг“, от минаретата на многобройните турски джамии, в еврейските синагоги. В училищата се пеят гръцки, български, турски, италиански, френски, чешки, руски, немски песни. Многообразната музикална среда се допълва от новата мода по вечеринки, соарета и балове. Селският фолклор, уличните маанета, мелодиите на латерни и шарманки допълват облика на Пловдив като образец на новата градска култура.

Изложбата „Песента на дървото“ е съпътствана от интерактивен модул, което повишава нивото за възприемането ѝ. Всеки музикален инструмент е представен чрез звук, снимки и информационен текст с цел в процеса на разбиране да се включат повече сетива, в случая слух, зрение, допир.

Освен модула, към експозицията е разработена и детска образователна програма. Два работни листа провокират знанията на младата публика и подтикват малките посетители да рисуват, да смятат, да откриват, да четат и да сравняват. Гъдулката и цигулката – двата инструмента, които олицетворяват две култури – са представени по забавен начин, за да може детето само да достигне да определени изводи. Че целите са постигнати, свидетелстват записите в тетрадката за впечатления: „Чудесен музей, пълен с възшебства! Благодаря за приключението! – Алекс, Матеа, Биляна и Антон“; „Песента на дървото“ е едно магично място с игри и забавления! – Йоана“.

Към временната изложба „Песента на дървото“ беше организирана детска работилница, в която се включи майстор на традиционни музикални инструменти – гъдулки и тамбури. Пред аудиторията той онагледяваше дългия и сложен процес на изработка на музикален инструмент. Децата имаха възможност да се запознаят с отделните етапи и метаморфози, през които преминава дървото, за да се превърне в свиреща тамбура. Освен това те се включиха активно в майсторенето, като пробваха своята сръчност и умения. Работилницата даде възможност на малките посетители на музея, под формата на игра, отблизо да се запознаят с тънкостите на един интересен занаят.

Във временната експозиция „Песента на дървото“ особено място заема един традиционен музикален инструмент – кавал, носещ личните истории на двама души, трайно обвързали живота си с музиката, както и сведения за едно малко познато събитие от края на XIX в. – Първи кавалджийски конкурс в Пловдив. Във фонд „Музикални инструменти и обреден рек-

визит“ на Регионалния етнографски музей – Пловдив се съхраняват 11 инвентарни номера от № 471 до № 481, свързани с провеждането на този конкурс през 1898 г., организиран от Пловдивското певческо дружество. Тези документи – писма, разписки, обявления – са оригинални ръкописи, даващи информация за събитието. Те постъпват в музея през 1967 г. като част от фонда на къщата музей „Ангел Букорещлиев“, който се премества в Етнографския музей – Пловдив, заедно с уредника Любомир Петров.

Във фонда на РЕМ – Пловдив се съхранява и кавалът, изработен по специална поръчка за кавалджията Радю Йорданов Енев, роден 1862 г. в с. Читак (дн. Бяла река), Пловдивско. С този музикален инструмент той е участвал в кавалджийския конкурс, проведен на 20 септември 1898 г. в Пловдив, за което ще стане въпрос по-надолу в статията. Той е изработен в края на XIX в. от майстора на музикални инструменти Никола Метексов от Чепеларе – овчар и страстен кавалджия, който започнал да майстори подобни метални кавали, след като няколко дървени му се пропукали. Инструментът е триставен, стругован, направен от дрян. Има три рогови втулки с гравирани пояси и полуконцентрични кръгове. Инкрустиран е с богата метална украса.

Кавалът, принадлежал на Радю Енев, е постъпил в музея през 1983 г. и се съхранява във фонд „Музикални инструменти и обреден реквизит“ на РЕМ – Пловдив. В същия фонд се намира и снимка на семейството на Радю Енев, подарена на музея от неговия внук Делчо Петров Радев, през октомври 1983 г. На фотографията, направена 30-те години на XX в., кавалджията Радю Енев е седнал в средата, а около него са жена му и децата му. На гърба ѝ е описана част от историята, свързана с кавала.

В следващата част от статията последователно е представена една хем лична, хем общественозначима история за едно музикално събитие, един човек и един инструмент, като всичко това дава пореден щрих към последните години на XIX столетие...

Борис Пилатов, член на комитет по организиране на всеславянски концерт в Прага, изпраща на 10 юни 1898 г. писмо до председателя на Пловдивското певческо дружество. „В Прага тая година се състави един комитет, който урежда и ще даде в същия град през месец ноември един всеславянски концерт. В програмата на тоя концерт ще има от всички славянски народи по два номера и то из чисто народните му песни. За българските народни песни се прие от комитета да бъдат изпълнени с невиджания и нечувания тук български народен инструмент кавал, което ще бъде една новост в програмата и с което ще се даде възможност на тукашния музи-

кален свят да се запознае поне от малко с тоя народен инструмент. Затова, г-н Председателю, комитетът по уреждането на всеславянския концерт в славянската Прага, се обръща към Вашето Дружество и Ви моли, щото почитаемото Певческо дружество да избере двама кавалджии – селяни, които да владеят инструмента като артисти. Комитетът мисли, че такива лица могат да се изберат по конкурс. Разбира се, че тия две лица трябва да се съгласяват в свиренето си, защото ще свирят на едно – „Дуо“. Главно от тях ще се изисква една старонародна българска песен и една ръченица. Комитетът вярва, че разбирате важноста на неговото предприятие и че ще удовлетворите просбата му.

За сега се умолявате да съобщите може ли почитаемото Певческо дружество взе на себе си тая грижа – избирането на двама кавалджии, а по-сетне ще Ви се яви точно денят на концерта, програмата и денят, когато трябва да тръгнат кавалджиите.

Пътните разноски за идването и възвръщането на кавалджиите ще бъдат за сметка на комитета.“ (инв. № 481). Вляво горе на листа има резолюция от председателя на Дружеството Антон Безеншек, че молбата е „прочетена на Заседание V на 4.06.1898 г.“.

Датата е записана по стария юлиански календар, което ще рече 16 юни по новия григориански. Писмото е подписано от Борис Пилатов с дата 10 юни по новото летоброене, което вече е прието в Австро-Унгарската империя, в чиято територия влиза и Прага по онова време. Настоятелството решава да изпрати положителен отговор и Дружеството да приеме предложението да свика и организира конкурс през септември 1898 г. В РЕМ – Пловдив, е запазено писмо (чернова) от 13 юни 1898 г.¹ до Борис Пилатов. В него се съобщава, че с „особено внимание и удоволствие Дружеството прие поканата за предполагаемия всеславянски концерт в Прага през месец ноември и като напълно одобрява тази хубава идея съобщавам Ви, че зима на себе си грижата да избере чрез явен конкурс двата най-добри кавалджии, които да отговорят на условието, указано в писмото Ви. Настоятелството предполага концертът да стане през месец септември, когато селяните си свършват полските работи, за да могат да земат участие повече души в конкурса, след което ще чакат разпореждането Ви, за да могат подбраните да тръгнат на време за западна Прага.“ (инв. № 480).

Борис Пилатов не е случаен човек. Той поставя начало на хоровото дело в Горна Оряховица, където създава първия църковен хор в града. Продъл-

¹ Всички дати от тук нататък в статията са записани според записите в документите в оригинал.

жава делото на основателите на хора към НЧ „Напредък – 1869“ братята Вичо и Сидер Грънчарови и учителя и първи кмет на Горна Оряховица Радко Радославов. Пилатов дирижира и държавния църковно-училищен хор в Търново по време на обявяване на независимостта на България на 22 септември 1908 г., развивайки музикална дейност в старата столица от 1901 г. до 1928 г. Пак в Търново Борис Пилатов прави и първите записи на традиционна музика в България с технически звукорегистриращи средства за научни цели, които започват през първото десетилетие на XX век с употреба на едисоновия фонограф.

И така още през юни 1898 г. Настоятелството на Пловдивското певческо дружество подготвя писма до администрациите на вестниците, окръжните управители, околийските началници и кметовете в страната с молба да се публикува съобщението за конкурса, на който ще изберат двама кавалджии за всеславянския концерт в Прага през ноември (инв.№ 477, 478). Обявлението гласи: „През месец Ноемврий т.г. в Прага (Австрия) ще се даде един всеславянски концерт, в програмата на който ще има от всеки славянски народ по два номера и то из чисто народните му песни. За българските народни песни се е приело от комитета в Прага да бъдат изпълнени с невиджания и нечувания там български народен инструмент „кавала“.

Настоятелството на Пловдивското певческо дружество, като съобщава това за знание на кавалджиите, обявява, че ще даде един конкурс на 20 септември т.г. в Цар- Симеоновата градина в г. Пловдив, за който се поканват да вземат участие всички, които добре владеят този инструмент.

При този конкурс ще се изберат от Настоятелството двама най-отлични кавалджии, които ще се съгласяват в свиренето си и които ще се изпроводят на определения за концерта ден в Прага. Всичките разноски за отиването и връщането на кавалджиите ще бъдат за сметка на Пражкия комитет, който е взел инициативата за уреждането на този всеславянски концерт.

Г.Г. Окръжни Управители, Околийски Началници и Селски Общински Кметове, както и всичките вестници се умоляват да дадат най-голяма гласност на настоящото, за да може да се представи, колкото е възможно по-достойно българската народна музика при този първи всеславянски концерт и да се даде възможност на тамошния музикален свят да се запознае поне от малко с Българския Народен Инструмент „кавала“. Пловдив, юни 1898 г.“ (инв . № 473).

Във в. „Западна България“, бр. 31 от 24 юни 1898 г., е публикувано Обявление № 180 със същия текст, който е подаден от Певческото дружество на 19 юни с.г. Във в. „Пловдив“, бр. 25 от 2 юли 1898 г., има подобна инфор-

мация със заглавие „Надпреварване с кавали“ и публично одобрение за инициативата на Дружеството в тази посока.

В отговор на мащабната популяризаторска дейност на Певческото дружество се получават и множество молби за участие в конкурса. Едно такова писмо в ръкопис е запазено във фонда на музея, написано от Стоян Котев от с. Лозно, Кюстендилско, на 17 юли 1898 г.: „Понеже съм добре запознат с инструмента „кафал“, владее го добре, то чрез разгласяването чрез залепеното обявление под № 180 са научих, че то – Дружеството, търсило младежи, които добре владеят казаный инструмент, то аз като се четем един от тия, чест имам да помоля казаното Дружество да ма приеме за такъв. Уверен съм, че молбата ми ще се удовлетвори, то оставам с почитание. За приемането ми моля почитаемото Дружество да ми съобщи, колкото се може по-скоро.“ (инв. № 475).

Събитието е подкрепено и от държавата, тъй като Министерството на търговията и земеделието в писмо от 28 август 1898 г. до Пловдивското певческо дружество запитва дали певческото обединение е съгласно насроченият за 20 септември 1898 г. Занаятчийски конкурс за Южна България, който ще се провежда цяла седмица в Пловдив, да стане съвместно с насрочения за същата дата кавалджийски конкурс (инв. № 471). Във в. „Съветник“, бр. 36 от 22 септември 1898 г., е отразен този занаятчийски конкурс: „щели да се правят опити за тъкане на платове с бързодействащи станове, за бързо изкарване на бакърени съдове посредством струг и пр. Посетителите на конкурса се ползват с 50% отстъпка, т.е. с половината цена, по българските и източните железници“.

Кавалджиите, които са решили да участват в конкурса, са се готвили настойчиво и упорито. По жътва, когато другите жънали, те свирели. Сред тях има и овчари с големи стада и много земя. Някои от кавалджиите ги викали по сватби, хора и моабети, защото били признати от общността като майстори на кавала. Един от участниците впоследствие дори бил погребан с кавала си, до такава степен се е припознавал с него.²

В писмо на Пловдивското певческо дружество от 12 септември 1898 г. (инв. № 479) до хористките се съобщава за насрочени репетиции и участие на смесения хор в народния концерт, в който ще се представят и премираните кавалджии. От документа става ясно, че кавалджийският конкурс ще се проведе заедно с Промишленото (занаятчийското) изложение в Пловдив. Събитието е открито на 20 септември в големия салон на Цар-Симеоновата градина с голям концерт. Освен мъжкия хор и смесеният пее

² По сведения, събрани през 70-те г. на XX в. от Любомир Петров, уредник в Етнографски музей – Пловдив.

китка от народни песни. Публиката на концерта е многобройна, дошла от всички краища на България, а гостите от София пристигат със специален влак. Организаторите се надяват на проявата да присъства дори княз Фердинанд, но това не се случва. В същия ден се освещават знамето на Дружеството, както и конкурсът на кавалджиите, които се стичат от цяла България, а най-добрите от тях ще заминат за всеславянския концерт в Прага и ще вземат участие в предстоящото музикално събитие. Предвидено е част от приходите да се използват за кавалджиите.

Доказателство за разплатени суми се пази в музея под инв. № 472. Това е разписка от 21 септември 1898 г. със саморъчните подписи на 13 кавалджии за общо 60 лева получени пари. Интересното е, че седмина от тях са неграмотни, а другите шест са положили лично подпис след името си. Героят от настоящата статия Радю Йорданов от с. Читак (дн. Бяла река, Пловдивско) е сред подписалите се саморъчно кавалджии и е получил 5 лв. за пътуването си до Пловдив. Сумите са разпределени според отдалечеността на населеното място, откъдето идват свирачите.

В списание „Българска сбирка“ (месечно списание за книжнина и обществени знания, което излиза в София и Пловдив в периода 1894 – 1915 г.) от 1 октомври 1898 г. е публикувана информация в раздела „Из книжнината и живота“ (I В нашенско), точка VIII с тема „Търговско-промишлен музей и занаятчийски конкурс; кавалджиите“, от която става ясно кои са наградените свирци: Григор (Гочо) Гюров Гочев от с. Хебибчево, Свиленградско, и Димитър Христосков от с. Щърково, Пазарджишко. Не е случайно, че точно там е поместена информация, свързана с всеславянския концерт в Прага, тъй като това списание публикува множество материали за славянските страни.

Под инв. № 474 е запазен ръкопис (писмо) от 23 октомври 1898 г. от Радю Йорданов до председателя на Пловдивското певческо дружество: „След като Ви поздравявам, моля да ме известите какво стана с въпроса за кавалджиите, в който и аз бях конкурент и за което ми обещахте, че ще ми помогнете за приемането ми и изпращането ми в надлежното място. Моля, Г-н Председателю, по какъвто и начин да е да ме известите ще се сполучи ли или не, да не се притеснявате и не ми кажете истината, защото очаквам с нетърпение. Приемете поздравите ми.“. Сравнението на подписа под текста с другия в разписката за пътните доказва автентичността му. Но оформянето на буквите в подписа и в писмото е различно, което означава, че е писано от друг човек. Може да се направи извод, че Радю Йорданов не е бил от образованите хора на онова време, но все пак е имал познания

върху българското писмо и четмо.

Върху писмото на Радю Йорданов стои резолюция от 13 ноември 1898 г.: „Отлага се концертът в Прага по причина на смъртта на австрийската императрица“. Елизабет Баварска (Сиси), съпруга на австрийския император Франц Йосиф, умира на 10 септември 1898 г. Не се знае дали този отговор е изпратен до Радю и дали той е бил информиран за отлагането. Във в. „Западна България“, бр. 52 от 14 септември 1898 г., в. „Съветник“, бр. 34 от 8 септември 1898 г., сп. „Светлина“, кн. 9 от септември 1898 г., подробно е описано убийството на императрицата и важноста на това събитие, за което лично Негово царско височество Фердинанд заминава за Виена, за да присъства на погребението. Това е и причината този всеславянски концерт да не се състои и всички усилия по организирането му да останат напразни. Но във фонда на РЕМ – Пловдив, се съхранява историята на този кавалджийски конкурс, имена на участниците в него, снимка на един от тях заедно с цялото семейство на Радю Йорданов, както и неговия кавал, с който участва на конкурса.

В унисон с всичко казано дотук звучат думите на известния руски философ футуролог и религиозен мислител Николай Фьодоров, който още в края на XIX в. извежда основната роля на музеите в статията си „Музей, его смьсл и назначение“: *Музеят не е просто сбор на вещи, а преди всичко сбор на лица. Неговата основна функция се заключава не в натрупването на мъртви вещи, а във възвръщането на живота на отминалото, във възвръщането на мъртвите и техните произведения като живи фигури* (Фьодоров 1995: 371-373).

Във временните музейни изложби предметите, кодирани в себе си неразказани истории, въвличат посетителите в пътешествие назад в миналото. Зад всяка подобна вещь се крият образи, личности, епохи, култури. Временна изложба, в която са включени такива експонати, въздейства на публиката не само рационално, но и емоционално. Както споменахме в началото, като основно предимство на временните експозиции би могло да се изтъкне обстоятелството, че при тях се осъществява максимално използване на ресурсите при ограничено време и изобилие от материали. Те стимулират интереса на широката публика и създават разнообразие за постоянните посетители. Разказаната история, подчинена на общата тематика на изложбата, дава възможност на посетителите да проследят определен сюжет, като го пречупят през призмата на своите виждания. Без идея, без разказ, без история вещите не могат да направят никоя експозиция вълнуваща и въздействаща.

Временните експозиции, базирани на лична история, са полезни и поради факта, че предоставят достъп до „скрита информация“, съдържаща се в експонатите, съхранявани в музейните фондове. Тези вещи будят огромен интерес у публиката поради факта, че пресъздават действителни и достоверни събития и случки от миналото. Така експонатите говорят със собствен глас, приканвайки посетителите да се замислят за скритите в тях човешки съдби и личностни взаимоотношения. Изложби, базирани на подобен род закодирана в предметите информация, повишават научния авторитет на музея, спомагат за мотивацията на публиката да насочи интереса си към колекциите, осигуряват и обществена подкрепа.

Временната изложба „Песента на дървото“ следва парадигмата в центъра ѝ да е поставен човекът музикант, неговата история, неговите преживявания. Снимките, музикалните инструменти и личните вещи са само част от неговия свят. Те не са просто материални свидетели на епохата, а са предмети, свързани пряко с конкретния човек, представен като главен герой. На базата на експонираните вещи е направен опит да се разкаже една интригуваща история, в която се разкриват емоции, спомени, човешки взаимоотношения. По този начин центърът на изложбата е изместен от материалния обект към разказа за конкретен човек.

В заключение би могло да се каже, че без разказ и история (поставени в основния замисъл на изложбата) нито експонатите, нито мултимедийните похвати и техники могат да направят една експозиция жива, интригуваща и интересна за публиката (Лулева 2014:108).

„Песента на дървото“ е емблематична изложба. Неслучайно всяко нейно представяне е свързано с европейските институции. Причината е, че традиционните народни инструменти са нашият музикален образ в Европа, а тя, от своя страна, ни е дала градските инструменти.

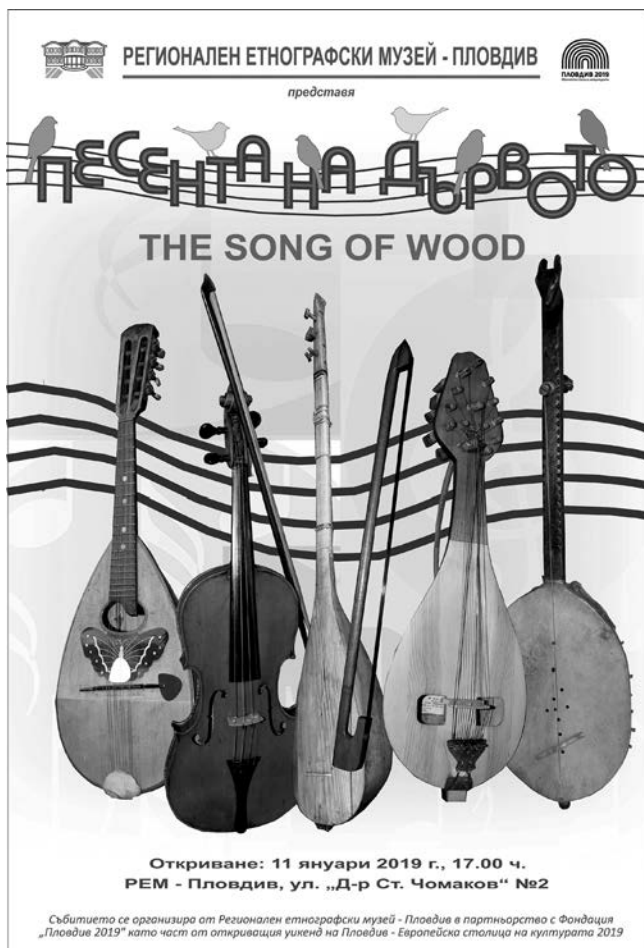
Използвана литература:

Бонева, Л. 2007. Музейните изложби. Пространство – колекции – публика. Кн. 2. София.

Лулева, А. 2014. Предмети, биографии, разкази. За приложението на биографичния подход в музейната експозиция. – В: Виж кой говори, комуникационни и интерпретационни модели в музея. София.

Фёдоров, Н. Ф. 1995. Музей, его смысл и назначение. В: Фёдоров Н. Ф., Т. 2, Москва, 370-437.

Документи от фонда на РЕМ – Пловдив: от инв. № 471 до № 481 ЕМП4; инв. № 3656 ЕМП4.

*Плакат на изложбата
Песента на дървото, 2019 г.*

*Кавалът на Радю Енев, с който е участвал на
Първия кавалджийски конкурс в Пловдив, 1898 г.*

Кавалджията Радю Енев със семейството си, 30-те г. на XX в.

Към
 Кавалджията
 в Пловдив, по адрес
 в Български
 на Димитриеви

До Българското
 певческо дружество
 в Пловдив

Този писма до вас
 да ви изпратя до колко
 се интересувам за вашето
 та и във всичките ви
 и от вас да ви изпратя
 да му изпратя и на
 във вашето писмо. Може
 така да се да не
 се отнасят и да не
 тук да се да не
 да ви изпратя до колко
 да ви изпратя до колко
 да ви изпратя до колко

Писмото поздравлява
 в Пловдив
 (Български)

Радю Енев

Писмо от Радю Енев до Пловдивското певческо дружество, 1898 г.

ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ПРОГРАМИ КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО. ИНОВАТИВНИ НАЧИНИ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ НА ВРЕМЕННИТЕ ЕКСПОЗИЦИИ

Неда ЖИВКОВА

Софийска градска художествена галерия

От началото на 2019 г. Софийска градска художествена галерия (СГХГ) стартира своя образователна програма. Като основна инициатива се оформя образователна изложба, която гостува на няколко училища в София. Тя е съставена от около двадесет копия на картини и скулптури, които се аранжират в нестандартни пространства в училищата и по този начин представят едни от най-интересните експонати от колекцията на Софийска градска художествена галерия. Изложбата в отделните училища трае около месец и включва няколко придружаващи събития: лекция-презентация от изкуствовед на място в училищата и посещения на ученици в галерията.

При посещението кураторите на съответната временна експозиция с помощта на образователни материали и пособия по атрактивен начин разкриват любопитни подробности и детайли в произведенията и създадения около тях разказ. Целта е по този начин да се даде един нов поглед върху съответната временна експозиция.

Поради временния и краткотраен характер на изложбите в СГХГ създаването на устойчиви образователни програми и обучението на хора, които да ги провеждат, се оказва изключително предизвикателство. Наред с други дейности на галерията, насочени към разнообразни групи публики (като незрящи, по-малки деца на възраст 6-9 години, туристи и др.), образователните инициативи са важна част от общуването с посетителите, намирането, приканването на нови зрители в галерията (Петев, 2019).

Тази година Софийска градска художествена галерия стартира образователна програма „Музеят в училището, училището в музея“. Важна част от политиката на галерията е „изнасянето“ на изкуство извън залите и експонирането му в по-нестандартни пространства. Изложбата, която се осъществява с финансовата подкрепа на Министерство на културата, има за цел да допринесе за обогатяване на визуалната култура на учениците и да разшири техните знания по предметите „Изобразително изкуство“ и

„История на изкуството”. Дава се възможност да се видят копия на някои от най-интересните произведения от фонда на СГХГ.

Училищата, с които сме работили в партньорство до момента, са: Френска езикова гимназия „Алфонс дьо Ламартин“, Национална гимназията за приложни изкуства „Св. Лука“, Национален учебен комплекс по култура с лицей за изучаване на италиански език и култура в Горна Баня, Национално училище за изящни изкуства „Илия Петров“. Предстои да бъде показана в 12 СОУ и други училища в София.

Галерията организира пътуващата изложба, наречена „Градът и творецът“, която се състои от двадесет дигитално принтирани копия на произведения от живописния и скулптурния фонд, както и от фонда за съвременно изкуство. Копията са максимално близо до оригиналните произведения както като размери, така и като техника, и дават добра представа за богатството на колекцията на СГХГ. Те са изработени в техниката дигитален печат, като са включени и два 3D модела на скулптури от фонда на галерията.

Темата на изложбата през 2019 г. е „Градът и творецът. Произведения от фонда на СГХГ“. Художниците, които са представени, са: Никола Петров, Владимир Димитров – Майстора, Иван Ненов, Бенчо Обрешков, Кирил Цонев, Цанко Лавренов, Иван Кирков, Текла Алексиева, Лика Янко, Славка Денева, Лъчезар Бояджиев, Надежда Олег Ляхова, Правдолюб Иванов и др.

Чрез направените копия на картини, скулптури и произведения на съвременното изкуство създаваме диалог на теми, свързани с изкуството, неговото опазване и съхранение, както и изясняваме понятия като „копие“, „реплика“, „фалшификат“ и др.

Едно от предимствата на създадените копия е възможността за тактилно съприкосновение, което с оригиналите в галерията е невъзможно. Опитът ни показва важността децата и учениците чрез докосване да усетят текстурата, материята, материала, което (макар и в неоригинален вид) е възможно единствено при копието.

В нашия свят сме заобиколени от хиляди препускащи пред погледа ни дигитални изображения върху различни видове екрани и неизменно всяко едно от тях по някакъв технически начин възпроизвежда оригинала или реалността.

Създадените копия не носят същото усещане и „аура“ (Бенямин) като оригиналите, макар да са използвани качествено принтирани копия. Нашата цел е да запознаем, да загатнем на младата публика за ценните експонати, които се съхраняват в депата на галерията. Подреждайки произведенията в нестандартни пространства като фойета, коридори или

малки галерийни пространства, които най-често се свързват с прекарване на свободно време, междучасие, общуване, хранене и т.н., се надяваме да социализираме визуалните образи към младите хора и да ги направим по-близки и част от ежедневието им. По-късно чрез лекцията презентация, която провеждаме при тях в доста свободна форма, създаваме разказ между отделните произведения. Правим опит да ситуираме произведенията от миналото и тези от съвременното изкуство в нашето време чрез свободни асоциации и културологичен подход. Цикълът на учене и опознаване завършва при посещението на Софийска градска художествена галерия, където учениците имат възможност да видят оригинални произведения. Изграждайки техния интерес към изкуството в тези негови конкретни измерения се надяваме да създадем желание¹ за следващо посещение в галерията. Надяваме се да проследяват дейността на галерията в социалните мрежи и да припознават мястото като „своє“.

При посещение на временните експозиции в СГХГ учениците от партньорските училища получават беседа от изкуствовед и организиран за тях тур из изложбата, съпроводен със специален въпросник и брошура. Въпросникът съдържа въпроси и задачи, които обхващат темите, идеите и мотивите от настоящата временна експозиция. Някои от задачите имат игрови характер и по атрактивен начин представят особеностите на временната изложба. Част от въпросите са обвързани със специална рубрика с любопитна информация: „Знаете ли, че...“, в която учениците свързват вече визуално познати обекти с непознати факти. В част от въпросите използваме аудиозапис на текст към някои от картините. Използва се също т.нар. „разпознаване“, чрез което трябва да бъдат открити картините или детайл от тях. Въведени са въпроси за разпознаване на емблематични места и сгради в София, които са част от настоящата експозиция по повод 140 години от обявяването на града за столица.

По време на посещението на ученици в галерията се опитваме да създадем един достъпен разказ, който наред с визуалните асоциации, създадени чрез подредените произведения на изкуството, да обогатим посещението им и да го превърнем в преживяване.

„Пренасяйки“ галерията в училището, създаваме един малък музей и се опитваме да допълним образованието по изобразително изкуство и история на изкуството. Предлагаме по-разчупен, по-свободен подход на говорене, който не е свързан с хронология и историчност, а по-скоро с асо-

¹ По класическата маркетингова стратегия AIDA, Виж Behm, J., *The AIDA Model - Wrong Spelling in Advertisements as an Attention-seeking Device*, GRIN Verlag, 2009, 4

циативност и тематичност в подбора на произведения и разказа около тях.

Един от най-важните резултати от настоящия образователен проект е осъществяването на близка връзка между галерията и училищата. Тези контакти се изразяват в запознаване с учители, които биха имали интерес и са мотивирани да водят учениците си на други изложби в галерията, като се стараем информацията за нови експозиции да достига до тях лесно и ефективно. Създадената мрежа от контакти с преподаватели и ученици е важна с цел популяризирането на информацията за нови събития в галерията. Интересът на младежите, провокиран от изложените при тях копия на произведения и презентацията, се надяваме да успеем да поддържаме. Обратната връзка, осъществена с въпросника, ни помага да анализираме работата по проекта и дали са постигнати неговите цели.

Осъществяваме обратна връзка от лекцията, провеждана в съответното училище, която често задава интересни посоки на разговор и положително преживяване за учениците, присъствали на нея. Посещението на учениците в галерията създава интересно и ново преживяване за тях, като те опознават мястото и атмосферата. Сред най-важните резултати от образователната програма отчитаме последващи самостоятелни посещения на ученици в залите на СГХГ, които вече са факт. Анализирайки резултатите след провеждането на образователната изложба в различните училища, отчитаме положителни резултати.

Използвана литература:

Бенямин, В. Художественото произведение в епохата на неговата техническа възпроизводимост,

https://liternet.bg/publish18/v_beniamin/hudozhestvenoto.htm#4

Петев, Т. Наръчник на музейния специалист за работа с публиките, София, 2019, 60

Лекция с презентация, проведена в рамките на пътуващата изложба през март в Национална гимназия за приложни изкуства „Св. Лука“

Пътуващата образователна изложба от копия на картини и скулптури в Национално училище за изящни изкуства „Илия Петров“

Пътуващата образователна изложба от копия на картини и скулптури в Национално училище за изящни изкуства „Илия Петров“

ЗА ЕДНА НОВА ВРЕМЕННА ЕКСПОЗИЦИЯ НА РИМ – ВИДИН

**д-р Сашка БИЗЕРАНОВА, н.с. Валя ДИМИТРОВА,
Десислава БОЖИДАРОВА**
Регионален исторически музей – Видин

„Кръстатата казарма“ е паметник на културата от национално значение. Сградата е изградена през 1801 г. по време на управлението на Осман Пазвантоглу. Тя е масивна двуетажна сграда със застроена площ от 1260 кв.м. във формата на равнораменен кръст.

Използвана е за музейни дейности от средата на 60-те години на ХХ в. и е представлявала експозициите на отделите: „Етнография“, „История на капитализма и работническото революционно движение“ и „Социалистическо строителство“. Годишите оставят своя отпечатък и в началото на ХХI в. се налага конструктивно укрепване на сградата. Реализираният проект по Оперативна програма „Регионално развитие“ 2007-2013 с договор: BG161PO001/3.1-01/2008/001-005 наложи премахването на музейната експозиция, без да предвижда нейното възстановяване. В опит да се усвои празното музейно пространство след ремонта, със собствени средства бяха реализирани редица временни изложби, работилници, беседи и събития.

Музейните специалисти направиха опит за търсене на финансиране по проекти за изграждане на нова, цялостна експозиция и усвояване на вътрешното и външното пространство. През 2017 г. Министерството на културата обяви сесия за частично финансиране на музейни проекти. Кандидатствахме и спечелихме проекта „Девет ризи копринени, а десета – сухо злато (Традиционно народно облекло от Видинско)“. Исканата сума от 12 200 лв. бе редуцирана до 4900 лв.

Предпочетохме темата за народното облекло по следните причини:

- етнографските музеи притежават голям потенциал, който не се използва пълноценно;

- градският бит вече бе представен във фоайето на „Кръстатата казарма“ и се усещаше липса на експозиция, представляваща традиционната народна, селска култура (сн.4);

- във фонда на отдел „Етнография“ това е най-многобройната и значи-

мата колекция;

- темата показва многообразието, спецификата и различията на региона, без противопоставяне на националното и етническото;

- благодатна е за експониране, дава богати възможности за представяне на бита, занаятите, поминъка, делника и празника на населението от Видинско.

Финансирането бе конкретно – за закупуване на манекени и изработване на табла. Таблата са двуезични, цветни, с богат илюстративен материал, което наложи допълнително наемането на преводач и професионален фотограф.

Изложбата включва трите стари околии – Видинска, Кулска и Белоградчишка.

Таблата следват вътрешната логика на темата „Облекло“ и представят като подтеми:

- мъжко, женско и детско облекло;
- делнично и празнично;
- елементи на костюма;
- орнаменти;
- прически и аксесоари.

При оформянето на таблата е проследена историята на костюма, което наложи допълнително проучване и събирателска работа, използването на стари архивни кадри, рисунки и публикации, както и архивите на ИЕФЕМ при БАН и Софийския университет. Направен бе подбор при поднасянето на информацията с цел да се събуди естетическото чувство у посетителя и най-вече да заработи въображението му. Интерпретирани бяха различни извори, като водещ бе стремежът аотациите да са стегнати и да се получи монолог между посетителя и показаните артефакти. Експозиционният разказ е мултиетничен и различията не са представени изолирано, а се вписват в цялото.

Оригинални образци от фонда на отдел „Етнография“ са изложени върху манекени, аранжирани върху подиуми в експозиционното пространство.

В експозицията са намерили своето място цялостни комплекти костюми – мъжки, женски, детски, както и специфични преселнически облекла от Тетевенско, влашки, новоселски и торлашки. Част от таблата в изложбата, както и отделни витрини са отделени за представяне на шевици, прически и накити.

Недостатъчното финансиране наложи със собствени средства да бъдат

изработени:

- стенни и стоящи витрини;
- подиуми;
- допълнително осветление към витрините;
- две панорамни фотопана.

Недостигът на финансови средства, лиши експозицията от:

- съвременни аудио и видео-технически средства;
- професионално художествено-пространствено аранжиране;
- издаване на рекламни материали, каталог и създаването на уебсайт.

В същото време културните ценности са поставени в риск от увреждане и кражби, поради липса на достатъчен брой витрини.

Тези факти намаляват замисленото от екипа цялостно въздействие.

Днес, от разстоянието на времето, откриваме и други непълноти, които биха били лесно отстранени, например:

- липсва закачката;
- конкретни експонати не разказват своята история;
- бихме могли да включим въпроси и отговори за определени предмети,

които да интригуват зрителя и др.

Ако бъдат преодолените посочените недостатъци, изложбата ще стане по-атрактивна, динамична и от временна ще се превърне в дългосрочна.

Въпреки реализираните цели и безспорните предимства – експониране и аранжиране на част от празното музейно пространство, увеличаване на разнообразието на туристическото предлагане, възможност за повече специализирани и образователни беседи и засилване на посетителския интерес, временната изложба не отменя нуждата от постоянна етнографска експозиция в Регионален исторически музей - Видин.

Главната цел на изложбата „Девет ризи копринени, а десета – сухо злато (Традиционно народно облекло от Видинско)“ е да се предаде знание, но всеки може да има свое виждане, което да се разшири чрез самопознание.

Част от старата експозиция на отдел „Етнография“

Невестински костюм

Момент от откриването

Чернодрешковци от Кулско

ВРЕМЕННИТЕ ЕКСПОЗИЦИИ И ТЯХНОТО ПРЕДСТАВЯНЕ ПЕРЕД ДЕТСКА И МЛАДЕЖКА АУДИТОРИЯ

Снежана ВЕЛИНОВА

Художествена галерия Перник

• **Временните експозиции – плюсове и минуси**

ХГ – Перник има 3 експозиционни зали и в тях се представят само временни експозиции. Времетраенето им е по един месец и това ни дава възможност да организираме между 29 и 35 разнообразни изложби годишно. Именно разнообразието на експозициите е положителното – изложбите ни са самостоятелни и общи, гостуващи и от фонда ни, детски, дебютни и на утвърдени вече автори, които представят живопис, графика, скулптура, фотография, инсталации, пърформанси (Албино Пити, рисуването на стената от студенти в ЮЗУ и НБУ) и концептуално изкуство (The Moon и The Fridge). Отрицателното е свързано с времетраенето. Понякога е добре дадена изложба да продължи по-дълго време, но това е невъзможно, защото още предната година е планирана следващата.

Друг плюс на временните експозиции е това, че когато една изложба се окаже добра, може след време да се направи втора и трета, да се проследи процесът на създаване и развитие на авторите във времето. Пример за това е „Дестинация пластика“, чието трето издание предстои през 2020 г.

За нашата галерия е важно и това, че повечето автори даряват по една картина след самостоятелните си изложби.

• **Младежката програма**

Младежката ни програма е предназначена най-вече за завършилите средното си образование млади хора и студенти. Основната ни идея е да не бъдат само „потребители“, но и да им дадем възможност да се изявят, създавайки свои произведения, които да представят в залите на галериите ни и пространствата около тях. Работим със студенти от ЮЗУ – Благоевград и СУ, имаме договор за сътрудничество с НБУ. Предстои осмата им студентска изложба, а тази година двама от редовните участници в нея направиха дебюта си в една от залите на галерията ни.

- **Детската програма**

Тя обхваща учениците от първи до дванадесети клас. Всяка учебна година работим с няколко класа от различни училища, които прекарват в галерията един или два учебни часа, разглеждайки и обсъждайки изложбата, която представяме в този момент. Даваме им възможност за избор на теми, практически занимания и срещи с творци, чиито произведения показваме на мултимедията. Предлагаме им и възможност за провеждане на общообразователни часове при нас, когато експозицията го позволява.

- **Програма за детските градини**

Тя едресирана е към 5-6 годишните деца и в нея са включени теми като: „Как да гледаме картини“, „Видове техники и материали за работа“, както и игри „А това какво е? – скулптура, графика, живопис?“. С най-малките имаме и най-много практически занимания, като част от тях са съобразени с годишната програма на групата. От тази година ще включим и една смесена група 3-5 годишни деца, с които ще работим два пъти в месеца – един път в галерията и един път в детската градина.

- **„Ателието“ – практически занимания за деца и младежи в залите на галерията**

Преди пет години решихме, че добра възможност за създаване на устойчива публика – детска и от възрастни хора, е да предложим занимания с деца в залите на галерията. Така се роди „Ателието“. Участниците в него са на възраст от 6 до 18 години, разделени в четири групи от по десет човека. Заниманията се провеждат всяка седмица във вторник и събота през учебната година. Когато има нова изложба, я разглеждаме и обсъждаме, като част от родителите, бабите и дядовците се включват в групата. Пак заедно с тях организираме и еднодневни пленери извън града и галерията.

Всяка година през месеците април и май каним художник гост, който води занимания по специалността си (графика, текстил, керамика). „Ателието“ прави срочна и годишна изложба и две изложби (за Сурва и 1 юни), в които включваме и приятели – от детската програма и други школи. През лятото и за празниците имаме дни на отворени врати, в които могат да се включат безплатно всички желаещи деца от града и да изработят картичка или направят копие на картината или пластиката, която им е харесала най-много от експозицията, представена в момента.

*Авторите на проект „Улицата“/рисушка на стена/ – младежи от ЮЗУ Благоевград и
Художествена гимназия - София /сн. Сн. Велинова/*

Среща с графика Сашо Евтимов /сн. Е. Темелкова/

Проект „ Маските“ /рисунка на стена/ - студенти от НБУ - София - стенопис с ръководител Ст. Божилков /сн. Е. Темелкова/

Среца на младежи с живописката Мая Горова и скулптура Богомил Живков на тяхна изложба в ХГ- Перник

„ОБЩУВАНЕ“ С НАСЛЕДСТВО. СПОДЕЛЕНИ ПРАКТИКИ НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО

д-р Миглена ПЕТКОВА, Михаил СТОЙЧЕВ

Регионален исторически музей – Велико Търново

„Музеят на първо място е призван да служи на хората, а не на предметите.“

Юг де Варин, археолог, историк и музеолог, директор на Международния съвет на музеите (ИКОМ), Париж, 1976г.

В основата на всеки съвременен музей е неговата функционална стойност и предназначение за обществото. Посредством тази функция музеят поражда нови значения и смисли на културното наследство, представяйки пред общността необходимата информация за интересуващите го актуални пластове на историята и културата. Една от ключовите насоки, които трябва да се вземат предвид при изграждане на съвременните стратегически планове на музеите, е съучастието на публиката в живота на музея. На базата на разнообразните дейности се създават предпоставки за привличане на нови посетители.

Отмина времето, когато музеят беше пасивна институция, призвана само да съхранява старини. Имайки предвид, че основната му функция е да съдейства за формиране на местната памет и национална идентичност, в дейността му се включват всички сфери на познанието – от разказа (беседата) до прякото участие в събитията. И независимо от динамиката на времето и неизбежните иновации магнетизма на автентичността, на старинните експонати, сантименталните и исторически спомени от събитията, запечатани в тях, предоставят незабравими, емоционални преживявания за гостите на музея. „А ролята на музеите е именно в това – да изгради среда за общуване, в която тази автентичност, тези кондензирани познания и оцелелите в хода на времето послания да станат част от личен и обществено значим диалог и осмисляне“ (Петев с кол. 2019, 20).

Темата на настоящият доклад е представяне на съвременни подходи за общуване с публики чрез два продукта на РИМ – Велико Търново: инициативата „Музей в куфар“ и рубриката „Непознатото наследство“ (Из тай-

ните на миналото). Основната ни цел е осигурявайки максимален достъп до ценностите в музейна и извън музейна среда, да осъществим непосредствено общуване с посетителите, като по този начин засилим интереса към културното наследство.

Инициативата „Музей в куфар“ стартира в РИМ – Велико Търново през 2014 г. Проектът е мобилен вариант и алтернатива на откритите уроци, провеждани в търновските музеи. Идеята е музейните специалисти да представят историята на старопрестолния град и региона през различните периоди, материалната и духовна култура пред най-младата ни публика – деца и ученици. Презентацията се осъществява посредством различни експонати от музейните сбирки и колекции, които представяме на място в класните стаи на детските градини и училища. В рамките на един учебен час децата се запознават с историята на дадена личност, вещи, занаят, обичай. Докосват се до оригинални музейни предмети, свързани с конкретната тема на открития урок, като по този начин се провокира тяхното любопитството и любознателност. Интересът към откритите уроци се засилва и от факта, че РИМ – Велико Търново успешно си партнира с членовете на великотърновския клон на НД „Традиция“. В конкретния случай е важен фактът, че голяма част от тях са наши колеги музейни работници. По този начин, съчетавайки професионалният опит с аниматорството, разказът пред младата ни публика оживява.

Практическият опит показва, че на по-следващ етап малките ни съмишленици се връщат в музеите със своите родители и приятели, за да получат по-пълна информация и представа за видяното и чутото, загатнато или разкритото в откритите уроци на пътуващия музей. Интересът на най-малките ни приятели е провокиран и от възможността да се докоснат до оригинални вещи на бележити българи, което от своя страна, съчетано с беседа и демонстрации, допълва картината на възприятието и запомнянето.

Едни от най-често представените материали са лични вещи на български дейци на национално-освободителното движение като: Васил Левски, Христо Иванов-Големия, Отец Матей Преображенски-Миткалото, Филип Тотю, Иван Панов Семерджиев и др. Освен с историческата тематика, запознаваме децата с народните обичаи и традиции, заедно изработваме различни предмети с култово и утилитарно предназначение, като по този начин нагледно представяме моменти от материалната и духовната ни култура.

Така, на практика, чрез съчетаването на различни методи и под формата

на ролеви игри (симулационни и ситуационни) осъществяваме началното възприятие, познание и възпитание „Що е това музей?, Каква е неговата функция?, Как децата да станат част от екипа на музея?“.

Втората инициатива, която представяме, е озаглавена „Непознатото наследство“ (Из тайните на миналото). Тя не е нова за музея, но за продължителен период от време беше прекъсната.

От 2015 г. РИМ – Велико Търново поднови една традиция – да разбулва тайните на миналото с изваждането на бял свят на непознати и любопитни предмети, пазени в нашите фондове. Предвид общоисторическия профил на музея, представяме различни по вид, тематика и хронология интересни предмети. Това дава възможност за привличане на различни по възраст, интереси и професионална ангажираност публики.

Музейните експонати представяме в специална витрина в Музей „Възраждане и Учредително събрание“. Целта ни е да променим представата за класическото музейно експониране, при което разказът се конструира от множество предмети, събрани на едно място. Акцентираме на един или няколко предмета, които от своя страна да пораздат размисли и стремеж посетителите сами да откриват и създават своя/свои истории. Така на практика разкриваме не само непознати, но и любопитни факти, свързани с личности, събития, обекти.

Посетителите могат да получат по-пълна представа и визуализация на временната изложба чрез 3D анимация, реализирана от наши колеги в рамките на 10 минути. Изложбите са с различна тематика, отговаряща на профила на музея – „Първият герб на Велико Търново и неговият създател“, „Археологически находки от Арбанаси“, „Забавни игри от древността“, „Колелото на живота“, „100 години от Първата световна война“ и т.н. Цялостното въздействие на временната изложба много често е свързано с чувство на съпричастност в нашите посетители. То, от своя страна, води до нови ценни дарения, попълващи музейните колекции, които са добра основа за бъдеща научно-изследователска дейност.

Един от интересните и ценни експонати, представен в рубриката „Непознатото наследство“, е посребрен поднос, на който релефно е изобразен първият герб на Велико Търново, приет от местния Общински съвет през 1921 г. по проект на търновския художник Димитър Багрилов. Той е част от колекцията на сбирка „Нова история“ към РИМ – Велико Търново. Подносът е изработен през 1935 г. от Багрилов по повод предстоящото посещение на царското семейство в старопрестолния град. Централно място в художествената композиция заема гербът на Велико Търново, над който

са гравирани инициалите „Б.“ и „И.“, а в долната част има надпис: „НА ТЕХНИ ВЕЛИЧЕСТВА ЦАР БОРИС III И ЦАРИЦА ЙОАННА СТ. СТОЛИЦА ВЕЛИКО ТЪРНОВО 1935.“. От двете страни на търновския герб са изобразени хералдически знаци, символизиращи династическия съюз между България и Италия. На гърба на подноса има надпис: „ПО КОМПОЗИЦИЯ НА ХУДОЖНИКА Д. Н. БАГРИЛОВ ОТ Г. В. ТЪРНОВО“.

Представените практики на РИМ – Велико Търново показват промените, с които музеите се свързват и взаимодействат с публиките. Като основна част от механизмите за формиране на „места на памет“ тяхната мисия се състои в осигуряване на активни граждански, културни и образователни пространства. От особено значение е подобрената работа на музеите във връзките им с обществеността и работата им в мрежа с различни институции, неправителствени организации, доброволци. Не бива да се пренебрегва и фактът, че се наблюдава засилен интерес към старините като гаранция за местната памет.

Динамичният свят, в който живеем, предполага и налага нови подходи и стратегия на развитие на институциите – било то културни, образователни или научни. Необходимо е те да излязат от тясната си специализация и териториални граници, да осъществяват комуникация на различни нива, едно от които е взаимодействието между музея и училището. Основната ни задача е посетителите на музея да се възползват максимално от предоставените възможности за учене и удоволствие, да се почувстват добре дошли, сигурни и уверени, че тези колекции са изложени поне донякъде в тяхна полза. Защото те са част от нашето наследство и дават разбиране за мястото ни в обществото днес. От изключително голямо значение е двустранната връзка между музейните работници и посетителите, която е гаранция за успеха на институцията.

Използвана литература:

Регионален исторически музей – Велико Търново, инв. №2777, Рд/ТОМ ОФ.

Петев с кол. Тодор Петев, Мария Карадечева, Лиляна Липчева. Наръчник на музейния специалист за работа с публиките. Том 1. София, 2019 г.

„Музей в куфар“ – открити уроци в детски градини и училища

„Музей в куфар“ – открити уроци в детски градини и училища

„Музей в куфар“ – открити уроци в детски градини и училища

„Непознатото наследство“ – посребрен поднос с релефно изображение на първия герб на Велико Търново, 1921 г.

ИЗЛОЖБИТЕ НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ШУМЕН КАТО ЗАВЪРШЕНИ МУЗЕЙНИ И ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТИ

Северина ВАСКОВА

Регионален исторически музей – Шумен

Настоящият материал се спира върху три от временните експозиции на РИМ – Шумен, реализирани през последната година (септември 2018 г. – септември 2019 г.), като при представянето им ще бъде направен опит за мотивиране на тяхното определяне като цялостни продукти.

Това са: „По шевиците ще ги познаете... (традиционни български шевици)“, „Катеринка – пътуване в миналото“ и „Стъклена феерия през вековете“.

„По шевиците ще ги познаете“ е изложба, реализирана в партньорство на четири музея – Регионален етнографски музей – Пловдив и регионалните исторически музеи в Бургас, Смолян и Шумен, включваща представителна извадка от колекциите им. Тя отразява различните видове везбени украси с техните регионални етнографски характеристики и съдържа както единични шевици, така и цели елементи от традиционната народна носия – ризи, престилки, кърпи за глава. Оформена като мобилна, тя преминава при особен интерес и вече е показвана в четирите участващи организации.

Експозицията е подходяща за разнообразна съпътстваща програма – събития, свързани с фолклор, традиционна култура, ръкоделие. Интересен факт е, че любителки на везбата сами инициират изработка на схеми на част от шевиците, представени в изложбата, и ги предоставят на организаторите.

Към музейния продукт е подготвен луксозен триезичен каталог, ориентиран не само към специалисти и ценители от България, но и към чуждестранни граждани, проявяващи интерес към българското традиционно везбено изкуство. За малките посетители е предвиден и образователен елемент. В детския кът към експозицията те имат възможност да оцветяват по образец от витрините или да рисуват свои везбени мотиви, както и да подредят тематични пъзели. Търсен е обучителен ефект и чрез оформянето на занимателна книжка за оцветяване. Факт е, че част от материалите вече са включени в занятията на детски градини в града, а снимков материал от

изложбата е интегриран в учебната програма на Българско училище „Найден Геров“ в Челмсфорд, Есекс, Англия.

Изработените специално за временната изложба сувенири с шевици от представените сбирки на четирите участващи музея допълват преживяването от посещението и запознаването и с възможност за закупуване на спомен. Освен каталога и книжката за оцветяване се предлага цяла линия, по няколко разновидности книгоразделители, магнити, чаши, тениски, от широкодостъпни до луксозни.

Чрез една от емблемите на Шумен – товарно влакче, наречено от жителите на града „Катеринка“ втората експозиция запознава с малко познати обекти от историята на населеното място – някои вече несъществуващи, а други малко или много забравени. По теснолинейката никога не са превозвани пътници, освен лицата, обслужващи композицията, но чрез нея като символ се провокира интерес към миналото на града с неговите забележителности и различни сфери от живота в тези години.

Катеринката е изградена през 1912 г. от пивоварното дружество и със своите 7 км е най-дългата частна индустриална линия в страната, използвана за превоз на суровини и продукция между бирената фабрика и железопътната гара. Нейният приемник в лицето на „Карлсберг България“ и подразделенията на Български държавни железници в Шумен и Каспичан партнират на Регионалния исторически музей в града, предоставяйки свои материали за изложбата. Те са свързани както с развитието на споменатите организации, така и с някои производства и архитектурни паметници в града от съответния период.

Влакчето изпраща посетителите назад във времето по маршрут, избран от екипа, реализирал експозицията. „Пътувайки“ в импровизирания вагон те виждат и забележителности, запечатани на кинолента от кино клуб „Мадарски конник“.

За малките гости е подготвена и забавна настолна игра, която да ги провокира да се запознаят с миналото на града. Всеки играч се движи със собствен локомотив по игралното поле – линията на Катеринката. Всяка обозначена спирка на влакчето е и отделна тема в изложбата. След отговаряне на въпрос, свързан с нея, играчът продължава напред, докато стигне последната гара.

Част от експозицията е поставената пощенска кутия. Всеки, който има спомени от различни места и събития, свързани с Шумен, е поканен да ги опише и пусне в нея. Така те биха достигнали до музейните специалисти, които да ги съхранят за идващите поколения. Тематично свързан с поза-

бравения жълт контейнер е каталогът на колекцията пощенски картички от фонда на музея от същия период, съвместим с изложбата.

„Стъклена феерия през вековете“ е най-новата изложба на РИМ – Шумен. Както подсказва заглавието, тя показва стъклени артефакти от всички исторически периоди. Материалите от фондовете на шуменския музей са допълнени с една от най-богатите колекции антично стъкло – тази на Исторически музей – Приморско, който е и основен партньор.

Както и при предните две експозиции, при подготовката на изложбата се работи в няколко допълнителни насоки – подготовка на двуезичен каталог на показаните движими културни ценности от двата музея; образователен модул за деца, включващ работилница за рисуване върху стъкло и филм за неговото производство и разкриващ процесите по обработка от суровина до краен продукт с участието на преподаватели от Факултета по изобразително изкуство на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“; реализация на тематични сувенири от същия материал. В резултат на това отново се постига многостранен продукт за различни целеви групи, с възможности за различни преживявания.

Разработването на отделни експозиции с тематични каталози, детски модули, сувенири, филми (насочени към всички възрасти и целеви групи) ги прави цялостни не само музейни, но и туристически продукти:

- с тях се повишава интересът към Регионален исторически музей – Шумен и партньорите му;

- с помощта на книжните тела, които всъщност са краен резултат и от научната обработка на артефактите, изложбите достигат до още по-голям кръг от любители на тематиките;

- запознаването на най-младата аудитория на музеите с не толкова популярни, но интересни материи приобщава децата към общата тема на културното наследство. Изработката на собствено изделие от тяхна страна подсилва и търсения образователен ефект. Приятните моменти, които децата прекарват в експозициите, пък са условие и за изграждане на навици на повторна посещаемост;

- мобилността на изложбите е предпоставка за гостувания и в други градове на страната, което от своя страна също гарантира устойчивост;

- тематичните сувенири са допълнителни щрихи към самите експозиции. Те дават възможност на посетителите да отнесат спомен, но не на последно място те генерират и приходи за музеите, в които се представят.

По отношение на финансирането следва да се упомене, че „Катеринка – пътуване в миналото“ е реализирана изцяло със собствени средства,

а другите две експозиции – с основното съдействие на Министерството на културата в резултат на отпуснати целеви средства и след кандидатстване в сесия за финансиране на проекти в областта на движимото културно наследство, музеите и визуалните изкуства.

„По шевиците ще ги познаете“

„Катеринка – пътуване в миналото“

Настолна игра

„Стъклена феерия през вековете“

ПЕТЯ ЙОРДАНОВА – УСТРЕМ ОТ ЖАРТА НА ЛУДОГОРИЕТО

Веселина БЕЛЕВА

ИМ – Исперих

Настоящият доклад е опит да бъде представена новата временна експозиция, която Исторически музей – Исперих посвещава на поетесата Петя Йорданова. Мобилната фотоизложба е дело на уредниците Дарина Илиева, Енита Василева и Веселина Белева, графичното оформление е на Георги Деков. Избраното мото не е просто красива метафора, а е вдъхновено от две емблематични стихотворения – „Устрем“ и „От жарта ти ида“. Защото творческият устрем на Петя Йорданова се ражда от жарта на Лудогорието, за да озари българската литература и журналистика и да зазвучи в българската популярна музика. Детските спомени от родния Исперих, въплътени в незабравими поетични образи, изпълват страниците на нейните книги. Творбите ѝ за деца и възрастни са превеждани на английски, руски, гръцки, румънски, чешки и др.

През последните три десетилетия на ХХ век Петя Йорданова се превръща в поетичния глас на Исперих. Поетесата не остава „герой на своето време“ (Василева 2018, 435), паметта за който „изтича“ в края на 80-те години на миналия век, с началото на демократичните промени в България. През 1997 г. в Исперих се сформира Литературен клуб „Петя Йорданова“, който съществува и до днес и се възприема за наследник на първия литературен кръжок в града. Върху фасадата на родния ѝ дом е поставена паметна плоча-барелеф (2006 г.). Същата година Централната общинска библиотека приема името Петя Йорданова. Историческият музей посвещава Европейска нощ на музеите (2009 г.) на поетесата. През май 2016 г. по случай 125 години библиотечно дело в Исперих кметът на общината Бейсим Руфад официално открива нова паметна плоча – на фасадата на библиотеката. Надписът на нея гласи: „Лудогорие – шир лудокрила/ Лудогорие – луда земя.“ Петя Йорданова (1931 – 1993) С признателност“. Стихотворението „Луда земя“ (от което е цитатът) е песен по музика на Стефка Карапенева, изпълнявана от Смесен хор „Лудогорско ехо“, един от символите на Исперих (Белева 2018, 185). В същия ден на тържествена сесия на Общинския съвет в НЧ „Съзнание 1891“ Петя Петкова Йорданова е удостоена посмърт-

но със званието „Почетен гражданин на Исперих“ – „за особени заслуги в областта на българската литература и журналистика, за активен принос в развитието на библиотечното дело и за издигане духовния облик на град Исперих.“ (Белева 2018, 172). Плакетът е връчен на дъщеря ѝ Росица Бункова. Специален гост на събитието е Маргарита Хранова, изпълнителката на емблематичната песен „Устрем“ – по музика на Найден Андреев и по стихове на поетесата.

Неслучайно започнах представянето на тази временна експозиция с последния от общо тринайсет постера, които представляват опит за портретиране на една творческа личност в контекста на вписването ѝ в местния и в националния културен живот. Този постер би могъл да бъде последен, но би могъл да бъде и първи. В идейния проект на изложбата е залегнала алтернативна възможност за експониране, същността на която е в пренебрегването на строго хронологичния принцип, съответно на линейния порядък на разглеждане от страна на посетителя. Това се дължи на избория от уредниците тематичен, „албумен“ подход.

Във фонда на Исторически музей – Исперих се съхраняват документи от личния архив на Петя Йорданова, дарени от дъщеря ѝ Росица Бункова през 2007 г. Сред тях са албуми с нейни снимки, лична кореспонденция, както и голяма част от творчеството ѝ: стихотворения за деца и възрастни, приказки и разкази – машинопис с ръкописно нанесени поправки. Освен това авторите на експозицията отчитат важната роля на местния вестник „Исперихска трибуна“, който през 70-те и 80-те години на миналия век успява да „чуе“ гласа на поетесата, да се превърне в негова трибуна и да го интерпретира. Рецепцията на творчеството ѝ в родния град се отразява именно на страниците на местния печат. Публикуваните стихотворения, рецензии на книги и публикации за срещите ѝ с исперихските читатели, формират своеобразен „лудогорски“ литературен портрет. Тя е възприемана като гордост за града, приветствана е като съгражданка, творчеството ѝ за деца и възрастни е „разпознато“ като „своє“, а литературните успехи на национално ниво „увеличават славата на родния лудогорски край“.

Концепцията на експозицията залага на синхронизирането между личен албум (спомени), лирически глас (тематично селектирани стихотворения на поетесата, част от музейната колекция) и гласове на съвременници (вестник „Исперихска трибуна“ и не само). Първоначалното значение на „албум“ (от латински *albus* ‘бял, светъл’) е „бяла дъска за записки, бележки и съобщения“ (Енциклопедичен речник на литературните термини 2001, 18). Днес понятието „албум“ обозначава най-вече книга, издание със селек-

тирани снимки и картички (впрочем обозначението за албуми-споменници и албуми-сбирки на илюстрирани картички, марки и стихове се налага от XVIII век), думата пренася и онова значение за „тетрадка за писане или рисуване на спомени“ (Милев, Братков, Николов 1970, 44). Въпреки че в края на XX и в началото на XXI век в албума започва да доминира визуалното, т.е. той се мисли преди всичко като колекция от фотографии, този, така да се каже „хибриден жанр“, съчетава в себе си визуалното и текстовото начало.

Според Ролан Барт (Барт 2006, 343) за разлика от книгата, която предполага йерархизирана цялостност, албумът означава прекъснатост, липса на стабилна структура, незадължителен сбор от елементи – бележки, разхвърляни мисли. От друга страна, семейният албум класифицира, въдворява ред и въобще помага на човека да контролира историята, емоциите, мислите си (Миндова 2017, 105). Също като музея той помни, показва и разказва. Достатъчно е да припомним семейните фотоалбуми от втората половина на миналия век във вид на тетрадка с масивна подвързия, със залепени по страниците фотографии и указащ текст към всяка фотография. Такива са албумите на Петя Йорданова във фонда на Историческия музей в Исперих. С разликата, че указащият текст често е кратък или не толкова подробен и в повечето случаи се отнася за определена група от снимки. Породената от това неяснота не е пречка снимките да бъдат „вплетени“ в „някакъв селектиран фрагментарен наратив“ (Dolgoy 2011, 34).

Използването на конкретизиращия автентичен „албумен“ текст в комбинация с тематично избрани стихотворения на Петя Йорданова и цитати от нейни съвременници (някои от тях съграждани) вписва фотографиите в един възможен, но не непременно задължаващ разказ. Характерно за този разказ е проявяващото се според Ребека Долгой в музейните изложби „напрежение между последователност и прекъснатост“ (Dolgoy 2011, 34). Временната експозиция, за която става дума, се стреми да не прави излишни коментари в трето лице, а в контекста на призивите за демократизиране на музейния разказ се опитва да даде възможност на посетителя да види света от гледна точка на различни хора, участници в конкретните събития, т.е. да „овласти репрезентираните да разкажат своята история“ (Казаларска 2018, 8). В подобно „добавяне“ на изображения на личности с техните конкретни изказвания Адам Нилсен вижда хуманизирането на експозициите (Нилсен 2017, 162).

В един от постерите – с мото от стихотворението „Кръстопът“ („Равнината зелена полека/ мойта люлка родена застла...“) – се разказва в трето

лице за семейството, ученическите години и началото на творческия път на Петя Йорданова, акцентира се върху работата ѝ в Българската телевизия.

Родена през 1931 г. в Исперих в семейството на Петко Атанасов – бай Петко Печатаря, който имал големи заслуги за издаването на местния вестник „Кеманларски вести”, Петя Йорданова не прекъсва връзките си с културния живот в родния край. Доказателство за това е кореспонденцията с нейния учител Васил Байчев, местен поет и пръв председател на литературния кръжок в Исперих. Снимки от гимназиалните ѝ години в Разград се допълват със стихотворения, посветени на рождението, родния дом, бащата. Именно този постер задава основните биографични акценти. Оттам нататък редът на експониране има пожелателен, а не задължителен характер.

Два от постерите са посветени на Лудогорието („Лудогорие – шир лудокрила, Лудогорие – луда земя”) и на Исперих („Този град лудогорски, изписан...”). Цветните фотографии на Мехмед Азиз визуализират представените емблематични стихотворения: „Луда земя” („Лудогорие – шир лудокрила...”), „От жарта ти ида” („Зеленоока моя, златокоса,/ безкрайна моя, бяла равнина”), „Лудогорска гора”, „Лудогорска равнина”, „Разсъмване в равнината”, „Свещарска могила” (две различни творби с това заглавие); „Исперих”, „Приказка за град Исперих, „Каменният хан” (отново две различни стихотворения), „Моята гара”. В едната от творбите със заглавие „Свещарска могила” се говори за древна свещ, горяща „над робства и омрази”, която се извисява над лудогорската земя. Лирическата героиня се идентифицира като наследница на завета на хан Аспарух (Исперих), запалил тази свещ. С унаследяването на този огън е свързано и особеното състояние на горене в поезията на Петя Йорданова.

В другото стихотворение със същото заглавие авторката облича в поетична форма битувания сред исперихската общественост разказ за връзката между Голямата свещарска могила и хан Омуртаг. До днес най-високата могила в Археологически резерват „Сборяново” край Исперих е известна като „Омуртаговата”. В тази творба дъщерята е не просто наследница, а първооткривателка на могилата и на образа на Омуртаг – отново в своя детски спомен („Аз я помня още от дете –/ значи първа аз съм я открила!”).

Пътеката на детството неизменно води до родния град, носещ името на хан Аспарух. Поетичният образ на хана („Исперих ли отново пристига/ своята конница първа повел!” – „Исперих”) се материализира през 1980 г., когато е издигнат първият в страната паметник на основателя на българската държава. На площада в центъра на града е монтирана скулптурната композиция „Хан Аспарух и неговата конница”. Стихотворението „Камен-

ният хан” вписва историческото събитие във вечността: „Исперих!./ който минал през полето звездно/ и в едно предание изчезнал/ през онези непознати дни./ Но сега се връща погледни/ цял от камък,/ спира на площада/ и завинаги при нас отсяда.” Официалното откриване на паметника (16 октомври 1981 г.) в чест на 1300-годишнината от основаването на българската държава е акцентът в броя на „Исперихска трибуна” (№ 16-17) от 29.10.1981 г. заедно с четири нови стихотворения, изпратени от поетесата: „България”, „Пред паметника на Хан Аспарух”, „Отечество” и „Сезони”. В цитати от Стефан Бобчев, главен редактор на „Исперихска трибуна” и автор на първия творчески портрет на Петя Йорданова на страниците на вестника (Бобчев 1977, 4), както и от литературния критик Иван Спасов, се търси есенцията във възприемането на нейното творчество от страна на съвременниците. Двата публицисти споделят позицията, че в Исперих и Лудогорието е „човешката и литературната люлка на Петя Йорданова” (Спасов 1982, 4).

Детското творчество на поетесата е представено през очите на нейния учител в Исперих Васил Байчев, а тема на постера е заглавието на рецензия на Байчев в местния вестник: „С обич в детския свят” (Байчев 1983, 4). Заедно с включените конкретни произведения за деца (стихотворения и разказ), фотографиите проследяват срещите на Петя Йорданова с малките читатели от страната и чужбина, най-вече по време на Седмицата на детската книга и изкуствата за деца между 1977 и 1989 г. Творческият ѝ диалог с децата е представен в писма и покани за срещи от страна на ученици. Показателни са впечатленията на исперихската ученичка Галина Георгиева, публикувани в „Исперихска трибуна” през 1985 г. под заглавието „Тази среща ще се помни” (Георгиева 1985, 1).

Темата „От „Исперихска трибуна” до Българска телевизия” се опитва да „види” Петя Йорданова между ползотворното ѝ сътрудничество с редакцията на местния вестник през 70-те и 80-те години (публикувани стихотворения, рецензии на новите ѝ книги) и работата ѝ като редактор на детски предавания в Българската телевизия – по-специално на рубриката „Лека нощ деца”. Стихотворение с това заглавие („Лека нощ деца!”) и кадри от работната атмосфера в Българската телевизия обогатяват с нови нюанси образа на поетесата.

Петя Йорданова е един от инициаторите за създаването и провеждането на Националния литературен конкурс „Поетични хоризонти на българката” в Разград – посветен на възрожденката Станка Николица Спасо-Еленина. Съставител е на първите сборници, включващи наградните поетични

творби. През 1980 г. самата тя печели първа награда на конкурса (Белева 2018, 176). Петя Йорданова влага цялата си творческа енергия за припознаването и утвърждаването на разградската учителка и книжовничка като първа българска поетеса. Освен със стихотворението „Словото”, посветено на Станка Николица, и с още няколко стихотворения за България, музейният разказ под надслов „Запей сега земя благословена,/ запей щастлива, под звезди сияй...” („България”) проследява участието на поетесата в литературни празници из цялата страна – Вапцарови литературни дни „Песен за човека” в Банско (1977 г.), Национален празник на поезията в Благоевград (1979 г.), Литературен десант Варна – Девня (1981 г.), Ботеви тържества във Враца (1983 г.), Празник на поезията в Хасково (1988 г.), както и срещи с читатели в Исперих, Харманли, Якоруда.

Въпреки срещите си с изявени творци, за Петя Йорданова творчеството и по-специално поезията си остават неуловими, както самата тя признава. Посетителят може да визуализира нейната творческа среда. Пред погледа му оживяват премиерите на стихосбирките „Сълзи от огъня” (1981) и „Къща от любов” (1991), както и образите на гръцката писателка Рита Буми-Папа, поетесите Лиляна Стефанова и Людмила Исаева, голямата Елисавета Багряна, на поетите Матей Шопкин, Георги Джагаров, Евтим Евтимов, на литературните критици Иван Спасов и Благовеста Касабова...

Между 1982 и 1986 г. Петя Йорданова има възможността да се включи в по-мощен културен диалог. Постерът със заглавие „Мирът – надежда на планетата“ препраща към Международните писателски срещи в София, първата от които се провежда през 1977 г. под това мото и събира световноизвестни писатели като Гор Видал, Джон Ъпдайк, Уилям Сароян, Андрей Вознесенски, Евгений Евтушенко, Марио Варгас Льоса, Джани Родари и др. До 1986 г. България е домакин на още пет издания на форума. Подобна възможност за по-широк културен диалог, особено с деца творци, е Международната детска асамблея „Знаме на мира“, която се провежда в България с подкрепата на международни организации като ООН. За осъществяването ѝ важна роля имат много български и чуждестранни творци, сред които е и Петя Йорданова. Тя е автор на химна на асамблеята, чието заглавие („Здравей, здравей, Софийска асамблея!”) става мото на един от постерите с кадри от срещите на поетесата с участници във форума, част от които – от Исперих.

„Бъди на път...” – едноименното стихотворение се превръща в отделна тема, която проследява синхронизирането на поетичната и житейска философия на Петя Йорданова: „Трябва всичко да се изживее/ както господ

на човек е дал” („Всеки миг”). Родният край в тази поезия винаги е отправна точка (дори гара) за голямото пътуване и същевременно пристан, в който човекът винаги може да се завърне, за да потърси покой. Фотографиите следват пътуванията на поетесата (като член на Съюза на българските писатели) в Западна Европа и СССР през 80-те години на миналия век.

Неслучайно моментът на най-голямо признание е свързан отново с родния ѝ град. На 30 октомври 1981 г. стотици исперихчани отбелязват 50-годишния юбилей на своята съгражданка. На официално тържество в читалището Петя Йорданова е удостоена с орден „Кирил и Методий” I степен. Събитието е отразено и в местния печат със заглавието „Вълнуващо тържество” (Петков 1982, 4). Присъстват писатели и литературни критици от столицата, културни дейци от града и окръга. Поетесата е чествана не само от местната власт, но и от високите институции на държавната власт. Във вестника са публикувани поздравителният адрес от председателя на СБП Любомир Левчев и откъс от обзорна статия на литературния критик Иван Спасов. Един от албумите в личния архив на поетесата, подарък от исперихски ученици, пази снимки, запечатали моменти от събитието в Исперих. Част от тези фотографии са представени в отделен постер на тема „50-годишен юбилей в родния Исперих”.

Дошла от жарта на бялата равнина, наследница на „вековната тайна” на Лудогорието, Петя Йорданова умножава доверената ѝ от него песен в свои песни, в свой разпознаваем глас. Оттук идва особената акустичност на нейната поезия и възможността да бъде „чута”, да бъде гражданска. През бурния XX век лудогорският град търси свой неповторим духовен облик. В неговото (пре)създаване специална роля има Петя Йорданова. През 70-те и 80-те години на миналия век нейният поетичен глас приканва и вдъхновява синовете и дъщерите на преселници от различни краища на България (и извън нея) да се превърнат в наследници на „вековната тайна” на Лудогорската равнина – на светлината на Свещарските могили и духа на хана-основател. От трибуната на местния вестник разпознаваеми гласове убеждават исперихските читатели, че са част от общност, която може да се идентифицира културно-исторически през творчеството на своята съгражданка. Нейният поетичен глас на дъщеря и наследница се превръща в глас на гражданина. И до днес докосването до поезията на Петя Йорданова е винаги открита възможност за непрекъснато възраждане и индивидуално преживяване на символите на Исперих, както и за сплотяване на общност от граждани с обща памет.

Обратно на очакванията, тук не можем да поставим точка, тъй като ос-

тава отворена темата за любовната лирика на поетесата. Тя бе представена пред исперихска публика през 2015 г. като временна изложба със заглавие „Обич за обич“. В настоящия момент тя се обогатява, за да се превърне в продължение на коментираната тук временна експозиция. Този втори модул проследява поетичния диалог между Петя Йорданова и Евтим Евтимов, от който се раждат незабравими шедьоври в българската любовна лирика и любими мелодии в българската популярна музика.

Използвана литература:

Байчев 1983: Байчев, В. С обич в детския свят. – Исперихска трибуна (Исперих), № 1, 4 ян. 1983, с. 4.

Барт 2006: Барт, Р. Подготовката на романа I и II. Бележки за лекционни и семинарни занятия в Колеж дьо Франс 1978-1979, 1979-1980. Превод от френски Галина Меламед. София, ИК ЛИК, 2006, с. 343.

Белева 2018: Белева, В. Женски гласове от Лудогорието: Поезията на Петя Йорданова на страниците на в. „Исперихска трибуна“ през 70-те и 80-те години на ХХ в. (Спомен, архив, поетично слово). – В: Светът на българина през ХХ век. Сборник доклади от Втора национална научна конференция 22-23 юни 2017 г., Димитровград. Съставители Елена Георгиева, Недялка Тодорова. София, Парадигма, 2018, 171-186.

Бобчев 1977: Бобчев, Ст. Петя Йорданова. – Исперихска трибуна (Исперих), № 9, 27 април 1977, с. 4.

Василева 2018: Василева, Т. Поглед към паметта на героите на „своето време“ от ХХ век и мястото им в облика на град Исперих. – В: Светът на българина през ХХ век. Сборник доклади от Втора национална научна конференция 22-23 юни 2017 г., Димитровград. Съставители Елена Георгиева, Недялка Тодорова. София, Парадигма, 2018, 435-446.

Георгиева 1985: Георгиева, Г. Тази среща ще се помни. – Исперихска трибуна (Исперих), № 14, 31 окт. 1985, с. 1.

Енциклопедичен речник на литературните термини 2001: Енциклопедичен речник на литературните термини. Под редакцията на гл. ас. д-р Десислава Лилова, доц. Боян Вълчев. София, Хейзъл, 2001, с. 18.

Казаларска 2018: Казаларска, С. Музей и разказ. – Пирон. Академично електронно списание за култура и изкуства. Бр.15/2018. Нова наратология. <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Svetla-Kazalarska-Museum.pdf> (30.09.2019).

Милев, Братков, Николов 1970: Милев, Ал., И. Братков, Б. Николов. Реч-

ник на чуждите думи в българския език. Трето преработено и допълнено издание. С предговор към първото издание от акад. Владимир Георгиев. София, Наука и изкуство, 1970, с. 44.

Миндова 2017: Миндова, Л. Тотем и табу на семейния албум. Върху прозата на няколко съвременни балкански автори. – В: Надмощие и приспособяване. Сборник доклади от Международната научна конференция на Факултета по славянски филологии 24-25 април 2017 г., Том I. Литературоведски четения в чест на 80-годишнината на професор Никола Георгиев. Съставители Н. Александрова, Д. Атанасова, М. Калинова, Р. Л. Станчева. София, Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, 2017, 103-110.

Нилсен 2017: Нилсен, А. Хуманни експозиции за хуманни посетители. – В: Музейни експозиции и стандарти: Поглед напред. Доклади от конференцията, организирана от Двустранната българо-американска комисия за опазване на културното наследство на България, София, 28 и 29 ноември 2016 г. Приложение с документи. Съставителство и научна редакция Тодор Петев и Анджела Родел. София, Съвместно издание на Българо-американската комисия за образователен обмен „Фулбрайт“ и Фондация „Моят музей“, 2017, 161-176.

Петков 1982: Петков, С. Вълнуващо тържество. – Исперихска трибуна (Исперих), № 1, 13 февруари 1982, с. 4.

Спасов 1982: Спасов, И. Лудогорие – луда земя. – Исперихска трибуна (Исперих), № 1, 13 февруари 1982, с. 4.

Dolgoy 2011: Dolgoy, R. C. From Ethos to Mythos: The Becoming Mythical of History. – Austausch, Vol. 1, No. 1, April 2011, 21-39.

Петя Џорданова

Устрем от жарта на Пудогорието

УСТРЕМ

Не ме покривай с покрива на виеждан -
не ме завалявай с чужди слези,
акошто ми се издарило много отгоре,
че донелото ми е ладно не чежи,
че нежелателно издарило дотам
с отпадане в прасторите ми.
Друга самота, догдето в мислите,
та пак дотам само на вучи,
Седи.

Не ме пори за виедно не буди,
че тира ми е в негово мисла,
че сие, отгоре в клането ти дечи,
на дитам с нешто мисла
не отиди во виедана дотам
с догдето мисла до нешто друг,
и догдето мисла до нешто друг,
че
нешто мисла мисла мисла.

Земете дотам с сие рече обрисува,
око отпадане в нешто мисла
и клането се устружани
нешто мисла мисла мисла,
Седи.
Не ме мисла за нешто мисла мисла,
на мисла мисла да се мисла,
и мисла се мисла мисла мисла,
предано ■ ми се мисла мисла!

„Поезията- може би пова е неуловимото...”

„Стихо интервю”

„Цялото ѝ творчество сега прилича на една къща, построена от любов и за любов. Целият ѝ живот прилича на устрем. Дошла от жарта на земята, със сълзи от огън, както сама пише за себе си, горяла до последния дъх над белия лист за хората, тя остави златна пепел от своя огън за всички, които я познават и обичат.”

Евтим Евтимов

С Лилиана Стефанова и Людмила
Исаева – Бояна, 1980 г.

С Георги Джагаров, 1984 г.

С Блага Димитрова, 80-те години

С Елисавета Багряна, 80-те
години

Премиера на стихосбирката „Къща от
любов”, 1991 г.

[Стихointервю]
Автоинтервю за поезията и за себе си?
Всяка теория е разговор на поета
със себе си,
с времето, и би трябвало да се приеме
както стихointервю.
Аз немам отговор за поезията.
Тя може би се нарича детство,
може би носи разковинчото на младостта,
може да бъде младост, но нищо едно
от тези определения
не може да е пълно за мене, авторката,
камо ли да го предлага на читателите.
Поезията — може би това е неуловимото,
необхватното, защото тя е заредена
с най-човешкото чувство, което не подлежи
на обяснение —
обяснението ще развали магичата...

Stefanova

Представяне на стихо-
сбирката
„Сълзи от огъня”,
1981 г.

Юбилей на литературния критик
Иван Спасов, 1981 г.

С Евтим Евтимов и други творци, 80-те
години

Пред Пантеона в Русе, 1988 г.

С Иван Аржентински, 80-те години

С гръцката писателка Рита Буми-Папа –
1977 г.

Конгрес на Съюза на българските
писатели, 1989 г.

С Матей Шопкин, 80-те години

НАЙ-НОВОТО ВРЕМЕ В ЕКСПОЗИЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ТЪРГОВИЩЕ (2004-2019 г.)

Светлана АВРАМОВА

РИМ - Търговище

Временните изложби в Регионален исторически музей – Търговище се очертават като най-силен акцент във формирането на публичния образ на музея в града, компенсирайки факта на липса на постоянна общоисторическа експозиция.

С ясното съзнание за късата времева дистанция и липсата на консенсус в национален план относно близкото историческо минало, с общо 36 постоянни и временни изложби в периода 2004-2019 г. (Приложение 1), най-новото време заема своето място в експозиционната дейност на РИМ – Търговище. В контекста на местните специфики, експонирането на най-новата история на града и региона се основава на следните необходиминости:

1. Необходимостта от привличане на публика в музея. Опитът е показал, че най-голям интерес предизвиква най-новото време по причина, че посетителите могат да преживеят отново моменти от своя или на родители, баби и дядовци живот, или да видят себе си и свои близки и познати на снимки, които не притежават в семейните си архиви, или да видят вещи, които са ползвали, а вече излезли от употреба, но носещи спомени и размисли и пр. Често се случва някой да посети изложба, защото са му казали, че той или негови родственици са на снимка там. Оттук и търсенето и намирането (поне засега) на теми, които предполагат по-голям брой посетители, съобразно числото хора, чието минало е свързано с експонираната тема или теми, към които има обществен интерес. Това са:

- временна изложба „Хан Крум” – индустриалният първенец на Търговище”, май – ноември 2018 г. „Военният завод”, както го знаят всички в града, от създаването си до 1989 г. е една от най-големите производствени единици на военнопromишления комплекс в България и най-голямото индустриално предприятие в бившия Търговищки окръг, в което през 80-те години на ХХ в. са работили над 5000 души. Поради необходимостта от опазване на военната тайна, в музея не са запазени никаква артефакти и липсваше каквато и да било информация за него. Експонирането на из-

ложбата беше предшествано от изследователска работа в ДВИА – Велико Търново, местната преса и бивши ръководни кадри от завода. В самата изложба бяха използвани материали от музея към самия завод, или по-точно каквото е останало от него, снимки и документи от разрастването на производствените мощности, производствения процес и социалните и културните дейности.

- временна изложба „50 години по трънливата магистрала на техниката” по повод 50-годишнината от създаването на Техникума по механотехника, сега Професионална техническа гимназия „Цар Симеон Велики” – Търговище, май – октомври 2015 г. 50-годишната история на училището беше представена с информационни табла относно изучаваните специалности за периода, снимки от учебния процес, извънкласни и извънучилищни занимания, униформи, учебници и учебни помагала, макети на дипломни работи на зрелостници, награди на учители и ученици, сред които най-многобройни са наградите от градски, окръжни и национални прегледи на ТНТМ.

- временна изложба „Спомени от бригадирската младост”, май – декември 2016 г. Експонирани бяха снимки и материали от най-напред доброволното, а после задължително участие на младежта в бригадирското движение 1946-1989 г. В Търговище тази тема е особено близка на по-възрастните, защото много от тях познават лично първия командир на младежките трудови бригади Пенчо Кубадински (родом от с. Лозница, Търговищка околия), първия ударник Христо Макдимов, родом от с. Добротица, бившия Търговишки окръг, най-малкия бригадир Стефан Пенчев, роден в с. Макариополско, и др.

- временна изложба „Година първа, брой първи”, май – ноември 2017 г. Експонирани бяха първите броеве на вестниците, излезли в периода 1990-1993 г. и достигнали до Търговище. В няколко папки бяха подвързани ксерокопия от целите вестници, които, разположени на маса със столове в средата на залата, даваха възможност на интересуващите се не само да видят първата страница с главата на вестниците (поставени зад стъкло), а и да се запознаят със съдържанието на привлеклото вниманието им печатно издание.

- временна изложба „Позивна РИМ - Търговище”, открита на 19 май 2012 г. Експонирана беше колекция радиостанции на радиолюбители от Перник, Търговище и Попово, с информация за техническите им характеристики, радиоприемници от фонда на музея в Търговище, снимки и материали от участници в радиоклуба към ДОСО – Търговище (60-80-годи-

ни на XX в.), награди на търговищенци в радиолюбителски състезания до 2010 г. В Нощта на музеите при откриването на изложбата беше издигната радиоантена и се осъществи в реално време радиовръзка с радиолюбители от България и света. Планиран и неоповестен предварително, този факт, освен че внесе интрига, даде и наименованието на изложбата – „Позивна РИМ - Търговище”.

- временна изложба „На нашия екран. Хумористично-сатиричната рубрика на вестник „Знаме на комунизма” (Търговище)”, открита на 18 май 2019 г. Рубриката „На нашия екран” на окръжния търговишки вестник „Знаме на комунизма” стартира от бр. 3 на първата година от издаването му – 1959 г., и се поддържа до 1987. Съдържа множество хумористично-сатирични текстове и карикатури. Те са своеобразна картина на „отрицателните явления в социалистическия начин на живот” и „бичуват недъзите на обществото”, както се е казвало тогава.

В същия ред на мисли беше временната изложба „Следи от стъпки по един изминат път”, по повод 40 години от кончината на Нюйоркски митрополит Андрей, октомври 2012 г. – януари 2013 г. В началото на демократичните промени биографията на Нюйоркски митрополит Андрей беше актуална тема и към нея имаше голям обществен интерес. Благодарение на дарение на архиеерея, в града е достроен вторият православен храм и са закупени съоръженията за пречиствателна станция, с което е сложен край на водния режим. За всичко това до към 1990 г. не е дадена гласност и около името на митрополит Андрей витаеха множество легенди и недоказани твърдения. Експонирана с материали от ЦДА на РБ, ДА – Търговище и РИМ – Търговище в Славейковото училище, изложбата, от една страна, даде отговор на множеството въпроси около личността и делото на митрополит Андрей, от друга – в музея влязоха хора, които никога не бяха пристъпвали неговия праг.

2. Необходимостта от събиране на експонати за най-новото време в музея и повишаване на информираността на публиката относно историческата стойност на вещи и документи, които съхраняват в домовете си, а нямат археологическа или етнографска стойност. Често се случва да чуем възклицания от рода: „А, ама и това ли събирате в музея!?”, или „Ако знаех, че ще влезе в музея, нямаше да изхвърля!”, „Ау, виж, това го има в дома на дядо ти! Да го подарим, ще го приемете ли?” и други от този порядък. След всяка изложба, освен че се спечелват нови симпатизанти на музея, постъпват и нови материали. Освен изредените по-горе временни изложби, подтик за дарения са и тематичните изложби с по-широк хронологичен

обхват, също и дарителските изложби.

3. Необходимостта от проучване на най-новата история на града и региона. До към 2005 г. най-новото време в Търговище е съвсем бедно откъм професионални изследвания (Кърпачев 1971; Гинев 1974; Социално...1983) – в типичния за времето в пропаганден стил и малък брой статии в сборници, интерпретиращи отделни теми (Василев, Аврамова 2002; Аврамова 2002_1; Аврамова 2002_2; Божинов 2002; Аврамова 2004; Божинов 2004; Аврамова 2005; Василева 2005; Стоянова 2005; Куцарова 2005; Илиева 2006; Ангелов 2005;).

Не е нужно да казвам, че при подготовката на изложбата най-напред се проучват архивни документи, местен печат, осъществяват се срещи и интервюта с преки участници в събитието, което ще се експонира. Натрупаната информация се обобщава в самостоятелни издания (Василев, Аврамова 2002; Аврамова 2015;) и статии (Аврамова 2006_1; Аврамова 2006_2; Аврамова 2008; Аврамова 2009_1; Аврамова 2009_2; Аврамова 2011_1; Аврамова 2011_2; Аврамова 2014; Аврамова 2016; Аврамова 2019).

Не на последно място са постоянните изложби, експонирани извън музейните зали. През 2008 г. по задача от секретаря на ОбС – Търговище В. Симеонов, беше експонирана изложба за почетните граждани на Търговище. Пак по негова инициатива, вече като областен управител, през 2017 г. беше експонирана изложба „Областните управители на Област Търговище” във файлето на Областна управа – Търговище.

Постоянната изложба за живота и делото на Нюйоркски митрополит Андрей беше възложена на уредника в отдел „Най-нова история” през 1994 г. от н-к отдел „Култура” към ОбС – Търговище В. Велиславов. С разширяване обхвата на проучените и събрани материали, през 2011 г. изложбата беше обновена.

Тъй като изложбите се откриват обикновено в Нощта на музеите, когато има много посетители, и то семейства с деца – по-големи или по-малки, обичайно явление е по-младите да научават за времето и живота на своите родители, също и баби и дядовци тъкмо в музея, в залите с изложби за най-новото време. Експонатите провокират множество семейни спомени и стават основание за критично осмисляне и обсъждане на миналото и бъдещето у публиката.

Така с накратко изредените основания за експонирането на най-новото време, РИМ – Търговище се вписва в дефиницията на ИКОМ от 2007 г. за музея като институция в услуга на обществото, за целите на образованието, обучението и развлечението.

Приложение № 1

Най-новото време в постоянни и временни изложби в РИМ – Търговище (2004-2019 г.)

1. Постоянни изложби:

- „Почетните граждани на град Търговище”, експонирана във фойето на заседателната зала „Христо Самсаров” в ОбС – Търговище през 2008 г. Автор Св. Аврамова

- „Нюйоркски митрополит Андрей”, експонирана в мемориалната зала с надгробие на архиеерея в храм „Св. Ив. Рилски” през октомври 1994 г. и актуализирана 2011 г. Автор Св. Аврамова

- „С пламъка на вярата. Икони и църковна утвар от Търговищка духовна околия”. Автор Й. Петкова, Н. Ставрев. Включена витрина за Нюйоркски митрополит Андрей през 2015 г. Автор Св. Аврамова

- „Областните управители на Област Търговище”, експонирана във фойето на Областна управа – Търговище през март 2017 г. Автор Св. Аврамова

2. Временни изложби по теми от най-новото време:

- „30 години Младежки дом – Търговище”, май 2005 г. Експонирана в ЦМДИ – Търговище. Автори Ем. Хараланова и Св. Аврамова.

- „Митрополит Андрей – духовният посланик на България” (камерна), 11-15 декември 2006 г. Автор Св. Аврамова

- „Проф. Никола Маринов” (камерна), 2006 г. Автор Св. Аврамова

- „50 години от първия полет на човек в космоса” – гостуваща от ИМ – Полски Тръмбеш, с материали от ИМ – Полски Тръмбеш, ИМ – Омуртаг и РИМ – Търговище, май – август 2011 г. Автори Хр. Харитонов, М. Тошев, Св. Аврамова

- „Позивна РИМ – Търговище”, 19 май – септември 2012 г. Автор Св. Аврамова

- „Следи от стъпки по един изминат път” по повод 40 години от кончината на Нюйоркски митрополит Андрей, 19 октомври 2012 г. – януари 2013. Автор Св. Аврамова

- „Мондиал 1994 – незабравимото американско лято на българския футбол”, юни – септември 2014 г. Автор Св. Аврамова

- „50 години по трънливата магистрала на техниката” по повод 50-годишнината от създаването на Техникума по механотехника, сега ПТГ „Цар Симеон Велики” – Търговище, май – октомври 2015 г. Автор Св. Аврамова

- „Спомени от бригадирската младост”, май – декември 2016 г. Автор

Св. Аврамова

- „Година първа, брой първи”, май – ноември 2017 г. Автор Св. Аврамова

- „Хан Крум” – индустриалният първенец на Търговище”, май – ноември 2018 г. Автор Св. Аврамова

- „На нашия екран. Хумористично-сатиричната рубрика на в. „Знаме на комунизма” (Търговище)”, открита на 18 май 2019 г. Автор Св. Аврамова

3. Най-новото време във временни изложби с по-широк хронологичен обхват:

- „През бродовете на времето”, 8 декември 2003 г. – март 2004 г. Автори Й. Петкова, Т. Иванова, Св. Аврамова П. Стоянова

- „Из фондовете на музея”, декември 2004 г. – май 2005 г. Автори А. Конаклиев, Ст. Иванов, Й. Петкова, Т. Иванова, Св. Аврамова, П. Стоянова

- „140 години читалище „Напредък” – Търговище”. Съвместна ИМ – Търговище, ДА – Търговище и читалище „Напредък” – Търговище; октомври – декември 2004 г. Автори Т. Иванова, Св. Аврамова, и служители в ДА – Търговище и читалище „Напредък” – Търговище. Експонирана в читалище „Напредък” – Търговище

- „160 години светско образование в Търговище”, ноември 2006 г. – май 2007 г. Автори Й. Петкова, Т. Иванова, Св. Аврамова

- „Търговище в Европа и Европа в Търговище”, открита на 7 май 2007 г. Автори Й. Петкова, Т. Иванова, Св. Аврамова, П. Стоянова

- „Християнство и традиция” – 1100 години от смъртта на цар Борис Михаил I, ноември 2007 г. Автори Ст. Иванов, А. Конаклиев, Св. Аврамова

- „Така започнахме... И продължихме” – изложба по повод честване на 50-годишнината на музея в Търговище, открита на 23 октомври 2009 г. Автори Ст. Иванов, А. Конаклиев, Й. Петкова, Т. Иванова, Св. Аврамова, П. Стоянова

- „Кралевското златно съкровище. Завръщането”, открита на 22 март 2012 г. Автори Ст. Иванов, А. Конаклиев. За откриването бе експонирана временна камерна изложба за символиката на Кралевското съкровище в Търговище, автор Св. Аврамова

- „Светкавица”. История и футбол”, 16 май – септември 2014 г. Автори С. Стойков, Т. Иванова, Св. Аврамова

- „Viva la musika”, май – октомври 2015 г. Автор Т. Иванова

- „Град и панаир”, 12 май – септември 2016 г. Автори Т. Иванова, Д. Жекова, Св. Аврамова

- „Там, дето знанъето живей. Учебници и помагала”, 28 октомври 2016 – май 2017 г. Автори Т. Иванова, Св. Аврамова, Д. Жекова, Н. Ставрев

- „Да рисуваш със светлина! Щрихи към историята на фотографите в Търговище”, открита на 14 май 2019 г. Автор М. Жечева

4. Временни изложби с дарения и нови постъпления:

- „Ново, невидяно”, открита на 20 май 2008 г. Автори Св. Аврамова, М. Григорова, В. Илиева

- „Зала на дарителя”, 5 декември 2012 г. – май 2013 г. Автори Т. Иванова, Св. Аврамова, В. Илиева, Н. Ставрев

- „Съхранено за поколенията”, 5 декември 2013 г. – ноември 2014 г. Автори Т. Иванова, Св. Аврамова, В. Илиева, Н. Ставрев

- „Съхранено за поколенията” – 5 декември 2014 г. – май 2015 г. Автори Т. Иванова, Св. Аврамова, В. Илиева, Н. Ставрев

- „Съхранено за поколенията” – декември 2016 г. – май 2017 г. Автори Т. Иванова, Св. Аврамова, Д. Жекова, Н. Ставрев

- „Съхранено за поколенията” – декември 2017 г. – май 2018 г. Автори Т. Иванова, Св. Аврамова, Д. Жекова, Н. Ставрев

- „Съхранено за поколенията. Нови дарения и постъпления” – декември 2018 г. – януари 2019 г. Автори Т. Иванова, Св. Аврамова, Д. Жекова, Н. Ставрев

Използвана литература:

Аврамова 2002-1: Св. Аврамова. С дипломатичност, такт и християнско усърдие. В: С пламъка на вярата. Сборник документи и материали. Варна, 2002. 149 – 165

Аврамова 2002-2: Св. Аврамова. Символи и почетни знаци на град Търговище. – В: България след 1944 – история, проблеми, тенденции. Национална научна конференция Шумен, 14-15 май 2002. Шумен, 2002, 210 - 221

Аврамова 2004: Св. Аврамова. Изложбата за стоки за потребление „Търговище`81” – етап от Русенското съвещание (10 май 1980 г.) за увеличаване стоките и услугите за населението. – В: Панаири, пазари, тържища в българските земи. Доклади и съобщения от Национална научна конференция, проведена на 17 ноември 2003 г, гр. Търговище. Изд. „Фабер”, 2004, 458-468

Аврамова 2005: Св. Аврамова. Краеведският музей в град Търговище. – В: Известия на Исторически музей – Търговище, т. I. Варна, 2005, 159 – 170

Аврамова 2006_1: Св. Аврамова. Антивоенните тежнения на Нюйоркски митрополит Андрей /1942 - 1944 г./ - В: Втората световна война и България 1939 – 1947/ Доклади и съобщения от Национална научна конференция посветена на 60 години от края на Втората световна война, проведена в гр. Сливен на 7 и 8 април 2005 г. Сливен, 2006, 304-316

Аврамова 2006_2: Св. Аврамова. Материали за бригадирското движение във фонда на РИМ- Търговище. - В: Национална научна конференция „Бригадирското движение в България 1946 - 1989 г.“. 5-6 окт. 2006 г. Димитровград /без издателско каре/, 171 - 178

Аврамова 2008: Св. Аврамова. Профилираната гимназия с изучаване на чужди езици „Митрополит Андрей” - гр. Търговище - едно училище на ХХI век. - В: Българското образование - национални ориентири и европейски измерения. Международна научна конференция Габрово, 2008 г. Сборник с доклади. Габрово, 2008, 274-281

Аврамова 2009_1: Св. Аврамова. Късчета от историята на българския ХХ век в даренията на проф. д-р Ганчо Папуров за Регионалния исторически музей - Търговище. В: Сборник Есенни четения Сборяново. Предизвикателството на теренната работа. Т.6. Варна, 2009, 404-411

Аврамова 2009_2: Св. Аврамова. Почетните граждани на Търговище в най-ново време. - В: Известия на Исторически музей - Търговище. Т. II. Търговище, 2009, 263-288

Аврамова 2011_1: Св. Аврамова. Акад. Румен Скорчев и град Търговище. - В: Сборник Есенни четения Сборяново. От находката до витрината. Т.7, Варна, 2011, 486-511

Аврамова 2011_2: Св. Аврамова. Принос към църковната история по непубликувани писма на Стоян Петков - Велички епископ Андрей до Варненски и Преславски митрополит Симеон. - В: Известия на Исторически музей - Кюстендил. Т. XVII, Велико Търново, 2011, 23-36

Аврамова 2014: Св. Аврамова. Нюйоркският митрополит Андрей и задокеанската епархия на БПЦ в документи на Държавна сигурност. В: - Сборник Есенни четения Сборяново 2013. От находката до витрината. Т.Х, изд. Фабер, 2014, 252 – 272

Аврамова 2015: Св. Аврамова. В единството е силата, в знанието – мъдростта. 50 години Професионална техническа гимназия „Цар Симеон Велики” град Търговище. Летописни бележки 1965 – 2015. Издателство „Фабер”, 2015

Аврамова 2016: Св. Аврамова. Документи за Българската източноправославна епархия в Северна и Южна Америка и Австралия във фонда на РИМ – Търговище. В: „История и развитие на музеите в България. 80 години Исторически музей Самоков”. Сборник доклади и съобщения. Национална научна конференция. Самоков, 2016, 262-279

Аврамова 2019: Св. Аврамова. Към историята на Военния завод в град Търговище /по материали за временната изложба „Хан Крум” – индустри-

алният първенец на Търговище/ В: - Известия на РИМ – Габрово, т. VI, Изд. Фабер, 2019, 379-403

Ангелов 2005; Ив. Ангелов. Борбата – спорт номер едно в Търговище. . – В: Известия на Исторически музей – Търговище, т. I. Варна, 2005, 183-186

Божинов 2002: Св. Божинов. Национализацията на промишлените предприятия в Търговищка околия. В: България след 1944 – история, проблеми, тенденции. Национална научна конференция Шумен, 14-15 май 2002. Шумен, 2002, 147-157

Божинов 2004: Св. Божинов. За номерациите на Ескиджумайския панаир. – В: Панаири, пазари, тържища в българските земи. Доклади и съобщения от Национална научна конференция, проведена на 17 ноември 2003 г , гр. Търговище. Изд. „Фабер”, 2004, 454-457

Василев, Аврамова 2002: Митрополит Андрей – жизнен път и дело. – В: Ню Йоркский митрополит Андрей. Възпоменателен сборник. Състав.: Василев, Й., Св. Аврамова. Пловдив, 2002

Василева 2005 – Г. Василева. Териториален обхват и административно устройство на Търговищка околия (1879-1958 г.). Основни аспекти на промените в законовата база и статута на органите на местно управление и самоуправление. – В: Известия на Исторически музей – Търговище, т. I. Варна, 2005, 91-111

Гинев 1974: Г. Гинев, Търговище в годините на народната власт, Търговище, 1974

Илиева 2005: Ю. Илиева. Сурдопедагогическото обгрижване на глухите деца от Североизточна България за периода 1952-1997 г. – В: Известия на Исторически музей – Търговище, т. I. Варна, 2005, 179-182

Куцарова 2005: Р. Куцарова. Библиотечното дело в Търговище. – В: Известия на Исторически музей – Търговище, т. I. Варна, 2005, 174-178

Кърпачев 1971: Й. Кърпачев, Търговище, Изд. „Наука и изкуство”, Плевен, 1971

Социално... 1983: Социално-икономическо развитие на града от основаването му до наши дни. Изд. на ТИЦ – Търговище, 1983, /за служебно ползване/

Стоянова 2005: Ж. Стоянова. Популярната банка в живота на Търговище (1911-1951). – В: Известия на Исторически музей – Търговище, т. I. Варна, 2005

ВРЕМЕННИТЕ ИЗЛОЖБИ НА РИМ – МОНТАНА: ТЕОРЕТИЧНИ КОНЦЕПЦИИ, ПРАКТИЧЕСКИ РЕАЛИЗАЦИИ, ФАКТИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ (2014 – 2019)

д-р Ваня ИВАНОВА, Петя АСПАРУХОВА

РИМ-Монтана

В предложеното изследване са проследени временните изложби, подредени в част от експозиционното пространство на най-голямата по площ сграда, стопанисвана от РИМ-Монтана – Експозиционната зала на ул. „Граф Игнатиев” 3,¹ с която често се отъждествява целият музей.

Останалите два музейни обекта не са разгледани по чисто прагматични причини. Известната „Михайлова къща”² е прекалено малка, за да позволи подреждането на каквато и да е нова временна изложба, наред с вече съществуващата от 2001 г.

В ХГ „Кирил Петров”, в анализирания хронологически период, се подреждат средно по около 5-6 временни изложби на година (гостуващи и с музейни единици, собственост на галерията), но напълно логично, в преобладаващата си част експонатите са „предмети на изкуството”, главно картини.

Придържайки се към класификационна схема, предложена от Л. Бонева, това означава, че би следвало да говорим за „емотивна експозиция”,³ опре-

¹ Фактически това е първият етаж на някогашния Музей на Септемврийското въстание (вторият е реституиран). Въпросният музей, открит през 1953 г., е първата реално функционираща музейна институция в града. Просъществува до август 1991 г., когато получава добре познатото, тривиално наименование „Исторически музей“ (Даракчийска-Георгиева, 2013: 20) и постепенно губи част от експозиционните си площи и стопанисвани сгради. Последната институционална трансформация е с Постановление № 80 на МС от 07.04.2006 г. (ДВ, бр. 33 от 21.04.2006), с което Историческият музей в Монтана е преобразуван в Регионален исторически музей, осъществяващ „културна дейност върху територията на област Монтана”.

² През 1955 г. тази къща е открита тържествено като „Къща музей Христо и Иван Михайлови”, като от 1945 до 1993 г. днешният град Монтана носи името Михайловград, наречен така в чест на изявения комунистически функционер Христо Михайлов, убит през 1944 г. Другият син на местния свещеник Михаил – Иван Михайлов – в НРБ достига до чин „армейски генерал”.

³ Останалите два типа, Л. Бонева, базирайки се на М. Белхер, дефинира като „дидактична” експозиция и развлекателна (забавляваща) експозиция (Бонева 2007: 47).

деляна още като естетическа. При този тип експозиции се прави малък или никакъв опит да бъдат интерпретирани изложените обекти, като се изхожда от убеждението, че „като произведение на изкуството предметът трябва да говори сам за себе си” (Бонева 2007: 47). Съзнателно няма да се спираме и върху трите временни изложби върху винилови платна, подредени в ХГ „Кирил Петров” през 2015⁴, 2017⁵ и 2018.⁶

Така последващото изложение е опит да бъдат представени временните изложби на РИМ-Монтана през изминалия 5-годишен период (2014 – 2019) с акцент върху ефектите на имплицитно заложените или съзнателно използвани средства, комуникационни стратегии и модели при интерпретацията на избраните от работещите в музея теми.⁷

За целта са използвани традиционни, добре познати научно-изследователски методи – дескриптивен и компаративен, като при дескрипцията взема превес дедукцията, а наличните сравнения са предимно в синхронен план.

Предложеният анализ на временните изложби на РИМ-Монтана в избраната тематична плоскост се оказва неизбежно предпоставен от семантичните проекции на термина „музейна експозиция”. Тук, в изобилието от дефиниции, е предпочетена използваната от С. Ракшиева – задоволително изчерпателна, без да е излишно многословна, според която:

... В полето на музеологията музейната експозиция се определя като интерпретативна презентация на определено обектно съдържание, при което чрез автентични научни доказателствени материали се цели да

⁴ Борис Михаил Покръстител. *Духът и волята на България (8 април – 8 май 2015 г.)*.

⁵ *Херосът остава в Тракия (15 и 16 май 2017 г.)*.

⁶ „Българският принос към културно-историческото многообразие на обединена Европа“ – из художествено-документалното наследство на Българската академия на науките (25 май 2018 г.).

⁷ Най-често сред средствата, използвани за интерпретация при музейния показ, се сочат аранжирането на предмети, фотографии, архивни материали, видеобрази на обекти, инкорпориране на музикален звук и други. Изтъква се още, че „аранжирането на предметите в музейните експозиции много често придобива метафоричен характер”. Фактически „превърщането на старинните предмети от музейните фондове в метафори на разнообразни културни значения открива широки възможности за множество интерпретации”. Както сочи Л. Пейчева, композирането на предметите в рамките на дадена изложба е тематично ориентирана версия, която вече е интерпретация (предметите стават основа на конкретни образи и се метафоризират като слънце, месечина, дом, сватба, жътва, хляб и т.н.). След като са „ситуирани в рамките на изложбените съдържания, предметите оживяват колкото като информационни генератори, толкова и като комуникационни медуми, които по достатъчно адекватен начин актуализират съдържания и отношения”, (по Пейчева 2013: 23, 25).

се представи абстрактното чрез конкретното... За експозицията се подбират предмети с висока изразна и доказателствена стойност, които се оценяват не само диахронно, но и синхронно, тъй като техният изказ трябва да е значещ за съвременността... Интерпретацията е самата същност на творческото ядро в работата на музейните специалисти при изграждането на експозицията – създаването на системи, в които се произвеждат значения... (Ракшиева 2014: 62-63).

В зависимост от „произведените значения“, в българската музеоложка литература са налични разнообразни класификационни схеми, основаващи се на различни критерии.

В съответствие с действащото българско законодателство⁸ и утвърдената музеоложка практика в страната, най-често се говори за два основни типа музейна презентация – *постоянни експозиции*, нормативно „узаконени“ след съгласуване с МК⁹, и *временни изложби*. Вторият тип „също използва музейния фонд, но не цялостно, а представя тематично третиране на определен въпрос“. Временните изложби са „под формата на представяне фондовете на музея или [са] гостуващи изложби“ (Бонева 2007: 59).

Предвид спецификите на анализирания експозиционни цялости в РИМ-Монтана, е предпочетена класификационна схема, представената в специализираното музеолошко изследване на Л. Бонева, посветено на музейните изложби (с оглед на „пространство, колекции, публики“). Визираната изследователка, опирайки се на „класификацията на Странски, развита от Мароевич“ определя „три типа темпорално и пространствено ограничени музейни презентации“:

- музейна изложба (или временна експозиция);
- изложба (или пътуваща изложба);
- голяма тематична изложба (Бонева 2007: 69).

Същите три типа могат да бъдат идентифицирани като конкретните

⁸ЗКН и най-вече Наредба № Н-4 от 8 октомври 2013 г. за условията и реда за представяне на културните ценности (ДВ, бр. 28/2014).

⁹ За създаването на постоянна експозиция е необходимо изготвянето на подробна документация, която включва концепция за изграждане; тематична структура с разширено описание на структурата и съдържанието на експозицията – темите, подтемите и акцентите; тематико-експозиционен план по образци; проект за художествено-пространствено оформление; рецензия за всеки раздел от тематико-експозиционния план на съответен специалист по темата. За повече подробности виж чл. 8 от Наредба № Н-4 от 8 октомври 2013 г. за условията и реда за представяне на културните ценности (ДВ, бр. 28/2014).

практики в експозиционната дейност на РИМ-Монтана.¹⁰ Това са:¹¹

Гостуваща изложба „Антим I – екзарх български“ от Лопушанския манастир „Св. Йоан Предтеча“ (февруари 2014).

Съобщението за изложбата е качено на 12 февруари 2014 г. Дадени са следните пояснения: Антим I (1816 – 1888 г.) е висш български православен духовник, виден общественик и пръв екзарх на самостоятелната Българска екзархия.

В изложбата са представени съхраняваните от Лопушанския манастир „Св. Йоан Предтеча“ корона на Антим I и негови одежди: сакос и омофори – голям и малък (богослужебни одежди) и кадилница със синджирки, както и църковна утвар от манастира.

Гостуваща изложба „На кадرو“ от РИМ-Враца. (февруари 2014).

За тази изложба информацията на специализирания музеен сайт, също от 12 февруари 2014 г., е кратка и лаконична: Представена е колекция от оригинални снимки от края на XIX и първите десетилетия на XX в., оборудване на фотоателие „Братя Черневи“ – Враца, както и лични вещи на К. Чернев. Изложбата носи атмосферата на една отминала епоха, когато в ежедневието, да се видят „на кадру“ е истински празник за тогавашните хора.

„Един завет“ – временна изложба на РИМ-Монтана, посветена на участието на България в Първата световна война, открита на 4 май 2019 г. (май 2015).

Изложбата е представена от уредника на отдел „Нова история“ – Жасмина Каменова.

Сред подредените експонати са военни отличия и грамоти, карти и снимки, оръжие (огнестрелно и хладно), използвани на фронта обикновени предмети на бита, някои изработени от „необикновени“ материали

¹⁰ Последващото кратко представяне на временните изложби в периода 2014 – 2019 г. е в хронологически порядък, без претенции за изчерпателност, предвид ограничения обем на всеки научен доклад. Предложената информация е въз основа на публикуваното в специализирания музеен сайт и научния архив на музея. Автор на качените пояснителни текстове не е посочен, но до 2016 г. кратките информационни съобщения са изготвяни от Светлана Стоилова – PR на музея, Светлин Ангелов – уредник и Иво Иванов, отговарящ за техническото поддържане на музейния сайт. От 2018 г., поради липсата на специален служител в отдел „Връзки с обществеността“, съобщенията за различните музейни прояви се пишат основно от В. Иванова.

¹¹ За конкретни изображения виж специализирания сайт на РИМ-Монтана – Новини. Снимките са на Иво Иванов:

<https://montana-museum.weebly.com/105310861074108010851080-1080-1089109810731080109010801103.html>

(напр. чашка от гилза).¹²

„Живот за Монтана. 95 години от рождението на археолога Георги Александров” – временна изложба на РИМ-Монтана, открита на 14 май 2015 г. (май 2015).

Изложбата е съпътстваща отбелязания юбилей на Георги Александров, когато „колеги, близки и приятели си спомниха за него в непринуден разговор. Изложбата бе представена от М. Марков – археолог в РИМ-Монтана”.

Видно от публикуваните снимки на същия сайт, във витрина са експонирани издадените научни и научно-популярни монографии на Георги Александров, полеви дневници на ръководени от него разкопки, някои от емблематичните му находки, както и негов портрет в авторската интерпретация на работещия в ХГ „Кирил Петров” Николай Пенков.

„С книгата, кръста и сабята“ – гостуващата камерна изложба на Регионален исторически музей – Монтана, открита на 28 май 2015 г. в Ботевата зала на Регионален исторически музей – Враца (май 2015).

Изложбата включва материали, илюстриращи национално-освободителните борби в Северозападна България и е част от програмата на традиционните Ботеви дни, провеждани във Враца. Експонирани са оръжия, икони и църковна утвар от втората половина на XIX век.

„На театъра с любов” – временна изложба на РИМ-Монтана, открита на 18 април 2016 г. (април 2016).

Изложбата е съпътстващо събитие във връзка с честване 120-годишнината от рождението на актьора и драматурга Стефан Савов. Включва снимки от театрални представления и издадени негови пиеси.

Подготвена е от уредниците в музея Теодора Тодорова и Жасмина Каменова.

Биляна Радева и Сибил Бойчев от Театрално студио „Автограф“ при Обединен детски комплекс „Ние, вработата“ – Монтана, с художествен ръководител Анастасия Янчева, пресъздават финалната сцена от пиесата „Кара Танас“ от Стефан Савов.

„Монтана през вековете – делници и празници“ – временна изложба на РИМ-Монтана, с официално откриване на 26 април 2018 г.

Изложбата е подредена в основно реновираната музейна сграда. Чрез избраните експонати музейните специалисти акцентират върху основни тенденции в развитието на обществено-икономическия и културно-про-

¹² На музейния сайт са рекламният плакат на изложбата, снимки на подредената витрина и изречението, информиращо кога е открита изложбата и от кого е представена. В научния архив също няма нищо друго – беседа, покани и т.н.

светния живот на региона. Хронологическият обхват на изложбата е изключително широк – от първите свидетелства за човешко присъствие през халколита (каменно-медната епоха) до началото на новото 21-во хилядолетие.

Обикновено в музей се ходи, за да се разгледат съкровища. Посетителите на монтанския музей също имат такава възможност – в първата зала ги посреща копие на Якимовското съкровище и оригинална статуя на Тракийски конник (Херос). Експозиционното пространство предлага още много възможности за исторически екскурзии, благодарение на експонирани артефакти, изработени от различен материал и с изключително разнообразно предназначение.

Могат да се видят типични образци от не една археологическа култура в широк хронологически периметър (Праистория – Късно Средновековие) – керамика, оръжие, малка пластика, мерки и теглилки.

На любознателния музеен гост е предоставена и възможност да сравни какви бижута са се носели от Античността до края на XX век, да проследи бързата еволюция в сферата на научно-техническия прогрес чрез не винаги разпознаваеми артефакти като пишещи машини, радиоапарати, касетофони, магнетофони, телефони, да види плакети, медали, купи и други свидетелства за това как са били отличавани обществени заслуги и спортни постижения през втората половина на миналото и началото на настоящето столетие.

Специално внимание заслужават и предметите, които благодарение на научно-изследователските усилия на музейните специалисти „разказват увлекателни и любопитни истории“: калаено-оловна кана от края на XVII век, донесена в региона от представител на благородническия род Шонборн, който воюва срещу османците; аптекарски пособия от първата половина на XX век; помагало по краснопис – едно незаслужено negliжирано умение в съвременната ни действителност и други.

В специално обособена зала са подредени икони и църковна утвар от началото и средата на XIX век. Тук са експонирани и саморъчно рисуваните икони на известния поп Пунчо от с. Мокреш.

„Учебници и учебни пособия – от края на XIX век до днес“ – временна изложба на РИМ-Монтана, подредена на 29 октомври 2018 г. (ноември 2018).

Изложбата е подредена в чест на 1 ноември – Деня на народните будители. Експонирани са учебници и учебни пособия по български език, литература, математика, история. Основна цел на музейните специалисти е да пока-

жат разнообразие от формати и полиграфическо оформление.

Сред по-интересните издания са христоматия по литература за IV клас, предназначена за използване в местата за лишаване от свобода; учебник по история за IX и X клас, по който се учи две учебни години; почти джобни издания на учебници по математика от началото на XX век.

В търсене на приемственост, контраст и иновации са експонирани последни издания на учебници и учебни пособия по „История и цивилизации“ за V клас, (включително електронно четими варианти на таблет) от различни авторски колективи, по които през учебната 2018 – 2019 г. се преподава в българските училища.

Посетителите могат да видят още свидетелства за завършване на различни училищни степени, да си припомнят текста на химна на народните будители и накрая да си тръгнат с късметче – „мъдра мисъл“, напомняща за ползата от придобитите знания или просто „честитка“ за хубавия празник, който е отбелязан за пръв път през 1922 г.

„Памет за Апостола“ – временна изложба на РИМ-Монтана, открита на 20 декември 2018 г. (декември 2018).

Камерната изложба е открита на Игнажден (съзнателно е потърсена пряка връзка с монашеското име на Васил Иванов Кунчев – дякон Игнатий). Посветена е на 15-годишнината от изграждане паметника на Васил Левски на централния градски площад в Монтана.

В условното разпределение на експозиционното пространство са открити три основни тематични цялости. В първата са представени артефакти от епохата на Възраждането с ясни алюзии, отправящи към жизнения път и революционната дейност на Васил Левски (евангелие, револвер, сабя, икона, църковна утвар). Следват печатни издания (вестници, научни монографии и сборници), посветени на Апостола. Накрая, посетителите могат да видят последната научна проява, в която паметникът на Левски в Монтана е „главно действащо лице“. Това е картата „100 места на памет“, резултат от реализацията на научния проект „По следите на героичното време“ на РИМ-Русе и ИЕФЕМ-БАН.

При откриването на изложбата Траяна Ценова, председател на Общински комитет „Васил Левски“ и основен инициатор за построяване на паметника, припомня накратко приносите на основните дарители. Александър Тодоров, представител на сдружение „Безсмъртни българи“, чрез прочувствено прочетено есе, се спира върху значението, което имат личността и делото на Васил Левски в днешния ден. Йордан Георгиев, известен краевед, представя събрани от него материали за Левски.

Прекрасен завършек на събитието се оказва спонтанна рецитация на откъс от стихотворение, посветено на Апостола на българската свобода.

Следва поднасянето на цветя пред паметника на Васил Левски на централния площад в Монтана..

„Съкровища на Земята“ – временна изложба на РИМ-Монтана, подредена в пряка връзка с 22 април – Международния ден на Земята (април 2019).

Изложбата е подредена на 19 април 2019 г. и е без официално откриване. Начинът, по който са подредените експонатите, позволява условното обособяване на три главни теми в изложбения интериор:

- „от недрата на земята“ – изложени са образци на минерали, скъпоценни камъни и изкопаеми горива;
- „даровете на водата“ – експонирани са черупки на миди и рапани, морски и сладководни перли;
- за едно красиво утилитарно приложение от най-дълбока древност до днес – аранжирани са различни бижута от минерали и скъпоценни камъни.

Фактически посетителите на музейната експозиционна зала получават възможност да видят как изглежда нефта; черните въглища; различни рудни образци, използвани за добив на желязо; над 100 минерала и скъпоценни камъни.

Специален акцент е поставен върху разнообразните бижута, които са изработени от един единствен минерал – напр. хематит или черен оникс.

Във временната изложба, наред с музейни единици, са включени и части от лични колекции.

Всеки посетител, разгледал изложбата, получава флаер с кратка информация за това кога, как и защо започва сечествата Международният ден на Земята. „Съкровища на Земята“ остава в Експозиционната зала на ул. „Граф Игнатиев“ 3 до средата на месец септември 2019 г.

„Детски свят“ – временна изложба на РИМ-Монтана, подредена на 17 септември 2019 г. (септември 2019).

Тази изложба също е без официално откриване. Подредена е в изпълнение на заложеното в Примерния годишен план за дейността на РИМ-Монтана през 2019 г.

Експонирани са различни типове кукли, плюшени играчки, илюстрирани детски списания и книжки.

Посетителите имат възможност да видят още кой ще излезе победител

в предложените познавателни игри на историческа тематика, да се скрият зад маска или да изслушат българска народна приказка в електронна версия.

Могат да се върнат в красивия или вече безвъзвратно отминал „детски свят“, като разгледат още веднъж илюстрираните истории на „Хензел и Гретел“, „Трите котета“, „Джак и бобеното зърно“, „Гъливер в страната на лилипутите“ и много други.

За спомен от изложбата е предвидено всеки посетител да получи малък подарък – текст на детска броилка или малка картичка за оцветяване.

Експонатите в поредната временна изложба на РИМ-Монтана са предоставени от работещи в музея и служител в Община Монтана.

В съобщението за изложбата, публикувано върху специализирания музейен сайт (и препечатано в част от регионалните масмедии – вестници и новинарски сайтове), е отправена своеобразна молба да не се подценява значимостта на игровото начало, предвид факта, че върху голямата и сложна тема за мястото и ролята на играта в човешкия живот (вкл. културата като игра) разсъждават в творбите си известни философи като Йохан Хьойзинха (1872 – 1945) и Хосе Ортега и Гасет (1883 – 1955).

Музейният екип остава с искрени надежди, че посещението на временната изложба „Детски свят“ ще донесе приятни и полезни мигове не само на децата, а и на „детето във всички нас“ – порасналите възрастни.

Представените дотук временни изложби на РИМ-Монтана, съотнесени към предложената от Л. Бонева класификационна схема, биха могли да се разпределят в зависимост от вида музейна презентация, както следва:

- музейна изложба (или временна експозиция) с експонати от фонда на РИМ-Монтана и/или предоставени от работещи в музея и техни близки¹³ – „Един завет“ (2015), „Живот за Монтана. 95 години от рождението на археолога Георги Александров“ (2015), „На театъра с любов“ (2016), „Учебници и учебни пособия от края на XIX век до днес“ (2018), „Памет за Апостола“ (2018), „Съкровища на Земята“ (2019), „Детски свят“ (2019) – общо 5.

изложба (или пътуваща изложба):

- гостуващи: „Антим I – екзарх български“ (2014), „На кадрo“ (2014) – общо 2;

пътуваща изложба на РИМ-Монтана: „С книгата, кръста и сабята“ (2015) – общо 1;

- голяма тематична изложба – „Монтана през вековете – делници и праз-

¹³ Във втория случай не става въпрос за лични колекции, а за предмети, които не са идентифицирани (и не би следвало да бъдат идентифицирани) като ДКЦ.

ници (2018) – общо 1.

Оказва се че най-голям брой временни изложби, експонирани в експозиционната зала на РИМ-Монтана, са собствените такива – общо 56% от всички временни музейни презентации,¹⁴ следват гостуващите – 22% и остават по 11% за пътуващата и голямата тематична изложба.

Тематичната изложба „Монтана през вековете – делници и празници” е подредена с презумпцията за „узаконяването” ѝ като постоянна експозиция. Въпросната експозиция служи и като основа за разработването на образователната музейна програма „Забавлявам се и уча в музея“, предназначена за ученици от 5 клас. Разработената през лятото на 2018 г. образователна програма получава финансиране от МК в обявена сесия в областта на движимото културно наследство, музеите и визуалните изкуства на тема „Музеят като образователна среда“.

Образователната програма включва 24 работни листа, групирани в 6 модула¹⁵. Към модулите е разработено помагало за оцветяване „Моята по-цветна история” от 16 страници. РИМ-Монтана осигурява безплатно комплектите от работни листове и други необходими материали за изпълнение на поставените задачи (цветни моливи, ножици за изрязване на хартия, химикалки, блокови листа за рисуване, клипбордове и други).

¹⁴ По причини от най-различно естество, след 1990 г. до 2019 г., РИМ-Монтана не разполага с постоянна експозиция в нито една от стопанисваните от него сгради с експозиционна площ.

¹⁵ 6-те модула са: *Моят, твоят, наши музей; Времето в историята, времето в музея; В загадъчния свят на археологията; Праисторическият човек и регион Монтана; Траки – трибали в региона на днешна Монтана; Културното наследство на Римската цивилизация в Regio Montanensium. Помагалото за оцветяване съдържа задачи, които са част от планираните занимания в последните три модула.*

Структурата на работните листове е унифицирана – първо се представя синтезирана информация по фиксираната в заглавието тема, а накрая има задача. Например в първия модул учениците трябва да опишат 5 предмета по избор от музейната експозиция като отговорят на предварително зададени въпроси. Във втория модул изрязват и лепят изображения и надписи на експонирани в залата предмети на подходящите места. Когато рисуват „като праисторическите хора“, преди това разглеждат презентация с изображения от известни пещери като Магурата, Алтамира. Ласко и други. Приключенията им „В загадъчния свят на археологията“ включват и попълване на оригинална страница от полева инвентарна книга, като се описват и рисуват части от керамика (т.нар. от археолозите масов материал). В Помагалото на оцветяване отново са включени предмети от временната експозиция, релевантни на съответния исторически период. Учениците ги разглеждат пак и ги оцветяват, като не е задължително да използват оригиналните им цветове, но трябва да се мотивират възможно ли е избраният от тях цвят да се използва в съответния хронологически период.

Съдържанието на отделните модули е базирано върху наличните ресурси на РИМ –Монтана, и е съобразено изцяло с учебната програма по „История и цивилизации“ (общообразователна подготовка) в V клас.

Не само въз основа практическото приложение на образователната музейна програма за 5 клас, макар и с известна доза условност би могло да се твърди, че във временните изложби на РИМ-Монтана са застъпени различни типове интерактивност¹⁶ – пространствена, медийна, механична/техническа.

Сред конкретните примери за практически налична пространствена интерактивност са „На театъра с любов“, „Учебници и учебни пособия от края на XIX век до днес“, „Памет за Апостола“, „Съкровища на Земята“, „Детски свят“. Използваните изразни средства при музейната презентация

¹⁶ Приложена е класификационна схема на М. Бербенкова, която разграничава 4 основни типа интерактивност – пространствена, социална, медийна и механична (означавана още като техническа).

Така, според цитираната авторка, пространствената интерактивност се свързва „с пре/създадена тематичност на някаква история и фактически се противопоставя на общоприетия начин за таксономично представяне на музейните предмети. Под таксономично най-често се има предвид такова представяне, чиято основна цел е да разкрие в експозиционните зали богатството и разнообразието на музейните предмети. Като конкретен пример за пространствена интерактивност М. Бербенкова сочи природонаучен музей, в който представянето на експонатите няма да е според вида им – бозайници, мекотели, растения, а според това, към коя среда принадлежат – тундра, джунгла и т.н. При социалната интерактивност се акцентира върху създаването на подходящи условия за „възникване на социално взаимодействие“ както между посетители и музейни служители, така и между самите посетители, намиращи се в музейното пространство. Основната цел е да се подпомогне образователният процес и да се създадат приятни преживявания.

Медийната интерактивност разчита на видео, звук, картини, снимки, таблици, текст. Важността на текстовете се изтъква предвид необходимостта от ориентация на посетителя в самата изложба, като инструкции при работа с технически модули и като източник на специализирана информация.

М. Бербенкова отбелязва още, че при изготвянето на текст за изложба трябва да се има предвид т.нар. „журналистически принцип за поднасяне на информация“. Това на практика означава, че вместо да се изписва дълъг и монотонен текст, информацията трябва да се поднесе на „три етапа“ – първо най-важното съобщение, след това второстепенното и накрая това, което не е от най-голяма важност, но на него се „държи“ за осъществяване на комуникация. Специализирани изследвания показват, че в повечето случаи посетителите прочитат само първата или първите две части от текста.

Механичната/техническата интерактивност предполага възможност за физическо изследване на представеното в музея с помощта на сглобяеми/разглобяеми модели, както и използването на различни компютърни конфигурации, вкл. достъпни on-line (по Бербенкова 2014: 70-73).

– аранжирани артефакти (функциониращи като музеалии¹⁷) и съпътстващите ги интериорни допълнения – водят до създаването и представянето на сравнително завършена тематична цялост, фиксирана в заглавието на съответната изложба.

Разнообразни са проявленията на медийната интерактивност, застъпена благодарение на включените исторически карти в изложбения интериор („Един завет”, „Памет за Апостола”), изготвените пояснителни надписи („Монтана през вековете – делници и празници”, „Съкровища на Земята”), поставянето на подходящи текстове и раздаването на допълнителни материали¹⁸ – „късметчета с мъдри мисли”, флаери, картички за оцветяване („Учебници и учебни пособия от края на XIX век до днес”, „Съкровища на Земята”, „Детски свят”).

Енциклопедичен пример за механична/техническа интерактивност са електронно четимите учебници по „История и цивилизации” за 5 клас, които могат да се разгледат на таблет („Учебници и учебни пособия от края на XIX век до днес”), както и детските книжки, маските и познавателните игри с историческа тематика, ползвани свободно от посетителите („Детски свят”).

Сред позитивите в експозиционната дейност на РИМ-Монтана би следвало да се посочи и спечеленият през 2018 г. приз за авторова концепция на мобилна изложба от „Панаира на музейните изложби“ в Русе. Работното заглавие на спечелилия проект, който ще се превърне в практическа реалност през май 2020 г., е „Международните празници на духовите оркестри „Дико Илиев“ в Монтана и културната история на

¹⁷ Терминът „музеалия“ е използван като синоним на музейен предмет – вещь, която е музефицирана. За повече подробности – вж. Мишкова 2015: 69-70.

¹⁸ Част от тях биха могли да се приемат и като рекламни такива.

България”¹⁹.

Същевременно, позитивните елементи в експозиционната политика на РИМ-Монтана, следвана по отношение на временните изложби, си съжителстват с поредица слаби страни и трудности, открити нееднократно в специализираната музеоложка литература.

За РИМ-Монтана също са характерни ограничените възможности за външно финансиране, липсата на достатъчно квадратура, подходящо музейно обзавеждане и подготвени специалисти, ниските приходи от собствено музейна дейност (по Джумалиева 2017: 178 – 181).

Специално за конкретно анализирания тук музей прави впечатление нерационалното позициониране на временните изложби в чисто темпорален план. Така например през 2014 г. двете временни изложби са подредени през февруари и после до края на годината – други временни изложби няма. През 2015 г. през май временните изложби са три – една гостуваща и две от собствените фондове на музея и до края на календарната година пак нищо по отношение на временните експозиции в РИМ-Монтана. През 2017 г. временни изложби в Експозиционната зала няма заради основния ѝ ремонт, а през 2018 и 2019 г. е направен опит за по-рационалното им разпределение във времето.

За целия разглеждан период остава още един негатив – недостатъчният брой временни изложби в РИМ-Монтана, особено в сравнение със случ-

¹⁹ В идейната концепция са предвидени няколко тематични компонента. На първо място ще бъде представена „Историята на Дико-Илиевите празници“ в снимки, върху винилови платна. Бъдещите посетители ще могат да видят още „Знаци и символи“, пряко свързани с провеждането на празниците чрез експонирането на плакети, авторски статуетки, грамоти, значки, баджове, плакати и покани от различни техни издания. Планира се обособяването на отделен кът, където ще се предлагат отговори на въпросите „Кой е Дико Илиев?“ и какво мислят „другите за неговото творчество“ с помощта на биографична справка, различни снимки на композитора с емблематични периоди на живота му, както и факсимилета на статии, представящи творчеството му. Потърсен е и отговор на въпроса „По какъв начин са се слушали творбите на самобитния български композитор през годините?“ с помощта на експонирани грамофон и радиограмофон; касетофон, (радиокасетофон или мултифункционално устройство – касетофон с диск), магнетофон, телевизор с видео, компютърна конфигурация с вградено устройство за слушане на компакт дискове. Не са забравени и „Дико-Илиевите празници във виртуалното пространство“ – предвижда се мултимедияен проектор и лаптоп да дават възможност за on-line достъп до специализирания сайт <<http://www.festival-dikoiliev.tk/> <http://www.festival-dikoiliev.tk/>> на фестивала, администриран от Община Монтана. И накрая посетителите ще получат възможност да се запознаят с празниците на духовите оркестри в Монтана като една вече утвърдена „Традиция с нейните модификации“, благодарение на различни записи на известни духови оркестри от област Монтана, изпълняващи творби на Дико Илиев.

ващото се в други музеи. Независимо от опитите за разчупване на традиционната статична и плоска презентация, интерактивността остава по-скоро любопитна екзотика, отколкото осъзнато и целенасочено прилагана практика. Освен това, стремежът за разнообразяване на тематичния диапазон и интериорния дизайн не винаги срещат достатъчно разбиране сред музейните специалисти. Рутината и липсата на желание за професионално усъвършенстване сред по-голямата част от уредниците продължават да оказват негативното си влияние и върху цялостната политика по отношение на временните изложби в РИМ – Монтана. Атрактивното временно експониране все още не се осъзнава и не се оценява като удачен механизъм за увеличаване на твърде ниските собствени приходи, които през 2019 г. за пръв път остават в музея.

Използвана литература:

Бербенкова 2014: *Бербенкова, Милена.* Интерактивност в музея. // Във: *Виж кой говори. Комуникационни и интерпретационни модели в музея. Сборник доклади от Първата научна конференция от серията „Дебати в музеологията“* (19 – 20 септември 2013 г., ИЕФЕМ – БАН). АИ „Проф. Марин Дринов“, С., 2014, с. 68 – 78.

Бонева 2007: *Бонева, Леонора.* Музейните изложби. Пространства, колекции, публика. Министерство на културата. Сдружение „кръг Будител“. С., 2007.

Даракчийска-Георгиева 2013: *Даракчийска-Георгиева, Уляна.* Културно-историческото наследство и музейната институция в Монтана – опазване и развитие. // В: *Годишник на Регионален исторически музей – Монтана.* Том първи. Монтана, 2013, с. 7 – 26.

Джумалиева 2017: *Джумалиева, Екатерина.* Временни музейни изложби – настояще и бъдеще. // В: *Музейни експозиции и стандарти: поглед напред. Доклади от конференцията, организирана от Двустранната българо-американска комисия за опазване на културното наследство на България. София 28 и 29 ноември 2016 г. Приложение с документи.* Българо-американска комисия за образователен обмен

„Фулбрайт“ и Фондация „Моят музей“. С., 2018, с. 177 – 184.

Мишкова 2015: *Мишкова, Иглика.* Образование в музея. Състояние и перспективи в България. ИК „Гутенберг“. С., 2015

Пейчева 2014: *Пейчева, Лозанка.* Между комуникациите и интерпретациите в Националния етнографски музей. // Във: *Виж кой говори. Комуникационни и интерпретационни модели в музея. Сборник доклади от Първата*

научна конференция от серията „Дебати в музеологията” (19 – 20 септември 2013 г., ИЕФЕМ – БАН). АИ „Проф. Марин Дринов”, С., 2014, с. 17-42.

Ракшиева 2013: Ракшиева, Светла. Експозицията – диалог с публиката. // Във: *Виж кой говори. Комуникационни и интерпретационни модели в музея. Сборник доклади от Първата научна конференция от серията „Дебати в музеологията”* (19 – 20 септември 2013 г., ИЕФЕМ – БАН). АИ „Проф. Марин Дринов”, С., 2014, с. 62 – 67.

Специализиран сайт на РИМ-Монтана (Новини):

<https://montana-museum.weebly.com/105310861074108010851080-1080-1089109810731080109010801103.html> с авторски фотографии на Иво Иванов РИМ-Монтана

ВРЕМЕННИТЕ ИЗЛОЖБИ В ЕМО „ЕТЪР” ПРЕЗ 2019 Г. – МЕЖДУ ТРАДИЦИЯТА И ПРОВОКАЦИЯТА

Ваня ДОНЕВА

ЕМО „Етър”

Единственият в България музей на открито „Етър” е една „жива” постоянна експозиция, която предлага на посетителите да се потопят в миналото чрез:

- работещите водни съоръжения;
- действащите занаятчийски работилници;
- многообразието от сгради и обекти с обществено и култово предназначение;
- специфичните съоръжения за традиционни поминъчни дейности на балканджиите.

Тези обективни дадености, заедно с добрата популяризация на музейните активности и иновации, са в основата на стабилния интерес към „Етър”-а.¹

Достатъчно ли е това днес, за да отговори институцията на предизвикателствата на новото хилядолетие? Да бъде желано място за наука, образование и развлечение?²

Временните изложби са една от възможностите за ЕМО „Етър”, носител на отличието „Духът на България”³ (Годишни награди в туризма 2018 г.), да бъде адекватен и на новата визия за музей на ИКОМ.

Те имат няколко основни цели:

- популяризиране на движимите културни ценности от музейния фонд,

¹ 187 010 посетители (2015 г.) и над 200 000 (2016 - 2018 г.).

² „Музеят е отворена към публиката нестопанска институция в постоянна служба на обществото и неговото развитие. Той придобива, консервира, изучава, комуникира и експонира материалното и нематериалното културно наследство на човечеството и неговата среда в полза на науката, образованието и развлечението.” (Устав на ИКОМ към 9.06.2017 г.)

³ Ангелова, В. Музей „Етѐра” в Габрово с отличие „Духът на България”. <https://trud.bg/%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9-%D0%B5%D1%82%D1%8A%D1%80-%D0%B0-%D0%B2-%D0%B3%D0%B0%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D1%81-%D0%BE%D1%82%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%B5-%D0%B4/> (последно влизане на 08.10.2019 г.)

събирани в продължение на 55 години, извън територията на музея (гос-туващи изложби);

- да бъдат съобразени с новите реалности чрез включването на интерактивни елементи;

- да превърнат експозиционната площ в място за съпреживяване на истории от посетителите ;

- да обединят усилията на различни специалисти (уредник, реставратор, фотограф, дизайнер, PR, екскурзовод, информатор, доброволец) при създаването, промотирането, уреждането и проследяването на реакциите на публиките към изработения продукт.

ТРАДИЦИЯТА

Традицията повелява временните изложби, уреджани от ЕМО „Етър“, да показват предимно развитието на традиционните занаяти, празничната обредност и поминъка на балканджиите. И през 2019 г. тази тематика намира продължение в три временни експозиции.

„Мозайка от занаяти“ (обр. 1)

Изложбата е посветена на 55-годишнината от откриването на ЕМО „Етър“ и представя традиционните занаяти, характерни за района на Централна Стара планина. 230 експоната визуализират тяхното многообразие: традиционни, но устояващи на времето занаяти; изчезнали, но носещи паметта за времето на битуването си; „занаяти в риск“, позабравени технологии, показващи майсторлък и съвременни интерпретации на познати от миналото техники.

Сред богатата палитра от занаятчийски изделия акцент в изложбата е чантата на търговеца Ради Минев Червенаков от с. Боженци, изработена и ползвана в края на XIX век. Тя наподобява дисаги и може да бъде носена не само на рамо, но и да се закача на седлото на коня. Интересни са експонатите, свързани с куюмджийството: модели на чакмаци за огниво, изработени от майстор Михо Златар, носещи надпис с неговото име. Той е носител на сребърен медал от Лондонското изложение през 1907 г. Сред експонатите е мярка за пръстени от началото на двайсети век, притежание на друг известен габровски куюмджия – Игнат Ванков. Изложбата показва и изделия на съвременни майстори, участници в национални и международни надпревари, организирани от ЕМО „Етър“ в дните на Международния панаир на традиционните занаяти.

Подготвена е като пътуваща изложба. Текстовете са двуезични. В деня на откриването ѝ в НИМ⁴ – 10 май – етърският майстор мутафчия Христо Маринов демонстрира пред посетителите тъкане на колани на кори.

Автори на изложбата са Росица Бинева и Румяна Денчева, дизайнер на плаката и таблата с обяснителни текстове е Мирослав Живков, фотографите са дело на Росина Пенчева. Съпровожда се от филми, свързани със занаятите.

От 19 септември 2019 г. „Мозайка от занаяти“ гостува на Регионален исторически музей „Акад. Йордан Иванов“ – Кюстендил. Експонирана е в изложбената зала на джамията „Ахмед бей“⁵ и успешно популяризира движимите културни ценности, свързани със старите занаяти, съхранявани във фонда на ЕМО „Етър“.

„Строителните занаяти на Стара планина“ (обр. 2)

Изложбата представя фотографии и веществени материали, заснети и събрани по време на две теренни проучвания в Област Габрово, проведени през 2018 г. Партньори са Етнографски музей на открито „Етър“, НГПИ „Тревненска школа“ и доброволци – архитекти, инженери, студенти и специалисти с интерес към традиционните занаяти. Открита е в малката зала над хлопкарската работилница през април по повод Международния ден за опазване на паметниците на културата⁶. Включва 30 експоната: интересни предмети и инструменти, свързани със строителните занаяти в района на Централна Стара планина. За доброто качество на илюстративния снимков материал принос има музейният фотограф Росина Пенчева. През юли и август гостува в ИЕФЕМ – София.

Изложбата финализира един успешен партньорски проект, а артефактите, събрани по време на теренното проучване, обогатяват музейния фонд и стават достояние на широка публика.

„Майсторът и формата“ (обр. 3)

Идеята за тази временна експозиция се появи във връзка с планираната майсторска надпревара по грънчарство като акцент в XVII-ия международно-

⁴ В НИМ бе открита гостуващата изложба „Мозайка от занаяти“ на ЕМО „Етър“. http://www.bta.bg/bg/video/show/id/0_fmdwamxw

⁵ <http://infomreja.bg/mozajka-ot-zanaqti-gostuva-na-istoricheskiq-muzej-v-kiustendil-68946.html>

⁶ <http://stroitelstvomotiv.com/%D0%B8%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B1%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%8F%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%B0/>

ден панаир на традиционните занаяти през 2019 г. „Майсторът и формата”, чрез керамични експонати, показва податливостта на глината в ръцете на майстора. Двуетичните текстове и подобрите фотографии проследяват организирани през годините майсторски надпревари по грънчарство (2008, 2014 и 2019 г.) в ЕМО „Етър”.

В първата участват занаятчии от Троян, Габрово, Стара Загора, София и Ямбол. Втората е с международно участие на майстори от Румъния, Сърбия, Турция и България. През 2019 година в състезанието мерят сили представители на Франция, Румъния, Унгария, Република Южна Африка и България. Има и младежка секция, в която три девойки се състезават в изработването на кана чрез прилагане на техника фурш.

На 6 септември в изложбената зала на Кръстник-Колчовия хан са експонирани 38 керамични изделия от предходните две надпревари. След приключването на последната майсторска надпревара и на младежкото съревнование, на 8 септември 2019 г., са добавени още 40 новоизработени глинени изделия. Седем от тях възпроизвеждат традиционна българска стомна, която е задължителният предмет в състезанието, а останалите носят отпечатъка на участниците върху спецификата на традиции в грънчарството от близо и далеч. Интерес предизвикват формите и размерите на съдовете, изработени от Десислава Владовска⁷, носител на голямата награда за майсторлък през 2019 г. „сребърна хлопка”.

В дните на Панаира публиката има възможност да наблюдава на живо работата на грънчарите и да разгледа многообразието от керамични изделия в съпътстващата събитието временна експозиция.

МЕЖДУ ТРАДИЦИЯТА И ПРОВОКАЦИЯТА

Две от изложбите, родени и експонирани в ЕМО „Етър” през 2019 г., излизат извън обичайното русло на традицията. Те са насочени към проучване и популяризиране на документални свидетелства за личности и към цикъла на живота на мъжа на границата на два века.

„Спомен за опълченеца Петър Саков” (обр. 4)

Фотодокументалната изложба хвърля светлина върху живота на един от членовете на габровската фамилия Сакови на базата на издирени и про-

⁷ Христова, М. Грънчарката Десислава Владовска е победител в Международната майсторска надпревара в Етър. http://www.velikotarnovo.utre.bg/2019/09/09/540908-gruncharkata-desislava_vladovska_e_pobeditel_v_mezhdunarodnata_maystorska_nadprevara_v_etura

учени архивни документи (пенсионни книжки, удостоверения за имотно състояние и за наследници, смъртен акт), публикации в пресата от 20-30-те години на миналия век, и фотокопия на снимки и документи, предоставени от наследниците на Петър Саков. Експонирана е по повод 3 март, националният празник на България. По събирането и обработването на материалите работят Ваня Донева, Павел Митков и Дамян Христов. Художественото оформление е съобразено с конкретната експозиционна площ в салона на Саковата къща. По дизайна работи Мирослав Живков.

В резултат на добрата популяризаторска работа на Тихомир Църков, изложбата е посетена от различни наследници на Сакови, като някои от тях даряват, а други предоставят за временно ползване вещи и документи, свързани с фамилията. Част от материалите са експонирани във витрина и с автентичността си допринасят за емоционалното въздействие на временната експозиция.

„Мъжки времена“

Концепцията се базира на един женски поглед върху живота на мъжа⁸ – веществената изложба е експонирана на втория етаж над шарланджийската работилница в ЕМО «Етър» от 5 юни 2019 г. Тя представя, чрез 271 предмета, силния пол във времената, които днес наричаме „мъжки“, и невидимата сила на жената, която според народните умотворения „мъж прави и мъж разваля“.

Развити и съобразени с експозиционната площ са 4 периода – раждането и детството, възмъжаването чрез войниклъка и бръсненето, зрялата възраст чрез трудовата дейност и старостта чрез кръчмата. Има обособени места за снимки (с мустаци и цилиндър), музикален фон, който създава настроение и експонат загадка – предизвикателство към публиката. Текстовете са двуезични.

В изложбата са включени предмети, постъпили в резултат обявената дарителска кампания в началото на 2019 г. и такива, предоставени за временно ползване от приятели на музея. „Мъжки времена“ е продукт на съвместните усилия на: реставратора Стефан Стефанов, автора на концепцията и текстовете Румяна Денчева и дизайнера Мирослав Живков. За пълнокръвното възприемане на духа на епохата способства и доброто екскурзоводско обслужване.

⁸ Църков, Т. Потопете се в запазеня свят на мъжете. <https://dariknews.bg/regioni/gabrovo/potopete-se-v-zapazeniia-sviat-na-myzhete-snimki-2169805>

ПРОВОКАЦИЯТА

„Диалог с миналото”⁹

Това е неконвенционална вещественна изложба, открита на 25 юли в залите над шарланджийската работилница и посветена на 55-годишнината от създаването на музей „Етър”. Експонираните в нея предмети, само 13 на брой, споделят историите си от първо лице. Тя е интерактивна, с провокации към посетителите, които са предизвикани да бъдат не само пасивни наблюдатели, но и активни участници в опознавателния процес музейна вещ – публика. Предмет в кутия, който трябва да бъде разпознат чрез опипване, загадка за функциите на друг предмет със странна форма, възможност да се напечата послание на пишеща машина, виртуална възможност да се угаси пожар и реална – да се провери денят на раждане чрез „вечния календар”. Представени са за пръв път 6 рисунки на Лазар Донков, създателя на музея. Включени са специално подготвени текстове и задачи за деца.

„Диалог с миналото” е музеен експеримент за разчупване скучната монологична форма на общуване с историята. Изложбата е своеобразна творческа кутия, провокираща любопитството на съвременния човек към културните ценности. Тя е резултат от екипната работа на Мирослав Живков, Елена Минковска, Ваня Донева и Румяна Денчева.

Подготвените и реализирани през 2019 г. временни изложби са разнообразни като форма и съдържание. Те съдействат за превръщането на вторите етажи на етърската чаршия в привлекателни места за наука, образование и забавление и популяризират богатството на музейния фонд чрез гостуванията си в други музеи в страната.

⁹ Църов, Т. Музеят „Етър” отправя покана за „Диалог с миналото”. <https://dariknews.bg/regioni/gabrovo/muzeiat-etyr-otpravja-pokana-za-dialog-s-minaloto-2178470>

„Мозайка от занаяти“

„Строителните занаяти на Стара планина“

„Майсторът и формата“

„Спомен за опълченеца Петър Саков“

„БЪЛГАРСКИТЕ БЕЖАНЦИ В НАШАТА ПАМЕТ“ – ИСТОРИИ, РАЗКАЗАНИ В МУЗЕЙ

Пламена КИРОВА, Радовеста СТОЮЮЪРТ, Иванка ДЕЛЕВА

Регионален исторически музей Бургас

Организирането на временни изложби е част от дейността на всеки един музей. Тематиката за такива изложби или хрумва изведнъж, или е плод на дълговременно мислене от страна на съответния/те куратор/и. Не бива в никакъв случай да се пропускат и хората, които помагат чисто технически (а понякога и идейно) временната изложба да стане факт. А за успеха на една временна изложба най-важни са нейните адресати или публиката, за която е предвидена тя. Ако трябва да се потърси отговор на въпроса на какво се дължи привлекателността на специалните/временни експозиции, на първо място може да се постави фактът, че те имат дълбоки социални корени (Бонева 2007, 57). Такъв тип изложби имат социализиращ характер; поставят се времеви граници, които кореспондират с нагласата на публиката да търси новото и специалното; почти винаги има каталог към изложбата и разбира се са притегателно място за пресата и електронните медии (Бонева 2007, 58).

И като музей, който се стреми винаги да предлага на своята публика нещо ново и интересно, през пролетта на 2016 г. Регионален исторически музей – Бургас (РИМ – Бургас) започна да разработва темата за българските бежанци, защото временната експозиция чрез използването на музейния фонд представя тематично третиране на определен въпрос (Бонева 2007, 59). Тема стара колкото света, но която доби нова актуалност в течение на събитията около мигрантските вълни, започнали след така наречената „Арабска пролет“. Имат ли тези два исторически процеса нещо общо и какво означава понятието „бежанец“ бяха първоначалните въпроси, които дадоха отражение върху концепцията за изложбата¹. С приближаването на деня, предвиден за откриването ѝ, в екипа започнаха да се зараждат другите въпроси: Дали ще има интерес?; Посетители ще има ли?; Правилната снимка ли сме сложили?; Да не пропуснахме някое селище да споменем? и

¹ Повече за проекта „Българските бежанци в нашата памет“ виж: Кирова, Пл., Радовеста Стююрт, Иванка Делева. Серия от инициативи на РИМ-Бургас „Българските бежанци в нашата памет“. В: Известия на Бургаския музей, 2018, том VI, 173-182

други, и други... Въпроси, които си задават вероятно всички колеги, тъй като при посещението на една изложба публиката има определени очаквания и ако експозицията не успее да достави удоволствие, да изненада, да напомни, да образова, да информира, то публиката може да си тръгне разочарована (Бонева 2007, 58). За късмет на екипа, изложбата „Българските бежанци в нашата памет“ предизвика интерес в публиката и доведе до записването на истории, споделени по време на нейното разглеждане.

В продължение на проекта, в края на 2017 г. бе организирана национална научна конференция, която събра на едно място специалисти от различни институти². Форумът даде възможност на около 100 учени – историци, етнографи, социолози, архивисти и т.н., да представят изследванията си за миграционния процес в българското етническо землище и преселването в България на стотици хиляди български бежанци през първата половина на XX век.

За популяризиране на проекта и изложбата се предприеха различни съпътстващи събития. Интерактивна игра в официалната страница на РИМ – Бургас в социалната мрежа Facebook позволи на десетки наши виртуални приятели да се сдобият с каталог на изложбата. Каталогът, освен да представи предметите, участващи в изложбата, предлага и допълнителна научна информация по темата, останала извън таблата на експозицията. Друго събитие бе организираната кампания „Моят експонат за седмица в музея“. То бе насочено към наследниците на българските бежанци от Одринска Тракия, Западна Тракия и Мала Азия, които донесоха предмети, документи и снимки, разказващи техните семейни истории. Чрез тях не само се обогати експозицията, но и се допълниха научните изследвания за историята на тракийските и малоазийски бежанци в Бургаско. Етнографската експозиция се сдоби с ценен експонат – сватбена рокля от 1880 г., предавана от поколение на поколение.

Проектът „Българските бежанци в нашата памет“ продължи да се развива и през есента на 2018 г. Запознати с музейния проект, посветен на бежанците, ръководството на бургаското тракийско дружество „Странджа“ предприе полезна инициатива. Във връзка със 130-годишнината от смъртта на екзарх Антим I и със съдействието на Регионалния исторически музей – Бургас, се организира специална програма за честването на събитието. Тя включи заупокойна литургия (на 29 ноември 2018 г.) в бур-

² *Българските бежанци в Бургас и региона 1878 – 1945 г. Сборник с доклади от научна конференция „Българските бежанци в Бургас и региона 1878 -1945 г.“ 27-29 септември 2017 г., Бургас.*

гаския храм „Света Богородица“ и откриване на изложба в Етнографската експозиция на РИМ-Бургас. Изложбата бе подготвена и осъществена от част от екипа на проекта за бежанците – от Историческата и Етнографската експозиции. Тя се състои от няколко информационни табла с текст и фотографии от житейския път на видния български духовник, чиято мисия да търси начини за обединението и добруването на българския народ го довежда за кратко и в Бургас (1872 г.), където е посрещнат тържествено от българската общност в града. Идеята да се припомни упоритата борба на първия български екзарх за обединението и добруването на българския народ, непримиримостта му да отстоява българщината в Източна Тракия преди и след Освобождението се вписа напълно естествено в основната идея и в пространството на музейния проект. Фигурата на екзарх Антим I, роден през 1816 г. в Лозенград, Източна Тракия (днес Къркларели в Р. Турция), остава в паметта ни с визията и вярата си в независимостта на българската църква и нейната роля като обединител на българите. Откриването на изложбата, посветена на екзарх Антим I, в рамките на проекта на РИМ – Бургас за съдбата на българските бежанци от началото на XX век, бе посрещнато с подобаващо уважение и интерес от посетителите. Онези от тях, които за първи път се срещаха с драматичните истории на преселниците, развълнувано споделяха и своите родови спомени, приличащи си един с друг и в същото време много лични и незабравимо болезнени.

Желанието на екипа да съпреживее с повече хора емоциите, които възбудват както изследователите, така и наследниците на бежанци; тематиката на проблемите, проучвани в рамките на музейния проект „Българските бежанци в нашата памет“, ги отведе до предаването „Прокудени от бащин край“ по телевизия СКАТ. Телевизионният форум, с автор и водещ Стоян Райчевски, е посветен на българите бежанци, прогонени от Тракия, Македония, Западните покрайнини, Северна Добруджа, Мала Азия, които намират спасение в пределите на днешна България. Като гости на г-н Райчевски авторите имаха възможност да представят работата си по проекта, резултатите до които са стигнали, хората и институциите, които са привлекли като съучастници. Представен бе също един ползотворен „продукт“, осъществен по идеята за запазване на културно-историческото ни наследство – Календар за 2019 г. с изображения на костюми от трите най-големи етнографски области на България с многозначителното заглавие „Три сестри“.

Освен сред жителите и гостите на Бургас, изложбата предизвика интерес и в няколко населени места в региона. „Българските бежанци в нашата памет“ гостува на музеите в Средец, Малко Търново и Царево. Присъстви-

ето на откриването на изложбите даде възможност на екипа да проследят реакциите на публиките отблизо. В погледите на по-възрастните посетители се четеше споменът за тяхното бягство, търсеха по снимките познати лица или места, плакаха и благодаряха, че не са забравени. По-младите и най-вече учениците четяха с интерес и слушаха беседите, задаваха въпроси и търсеха отговори. Реакциите на публиката могат да бъдат видени и в книгата за впечатления, където ще останат за тези след нас:

„Прекрасна експозиция за бежанците с чудесни фотографии!...“

„Дълбок поклон пред създателите на тази изложба. Като тракийски потомък на бежанци от с. Ениджия, Лозенградско, винаги съм се вълнувал от всичко, свързано с Тракия, Македония и Мала Азия. Но тази изложба силно ме впечатли...“

„Благодаря Ви от сърце за тази изложба! Не я закривайте! Развивайте я! Потомка на бежанци от Серско, днешна Гърция.“

За финал може спокойно да се каже, че изложбата изпълни изискванията към една временна експозиция – използва музейния фонд, за да представи тематично третиране на определен въпрос, предаде културно съобщение чрез представените обекти, провокира посетителите и самите автори. А те, авторите, от своя страна се надяват интересът към изложбата да се увеличава, а тематиката да продължава да се дискутира. Защото предаването на информационни съобщения в и чрез изложбите е интегрален процес с много възможни варианти, които оформят връзката на изложеното с посетителите (Бонева 2007,59).

Използвана литература:

Бонева 2007: Леонора Бонева. Музейните изложби. Пространство-колекции-публика.

Кирова 2018: Пламена Кирова, Радовеста Стюърт, Иванка Делева. Серия от инициативи на РИМ Бургас „Българските бежанци в нашата памет“. В: Известия на бургаския музей, том VI, 173-182

*Момент от откриване на изложбата
„Българските бежанци в нашата памет“ 2016 г.*

Инициативата „Моят предмет в музея“, 2017 г.

арх. Гугучкова и арх. Дончев – дарители, 2019 г.

ЗНАНИЯ ЗА УСТОЙЧИВА ВАЛОРИЗАЦИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО В СЕЛСКИТЕ И ПЕРИФЕРНИТЕ ОБЩНОСТИ – ПРОЕКТ VAL.OR

Доц. д-р Мария Христова МОНОВА-ЖЕЛЕВА

Бургаски свободен университет

Увод

Културното наследство се определя широко като „наследството на физически артефакти и нематериални атрибути на група или общността като цяло, които са наследени от минали поколения, поддържани в настоящето и съхранени в полза на бъдещите поколения“ [1]. Нематериалното културно наследство, обхващащо различни традиции, сценични изкуства, занаяти, ритуали и т.н. неслучайно е идентифицирано като една от основните подкатегории, посочени в Конвенцията на ЮНЕСКО за защита на културните ценности от 2001 г. [2].

Отчитайки важноста на процесите, свързани с опазването и адекватното представяне на материалните и нематериални културни ценности, Европейският съюз съфинансира редица проекти в рамките на програми като Creative Europe, Erasmus +, Europe for Citizens, Horizon 2020, както и програми за регионално развитие, които са фокусирани върху разработването на практики, инструменти и методи, насочени специално към нематериалното културно наследство, неговото опазване и предаване на бъдещите поколения [3].

Всеки човек възприема културното наследство по свой индивидуален начин. От друга страна, хората са част от общности, които имат свои традиции и култура. Вероятно това е и една от основните причини за нарастването на популярността на местните културни фестивали и събития в рамките на целия ЕС. Културните фестивали и събития дават възможност на общността да популяризира своята уникалност. Културните събития дори в най-малките селски общности могат да помогнат за поддържане на усещането за място, традиция и идентичност и същевременно предлагат важен поглед върху отминали епохи.

Учебните курсове, материали и други образователни възможности, които по един или друг начин са свързани с културното многообразие и богатство на ЕС, обикновено се предлагат във формат и форма, които са трудно

достъпни до хората, които обикновено не са ангажирани с участие в инициативи за учене през целия живот. Преодоляването на този дефицит се явява основната мотивация за стартирането на проекта VAL.oR [4].

Проект VAL.oR – основна цел и участници

VAL.oR. има за цел да развие нов подход в подкрепа на представянето и опазването на културното наследство на малките общности в селските региони, допринасяйки за икономическите ползи, които са резултат от добре менажирани и организирани фестивали и събития.

В проекта участват образователни организации, центрове за професионално обучение, асоциации и общини от 7 европейски страни.

Оценявайки контекста на културното наследство на селските общности, проектът има като основна задача да насърчи хората от всички възрасти да се включат в обучение, целящо изграждане и развитие на умения и компетентности за организиране и управление на културни фестивали и събития и в процеса на обучение да мотивира участниците да осъществят транснационален обмен на своите знания и опит. Подобен интегративен подход и насърчаване на широкото участие на хора от различни поколения значително допринася за развитието не само на отделните участници, но и на общността като цяло.

Основни участници в проектната инициатива са:

- Организация за професионално обучение „Speha Fresia“, Италия – Координатор на проекта;
- Неправителствена организация „Italia Nostra Onlus“, Италия;
- Бургаски свободен университет;
- Asociatia pentru Educatie si Dezvoltare Durabila, Румъния;
- Партньорство за образование на общността и социалното развитие MEATH, Ирландия;
- Неправителствена организация „FUTURE IN PERSPECTIVE LIMITED“, Ирландия;
- ИТ компания NNOVENTUM OY, Финландия – технологичен партньор по проекта;
- Община Лузада, Португалия;
- Център за обучение на възрастни „CPIA 4“, Италия.

1. Целеви групи на проекта

Основните целеви групи на проект VAL.oR. могат да бъдат категоризирани в следните отделни класове:

- доброволци, които са част от управителни комитети на местни кул-

- турни фестивали и събития в цяла Европа;
- местни лидери;
 - служители, ангажирани с валоризацията на материално и нематериално културно наследство;
 - възрастни, обучаващи се в центрове за професионално образование и обучение;
 - ученици от средни училища и студенти във висши учебни заведения;
 - преподаватели, учители и специалисти в областта на образованието за възрастни;
 - местните държавни институции и органи, ангажирани с процесите на образованието и обучението в областта на културата и на социалното предприемачество.

2. Основни задачи

Основната цел на проекта бе постигната в рамките на изпълнението на следните задачи:

- Анализ на националните рамки за валидиране на професионална квалификация, придобита чрез неформално или самостоятелно учене.
- Изготвяне на подробно ръководство, което да се използва като важен ресурс от лица, организации или групи, ангажирани с процесите на валидиране в областта на организацията и управлението на местни културни фестивали и събития.
- Идентификация на нуждите и спецификите на конкретния образователен контекст и разработване на учебна програма и съдържание, необходими за обучение на ново поколение мениджъри на културни фестивали и събития чрез внимателно подбрани педагогически подходи и методи, позволяващи използването на богатия опит на възрастните доброволци и предаването му на младите участници.
- Създаване на онлайн ресурс, целящ подпомагане на кодифицирането на знанията, които възрастните доброволци, ангажирани с управлението на местни културни фестивали и събития, са придобили и запазването на тези знания за бъдещите поколения.

3. Постигнати резултати

В съответствие със задачите, формулирани по-горе, в рамките на проект VALo.R бяха постигнати следните резултати:

- Бе проведено мащабно научно изследване във всички страни-партньори, което имаше следните цели:
 - анализ на съществуващите възможности и национални рамки за валидиране на неформални знания и знания, придобити чрез предишно обуче-

ние;

- анализ на нуждите от обучение на ново поколение организатори и мениджъри на културни фестивали и събития;

- идентификация на подходящи инструменти и методологии, които да бъдат използвани при разработване и осъществяване на подобен тип обучение.

Партньорите по проекта с помощта на местни работни групи проведоха документални и полеви изследвания, ангажирайки всички заинтересовани страни. Резултатите от анализа на събраните данни бяха обобщени в национални доклади. Сравнителният анализ на информацията за отделните страни бе систематизиран и описан в общ доклад. Всички документи са публикувани на уебсайта на проекта и са достъпни както за изтегляне (файлове във формат pdf), така и под формата на онлайн книги.

- Разработване на учебна програма за образователен курс, насочен към организатори на културни фестивали и събития.

Културните фестивали и събития играят важна роля в местните общности в цяла Европа, тъй като поддържат идентичността, подкрепят местните икономики и процесите на социалното включване. Настоящата гама от фестивали и събития може да бъде подобрена и може да стане още по-значима от икономическа гледна точка, особено в условията на непрекъснато нарастващият интерес към културния туризъм и разширяващият се пазар, свързан с това. В този аспект, от съществено значение е успехът на културните фестивали и събития да бъде гарантиран, а това изисква осигуряването на подходящи възможности за обучение на заетите в туристическата индустрия служители и доброволци. За да се отговори адекватно на тази необходимост, проектът VAL.oR разработи модулна програма за обучение в управлението на културни фестивали и събития.

Обучението бе реализирано под формата на смесено обучение, където в рамките на 40 часа бе проведено обучение лице-в-лице, подпомогнато от инструктор, и още 110 часа бяха предвидени за самостоятелно електронно обучение.

Разработването и осъществяването на учебната програма за укрепване на управленските умения на възрастни и младежи, ангажирани с организацията и мениджмънта на културни събития, бе насочено към местните екипи и целеше да привлече и мотивира членовете им и да разширят своите перспективи и стратегии за европейска визия и рамка. Чрез подхода отдолу-нагоре и подхода, ориентиран към широкото участие, се целеше насърчаването на транснационалния обмен между всички участници в обу-

чението, както и увеличаване на броя на възрастните обучаеми. Чрез участието на локални екипи, често съставени от лидери на местните общности, VALoR успя да приложи стратегия за пропагандиране на образователната услуга, която може да подобри благосъстоянието на общността, чрез използването на местните таланти и техните компетенции.

Неформалното обучение бе фокусирано върху следните ключови умения: културна осведоменост и изразяване, цифрови умения и предприемачески компетенции, които са тясно свързани с другия хоризонтален приоритет – прозрачност и признаването на мълчаливите компетенции на по-възрастните членове на дадена общност, което от своя страна, би могло да повлияе положително на мотивацията им за по-тесен диалог между поколенията, фокусиран върху общата цел за поддържане и обновяване на нематериалното местно културно наследство.

- Разработване на постъпково ръководство за признаване на предишно обучение – тази дейност бе ръководена от Бургаски свободен университет [5].

Всички партньори ангажираха своите местни работни групи за изготвяне на конкретни ръководства, специфични за конкретните страни участнички в проекта. Признаването на кредити (ECVET) за младежи и възрастни хора може да улесни достъпа до по-нататъшно обучение и квалификация. За младите поколения това също може да бъде важна възможност за професионална реализация в културната индустрия.

- Онлайн обсерватория и електронен образователен портал

Обсерваторията работи на специално пригоден за целта уеб сървър. Предназначена е да предоставя възможност за представяне на най-добри практики за организиране и провеждане на местни фестивали и събития в страните партньори. Осигурен е и незабавен достъп до библиотека с образователни ресурси, разработена от партньорите по време на проекта, както и до комуникационна и колаборативна среда, където участниците в провеждането и управлението на местни фестивали и събития могат да обменят информация и опит, да търсят подкрепа и да планират съвместни транснационални инициативи.

Заключение

Чрез прилагането на подхода, ориентиран към широкото участие, подхода отдолу-нагоре, чрез валоризирането на културното наследство на селските общности чрез използването на цифрови технологии и модерни

медийни инструменти, както и чрез насърчаването на транснационалния обмен между учащи се, проектът допринася за увеличаване на търсенето и приемането на възрастни обучаеми, които като цяло не участват в учене през целия живот.

По този начин се осъществява информационната стратегия на образователното осигуряване, която може да подобри благосъстоянието на общността, използвайки своите таланти, мълчаливи знания и компетенции.

Работата по този проект е подкрепена от Европейската комисия чрез програма Еразъм +, ключово действие 2: Стратегически партньорства, договор № 2017-1-IT02-KA204-036745.

Използвана литература:

Creative Europe. (n.d.). Retrieved from European Commission Website: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/culture_en

UNESCO 2001 Convention. (n.d.). Retrieved from UNESCO Website: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/2001-convention/official-text/>

Pasikowska-Schnass, M. (2018, June). Cultural heritage in EU policies. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621876/EPRS_BRI\(2018\)621876_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621876/EPRS_BRI(2018)621876_EN.pdf)

VAL.oR Project. (n.d.). Retrieved from VAL.oR Project Website: <https://www.culturalfestivals.eu/en/home/?PHPSESSID=3o200tvivk37bv1r4ndthfpt55>

Burgas Free University Website: www.bfu.bg

ПРОЕКТ „SCOPE – УМЕНИЯ ЗА КОРПОРАТИВНО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО“

доц. д-р Янислав Панайотов ЖЕЛЕВ

Бургаски свободен университет

1. Увод

Проект „SCOPE – Умения за корпоративно предприемачество“ има за цел да стимулира иновативността и развитието на европейските компании, създавайки предприемачески структури в компании, които искат да бъдат иновативни, както и стимулирайки възможностите за заетост и предприемаческите умения на служители и студенти.

Корпоративно предприемачество се дефинира като ангажимента на съществуваща организация да стимулира иновациите, като инвестира ресурси в развитието на нови бизнес начинания, нови продукти, услуги или процеси, както и обновяване на стратегии и конкурентни предимства.

Вътрешното предприемачество се отнася до инициативи, свързани в иновация, предприети от служители и подкрепени от техните организации работодатели.

Координатор на проекта е FH Joanneum от Австрия, а партньорството включва още седем партньора: FH Campus, също от Австрия, DIMITRA и Университет Тесалия от Гърция, Европейски център за качество ООД и Бургаски свободен университет от България, INCOMA и EUSA от Испания. За да постигнат посочената по-горе цел, партньорите по проекта извършиха проучване на настоящата ситуация по отношение на корпоративното предприемачество и вътрешно предприемачество в компании в своите държави и събраха редица добри практики от всяка държава. Резултатите от проучването послужиха за основа за разработване на учебните материали за два учебни курса, един за мениджъри и един за служители, които може да се открият на платформата на проекта. В следващите раздели в наръчника и на уебсайта на SCOPE: www.scope-project.eu може да видят подробности за дейностите и резултатите от проекта, както и предложения за това как може да се използват в бъдеще.

2. Каталог на добри практики за корпоративно предприемачество

Като първа стъпка в изпълнението на проекта, началната фаза (интелектуален продукт 1) имаше следните цели:

- Събиране на информация за съществуващи случаи и добри практики за механизми и инициативи за вътрешнофирмено предприемачество.
- Идентифициране на компетенциите и нуждите на служителите, занимаващи се с вътрешнофирмено предприемачество.
- Идентифициране на нуждите на иновативните компании по отношение на вътрешнофирмено предприемачество.

За да се постигнат тези цели, бяха предприети конкретни дейности във всички партньорски държави с цел осигуряване на реално отражение на възприемането на вътрешното предприемачество във всяка от тях. Партньорите разработиха методология за проучването, включваща:

- Количествено проучване (анкета)
- Качествено проучване (интервю с експерти по темата)
- Каталог с добри практики, обединяващ примери от всички партньорски страни

Количественото проучване имаше за цел определяне на профила на вътрешния предприемач и идентифициране на съществуващи пропуски в обучението по корпоративно предприемачество и вътрешно предприемачество, както и възможности във всяка държава. Онлайн проучването бе разпространено във всяка партньорска държава. В него взеха участие общо 242 души. Резултатите от всяка държава бяха обобщени в 4 национални доклада.

В допълнение към резултатите от количественото проучване, партньорите по проекта интервюираха и национални експерти в областта на вътрешното предприемачество, за да спомогнат процеса на дефиниране на компетенциите, оценка на нуждите и идентифициране на добрите практики за корпоративно предприемачество. Интервюирани са общо 40 експерти – по 10 във всяка от партньорските страни.

За да се илюстрира по-добре настоящата ситуация в областта на вътрешното предприемачество в партньорските държави, са идентифицирани поредица добри и полезни практики. Всеки партньор идентифицира 2 добри практики, общо 4 добри практики на държава, като всички те са уникални и са събрани в един документ. Пълната версия на доклада е налична на уебсайта на проекта: www.score-project.eu.

3. Основни изводи и резултати от проучването

С изключение на България, повечето респонденти от останалите партньорски държави посочват, че вече имат опит с вътрешно предприемачество в личната си работна среда.

Когато става дума за обучение, свързано с вътрешно предприемачество,

повечето респонденти от всички партньорски държави посочват, че не са чували за такова обучение. България и Австрия демонстрират най-голямо различие в този аспект. Въпреки липсата на съществуващо обучение в тази област, повечето респонденти демонстрират силен интерес към участие в обучение по вътрешно предприемачество, ако имат такава възможност.

По отношение на умения/компетенции, респондентите посочват проактивност, креативност и решаване на проблеми като най-важните умения в подкрепа на вътрешното предприемачество. От друга страна, способността за справяне със стреса и за поемане на рискове се считат за най-маловажни в сравнение с останалите.

Що се отнася до мениджърските умения/компетенции, уменията за вземане на добри решения, увереността и упоритостта се идентифицират като най-важните компетенции, които подкрепят поведението на вътрешно предприемачество. Останалите умения са със сравнително сходни оценки.

Сред предложените социални умения/компетенции комуникационните умения и способността за работа в екип се поставят като най-значими от респондентите, докато межкултурните умения и способността за справяне с критика се считат за най-малко важни, макар че са оценени високо (Таблицы 1 и 2).

Аналитично и организационно мислене	Креативност	Нестандартно мислене	Лидерство
Проактивност	Сила за убеждаване	Задълбочени знания в конкретна област	Ангажираност и решителност по отношение на проектите
Търпение и вземане на решения	Вземане на решения	Справяне с предизвикателства	Управление на конфликти
Оценка на риска	Издръжливост при стрес	Социални умения (емпатия, межкултурни, интерактивност)	Комуникационни умения

Таблица 1: Умения, важни за вътрешните предприемачи, идентифицирани по време на проучването

Трансформационно, участващо и включващо лидерство	Гъвкавост	Способност за мотивиране за работа	Готовност за изслушване
Позволява предложения	Способност за оценяване на креативни идеи	Разрешаване на конфликти	Умения за водене на преговори
Емпатия и себеотрицание	Устойчивост	Комуникационна стратегия, базирана на увереност	Лесно идентифицира таланти
Оценява и подкрепя вътрешни предприемачи	Осигурява специфични ресурси	Дългосрочно планиране на иновация	Делегиране

Таблица 2: Ключови елементи за постигане на ангажираност на персонала във вътрешното предприемачество, идентифицирани по време на проучването

По отношение на експертните знания като инструмент за стимулиране на вътрешно предприемачество, респондентите демонстрират ясно предпочитание към способността за свързване на знания от различни области, макар че уменията, свързани с управление на проекти и оценка на риска, също получават висока оценка.

Когато трябва да сравняват значимостта на различните категории от компетенции, включени в проучването, респондентите ясно посочват личните умения/компетенции като най-важни за стимулиране на инициативи за вътрешно предприемачество. Експертите са помолени да посочат и други компетенции, които не са включени във въпросника.

Една от основните цели на проучването бе да се идентифицират необходимите компетенции, които ще спомогнат за стимулиране на вътрешно-фирменото предприемачество сред служителите и ще стимулират инициативи за корпоративно предприемачество в организациите.

4. Учебна програма по корпоративно предприемачество

В рамките на проекта бяха разработени учебно съдържание и учебни материали, които следват изискванията на рамките на компетентностите за мениджъри и служители и каталога с добри практики, изготвен на пър-

вия етап от проекта. Учебната програма бе основата за разработване на материалите за обучение.

Учебната програма по корпоративно предприемачество е разработена съгласно нуждите и очакванията на мениджъри и лидери. Всички курсове са създадени чрез използване на съвременни методи за обучение, като обучение чрез решаване на проблеми, игри, казуси и др. Програмата е организирана чрез използване на концепция за смесено обучение.

Учебната програма е модулна и практически ориентирана и преодолява несъответствията в уменията, като цели повишаване на компетенциите за вътрешно предприемачество в организациите в дългосрочна перспектива.

Електронните курсове и уебинарите осигуряват гъвкавост и са адаптирани съгласно предпочитанията на мениджъри и служители.

1) Учебна програма

Разработена е обучителна пътека за мениджъри и за студенти/служители. И двете обучения са разделени на различни модули според резултатите от обучението съгласно Европейската квалификационна рамка (EQF) (2 модула за мениджъри, 4 модула за служители/студенти). Към учебната програма са добавени и насоки за обучители.

2) Инструментариум за обучение

Инструментариумът за обучение включва учебни материали за разработените модули, като са използвани различни медии. Включен е и инструмент за онлайн оценка, който помага на мениджърите да идентифицират своите пропуски в корпоративното предприемачество и нагласи за вътрешно предприемачество, а на служителите – да оценят способностите си за вътрешно предприемачество. В материалите са включени препратки към други учебни материали с цел самоподготовка.

Обучението се реализира чрез използване на виртуална учебна среда (ВУС) MOODLE като платформа за електронно обучение за целевите групи. Платформата за електронно обучение съдържа раздел с учебните курсове на целевите групи на всички партньорски езици.

Курсовете и материалите, налични в електронното обучение на ВУС SCOPE, са насочени към целевата група и имат за цел подобряване на техните умения. Платформата дава на целевата група достъп до учебното съдържание съгласно определената учебна програма SCOPE.

Фигура 1 Вход в средата за обучение SCOPE

Електронните курсове SCOPE съдържат модули със следните раздели:

- Обобщение на модула
- Описание на модула
- Очаквани резултати от обучението
- Съдържание
- Литература и свързани интернет източници
- Презентация на модула
- Практически дейности и задачи

Реализацията на платформата прилага следните видове потребителски роли според правата, които могат да имат в платформата:

- Мениджър (администратор)
- Преподавател
- Преподавател без право на редакция
- Обучаем
- Наблюдател

Учебните ресурси се състоят от различни видове файлове, тъй като Moodle не ограничава видовете файлове и разширения. В платформата SCOPE са включени следните видове файлове: PDF документи, SCORM учебни ресурси, както и допълнителни ресурси, изброени като външни URL адреси (отварят се в нов таб на браузера или нов прозорец).

5. Заключение

Използването на онлайн платформата помага на обучаемите да се ангажират с учебната програма и учебния процес, когато не присъстват физически в класната стая, защото получават незабавен достъп до всички учебни материали. В допълнение, онлайн платформата им позволява да поддържат контакт (понякога сесии могат да са разделени във времето), да споделят мнения и въпроси с останалите участници и специално да получават обратна връзка и информация от преподавателите..

Работата по този проект е подкрепена от Европейската комисия чрез програма Еразъм +, ключово действие 2: Стратегически партньорства, договор № 2017-1-AT01-KA202-035043.

www.burgasmuseums.bg

